

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ — Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ — Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΑΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1957

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ
Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

18994

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1957

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΔΩΡΕΑ

ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΔΙΑ

ΤΗΝ ΔΑΝΕΙΣΤΙΚΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ
ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

1. ΟΝΕΙΡΕΜΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριά απ' τις κακιές του κόσμου,
στη Φάτνη βρέφος, όσο ζώ, να Σε λατρεύω δός μου!

Κι όταν θα ρθῆ ἀπὸ Σε σταλτὸς ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
κάμε σὰ βρέφος νὰ σταθῶ μπροστὰ στὴ θεία Σου χάρι.

Χριστέ μου, δός μου στοὺς σεισμούς, στὶς τρικυμίες τοῦ κόσμου,
πάντα νὰ στέκω ἀτράνταχτος, καὶ νὰ εἶναι ὁ λογισμὸς μου

τὸ φῶς ἀπὸ τὸ μυστικὸ πὺ χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιὰ Σένα στὴ Βηθλεὲμ τοὺς Μάγους εἶχε φέρει.

Καὶ κάμε λόγια κι ἔργα μου σὰν τῶν ἀγρῶν τὰ κρίνα,
προφητικά, φεγγόβολα κάμε τα σὰν ἐκεῖνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γεννιόσουν καὶ γροικοῦσαν
τοὺς οὐρανοὺς δλάνοιχτους, πὺ Σε δοξολογοῦσαν.

« Περάσματ » καὶ Χαιρετισμοί »

Κωστής Παλαμᾶς

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

Έχω ταξιδεύσει στη ζωή μου σε πολλά άπό τά μέρη εκείνα, όπου άποδημεί πάντα με λαχτάρα ή ανθρώπινη φαντασία. Χώρες τής Όμορφιάς ή πατρίδες τής Όστορίας, καθένα τους ήταν και μιá καινούργια χαρά για τήν ψυχή μου, κι ένας καινούργιος πλουτισμός για τó πνευμά μου. Κανένα ως τόσο, δέ μου έδωσε τή γοητεία και τή συγκίνησι που ένοιωσα στους Άγίους Τόπους. Ό καιρός μπορεί νά κάνη όλο και πιό άχνές μέσα στη μνήμη μου τισ φωτεινές και γλυκύτατες εικόνες που τής άποτυπώθηκαν ενώ τά βήματά μου άκολουθοΰσαν τ' άρχαία άχνάρια τών βημάτων του Όησου άπό τήν άυστηρή Όεροουσαλήμ ως τήν ειρηνική Τιβεριάδα κι άπό τήν τρυφερή Βηθλεέμ ως τή δραματική Όρημο, που φέρνει στις όχθες του Όορδάνη. Όμως ή συγκίνησι και ή γοητεία, που με είχαν πλημμυρίσει τότε, παραμένουν άκέραιες πάντα μέσα μου.

Κι όμως δέν είχα πάει στους Άγίους Τόπους με τή βαθειά εκείνη πίστι τών προσκυνητών, που ή Όεροουσαλήμ είναι γι' αυτούς ό μαγνητικός πόλος τής ψυχής τους, και που όνειρεύονται τó ταξίδι στους Άγίους Τόπους σαν κάτι τó ιερό, τó μοναδικό και τó μέγα, που ύστερ' άπ' αυτό δέν έχει πιá κανείς νά επιθυμήση τίποτ' άλλο στη ζωή του.

Όταν πρωταντίκρυσά άπό μακριά, στο ύψος ενός λόφου που χρησιμεύει για βάθρο της, τήν Όιερή Πόλι τών λογισμών και τής λατρείας άναρίθμητων ανθρώπων, δέ γονάτισα με κλάμματα ευτυχίας νά προσευχηθώ, όπως έκαναν οι τραχιόι πολεμικοί Σταυροφόροι.

Όντικρύζει κανείς, έξ άλλου, στην Παλαιστίνη πολλά πράμματα που δέν τά περιμένει, που δέ σκέφθηκε πώς μπορούσε νά τά ιδή εκεί, και που είναι σά μεγάλες λερωματιές στην εικόνα της, τήν εικόνα που έχει πλάσει ή φαντασία μας άπό τήν άνάγνωσι τών Ευαγγελίων : στο Όορος τών Όλαιών δέν υπάρχουν πιá έλιές, γιατί οι Τουρκοί τισ έκοψαν στον προηγούμενο πόλεμο για νά τροφοδοτήσουν με ξύλα τισ άμαξοστοιχίες τους· ό κήπος τής Γεθσημανή έχει έξαφανισθή κάτω άπό μιá τεράστια — και τερατώδη — εκκλησία που έχουν κτίσει οι Ρώσοι· τήν Όρημο, όπου ό Χριστός νήστευσε και προσευχήθηκε, τή διασχίζει ένας πλατύς ασφαλτοστρωμένος δρόμος, όπου

πηγαινοέρχονται τουριστικά αὐτοκίνητα· πολισμένοι* κανονίζουν τὴν κυκλοφορία στοὺς δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ στὴ Βηθλεὲμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολύχρωμες ρεκλάμες, ποὺ ἐξυμνοῦν φαρμακευτικὲς σπεσιαλιτέ ἢ τίς ραπτομηχανὲς Σίγγερ...

Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἅγιοι Τόποι μὲ συγκίνησαν καὶ μὲ γοήτευσαν, εἶναι γιατί εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ὑπόστασι τοῦ Ἰησοῦ, τῆ διαχύτη, σὰ φῶς καὶ σὰν ἄρωμα μαζί, στὴν ἀτμόσφαιρά τους.

Ἄληθινά, κι ἂν ἀκόμα δὲ φέρῃ κανεὶς τὸ Χριστὸ μέσα του, εἶναι ἀδύνατο, φθάνοντας στοὺς Ἁγίους Τόπους, νὰ μὴν Τὸν βρῆ ἑκεῖ, νὰ μὴ νοιώσῃ, στὰ μέρη αὐτὰ ὅπου ἔζησε καὶ δίδαξε, τὴν ἄυλη παντοῦ παρουσία Του. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν Εὐαγγελίων. Τὰ τοπία τῆς κι οἱ σκηνὲς τοῦ ὑπαίθρου τῆς εἶναι σὰ μιὰ εἰκονογράφησι τῶν σελίδων του.

Στὴ Ναζαρέτ, τὴ γλυκεῖα ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας, ροδίζει ἀπαλὰ τοὺς εἰρηνικούς τῆς ἐλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καὶ σήμερα νὰ ταυτίσετε τὴν Παναγία μὲ μιὰν ἀπὸ τίς γυναικὲς μὲ τὸ φαρδὺ μαῦρο χιτῶνα καὶ τὸ μακρὺ μαῦρο πέπλο, ποὺ γυρνοῦν ἀπὸ τὴ βρύση μὲ βῆμα ἀργό, μὲ τὰ μάτια χαμηλωμένα στὸ χῶμα, καὶ μὲ μιὰ κόκκινη πλήλινη στάμνα ὄρθια στὸ κεφάλι τους· στὴ γαλήνια λίμνη τῆς Τιβεριάδος ὑπάρχουν πάντα φτωχοὶ ψαράδες, σὰν ἐκείνους ποὺ συντρέφευε ὁ Ἰησοῦς στὸ νυκτερινό τους ψάρεμμα· ὁ ἄγριος καὶ κουρελιάρης βεδουΐνος μὲ τὸ σκελετωμένο κορμί, τὸ μελαψὸ πρόσωπο, τὰ κατὰμαυρα γένεια καὶ τὴν αὐστηρὴ ἔκφρασι στὰ μάτια του τὰ λαμπερὰ σὰν τὸ κάρβουνο, ποὺ τὸν εἶδα κατάμονο κι ἀκίνητο μέσα στὴν ἔρημο, ὅταν τὴν περνοῦσα πηγαίνοντας στὸν Ἰορδάνη ποταμό, ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τῶν βυζαντινῶν ἀγιογραφιῶν· τὸ πηγάδι, ἀπ' ὅπου ἔβγαλε νερὸ ἡ Σαμαρεῖτις γιὰ τὸν διψασμένο Ἰησοῦ, μὲ ξεδίψασε κι ἐμένα, — ὕστερ' ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια· τοὺς Φαρισαίους τοὺς εἶδα στὴν Ἱερουσαλήμ· μόνο πῶς δὲν εἶχαν πιὰ τὴν ἀρχαία τους οἴησι*, ἀλλὰ θρηνοῦσαν μπροστὰ στὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τὴ χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραὴλ· εἶδα, πάνω στὶς καμῆλές τους, τοὺς Μάγους· εἶχαν τὸ ἴδιο ντύσιμο καὶ τὴν ἴδια μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἂν ἀντὶ γιὰ σμύρνα καὶ λίβανο μεταφέρανε ντενεκεδὲς βενζίνας· εἶδα τὸν ἀγαθὸ Ἰωσήφ, νὰ γυρνᾷ ἀπὸ τ' ἀμπέλι

του στη Ναζαρέτ : τὰ πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα τοῦ τεφροῦ γαϊδουριοῦ του (τοῦ ἴδιου ἐκείνου τῆς Φυγῆς γιὰ τὴν Αἴγυπτο)· εἶδα ἀκόμα τοὺς εὐαγγελικοὺς βοσκούς τῆς Βηθλεέμ. . . Κι ἂν δὲν εἶδα τὴν ἀνάερη σιλουέτα * τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ, μὲ τὸ μακρὺ ἄσπρο χιτῶνα, τοὺς ξανθοὺς βοστρύχους, τὸ ἀραιὸ ξανθὸ γένι καὶ τὰ γαλανὰ Του μάτια τῆς καλωσύνης, τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, ὅλα ὡς τόσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὐτόν, ὅλα θύμιζαν Αὐτόν, ὅλα χάρι σ' Αὐτόν ἔπαιρναν ἀξία καὶ μετουσιώνονταν. . .

Ναί. Ἄν τὰ μακρινὰ ὄρη τοῦ Μοᾶβ * φαίνονταν τόσο ὠραία μέσα στὴ μαβιὰν ἄχνα τοῦ δειλινοῦ, ἦταν γιὰτί τόσοσ φορὲς εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτὰ τὸ βλέμμα Του· ἂν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρέτ ἦταν τόσο γλυκιοί, ἦταν γιὰτί εἶχε παίξει σ' αὐτοὺς ὅταν ἦταν ἓνα ἀφρόντιστο ξανθὸ παιδάκι· ἂν ὁ Ἰορδάνης δὲ μοῦ φάνηκε ἓνα κοινὸ βουρκωμένο ποτάμι, ἦταν γιὰτί εἶχε λουσθῆ στὰ νερά του· ἂν τὰ στάχια τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναοῦμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνηση, ἦταν γιὰτί τὸ χέρι Του τὰ ἔχε χαϊδεῦσει κάποτε, καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικοὺς ρεμβασμούς του. Κι ἂν στὴν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενά ἄλλοῦ στὸν κόσμον, ἢ ἀτμόσφαιρα ἦταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἂν μιὰ ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χαϊδεύε τὰ πάντα καὶ τὴν ψυχὴ μου, ἂν κάθε τι τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἓνα συναίσθημα αἰωνιότητος, ποὺ ὕψωνε τὴν ψυχὴ καὶ τὴ γέμιζε σοβαρὴ χαρὰ, ἦταν χάρι στὴ μαγεία τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, ποὺ τὰ χεῖλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἑνιακόσια χρόνια, — πρῶτα καὶ μόνον αὐτὰ σ' ὅλη τὴ Γῆ. . .

Ἔτσι, γιὰ μένα, τὸ ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἦταν σὰ μιὰ ἐπίσκεψι στὸ ἀπλό, εἰρηνικὸ καὶ φωτεινὸ σπίτι τοῦ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τὴν ἐντύπωσι ὅτι ὁ γλυκὸς Ραβὶ μὲ δέχθηκε μὲ καλωσύνη στὴν αὐλή Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἓνα πεζούλι μὲ λουλούδια, κάτω ἀπὸ μιὰ σκιερὴ περιπλοκάδα, κι ὅτι Αὐτός, ποὺ εἶχε κηρύξει γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἄργα καὶ σιγανά, μόνον σὲ μένα, μόνον γιὰ μένα. . .

« Γλαυκοὶ Δρόμοι », 1947, σ. 203 — 208

Κώστας Οὐράνης

3. Η ΓΕΝΝΗΣΙ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' ἀντιλαλήση αὐτὲς τὶς μέρες τὸ τραγούδι τῶν Ἀγγέλων, τὸ τραγούδι τῆς Γεννήσεως « ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία »! Αἵματα, ποτάμια, ποτίζουν τὴ χιλιοποαιδεμένη φλούδα τῆς Γῆς. Κι ὁ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τὴν ἀνάσα του, στὴν προσμονὴ κάποιας ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ Ἀντίχριστοι ἔχουνε ξαπολύσει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἄπειρα πιὸ φοβερὸ κι ἀπὸ τὴ φωτιά κι ἀπὸ τὸ σίδερο κι ἀπ' ὅλες τὶς μηχανὲς τῆς Κολάσεως : Τὸ μῖσος τὸ ἀστόμωτο *, τὸ μῖσος τὸ ἀχόρταγο, δράκοντα μὲ πύρινη ἀνάσα . . .

Μέσα στὶς στυγερὲς πανδαισίες, ποὺ ὀργανώνουν οἱ σκοτεινοὶ μάγειροι τοῦ μίσους καὶ ποὺ μπροστὰ τους τὰ ὄργια τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἀθῶα παραπατήματα παιδιῶν, τὸ θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεὲμ ξαναπαίρνει τὴν πρωταρχικὴ του δύναμι καὶ τὴν ἔννοιάν του. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἔγινε πιὸ βαθιὰ αἰσθητὴ στὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνον δὲν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένη, ἀλλὰ δὲν ἔχει κἄν ἀρχίσει νὰ γίνεταί ζωὴ, ὅτι θὰ χρειασθοῦν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σειρὰ ἴσως νέων μαρτύρων, ποὺ στὸ τέλος τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τὸ Νόμο τῆς Ἀγάπης καὶ θὰ τὸν στήσουν κυβερνήτη μιᾶς νέας ἀνθρωπότητος.

Μὲ καρδιά γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμὴ ἃς στρέψουμε τὴ ματιὰ κατὰ τὸ μέγα φῶς, ποὺ ὑψώνεται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, ὅπου συντελεῖται τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τὸ μυστήριον τῆς ἀπεριόριστης ἀγάπης στὸν ἀνθρώπο. Μέσα σὲ μιὰ σπηλιά ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ θυμίσῃ στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἀθῶο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Ἐξυχα τῆς τροφῆς καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιὰ πορφύρα Του ὁ Βασιλιάς τοῦ Κόσμου. Καὶ τὰ σουραύλια τῶν τσοπάνηδων εἶναι ἡ μουσικὴ, ποὺ διαλαλεῖ τὸν ἐρχομὸ Του. Ἐρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιὰτὶ κι Αὐτὸς ἕνας ποιμὴν εἶναι — ποιμὴν ψυχῶν, ποὺ θ' ἀφήσῃ τὸ ποίμνιον γιὰ νὰ τρέξῃ νὰ φέρῃ στὴν ὀλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ « ἀπολωλὸς πρόβατο ». Γιατὶ ἔρχεται νὰ λυτρώσῃ τὸν ἀνθρώπο μὲ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συχώρεσι.

* Ἄς γυρίσουμε τὰ μάτια, τὴ δραματικὴ τούτη ὥρα, κατὰ τὴ σπη-

λιά τής Βηθλεέμ. "Ας άτενίσουμε τὸ θαῦμα τής ἐνανθρωπήσεως : 'Ο Θεός δὲν ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαρεῖά μοῖρα τῶν ἀνθρώπων. "Ερχεται νὰ τὴν ὑποστή ὁ ἴδιος : νὰ ζήσει τὴ φτώχεια καὶ τὸν πόνο, τὴν παραγνώρισι καὶ τὴν πίκρα, τὴν ἀδικία καὶ τὸν κατατρεγμὸ — αὐτὸν τὸ θάνατο, ποῦ δὲν εἶναι στὴ φύσι Του, ὀλό- τελα ξένος γι' αὐτόν. "Ερχεται νὰ λυγίση, σάν ἄνθρωπος, τὴν τρα- γική, τὴν κρίσιμη στιγμή τοῦ ὄρου τῶν Ἑλαιῶν — « παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο ! » — νὰ νοιώση, στὸ ζύγωμα τοῦ θα- νάτου, τὴν ἀφατη θλίψι τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τής ζωῆς· καὶ ἡ νύκτα ν' ἀκούση, κατάπληκτη, τὰ θεῖα χεῖλη νὰ ψιθυρίζουν : « περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου » !

Οἱ λαοί, ποῦ κάθονται στὸ σκοτάδι, ποῦ παραδέρνουν στὸ σί- φουνα τοῦ μίσους, ἄς ἀντικρύσουν σήμερα τὸ μέγα φῶς, ποῦ ὑψώ- νεται μεσοοῦρανο ἀπὸ τὴν ταπεινὴ σπηλιά : 'Ο "Αναρχος, ἀπὸ τὸν ὕψιστο θρόνο Του, κατεβαίνει νὰ ντύση τὴν τελειότητά Του μὲ τὸ σχῆμα τής ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἀφαρτη οὐσία Του ἔρχεται νὰ φυλακίσῃ — σ' ἓνα κίνημα ὑπέρτατης ἀγάπης μέσα στὰ στενά κι ἐφήμερα ὄρια τής ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κατε- βαίνει νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα τής ἀδελφοσύνης, νὰ ἐξισωθῆ μὲ τὰ πλάσματά Του.

Αὐτὸ τὸ παράδειγμα τής ὑπέρτατης καλωσύνης, τής θείας αὐτα- παρνήσεως, δείχνει τὸν πάμφωτο δρόμο τής σωτηρίας. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ ὅσοι πίστευσαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὑλικῶν ὄρων τής ζωῆς μπορεῖ νὰ φέρῃ τὴ θεραπεία τής βαρεῖας ἀρρώστειας, ποῦ δέρνει τὴν ἀνθρω- πότητα. Οἱ αἰῶνες, ποῦ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποῦ συντελέσθηκε τὸ μυστήριον τής ἐνανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πῶς ὅλα τὰ δεινά, ποῦ ἀποκορυφῶνονται σήμερα στὴν παγκόσμια ἀγωνία, εἶναι τὰ πικρά προϊόντα τής θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νὰ ζητοῦμε ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, στὶς συνθῆκες τῆς ὑλικῆς τοῦ βίου, τὴ σωτηρία. Δείχνουν ἀκόμα ὅτι ὅλα τὰ καλά, ὅλα τὰ βήματα τής ἀληθινῆς, τής ἠθικῆς προόδου στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἔρχονται ἀπὸ μέσα : 'Απὸ τὴ συνείδησι. Καὶ σ' αὐτῇ, ποῦ εἶναι τὸ ἴδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, ἀ- πευθύνεται τὸ θαῦμα τής ἐνανθρωπήσεως : « Κοίταξε - λείε στὸν ἄν- θρωπο - πῶς γιὰ τὴν ἀγάπη σου δέχομαι ν' ἀποβάλω τὴν παντο- δυναμία μου· πῶς ντύνομαι τὴν ἀδυναμία σου· πῶς δέχομαι τὰ βά-

σανά σου, πώς γίνομαι μαζί σου ένα, να περπατήσω στο δρόμο σου, να μοιρασθῶ τὴ θλίψί σου, να σταυρωθῶ και να πεθάνω για σένα ».

Ἡ ἐνανθρώπησι τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστήρια. Ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, σ' ὄλη τῆς τὴν πραγματικότητα, ἔρχεται να δώση με τὴ γήινη ζωὴ του τὸ πρότυπο τῆς ζωντανῆς ἀλήθειας, ὅτι μέσα στο φθαρτὸ κι ἐφήμερο σκῆνωμα μπορεῖ να κατοικήση ἢ Ἀπόλυτη Ἀγάπη. Για να φθάση ὁ ἄνθρωπος τὸν ὑψηλὸ αὐτὸ και σωτήριο τύπο ζωῆς, ποῦ ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε με τὴν ἐνανθρώπησί Του, πρέπει να νικήση μέσα του ὅλα τὰ κατώτερα ἔνστικτα, τὰ πάθη, τὶς ματαιότητες, τοὺς ἐγωισμούς, τὴν τάσι πρὸς τὶς ἐφήμερες ἀπολαύσεις, τὶς μικρόχαρες ἐπιδιώξεις, τὶς ἐγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ,τι τὸν χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸν πλησίον, ν' ἀπαρνηθῆ τὸν ἑαυτὸ του, να τὰ χάση ὅλα, για να κερδίση τὸ ένα, τὸν ἑξαγνισμό, τὴν ἐσωτερικὴ του ἀνύψωσι, τὴ χάρι τῆς ἀγάπης.

Ἡ θεία τούτη διδαχὴ, ποῦ ποτὲ δὲν ἔπαυσε να εἶναι ἐπικαιρὴ, σήμερα εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ σωτήρια. Ποῦ φέρουν τὰ κηρύγματα τοῦ μίσους, ποῦ ὀσπειραν στὸν κόσμον οἱ Ἀντίχριστοι, ποῦ ὀδηγοῦν ἢ ἀπιστία κι ἢ ὕλοφροσύνη, τὰ πάθη και οἱ ἐγωισμοί, τῆς ἀπληστίας ὁ σάρακας, ἢ μέθη τῶν αἱμάτων και τῶν φόνων, τὸ βλέπει ὁ καθένας τόσο καλά, ποῦ κάθε λόγος περισσεύει. Ἡ ἀνθρωπότης σφαδάζει *, με μπηγμένο στὰ σπλάχνα τῆς τὸ ἀκονισμένο σίδερο. Κανένας δὲν μπορεῖ να εἶναι βέβαιος για τὴν αὔριο. Κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στὸν κρατῆρα τοῦ ἠφαιστείου, ποῦ οἱ ἴδιοι παραγέμισαν μ' ἐρηκτικὲς ὕλες. Μάταια ζητᾶνε, με τὸν φρενιασμένο πολλαπλασιασμό τῶν μέσων τῆς καταστροφῆς, τὴ σιγουριά τῆς κυριαρχίας. Ἄμα οἱ δυνάμεις τῆς Κολάσεως ξαπολυθοῦν πάνω στὸν πλανήτη, κανένας δὲν θὰ μπορέση να τὶς διευθύνῃ κατὰ τοὺς δικούς του σκοπούς. Κανένας δὲν κατέχει τὶς μαγικὲς λέξεις, ποῦ τὶς βάζουνε σὲ πειθαρχία. Κανένας δὲν μπορεῖ να ξέρῃ κατὰ ποῦ θὰ στραφοῦν τελικὰ οἱ τόσο σοφὰ ἐτοιμασμένες μηχανὲς τοῦ ὀλέθρου.

Ἀπὸ τὴ σπηλιά τῆς Βηθλεέμ, ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, ποῦ διάλεξε για λίκνο του, τὸ θεῖο βρέφος καλεῖ τὴν ξεστρατισμένη ἀνθρωπότητα στο δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τὸν θνητό, ποῦ ἔχει πνίξει στὰ στήθια του κάθε ἀνθρώπινο αἶσθημα, να γυρίση στο δρόμο τῆς

πραότητος καὶ τῆς συμπόνιας, τῆς καλωσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Αὐτὸ τὸ κήρυγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει νὰ γίνῃ τὸ θεμέλιο τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀνάπλασι τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ζήτημα ἐσωτερικῆς καθάρσεως. Ἡ ἀμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ἡγεσίας ἔχει χρεοκοπήσει. Τὸ θέαμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, πού πορεύεται στὸ γκρεμό, εἶναι ἡ δραματικὴ βεβαίωσι αὐτῆς τῆς χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ὅτι μ' ὄλες τὶς κολοσσιαῖες προόδους τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ἠθικός μας πολιτισμὸς εἶναι τιποτένιος.

Οὔτε ἡ φιλοσοφία, οὔτε ἡ ἐπιστῆμη μπόρεσαν νὰ δώσουν στὸν ξεστρατισμένο ἄνθρωπο κανόνα ζωῆς. Μέσα στοὺς σκολιούς * δρόμους, πού τὸν ἔφερε ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ, ἔχασε τ' ἀχνάρια τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ συγχυσμένη ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ψευτοπροόδου ἀκοή του, δὲν μπορεῖ πιά νὰ συλλάβῃ τὴ φωνή του. Τὸ μεγάλο καὶ χαρμόσυνο ἀγγελμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἔγινε μιὰ νεκρὴ χρονολογία στὴν ἱστορία. Ἡ γέννησι τοῦ Λυτρωτῆ ἀκόμα δὲν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καὶ τὸ θεῖο παράδειγμα μένει μετέωρο, σὰν κάτι ἀπρόσιτο κι ἄγιο.

Ὅμως ποτὲ δὲν εἶναι ἄργα γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. Κι ἔχει ση- μάνει ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἡ ὥρα της. Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίσῃ ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτῆρα. Πρέπει νὰ πιστεῦσῃ τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, σὰν τὴν πιὸ ἀπλῆ καρδιὰ τοῦ πρώτου χριστιανοῦ. Πρέπει αὐτὸς ὁ ψευτομορφωμένος, πού πῆγε κι ἔσχισε μὲ τὸ παγερὸ λεπίδι τῆς κριτικῆς αὐτὸν τὸν πυρῆνα τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, πού ἀρνήθηκε αὐτὸ τὸ θεμέλιο τῆς πίστεως, μὲ δάκρυα ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνη του. Νὰ βρῆ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό. Καί, σὰν τὸν Παῦλο, νὰ γυρίσῃ μὲ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιὰ καὶ τὴ δῶδα τοῦ ἀποστόλου στὸ χέρι. Γιατί ἄλλο σύνθημα λυτρωμοῦ δὲν ὑπάρχει, ἀπ' αὐτὸ πού ῥιξε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα : Αὐταπάρνησι, ταπείνωσι, ἀγάπη. Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν θρησκειῶν, ἡ μόνη πού μπορεῖ ν' ἀντιταχθῆ στὸ μανιασμένο ξέσπασμα τοῦ μίσους, πού φοβερίζει τὴν ἀνθρωπότητα μὲ ἀφανισμό. Μονάχα μὲ μιὰ ἡγεσία πραγματικῶν χριστιανῶν μπορεῖ ν' ἀνατείλῃ φῶς γιὰ τοὺς λαοὺς, πού κοίτονται σὴ- μερα στὸν ἴσκιο τοῦ θανάτου.

« Ἑλληνικὴ Δημιουργία » τ. 5' (1950), σ. 885 ἐξ. *Σπύρος Μελάς*

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

1. Ἡ γέννησί Σου τὸ ἁγιασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη,
τ' ἄψυχα καὶ τὰ ζωντανά. Μουκανητὰ σκορπίζου
τὰ βόδια καὶ τ' ἀλόγατα μ' ἀγάπη χλιμιντρίζου . . .
Ἡ γέννησί Σου τὸ ἁγιασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη.
2. Καὶ τὸ Ἄστρο, ποῦ δὲ θὰ φανῆ ποτὲ στὸν κόσμον πιά,
ἀπὸ τοῦ Σπερεώματος τ' ἀμέτρητα τὰ βάθη
ἦρθε κι ἀπὸ τὴ φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη·
τὸ Ἄστέρι, ποῦ δὲ θὰ φανῆ ποτὲ στὸν κόσμον πιά.
3. Τὸ Ἄστέρι αὐτό, ποῦ ὠδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε,
κάθε πιστὸς μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια τὸ θωρεῖ.
Τὸ Ἄστέρι αὐτό στὴ φάτνη Σου κι ἐμένα μ' ὀδηγεῖ,
τὸ Ἄστέρι αὐτό, ποῦ ὠδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε . . .

«Κασταλία Κρήνη», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σκίπης

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

— Σοῦ ἔταξα αὐτὸ τὸ χαρτάκι. Διάβασέ το ! Μοῦ εἶπε ὁ γέρο -
Κορφιάτης τὴν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος στὴν
Κέρκυραν, 15 Αὐγούστου. Καὶ μοῦ ἔδειχνε ἓνα κομμάτι χαρτὶ ζαρω-
μένο καὶ κιτρινισμένο ἀπ' τὸν καιρό.

— Πῶς τὸ ἔχω στὰ χέρια μου μὴν ρωτᾶς. Διάβασέ το ! Κι ἐδιά-
βασα πέντε γραμμὲς μὲ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα καὶ
ἀνορθόγραφα :

— Ὅρκιζούμαστε στὴ μεγάλη του Χάρι, ἐμεῖς Διάκος Συμεῶν, σκευο-
φύλακας τοῦ Παναγίου Ναοῦ του, καὶ Χαράλαμπος Καμπονέρης,
ἐκκλησιάρης, πῶς τὰ μεσάνυκτα κι ἔπειτα — δὲ θυμούμαστε καλὰ —
δεκαπέντε μὲ δεκάξι, Αὐγούστο μῆνα τοῦ 1716, ὁ Ἄγιος ἄφησε τὸ
κουβούκλι του γιὰ μιὰ - δυὸ ὥρες, κι ὕστερις βρέθηκε πάλι μέσα.
Ἐτοῦτο γιὰ κειοὺς ποὺ δὲν πιστεύουνε ».

— Σοῦ ἔταξα πῶς θὰ σ' τὸ δείξω, ἐξακολούθησε νὰ μοῦ λέγη ὁ
γέρος· μὰ καὶ σὺ θὰ γράψης τὰ ὅσα σοῦ ἔπα ὅπως τ' ἄκουσα ἀπ' τὸν
πατέρα μου, κι ἐκεῖός ἀπ' τὸν ἐδικότουνε, ὅπως τὰ ἔμαθε ἀπ' τὴ μάννα

του, κι εκείνη πριν παλαιόθεν, κι έτσι ίσαμε πέντε γενεές που φθάνει στο στόμα του ίδιου του Χαράλαμπου.

Του ύποσχέθηκα του γέρου· και τὰ γράφω.

Ήμερόνυκτα τὰ κανόνια όλόγυρα στην πόλι· ό βενετός Ναύαρχος είχε μαζευθῆ κάτω από τὰ τείχη κι άφησε τὸ στόλο τῶν άπίστων ν' άράξη στον ἦσυχο γιαλό του Ήγου και στους Γονιούς τὸν Αὐγουστο του 1716. Ήταν ἡ δεύτερη φορά που οί Τουρκοί πατοῦσαν τὴν Κέρκυρα.

Μέσα στην πόλι φόβος και τρόμος. Ήτρεχαν στο Παλιό Φρούριο, σήκωσαν τὸ γεφύρι, κι άφέθηκαν στο έλεος του Θεου.

Μόνον ό στρατάρχης άτρομος, ψυχραίμος, άεικίνητος, έμάζευσε τὴ λίγη φρουρά από Ένετούς, Σάξονας και Έλληνas, έπήρε και μερικά παλληκάρια άπ' τὴν πόλι, έκλεισε τὴν Πύλη του Παλαιου Φρουρίου, και άνάγκασε τὸν κόσμο, τούς νέους νά όπλισθοῦν, τούς γέρους, τὰ παιδιά και τὴς γυναίκες νά κουβαλοῦν χῶμα, νά βοηθοῦν στους προμαχῶνας, νά περιποιοῦνται τούς πληγωμένους.

Ό κόσμος πήρε θάρρος· σιγά σιγά συνήθισε· και κάθε δειλινὸ έμαζεύετο μπροστά στη μικρὴ πλατεία του Άγιου, και ὄλοι, ὀρθόδοξοι και λατίνοι, έμπαιναν άπ' τὴ μιὰ πόρτα, προσκυνούσαν, κι έβγαιναν με πιὸ θάρρος άπ' τὴν ἄλλη.

Ό Χαράλαμπος Καμπονέρης, έκκλησιάρης, μαζί με τὸν διάκο Συμεών, έκαναν νυκτέρι κάθε βράδυ, φύλακες άγρυπνοι μέσα στο Ναό· έτοιμοι με τὴν πρώτη προσταγή, νά κατεβάσουν τὸν Άγιο με τὴν λάρνακα, μέσα στην καταπακτή, που 'χαν άνοίξει μυστικά στο πλάι τῆς Άγίας Τραπέζης, για νά τὸν γλυτώσουν άπ' τὰ χέρια τῶν άπίστων. Κι' αὐτὸ ἦταν που τὸν πείραζε περισσότερο τὸν άγαθὸ και άπλοικὸ χωριάτη, που τριάντα χρόνια είχε στην ύπηρεσία του άγιου. Πῶς θά τὸν έξευτέλιζαν έτσι τὸν Άγιο ! Τὸν Άγιο, που τὸν έβλεπε τόσα χρόνια νά κάνη χάρες, νά σώζη κόσμο, νά 'χη τόση δύναμι !

Και κάθε βράδυ, σάν γύριζε στην έκκλησία, πήγαινε κουνώντας τὰ χέρια καταπάνω στο φοβισμένο Συμεών και του 'λεγε :

— Θά τό 'δῆς που δέ θά γίνη αὐτό ! Δέ θε νά μπῆ εκεί μέσα ! Όχι ! Θά τὰ διώξη τὰ παλιόσκυλα. Μωρέ, θά τὰ διώξη, σου λέω ! ὄπως τσι ἄλλες έδιωξε και τὴν Πανούκλα !

Κι έπειτα γύριζε κατά τόν 'Άγιο, κλεισμένο στήν άσημένια του λάρνακα, και τὰ χείλια του άρχιζαν νά κινούνται και νά ψιθυρίζουν σιγά σιγά.

Τί έλεγε ; 'Ο διάκος δέν άκουγε. Μόνο τόν έβλεπε ύστερ' άπ' τόν σταυρό του νά κάνη χειρονομίες και νοήματα κοιτάζοντας κατά πρόσωπο τόν 'Άγιο σαν νά τοϋ 'λεγε : « Σύμφωνοι είμαστε ». 'Επειτα σήκωνε τούς ώμους κι έτραβούσε στού στασίδι του, πού κάθε νύκτα μισαγρυπνούσε, για νά 'ναι πάντα έτοιμος.

'Ηταν κοντά μεσάνυκτα : Τῆς Παναγίας, δεκαπενταύγουστο, στά 1716.

'Ησυχη ή βραδιά. Νύκτα καλοκαιρινή με φεγγάρι σαν άσημένιο δίσκο πού 'λαμπει κι έφώτιζε όλη τήν όμορφη φύσι τῆς Κέρκυρας. Μακριά στούς προμαχώνες, στόν 'Αι — 'Αντώνη, άπ' τόν 'Αι — Θανάση και τήν Πούντα, άκούοντο μαζί με τόν μονότονο τραγούδι τοϋ γρούλλου, τὰ « Γρηγορείτε. . . » ν' άντηχοϋν σέ διάφορες γλώσσες. Ούτε μιá κανονιά έκείνη τή βραδιά. Γαλήνη και στούς μαχητάς και στή φύσι. Μιά βουβή ήσυχία άπ' έκείνες πού γίνονται πριν έλθη ή μεγάλη τρικυμία. . .

Στόν 'Άγιο οί πόρτες είχαν κλείσει άπό νωρίς. Δυό τρεις κανδήλες τρεμόσβηναν· έμπρός στήν Παναγια ή μιá· στή θύρα τοϋ τέμπλου ή άλλη. Κι ή τρίτη, μεγάλη, άτόφια άσημένια, μπρός στήν όρθή λάρνακα με τ' άγιο λείψανο, άλειωτο κι άκέραιο στούς Αιώνες.

'Ο Χαράλαμπος άπ' τόν πρώτο στασίδι, με τόν κεφάλι άκκουμπισμένο στήν παλάμη, αντίκρυζε με μισοκλεισμένα μάτια κατά πρόσωπο τόν 'Άγιο, εκεί στή δεξιά πύλη· και, καθώς τόν φώς τῆς κανδήλας τρεμόσβηνε, τοϋ φαινόταν πώς εκείνο τόν μελαφό προσωπάκι μέσα άπό τόν τζάμι εκινείτο, τοϋ εκανε νοήματα· κι αυτός άρχιζε τότε τὰ παρακάλια και ψιθύριζε :

— Διωξέ τους, 'Άγιε μου ! Διωξέ τους !

'Εξαφνα, μέσα στήν άπέραντη εκείνη γαλήνη άντήχησε ή πρώτη κανονιά. 'Αμέσως άρχισαν άπ' όλες τῆς μεριές. Τὰ τζάμια τῆς εκκλησίας έτριζαν. Κάτω μακριά, άκούοντο οί άλαλαγομοί τών άπίστων, πού σέ μιá τελευταία ξαφνική έφοδο με τὰ κεφάλια σκυμμένα κάτω ώρμούσαν για νά τελειώσουν μιá ώρα άρχύτερα.

'Επάτησαν τόν πρώτο προμαχώνα. Τούς ξεμάτιζαν άπό πάνω

μέ λάδι· τούς έκεραύνωναν από τὰ τείχη. Αὐτοὶ ἔμεναν θηρία, ἀτάραχοι. Πήδησαν στὴν τάφρο· ἔβαλαν σκάλες· ἀνοίγαν τὶς πόρτες. Μέσα στὴν πόλι, οἱ φωνές, τὰ κλάμματα τῶν μικρῶν, παράπονα, παρακλήσεις. Τὰ οὐρλιάσματα τῶν σκύλων· λαλήματα πετεινῶν· οἱ καμπάνες ποὺ ἐσήμαιναν ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. "Όλα μαζί σὰν μιὰ μυριόστομη κραυγὴ ἀνέβαιναν ψηλὰ στὸν οὐρανόν, ποῦ, τόσο πρὶν ὀλοφέγγαρος καὶ κατακάθαρος, ἄρχιζε τώρα νὰ σκοτεινιάζει ἀπὸ βαριά σύννεφα, ποὺ ἔμαζεύοντο καὶ κατέβαιναν τόσο χαμηλά, ποὺ περνοῦσαν ἀπάνω στὶς στέγες τῶν ψηλῶν σπιτιῶν.

Ἄστραπές καὶ ἀστροπελέκια ἔσχιζαν ποῦ καὶ ποῦ ἓνα βαθὺ σκοτάδι μέσα στὰ στενὰ καντούνια, ὅπου ἐπαράδερνε πλῆθος ἔτοιμο γιὰ σφαγὴ, παιδιά γιὰ ἀλλαξοπιστία.

Ἐκεῖ ἀκίνητοι ἀπὸ τὸ φόβο, κοκκαλωμένοι, πτώματα ὄρθια ἐπάνω στὰ στασίδια οἱ δύο φύλακες ὁ ἓνας λαϊκὸς ὁ ἄλλος κληρικὸς : ἐγύρισαν, κοιτάχθηκαν καὶ εἶπαν μὲ τὰ μάτια :

—"Όρα εἶναι !

Ἐτοίμασαν τὸ γερὸ σχοινί, σήκωσαν τὴν πλάκα, κοίταξαν τὸ βαθὺ ἀνοιγμα, καὶ πρὶν ἀρχίσουν ἔπεσαν καὶ οἱ δυὸ μὲ τὸ μέτωπο στὶς πλάκες μπροστὰ στὴ λάρνακα, γιὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν γιὰ τελευταία φορά.

Πότε πότε σήκωναν τὸ κεφάλι, κάρφωναν τὰ μάτια στὸ τζάμι καὶ τὰ χεῖλια τους ψιθύριζαν σιγὰ σιγὰ· ἔπειτα ἔσκυψαν πάλι στὸ κρῦο μάρμαρο. Οἱ βροντὲς ἔκαναν τὸ πλακόστρωτο νὰ τρέμη. Τὸ τέμπλο ἐφωτίζετο ποῦ καὶ ποῦ ἀπὸ τὶς ἀστραπές· οἱ κανδηλὲς μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες τους ἐχοροπηδοῦσαν σὲ κάθε βροντῆ, ποὺ ἔπνιγε καὶ φωνές καὶ ἀλαλαγμοὺς καὶ κανονιές.

Γεμᾶτοι ἀπὸ κατάνυξι, ἔτοιμοι γιὰ τὴν τελευταία τους ὥρα, ἔδιναν κι οἱ δυὸ τὴν ψυχὴ τους ὅλη ἐκείνη τὴ στιγμή, καὶ εἶχαν λησμονήσει τὴ δουλειά τους καὶ τὸν ἅγιο σκοπὸ τους: Μόνο, σὰν μέσα σὲ ὄνειρο, σὰν νὰ ἤρχοντο ἀπὸ ἄλλον κόσμο, ἄκουαν ἀόριστες, συγκεχυμένες ὁμιλίες, φωνές σπαρακτικές, γόους γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδιῶν : Σῶσέ μας, Ἄγιε μας! . . . Διῶξε το' ἄπιστους! . . Μαννούλα.

Οἱ κανδηλὲς ἔπαιζαν· τὸ φῶς ἐτρεμόσβηνε. Μιὰ ἀστραπὴ ἐγένεμισε μὲ φῶς τυφλωτικὸ κι ἔλαμψαν ὅλα : εἰκόνες καὶ μανουάλια καὶ

κανδηλές. Καὶ ἄστραψε ὅλη ἡ λάρναξ. Καὶ μὲ τὸν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς μεγάλης ποῦ ἐκράτησε ὥρα πολλή, τὰ τζάμια μπροστὰ ἀπ' τὴν ὀρθή θήκη — θρόνο ἀτίμητο — ἀνοιξαν διάπλατα καὶ μιὰ ἀνέκφραστη εὐωδία ἐπλημμύρισε τὸ Ναό.

Τὰ μάτια τοῦ διακού καὶ τοῦ ἐκκλησιάρη ἔκθαμβα, ἐκστατικά, μυστικοπαθῆ ἀπ' τοὺς κόσμους ποῦ ταξίδευαν τόσην ὥρα, καρφώθηκαν ἐκεῖ στὰ σκαλιὰ τοῦ τέμπλου.

Ἐνα γεροντάκι μελαψό, καμπουριασμένο, μὲ τὸ κεφάλι γυρτὸ στὰ πλάγια, ἀκκουμπῶντας τὸ δεξι χέρι στὴν πατερίτσα, ντυμένο στὴ χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μὲ τὶς χρυσὲς παντοῦφλες κατέβαινε σιγὰ σιγὰ τὰ σκαλοπάτια, ἔσχισε τὴν ἐκκλησιὰ ἀπ' τὴ μιὰν ἄκρια ὡς τὴν ἄλλη, καὶ μὲ βῆμα συρτό, ἤσυχο, σχεδὸν ἐναέριο, χάθηκε ἐκεῖ στὰ σκοτεινὰ βάρη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, τὸ τέμπλο ἐσειότανε, οἱ κανδηλές ἔσβησαν καὶ σκοτάδι βαθὺ χύθηκε τριγῦρο.

Πόσην ὥραν ἔμειναν ἐκεῖ στὶς πλάκες δὲν τὸ κατάλαβαν ποτέ τους. Ὅταν συνῆλθαν καὶ κατέβηκαν ἀπ' τοὺς κόσμους τοὺς μυστικούς, ἓνα θαμβό-θαμβό φῶς ἔμπαινε ἀπ' τὰ ψηλὰ καὶ στενὰ παράθυρα. Οἱ κανδηλές ἄρχισαν νὰ χλωμιάζουν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ λάρναξ ὄρθια στὴ δεξιὰ πύλη. Τὰ τζάμια κλειστά. Κι ἀπὸ μέσα τὸ μελαψὸ προσωπάκι γυρμένο κι ἀκκουμπισμένο στὸ πλάι, ἴδιο κι ἀπαλλάκτο.

Μόνο τοὺς φάνηκε πῶς ἓνα θεῖο χαμόγελο ἀνθοῦσε στὰ ξηρὰ σφιγμένα χεῖλη του. Γύρισε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ ρώτησε :

- Εἶδες, Χαράλαμπε ;
- Εἶδα, διάκο ! Τὸ ἴδες καὶ σύ ;
- Ναί. Μπᾶς κι ἦταν ὄνειρο ;
- Τότες πῶς τὸ ἴδαμε κι οἱ δυὸ μαζί ;
- Δίκιο ἔχεις.

Δὲν εἶπαν τίποτ' ἄλλο. Ἄκουσαν θόρυβο ἔξω, ἀλλοιώτικο τώρα. Ἦταν φωνὲς χαρᾶς κι ἐνθουσιασμοῦ τρελλοῦ. Ὅστερ' ἀπὸ λίγο κτυποῦσαν δυνατὰ τὶς πόρτες τοῦ ναοῦ.

Ἄνοιξαν. Καὶ ὤρμησε μέσα πλῆθος : γέροι καὶ νέοι στρατιῶτες καὶ πολῖτες καὶ χωρικοί· ὀρθόδοξοι καὶ λατῖνοι. Ἄλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

Κι οἱ δυὸ πιστοὶ ὑπηρετᾶται τοῦ Ἁγίου ἄκουσαν ἀνάμεσα στὶς

προσευχές, στὰ γονατίσματα και στις εύχαριστίες, από στόμα σε στόμα να διαδίδεται, να τρέχει, να μεγαλώνει το θαύμα, που έκανε πτερά κι έγύρισε όλη την πόλι σε μιá στιγμαή.

Το πρωί — έλεγαν — άνάμεσα στ' άστροπελέκια, στις άστρα- πές και τον χαλασμό, οί Τουρκοί επάτησαν πιά, είχαν ανοίξει κι άρχισαν να μπαίνουν από την πύλη τη μεγάλη. Οί δικοί μας τ' άφη- σαν όλα, και κανόνια και προμαχώνες και σκόρπισαν στην πόλι. "Εξαφνα — έλεγαν — εκεί στον ψηλότερο προμαχώνα άντίκρυσαν έναν καλόγερο γίγαντα. Κρατούσε με το ένα χέρι το σπαθί, και με τ' άλλο έναν πελώριο Σταυρό που έφθανε ως τα σύννεφα.

Κι ήταν έτοιμος να όρμήσει. Κι ήτανε τόσο φοβερός και άγριεμένος, που οί Τουρκοί σάστισαν, τά 'χασαν, γύρισαν πίσω. "Επειτα, σαν τρελλοί άρχισαν να φεύγουν, να τρέχουν, να χάνονται. 'Ο ούρανός έρριχνε ποτάμια από πάνω. 'Ο Σταυρός έλαμπε κάθε φορά άπ' τα σύννεφα ως κάτω σαν κεραυνός. Το σπαθί έβγαζε άστραπές. . . Τώρα μπήκαν στα καράβια τους και πών στην κατάρα. "Ελεγαν κι άλλα πολλά που ό Χαράλαμπος δέν τ' άκουσε.

Μόλις γύρισε και είδε το διάκο, του είπε :

— Τόειπα, διάκο. Τόειπα πώς δέν το δεχότουνα αυτό! να μπή εκεί μέσα ! Τόν είδες, μωρέ, τόν είδες ; "Ε το ποϋ πήαινε εκεία την ώρα !

Κι άφοϋ βοήθησε το διάκο κι έρριξαν την πλάκα, έφυγε τρεχάτος, άνέβηκε τρία τρία τα σκαλοπάτια, έφθασε ψηλά στο καμπαναριό, άρπαξε με το δεξι χέρι το γλωσσίδι της μεγάλης καμπάνας και με τ' άριστερό τα μικρά, κι άρχισε να σημαίνει άκούραστα, επίμονα, ένα τρελλό και χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγύρο οί άλλες εκκλησίες άπαντούσαν· οί πετεινοί άρχισαν να λαλούν χαρούμενα κι αυτοί. Κι ό ήλιος, λαμπερός, λαμπερός και καθάριος ύστερ' από την καταιγίδα, έλαμπε κι έφώτισε κι έχρύσισε όλους τους σταυρούς στις κορυφές των καμπαναριών.

'Από την κορυφή του δικού του, του πιο ψηλού, ό Χαράλαμπος άγνάντευσε μακριά κει πέρα, στο Βίδο, πανιά άτέλειωτα σαν κοπάδι από γλάρους που 'φευγαν άτακτα και βιαστικά.

Ν. Πετμεζάς Λαύρας

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Στὸ ρημαγμένο παρεκκλήσι
τῆς Ἀνοιξῆς τὸ θεῖο κοντύλι
εἰκόνες ἔχει ζωγραφίσει
μὲ τ' ἀγριολούλουδα τ' Ἀπρίλη.

Ὁ ἥλιος, γέρνοντας στὴ δύσι,
μπροστὰ τοῦ Ἱεροῦ τὴν πύλη
μπαίνει δειλὰ νὰ προσκυνήση
κι ἀνάφτει ὑπέρλαμπρο καντήλι.

Σκορπάει γλυκεῖα μοσκοβολιὰ
δάφνη στὸν τοῖχο ριζωμένη
— θυμίαμα ποῦ καίει ἡ Πίστις —

καὶ μιὰ χελιδονοφωλιὰ
ψηλὰ στὸ νάρθηκα χτισμένη
ψάλλει τὸ « Δόξα ἐν Ὑψίστοις ».

Γεώργιος Δροσίνης

7. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβὲς ψυχές, θλιμμένες ! Καὶ τ' ἀπόβραδο
Προσμένουν τὸ Χριστό μας ἀπὸ πέρα,
Ποιὸς ξέρει ; ἀπὸ μακριὰ. Κι ἑκεῖνος ἔρχεται
Μέσ' στὸ θολὸ τοῦ φθινοπώρου ἀγέρα.

Μὲ τ' ἅγιο φῶς ἀχνόφεγγο στεφάνι Του,
Μὲ τὰ θεϊκὰ χαμηλωμένα μάτια,
Μόνος. Καὶ τὰ ξερόφυλλα Τοῦ στρώνουνε
Χρυσᾶ χαλιὰ στὰ ἔρμα τὰ μονοπάτια.

Τοῦ κάμπου τὰ στρουθιὰ καὶ τὰ πετούμενα,
Ποῦ στὶς φωλιές κοπαδιαστὰ γυρίζουν,
Ἄμα Τὸν δοῦνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
Χαμοπετοῦν καὶ τὸν καλωσορίζουν.

Ἄνάριο τὸ σκοτάδι, μισοδιάφανο,
Μόλις πού Τὸν σκεπάζει στὴν καπνιά του,
Καὶ τὰ γυμνὰ κλαριά σὰ χέρια ὑψώνονται
Καὶ δέονται στὸ ἄυλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά. . . Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
Καὶ σκύβει στὶς ψυχές πού Τὸν προσμένουν
Σιγά. . . πονετικά. Κι ἄργὰ τὰ σήμαντρα
Πονετικά κι αὐτὰ σιγοσημαίνουν.

« Σκιές »

Λάμπρος Πορφύρας

8. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ τὴν συνθήειάν του νὰ δημοσιεύῃ κατ' ἔτος Χριστουγεννιάτικα καὶ Πασχαλινὰ διηγήματα καταλήγων μὲ τὴν κατωτέρω παράγραφον, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν διηγηματογραφίαν του :

« Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐνόσφ ζωὴ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν μου, νὰ περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια Ἑλληνικὰ ἔθνη. — Ἐὰν ἐπιλάθωμαι σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιπλησθεῖν ἡ δεξιὰ μου, κολληθεῖν ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν οὐ μὴ σου μνησθῶ ».

Ἐὶς τὸν παπᾶ - Διανέλλον νὰ τὸν συνοδεύσῃ ὡς ψάλτης εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως, ὅπου προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ποιμένων διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἁναστάσεως. Ὁ ἱερεὺς μετὰ τῶν δύο θυγατέρων του καὶ τινῶν ἄλλων γυναικῶν μεταβαίνουν ἀπὸ πρωίας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ εὐτρεπίζουν τὸ ἐγκαταλειμμένον παρεκκλήσιον. Ὁ κύρ - Κωνσταντὸς ἐπρόκειτο νὰ φθάσῃ τὴν ἐσπέραν.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νὰ καταβαίνωσι τὴν ράχην, ἐρχόμεναι αἱ καλυβιώτισσαι γυναῖκες, αἱ ποιμενίδες καὶ βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ἦλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καὶ ἄγγεϊα μὲ ἔλαιον, καὶ πρόσφορα καὶ μικρὰς φιαλίδας μὲ « νᾶμα » ἢ ὄδηγοῦσαι ὀνάρια μὲ τὰ σάγματα ἐπεστρωμένα διὰ κιλιμίων καὶ χραμίων, φορτωμένα τορβάδες καὶ

δισάκκια μὲ φλάσκας οἴνου, μὲ τυρία νωπὰ ἢ ζεματισμένα καὶ κόκκινα αὐγά.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἀλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ μὲ τὰς ἀγέλας των, τὰς ὁποίας ὠδήγησαν παρὰ τὸν ἀπότομον κρημνὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπήδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ ὄχθον εἰς ὄχθον, ἀπὸ κοίλωμα εἰς κοίλωμα, ἐνῶ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλόμενα πρὸς τὴν νέαν δι' αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πράγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερὰ ἢ στικτὰ καὶ λευκὰ καὶ μαῦρα τριχώματά των, ἐνῶ οἱ βοσκοὶ ὑψηλοί, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φριξότριχοι, ἠλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἔμπρὸς καὶ ὀπίσω μὲ τὰς μακράς, ἴσας μὲ τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβὴν, ράβδους των, σοβοῦντες * μετὰ πολυλήγου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρτικὴν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἐφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφήσει ὀπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἄρνια σφαγμένα. Ἐφθασαν συγυρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὄλοι των, μὲ καθαρὸς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὲς βλαχόκαλτσες, μὲ πλατέα ζωνάρια κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι καὶ μὲ τοὺς λινόχρους ἢ καστανοὺς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἔκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσεν εἰς μίαν ράχην τοῦ Πηλίου, ἀντικρὺ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος μὲ κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγῆ νέφη, ἀντιλαμβάνων ὁ ἴδιος ὄσσην ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμπιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτὰ ἀκόμη, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, αἱ ἀκτίνες τῆς στέψεως του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφυρίζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτουσαι τὸ βουνὸν μὲ ἰῶδες χρῶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ νύξ, σπείρουσα παντοῦ τὸ βαθὺ καὶ ἄρρητον μυστήριόν της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψιθυροὶ τῆς φύσεως ἐξηγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὄφρυς τοῦ βουνοῦ ἠμίσηθη καὶ συνεστάλῃ ὑγρὰ καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε, καὶ ἐκλείσθη εἰς ἓν βουνὸν ρεμματιὰ καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπάρμπα - Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἐφάνη οὐδαμῶθεν νὰ ἔρχεται.

Ἦτο δὲ ἀνήσυχος ὁ ἱερεὺς, καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἠδύνατο ἄνευ βοηθοῦ

νὰ ἱεροπρακτῆση. Λειτουργία χωρὶς ἓνα τοῦλάχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ἦσαν ὄλοι, ὡς εἰκός, οὐ μόνον ἀγράμματοι, ἀλλὰ καὶ ἀλιβάνιστοι*, οἱ κακόμοιροι, πολλοὶ τούτων.

— Τώρα, τί νὰ κάνουμε ; . . . Ὅριστε, σοῦ ὑπόσχονται σίγουρα μιὰ δουλειά, κι ὕστερα σ' ἀφήνουν μέσ' στὴ μέση ! « Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε ! »

Ἦλπιζεν ἐν τούτοις ἀκόμη ὅτι ὁ μπάρμπα - Κωνσταντὸς θὰ ἤρ-
χετο. Ἀργοστόλιστος ἦτο πάντοτε, τὸν ἤξευρεν. Ἀλλὰ τώρα ἦτο
σκοτεινὴ ἀκόμη νύξ καὶ μόνον τὰ ἄστρα ἔλαμπαν ἄνω. Ὀλίγω ὕστερα
ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, καὶ τότε ἐλπίς ἦτο νὰ ἔλθῃ.

Παρῆλθον δύο ὥραι καὶ ἡ σελήνη ἀνέτειλε κολοβὴ ἀπὸ τὸ σκο-
τεινὸν βουνὸν ἄνω, ἀνερχομένη βραδέως εἰς τὸ στερέωμα, καὶ αἱ
τάξεις τῶν ἀστρῶν ἠραιώθησαν ἐπ' ἀπειρον καὶ ὅλα σχεδὸν ἡμα-
ρῶθησαν εἰς τὴν διάβασίν της. Παρῆλθεν ἀκόμη μιὰ ὥρα. Ὁ μπάρμπα
Κωνσταντὸς δὲν ἐφάνη.

Ὁ ἱερεὺς ἤρχισε ν' ἀγανακτῆ.

— Ὁ ἀσυνείδητος ! ὁ μωρός. . . Ἡμαρτον, Κύριε ! « Ἀνθρώπους
καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε ».

Ἦθελε νὰ στείλῃ ἓνα τῶν ποιμένων εἰς τὴν πολίχνην, ὅπως ζη-
τήσῃ καὶ εὔρη ἓνα συλλειτουργὸν νὰ τοῦ φέρῃ. Ἀλλ' οἱ ποιμένες
καὶ οἱ βοσκοὶ ὄλοι ἔρρεγχον* ἐξηπλωμένοι μεταξὺ τῶν σχοίνων
καὶ τῶν κομαρεῶν, τυλιγμένοι εἰς τὰς κάπας των, εὐχαριστημένοι
ὅτι ἐπανῆλθεν ἡ ἀνοιξὶς καὶ εὔρισκαν ὀλιγώτερον παγερὰν τῆς γῆς
τὴν ὑγρασίαν. Καὶ αἱ γυναῖκές των, πλαγιασμένοι καὶ αὐταί, ὕπνω-
τον ὀλιγώτερον ἀκουστῶς ὀπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τυλιγμένοι
μὲ τὰ χράμια καὶ τὰ κιλίμια, τὰ ὁποῖα εἶχον φέρεϊ ἐπεστρωμένα ἐπὶ
τῶν σαγμάτων τῶν ὄνων. Καὶ αἱ ἐκ τῆς πολίχνης ἐλθοῦσαι γυναῖ-
κες, κύπτουσαι ἐπὶ τῶν καλαθίων των, ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ,
ὑπὸ τὸν ἐστεγασμένον πρόναον καὶ ἐντὸς τῆς ξυλίνης κιγκλίδος,
ἐλαγοκοιμῶντο καὶ αὐταί. Μόνον ὁ ἱερεὺς ἀνησύχει καὶ ἦτο ἄ-
γρυπνος.

— Τὰ ξέρω ἐγὼ ἀπὸ ὄξου τὰ πλιότερα τὰ γράμματα, παπαῆ, τοῦ
ἔλεγεν ἡ θεὰ τὸ Μαθηνώ, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος· νὰ κανοναρχῶ
κειδὰ στ' αὐτὶ τοῦ γερο - Φιλιππῆ, κι ὁ γερο - Φιλιππῆς, ὅπουν'
θεοφοβούμενος ἄνθρωπος, θὰ τὰ λέῃ κειδὰ ὅπως - ὅπως. . .

— Νὰ δὰ ἡ ὥρα νὰ σὲ κάμουμε καὶ ψάλτη, Μαθηνώ ! ἀπήντησε γελάσας ὁ ἱερεὺς.

— Ψάλτης δὲ θὰ γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοὶ μας θάμαστε. Κανένας γραμματισμένος δὲν εἶναι, γιὰ νὰ μᾶς γελάση. . . Ἡ ἀγιωσύνη σ' βρίσκεις τὸν ἦχο τοῦ μπάριμπα - Φιλιππῆ, κι ἐγὼ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νᾶξερα ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ χαρτί νὰ διαβάσω, θαρρῶ πὼς δὲν θὰ ἦτον ἁμαρτία νὰ ψάλω καὶ μοναχὴ μου.

Ὡς τόσον ἐπλησίαζε μεσονύκτιον, καὶ δὲν ἦτον ἐλπίς νὰ ἔλθῃ πλέον ὁ μπάριμπα - Κωνσταντός, ὁ τρίτος πάρεδρος. Ὁ ἱερεὺς δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐξυπνήσῃ κανένα ἐκ τῶν βοσκῶν καὶ τὸν στείλῃ εἰς τὴν πόλιν, ὡς ἐσκέφθη κατ' ἀρχάς, διότι ἐλογάριασεν ὅτι τόσαι ὀλίγαι ὥραι ἔμενον ἕως νὰ ξημερώσῃ, ὥστε μέχρις οὗ ὑπάγῃ ὁ ἀποσταλησόμενος εἰς τὴν πόλιν, ζητήσῃ καὶ κατορθώσῃ νὰ εὕρῃ ψάλτην, ἕως ὅτου πείσῃ καὶ φέρῃ αὐτὸν καὶ φθάσωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, θὰ ἦτο ἀκριβῶς δύο ὥρες ἡμέρα. . . καὶ ἡ Ἀνάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τὰ μεσάνυκτα ἢ καὶ βραδύτερόν τι.

Ὁ παπα - Διανέλλος ἐσηκώθη στενάζων, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εὐθύς κατόπιν του ἔτρεξαν ἡ γριὰ Μαθηνώ καὶ ἡ θειά τὸ Σειραινώ, ἡ σηματοφόρος τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φυτίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καὶ νὰ κάμνωσιν ἐγκαρδίους σταυρούς. Ἦσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γλύκαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἦτον Ἀνάστασις. Ἀνάστασις ! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότητος Χριστοῦ ἔλαμπε μὲ ἅγιον φῶς, δεξιᾶ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ μορφή τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἤστραπτεν ἐξ ἀπάτου χαρᾶς, ἀριστερόθεν, κρατούσης τὸ θεῖον βρέφος τῆς. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρόμου, μὲ ἓνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ὡς νὰ ἔμενεν ἀνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόσψασιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀποκόψαντος τὴν σεβάσμιον κάραν, τοῦ μείζονος ἐξ ὅσων ἐγέννησαν κατὰ φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἐσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης παραπλευρῶς ἐκείνου, οὗ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἠξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητῆς ἦτο ἀκόμη ἐκεῖ, καὶ συνέχαιρεν ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει, ἂν καὶ πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μέτωπόν του, προβλέποντος, ὅτι θρασὺς ἱερόσυλος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κόγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς

Ἄθηνas καὶ τὸν καθιδρύση ὄχι εἰς ναὸν καὶ ὀλοκαύτωμα καὶ θυσιαστήριον, ὄχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ' εἰς μουσεῖον, Ὑψιστε Θεέ ! εἰς μουσεῖον, ὡς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκῆται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἢ χριστιανικὴ λατρεία, καὶ τὰ σκευὴ αὐτῆς ν' ἀνῆκον εἰς θαμμένον παρελθόν, καὶ νὰ ἦσαν ἀντικείμενον περιεργείας! . . . Ἰλεως γενοῦ αὐτοῖς, Κύριε !

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπίς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ - Κωνσταντός, καὶ ὤφειλον ἐκ τῶν ἐνόνητων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀποτινάξασαι τὴν ὑπνώδη νάρκην, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναῖσκον. Αἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤργησαν νὰ ἐξυπνήσωσι, ὁ δὲ παπα - Διανέλλος ἐξῆλθε πρὸς στιγμὴν, καὶ λαβὼν τεμάχιον παλαιᾶς σανίδος καὶ σφυροειδὲς ξύλον, κατεσκεύασεν αὐτοσχέδιον σήμαντρον, διότι φεῦ ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ τὴν κόνην τῶν ἀπὸ γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς πάλαι ποτὲ ὑπαρξάσης πόλεως. Διὰ τοῦ σήμαντρού τούτου ἤρχισε νὰ κρούῃ ὁ ἱερεὺς εἰς τροχαίους πρῶτον (τὸν ἀδάμ, ἀδάμ, ἀδάμ), εἶτα εἰς ἰάμβους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον), καὶ νὰ ἐξυπνή τὰς μεσουκτίους ἡχοῦς. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἦχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάπας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔψαλε μόνος του τὴν παννυχίδα, ὄλον τὸ « Κύματι θαλάσσης », ἐθυμίασεν, ἔκαμεν ἀπόλυσιν, εἶτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἤναψε μεγάλην λαμπάδα, καὶ βαστάζων αὐτὴν ἐξῆλθεν εἰς τὰ βημόθυρα, καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ μεγαλοφώνως τὸ « Δεῦτε λάβετε φῶς ». Οἱ βοσκοὶ ἤναψαν τὰς λαμπάδας των, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, κι ἐξῆλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυμιατοῦ καὶ ψάλλοντος « τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστέ Σωτήρ ». Εἶτα ἡ ἱερὰ εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρούσης χρέη τρισκελίου, ἐφ' ἧς αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφες μακρὸν προσόψιον. Ὁ ἱερεὺς ἀνέγνω ἀργὰ τὸ κατὰ Μᾶρκον « Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου », εἶτα θυμίασας καὶ ἐκφωνήσας τὸ « Δόξα τῇ ὁμοουσίῳ », ἤρχισε νὰ ψάλλῃ λαμπρᾶ τῇ φωνῇ τὸ « Χριστὸς ἀνέστη ». Ἀφοῦ τὸ ἔψαλε τρεῖς ὁ ἴδιος, καὶ ἀνὰ ἅπαξ ἡ δις δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς, ἀλλὰ εἶχον

ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν κι « ἐγύριζε κάπως ἢ γλῶσσά των », ἔλαβε θάρρος καὶ ἡ θεὰ Μαθηνῶ καὶ τὸ ἔψαλεν ἄπαξ, ὁμοίως, καὶ ἡ θεὰ τὸ Σεραῖνῶ.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔψαλε πάλιν ὁ ἱερεὺς, καὶ εἶτα εἶπε τὰ Εἰρηνικά. Μεθ' οὗ, ἀναλαβὼν τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσηλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐψαλε τὸ « Ἀναστάσεως ἡμέρα » καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης ᾠδῆς, ἀκολουθῶς εἰσηλθεν εἰς τὸ Ἱερόν, καὶ ἐξελθὼν πάλιν, « ἔλαβε καιρὸν » καὶ πάλιν εἰσηλθε καὶ ἤρχισε νὰ φορῇ ὅλην τὴν ἱεράν στολὴν του. Ἡ ψαλμωδία εἶχε διακοπῆ ἕξ ἀνάγκης. Ἡ θεὰ Μαθηνῶ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο - Φιλιππῆν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἐδοκίμασε νὰ κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

— Ψάλε, γερο - Φιλιππῆ, « καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις ».

Ἄλλὰ τοῦ γερο - Φιλιππῆ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσά του νὰ εἴπῃ « καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις ».

Τότε ἡ θεὰ τὸ Μαθηνῶ ἤρχισε σιγὰ - σιγὰ νὰ ψάλλῃ : « Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὁψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως κ.τ.λ. »

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἀκριβὴς προφορὰ εἰς τὸ στόμα τῆς ἦτο : « καθαρθῶμεν τὰς ἡσθήσεις κι οὐψόμεθα. . . ».

— Αὐτὸ τὸ εἶπαμε, βλοημένη, ἔκραξεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. « Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν », εἶναι τώρα.

— Ἄ ! ναι, ἔκαμεν ἡ θεὰ Μαθηνῶ καὶ ἤρχισεν : « Δεῦτε πόμα πίνωμεν κινόν. . . ».

Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν, ὅτι τὴν προσκομιδὴν ἔπρεπε ν' ἀναβάλλῃ ἢ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπεδέχοντο οικονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ τὰ ἐκατάφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

Ἐφόρει ἕν ἕκαστον τῶν ἀμφίων κι ἐψιθύριζε τὰ διατεταγμένα λόγια :

« Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσσε γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίον περιέβαλέ με μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ ».

Εἶτα ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ Κανόνος :

« Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια ».

Είτα πάλιν, φορών τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεψιθύριζεν :

« Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαΐνον ἐπὶ πώγωνα. . . ».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε :

« Χθὲς συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι. . . ».

Εἶτα φορών τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν :

« Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδὸν μου ».

Ἦ, περνῶν τὸ ἐν ἐπιμάνικον, ἀπήγγελλεν :

« Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ. . . ».

Καὶ διακόπτων τοῦτο ἔψαλλε τὴν καταβασίαν·

« Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου. . . ».

Ἄφοῦ ὁμως ἐνεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὅλην, ἐξῆλθεν ἔξω κὶ ἐχοροστάτησε κὶ ἔψαλλεν ὁ ἴδιος ὅλον τὸν Κανόνα, ἔμellte δὲ νὰ μεταβῆ εἰς τοὺς « Αἴνους » καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν « Ἀσπασμόν », ὅταν εἷς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει διὰ νὰ ἰδῆ πῶς εἶχον αἱ αἰγὲς του, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἶδε, μόνον τὴν φωνὴν του ἤκουσεν.

Ἐὶς τὸν ἱερεὺς ἐστράφη·

— Τί τρέχει ;

— Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός. . . βαθιὰ κάτ' χουγιάζει. . . « ποῦ εἴσαστε, ποῦ εἴσαστε ; ». Νὰ πάρου μιὰ λαμπάδα νὰ πάου νὰ ἰδῶ ;

— Νὰ πῆς. . .

Δύο ἢ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοὶ καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των κὶ ἔτρεξαν ἔξω.

Ἐὶς τὸν κὺρ Κωνσταντὸς ἐβράδυνε πολὺ νὰ φθάσῃ λόγῳ ἀπροόπτων ἐμποδίων καὶ διότι εἰς τὸ τέλος ἠκολούθησεν ἐσφαλμένην ὁδὸν καταλήξας εἰς μίαν ρεμματιάν. Τότε ἠναγκάσθη νὰ φωνάξῃ. Οἱ βοσκοὶ τὸν εὔρον καὶ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἔψαλλε τὴν λειτουργίαν. Κατόπιν ὁ ἱερεὺς καὶ ὅλοι οἱ συνεκκλησιασθέντες ἔστρωσαν ἔξω τοῦ ἐξωκκλησίου κοινὴν Πασχαλινὴν τράπεζαν.

« Ἄπαντα », τ. Β'

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

9. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρώτατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσᾶτο ὕστερο ἀστέρι,
 σύγνεφο, καταχινιά, δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφουσοῦσε
 τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἀέρι,
 ποὺ λὲς καὶ λέει μέσ' στῆς καρδιάς τὰ φύλλα :
 γλυκειὰ ἢ ζωὴ κι ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη ! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὄλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστῆτε·
 μέσα στὶς ἐκκλησιᾶς τὶς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιᾶς εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστὰ στοὺς Ἁγίους καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε « Χριστὸς ἀνέστη » ἔχθροὶ καὶ φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
 καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιὰ οἱ μαννάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτῶντας τὶς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι,
 ἀπὸ τὸ φῶς, ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες,
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἀγιοκέρι,
 ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

« Ἔργα »

Διονύσιος Σολωμὸς

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στις Θερμοπύλες ό Λεωνίδας.
Θεοί κυβερνήτες στήν καρδιά του
δίδυμοι, λάτρεμμα τής πατρίδας
καί καταφρόνεσι τοῦ θανάτου.

Ἡρώας ὑψώθη μεγαλομάρτυς.
Γιά κείνον ἔγραψες, Ἱστορία,
τ' ὄνομα ὀλόχρυσο καί τής Σπάρτης
πλάι στής Ἀθήνας τήν πολιτεία.

Μ' αὐτόν τρακόσοι κι ἄλλοι Λεωνίδες,
λεβεντιά, νιάτα, καρπερά χρόνια,
μάχονται, γέρνουν οἱ Διγενῆδες
στά μαρμαρένια τὸ Χάρο ἀλώνια.

Χορὸς ὁ δρόμος τους, πανηγύρι,
νά λάμψη κάνουν ἢ Ἀχερουσία, *
για νά ξεφύγουν τοῦ ἡλιοῦ τήν πύρη,
βρίσκουν, καί ἰσκιώνει τους, ἡ θυσία.

Ἀκόμα ἀπόμεινε στὸν ἀέρα
βοῦισμα, χρυσάετοι σά νά κλαγγάζουν,
κ' οἱ κορφές γῦρο καί πέρα ὡς πέρα
τὸ ἀντιλαλοῦνε καί τὸ χιλιάζουν :

« Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη.
Ξένε, ἄν πατήσης τὰ χώματά της,
πές της πῶς μένουμ' ἐδῶ πεσμένοι,
πιστοὶ καί πάντα στὸ πρόσταμά της ».

« Περὰσματα καὶ Χαιρετισμοὶ »

Κωστής Παλαμᾶς

2. ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

...Τοιοτοτρόπως έπεσον ύπό τήν ρωμαϊκήν κυριαρχίαν, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Ἐνατολῇ ἑλληνικά κράτη. Ἄλλ' ἂν ὁ ἀνατολικὸς Ἐλληνισμὸς ἀπέβαλεν οὕτω, κατὰ τὴν πρῶτην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὕπαρξιν, ὁ ἔθνικὸς αὐτοῦ βίος δὲν κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ξενικῆς ἐκείνης δυναστείας. Ἄν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ἠττήθη πολλάκις ὑπὸ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων, ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας δὲν ἔπαυσε ἀναδεικνύμενος νικηφόρος εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων ἐξελληνισθεῖσας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου. Ὁ ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατῶρθωσεν ἐν τῇ Ἐνατολῇ ὅ,τι εἶχε κατορθώσει ὁ ἑλληνισμός· οὐδέποτε εἰσέδυσσε μέχρι τῶν σπλάγχχνων τῶν λαῶν τούτων, ἵνα μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη, τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ. Ἐν τῇ Ἐνατολῇ μόνῃ ἡ κυβέρνησις ὑπῆρξε λατινική, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κυβέρνησις ἐξελληνίσθη ἐπὶ τέλους, ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἠγέρθη κατὰ μικρὸν κράτος ἕτερον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πάντες, νόμοι, ἄρχοντες, βασιλεῖς, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ὑπήκοοι, τὴν ἑλληνικὴν ἐλάλησαν γλῶσσαν.

Αὕτη δὲ τοῦ Ἐλληνισμοῦ ἡ ἀναβίωσις συνέβη πρὸ πάντων, διότι ὁ μετ' ὀλίγον προκύψας εἰς μέσον Χριστιανισμὸς ἐταύτισε τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἐλληνισμοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἐνατολήν, ὅπερ πάλιν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ μέγα γεγονός, τοῦ ὁποίου ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ παρηκολουθήσαμεν τὰς περιπετείας, ἦτοι εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἐνατολήν διάδοσιν τοῦ Ἐλληνισμοῦ. Διὰ τῶν κτισμάτων καὶ τῶν θεσμοθετημάτων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπεκράτησεν ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ ὡς γλῶσσα τῆς κυβερνήσεως, τῶν γραμμάτων, τοῦ ἐμπορίου, ὄλων ἐν γένει τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων κοινωνικῶν σχέσεων· ὥστε παρεσκευάσθη τοιοτοτρόπως τὸ ὄργανον, δι' οὗ μετ' οὐ πολὺ ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, ἔγραψαν καὶ ἐλάλησαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἐνομοθέτησαν δὲ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, τὸ ὄργανον ἐνὶ λόγῳ δι' οὗ ἀπεκαλύφθη, ἡρμηνεύθη καὶ ἐκανόνισθη τὸ θεόδοτον τοῦ Χριστιανισμοῦ θρησκευμα.

Καὶ λέγοντες ὅτι ταῦτα τὰ θαυμάσια παρήγαγεν ὁ Ἐλληνισμὸς δὲν ὑπονοοῦμεν ὅτι καὶ παρήγαγε τὸν Χριστιανισμὸν. Ἡ μὲν ἀπο-

καλυφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἀλήθεια εἶναι ἔργον ὑπεράνθρωπον, ὁ δὲ διαδοθεὶς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἑλληνισμός, διὰ τῆς θρησκευτικῆς συγχωνεύσεως καὶ συνθέσεως, ἦν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπήγαγεν, ὑπεβόηθησεν ἀπλῶς τὸ ἔργον τῆς θείας Προνοίας, παρασκευάσας τὰ πλήθη εἰς τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κηρυχθέντος ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ προηγήθη ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις.

Δὲν ἀρνούμεθα βεβαίως τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοι ἐξεπλήρωσαν προδῆλως ἐντολὴν ἄνωθεν αὐτοῖς τεταγμένην, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῶσιν ἄλλως ἅπασαι τοῦ ἱστορικοῦ τούτου δράματος αἱ περιπέτειαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκει προσχεδιάσας μᾶλλον ἢ ἐπιτελέσας τὸ βούλευμα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐπέρχεται δεινότητῃ πραγμάτων, προσώπων, χωρῶν, συμφερόντων, περιστάσεων ἀναστάτωσης καὶ συγκρούσις. Οὐδὲν ἤττον καὶ ἀνὰ μέσον ἀπάσης τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀνωμαλίας τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν παύει ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας διεξαγόμενον. Ἡ Εὐρώπη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἡ Μακεδονία διατελεῖ εἰς πολεμίας σχέσεις πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῆς δημιουργηθέντα κράτη. Αὐτὰ ταῦτα τὰ κράτη ἀντιπαρατάσσονται κατ' ἀλλήλων· οἱ Πτολεμαῖοι πολεμοῦσι τοὺς Σελευκίδας, οἱ δὲ Σελευκίδαι τοὺς δυνάστας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· τινὲς τῶν δυναστῶν τούτων οὐδὲ ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἶναι, ἀλλὰ βαρβάρου καὶ ἰθαγενοῦς. Τὸ ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φαίνεται καταλυθὲν. Ἄλλ' ἐν τῷ φαινομένῳ τούτῳ ναυαγίῳ ἐξακολουθεῖ ἐπιπλέουσα, ἐπιμένει θριαμβεύουσα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις δυνάσταις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ἰδέα τῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως. Πῶς ἄρα νὰ μὴ ἴδῃ τις τὸν δάκτυλον τῆς Προνοίας ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις, καὶ μάλιστα ὅταν ἀποβλέψῃ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν;

Φαντασθῶμεν τῷ ὄντι, ἄνευ τῆς ἐγκαίρου ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως, οἷας ἤθελε συναντήσῃ δυσχερείας ἢ τοῦ Χριστιανισμοῦ διάδοσις. Τὸ Εὐαγγέλιον ἤθελε κηρυχθῆ εἰς τὴν ἑβραϊκὴν· οὐ μόνον δὲ ἡ ἑβραϊκὴ ἦτο ἀκατάληπτος εἰς τοὺς πολλοὺς ἐκτὸς τῆς Ἰουδαίας, ἀλλ' εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Θράκην, τὴν Ἑλλάδα ποικίλοι ἐπεκράτουν

ἐπιχώρια διάλεκτοι, εἰς ἃς ἔδει νὰ μεταφρασθῆ τοσαυτάκις ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκει. Τὸ Εὐαγγέλιον ἔχρηζεν οὐ μόνον κηρύγματος ἀλλὰ καὶ ἐρμηνείας· ἔχρηζε γλώσσης ἐπιτηδεΐας νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας καὶ ἐννοίας τοῦ νέου θρησκευματος, γλώσσης τελειοτάτης, τεχνικωτάτης, φιλολογικωτάτης, ἧς ἄνευ δὲν ἐννοεῖ τις πῶς ἤθελε κατορθωθῆ ἢ τοσοῦτον θαυμασία αὐτοῦ ἐπικράτησις· ὥστε ἢ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις δὲν παρεσκεύασε μόνον εἰς τὸ νέον θρήσκευμα τὴν ἀπαραίτητον πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἐνότητα γλώσσης ἀλλὰ παρέσχε αὐτῷ καὶ τὸ τελειότατον τῶν γλωσσικῶν ὀργάνων, ἅψ' ὅσα ποτὲ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἴσως εἶπη τις ὅτι ὁ βραδύτερον ἐπελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν Ρωμαϊσμός ἤθελεν ἀναπληρῶσαι κατὰ τοῦτο τὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔργον. Ἀλλὰ, καθὼς παρετηρήσαμεν ἤδη, ὁ Ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατῴρθωσε νὰ μεταδῶσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας. Καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι ἀπέτυχε, διότι δὲν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰ ἰθαγενῆ στοιχεῖα, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατισχύσασαν ἤδη αὐτῶν ἀκαταγώνιστον τοῦ Ἑλληνισμοῦ δύναμιν καὶ ἄνευ τούτου ἤθελεν ἐπικρατῆσαι τῶν ἄλλων γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνοτήτων τῆς Ἀνατολῆς, μὴ λησμονήσωμεν πρῶτον ὀπόσον βραδέως ἐπεξέτεινεν ἡ Ρώμη τὴν ὀριστικὴν αὐτῆς κυριαρχίαν μέχρι τῆς Ἀσίας. Ἄν ἐχρειάσθησαν τρεῖς ἑκατονταετηρίδες, ἵνα παραχθῶσιν οἱ καρποὶ τῆς ἐγκεντρίσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων γενομένης, ὁ ἐπὶ τῆς κηρύξεως σχεδὸν τοῦ Εὐαγγελίου καταλαβὼν τὴν Ἀσίαν λατινισμός δὲν ἤθελε βεβαίως ἀπαιτήσῃ ὀλιγώτερον πρὸς τὸν ἐνοφθαλμισμὸν αὐτοῦ χρόνον. Τίς δὲ ἤθελεν ἀποβῆ ἔν τῷ μεταξύ ἢ τοῦ Χριστιανισμοῦ τύχη; Καὶ ἔπειτα ὀπόσον οἰκτρὰ δὲν ἤθελε καταντήσῃ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἢ τοιαύτη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διάδοσις!

Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος δὲν διεσώθη, τοῦλάχιστον δὲν διέσωσε τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, εἰμὴ διὰ τῆς μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ συμμεχίας. Ἀλλὰ, ἂν ὑπηρέτησε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, πολλαπλασίονα ἀπήλασε παρ' αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς διακονίας ἐκείνης, τὴν ἀνταμοιβήν· διότι δι' αὐτοῦ ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι καὶ δι' αὐτοῦ ἰδίως ἀνεκαινίσθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Μέγα λοιπὸν καὶ ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς θαυματουργηθὲν μᾶλλον ἢ ὑπὸ ἀνθρώπων διαπραχθὲν γεγονός ἐστίν ἢ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν διάδοσις· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίαν· μέγα διὰ τὴν

ἔλην τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος τύχην, διότι ἅπανα ἡμῶν ἢ μετέπειτα κοινωνική, ἠθική, διανοητική κατάστασις, τοῦ γεγονότος ἐκείνου ἐστὶν ἀπόρροια. Τοῦτου δ' ἕνεκα ἐξεθέσαμεν ὀπωσοῦν λεπτομερῶς ἐνταῦθα τὰς ποικίλας αὐτοῦ περιπετείας.

« Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους » *Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος*

3. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑΥΛΟΥ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀναμένοντες τὴν Περσικὴν ἐπίθεσιν ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας), οἱ ὅποιοι φοβούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀνταγωνιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ὁμοεικῶν των. Μόνον εἰς εὐπατρίδης νέος ἐκ Κρότωνος, ὁ Φάυλλος, μετέσχε τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος μετὰ τῆς τριήρωνος του, τὴν ὁποίαν ἐξώπλισε μὲ μυρίας δυσκολίας καὶ μόνον χάρις εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὴν μηστήν του, ἀφοσιωθέντας ὀλοφύχως εἰς τὸν εὐγενῆ σκοπὸν του. Ὁ πατὴρ του Εὐβούλος προσφέρει ἔλην τὴν περιουσίαν του καὶ ἡ μηστή του Ἀριστονίκη πηγαίνει γυμνόπους εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου ὄρους Λακινίου, διὰ νὰ δεηθῇ εἰς τὴν Θεὸν νὰ βοηθήσῃ τὸν Φάυλλον.

Ὁ γέρον Εὐβούλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινων ἡμερῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῇ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τούτου τέκνου του· ἀλλ' ἄρ' ἄρα γε κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων ;

Ὁ Φάυλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνη ὅτι ἡ κόπωση αὐτῆ δὲν εἶναι ἀπλῶς σωματική. Ἠθική τις ὀδύνη κατατρώγει τὸν γέροντα. Ἔχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εὐθυμίαν. Ὁ Φάυλλος κατορθώνει νὰ τὸν κἀνῃ νὰ ὀμιλήσῃ τέλος.

Τὸ βαλλάντιον εἶναι κενόν. Ἰδοῦ. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. Ἠλπίζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεψεύσθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὐτὸ τὸ ἀφλαστον*, τὰ ἀσκώματα*, ὅλα τὰ κρεμαστὰ σκεύη, τὰ ἀντλητήρια* αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἔφεδροι δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὅλος ὁ ἔφεδρος ὀπλισμὸς χρεωστοῦνται. Τὰ ἰστία μάχης καὶ τὰ ἰστία πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ παραγγελθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χερίστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ

πληρώματος τῆς μακρῆς ἐκστρατείας. Χρειαζονται πολλοί, πολλοὶ χιλιάδες δραχμῶν ἀκόμη. Λόγω τῆς δυσμενείας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπεζιτῶν, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ δώσουν. Ἡ ἀποστολὴ ἐνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιωταὶ δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἐχουν καταληφθῆ ὑπὸ ἐνὸς εἶδους πανικοῦ. Τὸ γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἰπῆ καλύτερα. Ἰδοῦ ! Ἀνάγνωσέ το. Ἄλλως πανταχόθεν πολέμου ἐπικειμένον, οἱ πλούσιοι κρύπτουν βαθιὰ τοὺς θησαυροὺς των. Οἱ ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἀφ' ἑτέρου, δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ἰδιωτικὸν ἐφοπλισμὸν. Καὶ εἰς μάτην ἐξηντλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ * Ἰάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς ἀγαπᾷ τὸν Φάυλλον. Ἄ ! μὰ τοὺς Θεοὺς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλήσωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς.

Ὁ Φάυλλος οὐδέποτε εἶχεν ἰδεῖ τὸν πατέρα του τόσο ἀποτεθαρρημένον. Ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἠδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς. Ὅλα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατείαν ἑταιρικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ τοῦ πληρώματος. Ἀλλὰ τότε πῶς ἤθελε συγκρατήσῃ τὴν πειθαρχίαν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειρατήν, καὶ ὑπὸ τοιούτους ὅρους οἱ ὀπλίται Ἀχαιοὶ καὶ εὐγενεῖς δὲν θὰ τὸν ἠκολούθουν. Δὲν ἤξεύρει τί νὰ κάμῃ· ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως· μάτην ἡ Ἀριστονίκη τὸν ζητεῖ πανταχοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγέ τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλησιάσῃ, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὰς ἐργασίας χαλαρωθείσας. Ἐν τούτοις ἡ ὥρα τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἐδέχετο ἀναβολήν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν ὀγκάδων, οἱ ὅποιοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι θὰ εὐρίσκοντο ἤδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὃ δ' Ἑλληνικὸς συγκεντροῦται περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἐκπλου θὰ ἴδῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ ὠραῖόν του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὀπλίται συντηροῦνται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται ; Ὁ γέρον Εὐβουλος δὲν ἔχει πλέον νὰ στείλῃ οὔτε ὀβολοὺς, οὔτε ἄλφιστα*. Ὁ δυστυχῆς Φάυλλος ἐκινδύνευε νὰ τρελλαθῆ. . .

Ἡ νύξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγάν της ἀπὸ

τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἦσαν ἀκόμη βυθισμένα εἰς τὴν σιγὴν, ὅταν ἡ βαρεῖα αὐλείος θύρα τῆς οἰκίας τοῦ Ἰάδμονος, τρίξασα ἑλαφρὰ ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφῆκε κάποιον, λευκὴν τινα ὀπτασίαν, νὰ διολισθήσῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἦτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὄλην τὴν νύκτα ὁ ὕπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ κρυφά, νὰ φύγῃ πρὸ τοῦ πρώτου χαράγματος, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἤθελε τὴν ἀφήσει τῇ ἀληθείᾳ νὰ κάμῃ τοιαύτην τρέλλαν; Κρατοῦσα τὴν ἀναπνοὴν της διῆλθεν ὡς σκιά διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ Λυκάστης καὶ διὰ τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον. Ἐδῶ ἐστάθη δισταζούσα ὑπὸ τὸ ὠχρὸν φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὀροφῆς κρεμαμένης λυχνίας, τὸ ὁποῖον πίπτον ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της ἀνεδείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἴφνης μὲ ἐν νευρικὸν κίνημα ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὠραίων γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἄφθονον κόμην, ἡ ὁποία λυθεῖσα πρὸς στιγμὴν καὶ χυμῆν περὶ τοὺς ὤμους σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιν συγκρατεῖ μίαν πελωρίαν δέσμην ῥόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθοδοχείων, τὰ ὁποῖα εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἐνωρὶς νὰ ὀπλίσῃ. Ρίψασα τότε ἀκόμη μίαν φορὰν γῦρο τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὐδεὶς τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐνόησεν, ἐξέρχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει σιγὰ - σιγὰ τὸν βαρὺν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἄνθη της εἰς τὴν ἀγκάλην τροχάζει τώρα ἑλαφρὰ καὶ θαρραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λείου λιθοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρωινὸς αὐτὸς περίπατος δὲν εἶναι πολὺ δυσάρεστος. Ἐν μειδίᾳ διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον ἐκπληξιν, τὴν ὁποίαν θὰ προξενήσῃ εἰς τὸν Φάυλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ Ἥρα τοῦ στείλῃ, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ τὸ μέγα πλοῖόν του. Ἀλλὰ διέβη ἤδη ἡ ἀφελὴς κορασις τὰς πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι κατεσπαρμένη ἡ ὁδός, ἀρχίζουν νὰ γίνονται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρόμου. Ἀλλ' ἡ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἔμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως. Παρακάτω εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια καταντοῦν κάποτε ἀληθινὰ μάχαιραι καὶ ἤδη ἡ ὠραία ὀδοιπό-

ρος μας βαδίζει βραδύτερον. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει ἐν καῦμα ἀφόρητον· ὁ ζέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἐν τούτοις νὰ τὸν διαδεχθῆ ὁ πρωινὸς βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἀριστονίκη ἀναπνέει τοῦλάχιστον. Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ὁ βορρᾶς αὐτὸς καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὠμοπλάται τῆς εἶναι κἀθιδροί. Ρίγη διατρέχουν ὄλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὁδὸς τώρα εἶναι ἀνηφορικὴ, ἡ πορεία καθίσταται βραδυτέρα, καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη. Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἀκκαί* των κατασχίζουν τὰ ἀβρὰ πέλατα τῶν ποδῶν τῆς. Θὰ φθάσῃ ἄρά γε ποτέ; Ἄλλ' ὁ Φάυλλος τότε, ἡ ναῦς, τί θὰ ἀπογίνουν! Προχωρεῖ, ἀλλὰ τὸ βῆμά τῆς δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθουμένη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἄνθη τῆς σκορπιζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεύει εἰς τὸ φόρεμά τῆς μὲ κλαυθμηρισμοὺς μικροῦ παιδίου. Τόσον πονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπότομον τὸ βραχῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιόν τῆς, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνήρχετο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! Ὡ! Δὲν θὰ φθάσῃ ποτέ εἰς τὸ Λακίνιον. Ὑπερέτιμῃσε λίαν τὰς δυνάμεις τῆς. Κάθεται ἡ μάλλον καταπίπτει ἀπηλπισμένη καὶ κατακόπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῆ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἐμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἱερόν.

Στρέφει ὄλον τὸν νοῦν τῆς πρὸς τὴν Ἥραν, ἀνακαλεῖ ὄλην τῆς τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. Ἡ ἀλγηδὼν τῶν ποδῶν τῆς εἶναι φρικώδης· προστίθεται τώρα καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἵτινες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. Ἄλλ' ἤδη ἀνῆλθεν ἄρκετὰ ὑψηλά· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακρὰν ἐκεῖ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἦμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει ὀλίγον. Ἦδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακρὰν στενωπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχιδῶν πλευρῶν τῆς. Ἄλλ' ἡ ὁδὸς εἶναι ὅπως ὅποτε ὀμαλὴ ἐδῶ. Νὰ μὴ εἶχε τοῦλάχιστον ἀκάνθας! Ἡ δίψα ἐν τῷ μεταξύ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζῃ τὸ στήθος τῆς· τὸ στόμα τῆς ξηραίνεται· ἡδὴ δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλὴν τῆς· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλιζοῦν γυρὸ τῆς· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ πέσῃ λιπόθυμος. . . Ἄλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρώτην τῆς ὁδοῦ καμπὴν τὸ ποθητὸν ἱερόν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστράπτον.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπεῖαν ναόν, ὃ ὁποῖος δὲν εἶναι πλέον μακρὰν. Διακρίνει αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς ταῶς, οἵτινες περιφέρονται ἐν τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ ριπιδοῦντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὐρεία χαράδρα. Ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν της ἡ προνοητικὴ χεὶρ τῶν ἱερέων εἶχε χαράξει εὐεργετικὰς τινὰς ἀτραπούς. Ἄλλως ἡ Ἀριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω της τὴν προστατίδα χεῖρα τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πετᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον ! Ἄλλ' ὑπολείπεται εἰς ἀνήφορος ἀκόμη.

Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον του ὁμοῖος μὲ τὸν Βορέαν, ἐξώρμησεν ὁ Φάυλλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταρᾶται τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποῖαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοπληξίας του τὸν πατέρα του· φονεύει τώρα τὴν μηστήν του. Ἄλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῆ ! ὦ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὐτῆν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὐτὴ ἡ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πῶς εἶναι δυνατὸν ν' ἀνθῆξῃ μία τόσον ἄβρὰ κορασὶς εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον ! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἄργά. Ἄ! αὐτὸ τὸ ὑπναλέον κνώδαλον * ἢ Λυκάστη, ἢ νωθρὰ καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ πάρῃ εἶδησιν. ὦ ! τῇ ἀληθείᾳ εἰς ὠραίαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Ἄχ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ τὴν προφθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὔρη ζῶσαν ἢ θὰ τὴν εὔρη νεκρὰν εἰς τὸ βουνὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον γέμει σκορπίων καὶ ὄφρων !

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότωναν· ταχέως ὁμως τὸ δύσβατον καὶ διακεκομμένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν ὁρμὴν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κεντᾷ, τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. Ὁ θυμοειδὴς κέλῃς κατατρώγει τὰς πέτρας μὲ τὰς ὀπλάς του, ἀλλ' οὐχὶ ἅπαξ ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἡνίας διὰ σιδηρᾶς χειρός. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Ὁ Φάυλλος στρέφει γῦρο τὸ βλέμμα του· ἀλλ' οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. Ἄν συνητήθη ὑπὸ κακοποιῶν ! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀρθοῦνται. Ὅρμᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον

του. Ἀφροκοποῦν τὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχοῦς ζώου. Μετ' ὀλίγον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνωφερείας, τὴν ὁποίαν ὁμως οὐδὲ σικελικὴ ἡμίονος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναβῆ. Ὁ ταλαίπωρος ἵππος κατακυλινδεῖται εἰς τὴν χαράδραν, ἐνῶ ὁ Φάυλλος μόλις προφθάνει νὰ ἐξολισθήσῃ ἀπὸ τῆς ράχεώς του εἰς τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ κἂν νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὀπισθέν του, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἶγαγρος φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὀλίγας στιγμὰς ὁ φοβερός νικητὴς τοῦ ἄλματος εἰς τὰ Πύθια εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ βαστάζοντος τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἥρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἐξ εὐλαβείας τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ εἶναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερὸν αὐτὸν δρόμον ; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινὰ χαράδραν, ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν ; Ψυχρὸς ἰδρῶς τὸν περιρρέει. Εἰσδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑψώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἔξω φῶς, τοὺς ὀφθαλμούς πρὸς τὴν εὐσπλαγχνικὴν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκιάφωσ τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἥρας ὑφοῦται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ ὀγκώδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπεριγράφτος εἶναι ἡ καλλονὴ της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερῆς καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ὡσεὶ εὐλογοῦσα, ὡσεὶ προσαγορεύουσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατάχρυσος ταῶς καὶ ἡ Ἴρις ἀναμένουσι τὰς διαταγὰς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὁποίας «βοστρύχων ἔλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων της ἐξολισθαίνουν». Τὸ αὐστηρὸν τοῦ βλέμματος μετριάζει ἢ ἐπὶ τῆς περικαλλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἰλαρότης. Χρυσῇ ἐσθῆς τυλίσσει τὴν ὄσφυν αὐτῆς.

Ὁ Φάυλλος ἀνατείνει ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταῖαν θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπτίαν, ὠχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μὲ τὰ ἄνθη της σκορπισμένα γῦρο αὐτῆς, μὲ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μὲ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κατάλευκον ἐσθῆτα κατὰστικτα ἀπὸ αἵμα. Ἄναυδος, συντετριμμένος σύρεται πρὸς αὐτήν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀφήσας τὸν ὀπισθόδομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. Ὁ ναὸς τότε ἀντηχεῖ ἐκ τοῦ μέλους, τὸ ὅποιον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. Ὁ Φάυλλος μὲ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὀδύνης, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται ἐν ὁράματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ . . . Αἱ ἱέρειαι διακόψασαι αἴφνης τὸ ἄσμα κυκλοῦσιν αὐτούς, ἐπιδαφιλεύουν ἀπείρους περιποιήσεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἧτις συνέρχεται εἰς τὰς αἰσθήσεις της. Ὁ ἱερεὺς ἐγείρει τὸν Φάυλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἰκέτις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν' ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ ἐγγὺς ἀσκληπιεῖον ἡ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχαὶ παρέρχονται, ἡ ὑγεία ἀνακτᾶται πλήρης. Ὅλοι οἱ οἰκεῖοί της εἶναι ἤδη πλησίον της, ὄλαι αἱ φίλαι της ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

Ὅλη ἡ Κρότων ὁμιλεῖ δι' αὐτὴν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσίν της, τὴν βαθεῖαν πίστιν της, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἡ τριῆρης τοῦ Φαύλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Ὅσοι δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν « Ἀριστονίκην » τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. ὦ! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὅποιον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὀπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβερὰν τινα ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς τῆς Ἥρας. Οἱ ἄρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὰς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαύλλου καὶ ἐν μόνον εὐχονται, ν' ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἢ « Ἀριστονίκη ». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἄφθονα, ὥστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριῆρεις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξοπλισθῇ ὁ γέρον Εὐβουλος. Ἡ τριῆρης « Ἀριστονίκη » ἐθεωρήθη σχεδὸν ἱερά. Ὅλοι τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς ὅ,τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαύλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τῆς Θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλὴς ναῦς ἐξελθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λακινίαν ἄκραν. Ὅταν δὲν ὑπολείπεται ἡ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίου μέχρι τῆς ἱερᾶς προκουμαίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀριστονίκη κατῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ μὲ τοὺς ἰδικούς της, ὁ Φάυλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἔδωλιου του παραγγέλλει εἰς τὸν

κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μὲ τὰ ἑννέα τῆς μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον « ρόθιον * », τὴν εἰρεσίαν * τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθέως τέμνουσαι τὸ ὕδωρ κῶπαι ψαύουν τῶρα μόλις τὸ κύμα, θορυβωδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τριήρης πλέει τοιουτοτρόπως, μέχρις οὗ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακρούει πρῦμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν τῆς καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσια * τῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμιάς. Ἄλλ' ὁ χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπὴ ὑποσημαίνεται καὶ ὁ ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπόπλου νομιζόμενας εὐχάς. Ὁ δὲ Φάυλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει. Συνειπεύχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηραῖς πολυπληθῆς ὄμιλος. Παιανίσαντες τότε οἱ ἐν τῇ τριήρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

Ἐνῶς ἡ ναῦς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν * ἄκραν καὶ τὸ Ἴόνιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὁποίας ἡ σκιά ὀλονὲν ἐξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλήτος ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιον τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

Ἐκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην ὀλονὲν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμενα σκιά. Εἶναι ὁ γέρων Εὐβουλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καρφωμένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκίαν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μικροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα ν' ἀνάψουν ἕνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διατηρεῖ ὅλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς « Ἀριστονίκης », ὅπως ὀδηγῆ καὶ σώζῃ τοὺς ναυτιλλομένους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φάυλλον. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δόξαν τῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἰς ἰσχυρὸς φανὸς ὀδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλάκις ἐκεῖνας ἀκτάς.

« Ναυτικά Διηγήματα »

Κωνσταντῖνος Ράδος

4. ΝΑΥΣΙΚΑ

Ὠραῖες ἢ δυνατές, ὅ,τι κι ἂν εἴστε,
 γυναῖκες, πού σᾶς τῶγραφεν ἡ Μοῖρα
 νά σᾶς δοξάσῃ ἐνὸς Ὀμήρου ἢ λύρα,
 ἡ Ναυσικᾶ περνάει. Παραμερίστε !

Περνάει, χαμωθωρεῖ κι ἀναθαρρεύει,
 γιατί εἶν' αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡ μόνη
 γυναῖκα, πού τὸ φθόνο ἀποστομώνει
 κι ἐπαίνους δὲν ψηφᾷ, μήτε γυρεύει.

Μόνο τὸ λύχνο τῆς ἐστίας φροντίζει
 νά τὸν κρατῇ ἀναμμένο νύχτα - μέρα·
 ὑπομονετικὴ καὶ χρυσοχέρα
 μὲ προκοπῆς ἰδρώτα τὸν ποτίζει.

Τὸ σπίτι ἀπὸ τὰ θέμελα ὡς τὴ στέγη
 τὴν καθρεφτίζει κι ὅταν λείπη ἀκόμη.
 Δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δικὴ τῆς γνώμη
 τὸ διαφεντεύει. Ὅπου τὸ χέρι ὀρέγει,

μοσχοβολαεὶ ἀπ' τὸ γλυκὸ ἄρωμά τῆς·
 ἀντιλαλεῖ ἡ φωνὴ τῆς κι ἂν σωμαίνῃ
 ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι ἀδιάφορη διαβαίνει,
 τόσο, πού λησμονεῖ καὶ τ' ὄνομά τῆς.

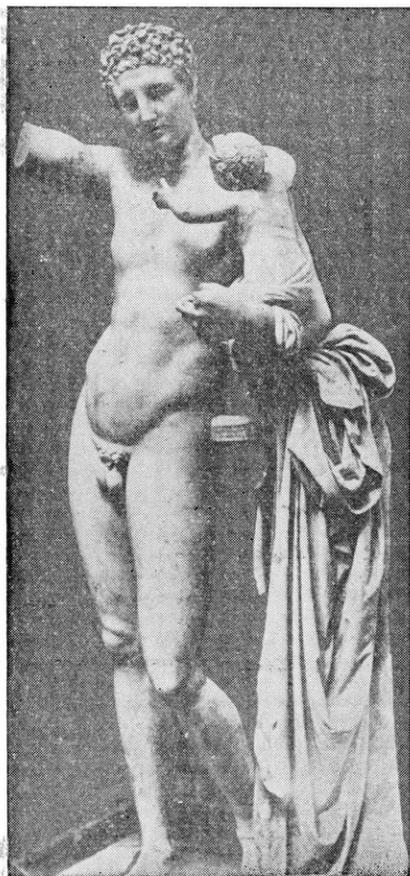
Κόρη γλυκειά, τῆς μάννας τῆς ἐλπίδα
 καὶ τοῦ πατέρα τῆς κρυφὸ καμάρι.
 γυναῖκα - εὐτυχισμένος πού τὴν πάρῃ·
 μητέρα - τὴν εὐγνωμονεῖ ἡ πατρίδα.

« Ἐσπερινὸς »

Ἰωάννης Πολέμης

5. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώριμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλου καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρινον ἀγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖα ἐμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν. Καθ' ὁδὸν ὁ Θεὸς ἐσταμάτησε, διὰ ν' ἀναπαυθῆ καὶ ἀκκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ὁ Διόνυσσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔξησις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ἐρμοῦ εἶναι εὖρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἀβρόν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μετὰ τὴν ἄλλην. Εἶναι ἀβρόν, διότι τὴν εὖρωστιάν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλῆς

Ἄπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνος ὁ Πausanias ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μετὰ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὁμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀναπαριστᾷ τὸσον ἐναργῶς τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων Θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἐβλεπον εἰς τὰ ὄραματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

Ἑρμοῦ εἶναι εὖρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἀβρόν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μετὰ τὴν ἄλλην. Εἶναι ἀβρόν, διότι τὴν εὖρωστιάν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλῆς

δὲ πρόσωπον μὲ τὸ ἄρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῆ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον — ὅπως ἡ Εἰρήνη μὲ τὴν μητρικὴν τῆς στοργὴν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον¹ — καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελῆς καὶ συνοπτικὴ, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν ἰούλων* χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μὲ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν τῆς καὶ μὲ τὰ μικρὰ ζαρῶματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχυον καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται δ' ὅτι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

Χρίστος Τσούντας

6. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Αἱ στήλαι τοῦ Δεξίλειου καὶ τῆς Ἡγησοῦς)

Α'.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξίλειου* εἰκονίζει τὸν νεαρὸν ἵππέα ἐπελάυνοντα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἓνα ὀπλίτην, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζεται νὰ διατρυπήσῃ μὲ τὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ φανερῶνει σαφῶς ἡ χλαμὺς, τὴν ὁποίαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἥτις ἀνεμίζεται πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς ὠραίας πτυχάς, ἡ λόγχη δὲ, τὴν ὁποίαν ἐκράτει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιᾶν χεῖρα, ἐδηλώνετο διὰ χρώματος.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δεξίλειου ἔφερε εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, μὲ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ ν' ἀμυνθῆ, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. Ὅτι καὶ ὁ νικητὴς ἔπεσε κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην ἢ ὀλίγον ὑστερότερον, τὸ λέγει

1. Ἔργον τοῦ γλύπτου Κηφισοδότου, εἰκονίζον τὴν θεὰν Εἰρήνην φέρουσαν τὸν παῖδά τῆς Πλοῦτον.

ή έπιγραφή, ή όποία είναι χαραγμένη εις τό κάτω άκρον τής στήλης, τό έμαρτύρει δέ και ό τόπος, όπου ή στήλη έστέκετο. Ό καλλιτέχνης όμως, όστις έλάξευσεν αύτήν, απέφυγε νά παραστήση τόν Δεξιλέον τραυματιζόμενον ή άποθνήσκοντα. Αυτός ήθελε νά παραδώση εις

τούς μεταγενεστέρους εικόνα του ώραίου έφήβου, όχι κατά τās στιγμάς τής άδυναμίας του, άλλ' ισχυροϋ και άκμαίου ως ήμιθέου ήρωος, μόνον δέ δια τής έλαφρώς θλιβεράς έκφράσεως, τήν όποίαν προσέδωκεν εις τό πρόσωπον αυτου, ύπηνίχθη τό ένδοξον τέλος του

Β'.

Ἡ Ἥγησώ εἰκονίζεται καθήμενη ἐντὸς τοῦ οἴκου τῆς ἐπὶ ἔδρας καὶ φοροῦσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη

ἀνοικτὴν πυξίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἡ νεαρά γυνὴ ἐν περιδέραιον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῇ μὲ προσοχὴν¹. Τὸ βλέμμα τῆς ὁμοῦς

1. Τὸ περιδέραιον τῆς Ἥγησους δὲν διακρίνεται σήμερον ἐπὶ τοῦ μαρμάρου, διότι ὅπως τὰ ἴνια τοῦ ἵππου καὶ τὸ ἀκόντιον τοῦ Δεξίλεω, ἦτο ἀπλῶς ἐξωγραφημένον.

δὲν εἶναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὸ ὠραῖον κόσμημα.

Ἡ μελαγχολία, ἣτις σκιάζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰωνίου χωρισμοῦ, τὸν ὁποῖον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέριον εἶναι σύμβολον ὄλων τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὄλων τῶν ἀθῶνων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας ἀποχαιρετίζει διὰ παντὸς ἡ Ἑγησῶ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας τῆς.

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην τοῦ Δεξιλέω εὐρωμεν θαυμασίαν παράστασιν τοῦ ἥρωικοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν συγκινητικωτέραν ἔκφρασιν τοῦ τόσο ἀνθρωπίνου συναίσθηματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρὰς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν Ἑγησῶ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐκδηλώνει τὸ συναίσθημά της μὲ βιαίας ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὄδυρους. Συγκρατεῖται εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἡ ἐγκαρτέρησις δ' αὐτῆ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποῖαν αἰσθάνεται ὁ θεατῆς, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, πρὸ τῆς εἰκόνας τῆς κόρης τοῦ Προξένου.

Γ'.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικὰ τινὰ ἄσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφου του ἕν παράθυρον, διὰ νὰ βλέπῃ τὴν ἄνοιξιν ἀνοοῦσαν καὶ ν' ἀκούῃ τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἶσθημα πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπερχόμενος εἰς τὸν Ἄδην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ καταλίπη. Ἡ ἄσπις καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ καριοφίλι τὸν κλέφτην. Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνῃ ἀκόμη ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῆ τὰ τέκνα της (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιτυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά της. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτὲ δὲν ἐφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες

νὰ τ' ἀποκρύβουν. Ἀντὶ ὁμῶς νὰ παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλίψιν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον τὴν χαρὰν τῆς ἐδῶ ζωῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατῆς, βλέπων τὸν Δεξιλεῶν ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὴν Ἥγησῶ κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἶκτον πρὸς τὰς νεαρὰς αὐτὰς ὑπάρξεις καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προώρως κοπὲν νῆμα τῆς ζωῆς των, ἥτις ἔρρει μεταξὺ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθῶων ἡδονῶν.

Ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοπτόμενα καὶ ὀδυρόμενα διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλειότερον, ἴσως μάλιστα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφῆν.

Χρῖστος Τσοῦντας

7. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩ

Ἐμὲ μὲ λὲν Δεξιλεῶ, παιδι εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα.
Σὲ λίγο θάνατος ὀρμαίει κι ἀλύπητα καὶ μένα
μὲ παίρνει ἀπὸ τὴν γῆν αὐτὴν, μὲ φέρνει σ' ἄλλον κόσμον.
Δὲν μ' ἔρριξε στὰ Τάρταρα, δὲ μ' ἄφησε στὸν Ἄδη.
Μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
στὰ μαρμαρένια Ἥλύσια, στὰ Ἥλύσια τῆς Τέχνης.
Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἢ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σὰ φθινοπώρου φύλλα.
Κι ἐγὼ ἐδῶ ἀσάλευτος κι ἀμάραντος προβάλλω
καὶ τῆς πατρίδος τὸν ἐχθρὸ στὰ πόδια μου τὸν ἔχω.
Ἦ, χάρι, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία,
Στὰ μαρμαρένια Ἥλύσια, στὰ Ἥλύσια τῆς Τέχνης !

« Ὕμνος τῆς Ἀθηνᾶς »

Κωστῆς Παλαμᾶς

8. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

*Οχι ὅπως λέν, ὅτι δέ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
 Οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἄπτικές μορφές στ' ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
 Τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ· νιοί, γέροι, νιές παρθένες,
 *Ὅλοι τους ζοῦν καί χαίρονται τὸ φῶς καί τὸν ἀγέρα.

Τὸ ξέρω· ἡ γῆ τοὺς ἔλειωσε, πᾶνε καιροὶ καί χρόνια,
 Ἄλλὰ οἱ λευκές τους οἱ ψυχές κάτω ἀπ' τὸν Ἄδη ἀγάλι·
 Ξεφύγαν καί στὰ πέτρινα κορμιά τους καί τὰ αἰώνια
 Ἐδῶ πού ζοῦσαν, φώλιασαν, καί ζοῦν μαζί μας πάλι.

*Ὡ! ζοῦνε. Ἡ κόρη μὲ σκυφτὰ τὰ μάτια τὰ μεγάλα
 Κοιτάει τ' ἀνάλαφρο πουλί, πού κάτω σέ μιὰ κόχη,
 Στὴ γούβα τοῦ μαρμάρου τῆς πῆγε νὰ πιῆ μιὰ στάλα
 Ἄπ' τὸ νεράκι π' ἄφησεν ἐκεῖ τὸ πρωτοβρόχι.

Πιὸ πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στὸ χέρι του ἔχει κλείσει
 Τοῦ γυιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γυιοῦ, τ' ἀγνό, τ' ἄθῳο τὸ χέρι
 Εἶν' ἄνοιξι· κι ἀκούει κοντὰ τὴ λεύκα πού ἔχει ἀρχίσει
 Νὰ τραγουδάη στ' ὀλόδροσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ' ἀκόμα ὁ μορφονιός, στὸ κυπαρίσσι πλάι,
 Αὐτὸς μέσα στ' ἀτέλειωτο τὸ γαλανὸ τοῦ Ἀπείρου
 Γιὰ κοίτα! ἀνέβη στ' ἄτι του καί πάει κι ὅλο πάει
 Στὸ δρόμο τὸν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καί τοῦ ὄνειρου.

« Σκιές »

Λάμπρος Πορφύρας

9. Η ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤρχιζε τὸ νέον ἔτος καί ἠλλασσεν αὐξανο-
 μένη κατὰ ἓν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἰδιαιτερος ἑορτασμός
 ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ἄλλα κεί-
 μενα. Ἄλλὰ καί ἡ πρώτη Ἰανουαρίου δὲν εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐώρταζε τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἑορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτήρα αὐλικόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μετὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Ἐπειτα ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθεται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ ὀστιάριος (εἶναι οὗτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἤτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρον, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη εἶναι ἡ πάντοτε τελουμένη κατὰ πᾶσαν ἀξιωμαθιμότητον ἑορτὴν. Τὸ μόνον ἰδιάζον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὁποῖοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

Ἐπειτα παρετίθεται εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπίας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα, τὸ ὁποῖον παρετίθεται καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων.

Τοιουτοτρόπως ἐτελείωνεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἰανουαρίου καὶ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὁποῖον νὰ δεικνύη ἑορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ' ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὗται ἑορταὶ — ἐπίσημος μετάβασις τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἢ καὶ ἄλλους ναοὺς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὐωχίαι * καθ' ἑκάστην καὶ συνεστίασις τοῦ βασιλέως μετὰ τοὺς ἄρχοντας — κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ' ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβώδη.

Αἱ λαϊκαὶ αὗται ἑορταὶ ἦσαν μεταμφιέσεις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖαι ἄλλαι διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅλως διόλου διάφορον χαρακτήρα ἀπὸ τὰς ἑορτὰς τὰς τελουμένας εἰς τὸ Παλάτιον

Είναι πολύ περίεργον ὅτι ὄχι μόνον ἡ Ἐκκλησία ἠγγόνησε καὶ ἀφώρισε μάλιστα τὰς ὀργανιστικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἐπίσημος Χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακρὰν ἀπὸ αὐτάς. Πόθεν ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀπόστασις τῶν ἑορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνηθείας ; Αἱ μὲν λαϊκὰ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου ἦσαν κατ' εὐθειαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνηθιαί. Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἦσαν συνηθιαὶ προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύσασαν ἰδέαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μόνον μία ἀμυδρὰ ἀνάμνησις τῶν θορυβωδῶν ἑορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινεν εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαημέρου. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὁποῖον ὁ Αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτοὺς καὶ ἓν διασκεδαστικὸν παίγιον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο Γοθικόν.* Ἦτο πολεμικὸς χορὸς μετῆμφισμένων εἰς πολεμιστὰς Γόθους, ὑπενθυμίζων τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου ὅτε πλεῖστοι Γόθοι, πολεμισταὶ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφίερωσεν εἰς τὴν «Ἐκθεσιν Βασιλείου Τάξεως» ἰδιαιτέρον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ «Γοθικοῦ». Παραθέτομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφὴν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἴθουσαν τῶν δεκαεννέα ἄκκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἴθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπίαι τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἤρχισαν ἤδη τὴν «λαμπρὰν συνεστίασιν» μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννήτων. Εἰς ὠρισμένην στιγμήν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἰθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ «μέλλοντες παίξαι τὸ Γοθικόν». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γόθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων», εἰς δὲ τὸ δεξιὸν «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων» μετὰ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δήμων, οἱ ὅποιοι ἔχουσι καὶ τὰ ὄργανα. Οἱ Γόθοι εἶναι μετῆμφισμένοι, φοροῦν γούνας «ἐξ ἀντιστρόφου» καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βαστάζουσι εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. Ὅταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γόθοι τρέχουσι πρὸς τὴν «βασιλικὴν τράπεζαν» κτυ-

πάντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες « τούλ, τούλ ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλικῆς τραπέζης ἴστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, κáμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἔξωθεν (δηλαδὴ ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φορές, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ « Γοθτικά » καὶ οἱ κράκται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέλος. Ἀφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες « τούλ, τούλ ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μαῖστορας, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, πάλιν ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος « τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς « τούλ, τούλ » τρέχοντες ἔξέρχονται ».

Τὰ « Γοθτικά », τὰ ὁποῖα ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους εἶναι ἀκατάληπτα : « Γαύζας, βόνας, βακιδίας ». Τὰ ἄσματα τῶν δῆμων, τὰ ὁποῖα συμπληρῶνουν τὰ Γοθτικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ' αὐτῶν ἀδόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων : « Ἄηττήτω Θεοῦ παλάμη ἐστέφητε, δεσπότηι, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὤφθητε, κοσμοπόθητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὤφθητε τοῖς ἐναντίοις δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας ».

Τοῦτο τὸ « Γοθικόν » ἦτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγιον, τὸ ὁποῖον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπίσημων ἑορτῶν τοῦ Δωδεκαήμερου εἰς τὸ Βυζαντινὸν Παλάτιον. Ἐξω ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεξήγοντο θορυβῶδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαήμερου, γεμᾶται ζωὴν καὶ χαρὰν. Ὁ « Περιούσιος λαὸς » διεσκέδαζε μὲ μεταμφιέσεις, χορούς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἀλλήλους καὶ μὲ τυχηρὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἦσαν, ἐπαναλαμβάνω, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἄλλ' ἦσαν ἐπιβίωσις παλαιῶν, πατροπαραδότων, « ἐκ μακρᾶς συνηθείας » εἰδωλολατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὁποίας ἐθεώρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἢ ἐπίσημος Βυζαντινὴ πολιτεία.

10. Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ὅπως αἱ πολυπαθεῖς ἱστορικαὶ τύχαι τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ἰδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ὅλου τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει πιστὴν εἰκόνα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαίωνα, τοῦ ἀληθοῦς ιδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὅλον βίον.

Τὰς σπουδαιότερας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ἀρνούμεθα* ἰδίως ἀπὸ τούτους συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορὰς καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν ἐγκώμια πρὸς τὴν πόλιν. Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ ἄλλας σκορπισμένας εἰς διαφόρους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγῶνων καὶ τῶν πολέμων.

Ἐκ τῆς ἐξόχως εὐνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε διεθνῆς σημαντικωτάτη ἐμπορικὴ πόλις, ἀληθῆς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰῶνα τὰς διακοσίας χιλιάδας, ἦσαν δὲ ὡς καὶ σήμερον ποικίλων ἐθνικοτήτων. Ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων, παλαιοὶ κάτοικοι ἦσαν οἱ Ἑβραῖοι, Σλάβοι, Ἀρμένιοι. Ξένοι πολλοί, μάλιστα Φράγκοι διέμενον εἰς τὴν πόλιν. Κόσμος πολυἀριθμὸς ἐμπορευομένων ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐγέμιζε τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας καὶ τὰς ἀγοράς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης μὲ πλοῖα, διὰ ξηρᾶς μὲ καραβάνια. Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία ἐκόμιζον εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν τὰ προϊόντα των, τὰ πλοῖα τὰ παρελάμβανον καὶ τὰ μετέφερον μακρὰν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπήγαινον ἐμπορεύματα καὶ ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθῆ τὰ ἐμπορεύματα καὶ συνέρπον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ηὔξανε τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. Ἄλλ' ἡ πανηγυρίς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὴν ἑορτὴν τοῦ πολιούχου, ἡ ὁποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς. Ἦσαν τὰ Παναθήνια τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθη-

νῶν. Ἡ πανήγυρις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα μεταξὺ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἄξιου. Ἄπειροι σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἠδύνασο νὰ εὔρης ἐκεῖ καὶ νὰ θαυμάσῃς : πλούσια ὑφάσματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμποίικιλα τέχνης. Πλήθος ἄπειρον ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὁμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὐκολώτερον, λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παρῆχε πλούσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἤκμαζον, τὰ ἐργοστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασσιτέρου, τοῦ μολύβδου ἦσαν πολυάρθιμα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα ἦσαν τόσον κοινὰ, ὅσον ἄλλοῦ τὰ ἐξ ἐρίου ὑφάσματα. Καὶ συνθηροῖζοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πλούτη, καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροι ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εὕρισκον εὐκόλως ἐργασίαν διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εὕρισκον ὁ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν: εἰς τὰς ἀγορὰς, εἰς τὰς πλατείας, θέατρα, διάφορα θεάματα, μῖμοι καὶ σχοινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκεδάζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν ὑλικὴν ταύτην εὐμάριαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἁγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατανυκτικώτατον ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυαριθμούς ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤκουες τόσον μελωδικὰς τὰς ψαλμοφθίας, ὥστε νὰ νομίζῃς ὅτι εὕρισκεσαι ἐν μέσῳ ἀγγέλων ἑορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἦσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα, τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, « ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγία », ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεῖα μὲ τὴν θαυμαστὴν μελωδίαν ἡδυφώνων

ψαλτῶν, μὲ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἤχους τῶν σαλπύγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὀργάνων, μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν αὐτοκράτορα, τὴν βασιλικὴν αὐλὴν, τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόρουσαν ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων.

Ἐπιφανὴς ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὀνομαστά σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ῥήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν. Μαθήματα παντοῖα, λόγοι, διαλέξεις τῶν καθηγητῶν ἐδίδοντο εἰς μεγάλας αἰθούσας, αἵτινες ἐλέγοντο στοαί, θέατρα, μουσεῖα. Εἰς ἀνωτέρας σχολὰς εἰδικοί καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικὴν, τὰ μαθηματικά, τὴν νομικὴν. Σοβαρὰ συζητήσεις, ἔρευναι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συχνὰ ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα δημοσίᾳ, μεταξὺ τῶν Θεσσαλονικέων διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, οἵτινες ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφάμιλλος τῆς Βασιλευούσης κατὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἄλλην πόλιν κατὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀνεδείχθη ἡ Θεσσαλονίκη αἰ Ἰσθμιαίων τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μὲν ὀφθαλμῶν ὑπερτέραν, ἐξηυγενισμένα τὰ ἦθη καὶ λεπτόν τὸ αἶσθημα. Ἐκ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν τέχνην, ἐστόλισαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν πόλιν τῶν μὲ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα μνημεῖα τέχνης, ὁποῖα εἶναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ, μὲ μοναστήρια πολυάριθμα, μὲ ἄλλα καλλιπρεπῆ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας ἦτο τόσον ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα, βρεφοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν εἰς τὰ ἦθη καὶ τὴν μὲν ὀφθαλμῶν ὑπεροχὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης διάφοροι περιστάσεις ἠνύθησαν. Ἡ εὐκολία καὶ ἡ εὐμάρεια τοῦ βίου· ἡ ἀπὸ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν Ἀυτοκρατόρων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροὴ ἀπὸ πᾶσαν χώραν ξένων, οἵτινες ἤρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι διὰ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἁγίαν σορὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ Ἀυτοκράτορες προσέτρεχον. Ἡ γειτνίασις τόπου ἱερωτάτου, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν βίου φιλο-

θρήσκου, λογίου καὶ φιλοτέχνου, ἰδιαιτέρως δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατα-
 νυκτικὸν αἶσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἅγιον Δημήτριον,
 αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ
 βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἤνθιζον ὅλα τὰ ἄνθη πολι-
 τισμοῦ ὑπερέμετρον, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τῶν μνημείων τῆς
 τέχνης, τῆς λάμπεως ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλολογικῶν συζη-
 τήσεων, ἐν μέσῳ « τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρί-
 των », ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν κατανυκτικῶν
 ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὐδαιμονίᾳ, λέγουσι οἱ
 παλαιοί, καὶ παρεῖχεν « ἀνεκκλάητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν
 χαράν ». Ἡ πόλις εἶλκεν εἰς ἑαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους
 ἅπαντας καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των, « ἐκοίμιζε
 τὰς λύπας », ἦτο « κοινὴ παρηγορία », ἦτο μὲ τὰ ἀγαθὰ τῆς « παρά-
 δεισος εὐδαιμονίας ».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Βυζαντινὴ
 αὐτοκρατορία καταρρεῖ καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονικὴ
 ἐξυψώνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὄλην τὴν λάμπην τοῦ
 δύοντος Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ὡς νὰ προσπαθῆ νὰ περι-
 συγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένας δυνάμεις ἑνὸς νέου Ἑλληνισμοῦ
 καὶ νὰ ἀναδειχθῆ πρωτεύουσα ἑνὸς νέου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὸ ἀειθαλὲς πνεῦμα, τὸ αἰωνίως δροσερὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας
 Ἑλλάδος, πνέει καὶ ἄλλιν ζωογόνον, καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκ-
 πνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκευάζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου
 Ἑλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθα-
 νάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα
 ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου.

« Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονικὴ »

Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

11. ΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσερχομένων
 φόρων ἡμποροῦμεν θαρροῦντως νὰ εἴπωμεν ὅτι ὀλίγα ἐπὶ γῆς κράτη
 ἐπέτυχον τοσοῦτον θαυμάσια ἀποτελέσματα, ὅσον τὸ ἡμέτερον με-
 σαιωνικόν. Ἄχρι τοῦδε δὲν ἐκρίναμεν περὶ τούτου εἰμὴ ἐκ τινῶν με-

ρικῶν πληροφοριῶν, οἷον τῶν εἰσπράξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῶν ἀποταμιευμάτων διαφόρων βασιλείων καὶ ἄλλων τοιούτων εἰδήσεων· ἀλλ' ἤδη θέλομεν φέρει τεκμήριον τι περὶ τῆς ὅλης ἐτησίας τοῦ Κράτους εἰσπράξεως.

Ὅτε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος οἱ δυτικοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐρρήθη ὑπ' αὐτῶν ὅτι ὁ Βαλδουῖνος, ὁ προχειρισθεὶς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἡμερησίαν πρόσοδον 30.000 χρυσῶν. Ὁ Χόφφ*, ὑπολαμβάνων τὸ ποσὸν τοῦτο ὡς ἀνακτομισθίαν, νομίζει τὸ πρᾶγμα ὅλως ἀπίθανον· ἀλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι δὲν προέκειτο περὶ ἀνακτομισθίας, διότι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 160 περίπου ἑκατομμύρια δρ. κατ' ἔτος. Μὴ προκειμένου δὲ περὶ ἀνακτομισθίας, τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ λόγος ἦτο περὶ τῶν ἐτησίων προσόδων τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου· πάλιν δὲ ὄχι βεβαίως περὶ τῶν προσόδων, ὅσας πραγματικῶς εἰσέπραττον ὁ τε Βαλδουῖνος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, διότι διὰ τὴν ἀλλόκοτον ἀνεπιτηδεϊότητα, ἦν ἔδειξαν πάντες οὗτοι, αἱ δημόσιαι αὐτῶν εἰσπράξεις περιωρίσθησαν ἀμέσως εἰς ἐλάχιστα ποσά, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἠλαττώθησαν τοσοῦτον, ὥστε οἱ διάδοχοι ἐκείνοι τῶν Ἰουστινιανῶν, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Κομνηνῶν κατήνησαν νὰ στερηθῶσι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου.

Ἡ εἰδήσις λοιπὸν ἐκείνη δὲν ἠνίττετο βεβαίως εἰμὴ τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἄλλοτε εἰσπραττόμενα ἀπὸ τῶν χωρῶν, ὅσαι ἤδη καθυπεβλήθησαν εἰς τὴν τοῦ Βαλδουίνου κυριαρχίαν, ταύτας δὲ τὰς εἰσπράξεις ἠδύνατο οἱ δυτικοὶ κάλλιστα νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τῶν λογιστικῶν βιβλίων τοῦ γενικοῦ λογοθέτου, τὰ ὁποῖα εὔρον, γινόμενοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ φυσικῶς τᾶς λόγῳ συνεβουλεύθησαν πρὸς ὁδηγίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἅμα παραδεχθῶμεν τὴν ἔρμηνοιαν ταύτην καὶ ἐν ἐλλείψει πάσης ἄλλης νύξεως ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν αὐτήν, δυνάμεθα μέχρι τινὸς νὰ προσδιορίσωμεν τὸ ὅλον ποσὸν τῆς εἰσπράξεως τοῦ κράτους. Εἶπομεν ὅτι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσι 160 ἑκατομμύρια περίπου δραχμῶν κατ' ἔτος· ἀλλ' εἰς τὸν Βαλδουῖνον δὲν ἀπεδόθη εἰμὴ τὸ τέταρτον τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους· ἄρα τὸ ὅλον ποσὸν τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους τούτου δύναται νὰ ὑπολογισθῇ κατὰ προσεγγισμὸν εἰς 640.000.000 περίπου δραχμῶν.

Τὸ ποσὸν τοῦτο φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὑπέ-

ρογκον, μάλιστα ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὴν πολὺ μείζονα σχετικὴν τοῦ νομίσματος ἀξίαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας τὰ 640 ἐκεῖνα ἑκατομμύρια ἠθέλον ἔχει σήμερον ἀξίαν ἴσην πρὸς 3.000. Τοιοῦτους ἐτησίους πόρους δὲν ἔχουσιν οὔτε ἡ Ἀγγλία, οὔτε ἡ Γαλλία, οὔτε ἡ Βόρειος Ἀμερικὴ ἐν αὐτοῖς τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὅτε τοσοῦτον ἐπολλαπλασιάσθη ἡ κοινὴ εὐπορία καὶ τοσοῦτον ἐτελειώθη ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις. Πλὴν τούτου ἡ πληροφορία, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ὠρίσαμεν τὸ ποσὸν ἐκεῖνο, ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ κράτος δὲν εἶχε, πολλοῦ γε δεῖ, τὴν ἑκτασιν τῆς 9 καὶ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος. Τὸ πλεῖστον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν, ἡ κάτω Ἰταλία εἶχε κυριευθῆ ὑπὸ τῶν Νορμανῶν, αἱ σταυροφορίαι εἶχον ἐπαγάγει μεγάλας συμφοράς, αἵτινες δὲν ἠδύναντο εἰμὴ νὰ ἐπενεργήσωσιν εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν δημοσίων προσόδων καί, τὸ σπουδαιότερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ ἰδρυθεῖσαι ἀποικίαι τῶν Ἑνετῶν, τῶν Γενουαίων καὶ τῶν Πισατῶν ἔλαβον τосαῦτα προνόμια ἀσυδοσίας ἢ ἐλαττώσεως φόρων, ὥστε καὶ ὡς ἐκ τούτου περιορίσθησαν ἀναγκαιῶς αἱ δημόσιαι τοῦ κράτους εἰσπράξεις καὶ μάλιστα αἱ τελωνιακαί. Ἐὰν λοιπὸν ἠθέλομεν παραδεχθῆ ὅτι ἐν τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι, ὅτε τосαῦται ἐπῆλθον ἀφορμαὶ μειώσεως εἰσπράξεων, αὗται συνεποσοῦντο εἰς 600 καὶ ἐπέκεινα ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὰ ἐν τῇ 9 καὶ τῇ 10 εἰσοδήματα ἦσαν ἀσυγκρίτως πλείοτερα, ἐξ οὗ ὁμως καθίσταται ὅλως ἀκατάληπτον τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο φαινόμενον.

Τὸ μᾶλλον πιθανὸν εἶναι ὅτι οἱ Φράγκοι περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν εἰσοδημάτων συνεβουλεύθησαν τὰ λογιστικὰ βιβλία οὐχὶ τῶν τελευταίων χρόνων ἀλλὰ τῶν ἀρχαιοτέρων. Τοῦτο δὲ εἶναι τόσῳ μᾶλλον πιθανόν, ὅσῳ οἱ κατακτητὰι ἐκεῖνοι ἤξιον νὰ ἀνακτήσωσιν ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ὅλην τὴν Συρίαν. Ἀλλὰ καὶ τούτου θεέντος, ὅτι δηλαδὴ τὸ ποσὸν τῶν 640 ἑκατομμυρίων ἦτο τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τοῦ κράτους ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς 9 καὶ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος, πάλιν μένει δυσκατανόητον ἐκ πρώτης ὄψεως πῶς τὸ κράτος τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἔχη ὅποτεδῆποτε πόρους πλείονας τῶν πόρων, ὅσους ἔχουσιν οἱ ἡγέται τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτισμοῦ.

Ἐν τούτοις πᾶσαι αἱ μερικαὶ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας ἔχομεν

περὶ τῶν πόρων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἐπιτρέπουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον τὴν παραδοχὴν τοῦ ὀλικοῦ ἐκείνου ποσοῦ, ὅσον ὑπέρογκον καὶ ἂν φαίνεται. Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰουδαίου Βενιαμὶν Τουδέλα* περὶ τῶν εἰσοδημάτων, τὰ ὁποῖα παρεῖχεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μόνη ἡ Κωνσταντινούπολις ἐν τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι. Ὁ Βενιαμὶν Τουδέλας, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἀποθαυμάσας ἰδίως τὴν πολυτέλειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῆς βασιλευούσης, βεβαίωσι ὅτι, καθ' ὅς ἔλαβε πληροφορίας, ἡ πόλις αὕτη ἐπλήρωνε καθ' ἑκάστην εἰς τὸν βασιλέα 20.000 χρυσῶν, εἰσπραττομένων ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων, τῶν καπηλείων, τῶν ἀγορῶν καὶ τῶν πολυαριθμῶν ἐμπορίων, ὅσοι συνέρρεον εἰς αὐτὴν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, ἐκ Βαγδατίου, Μεσοποταμίας, Μηδίας, Περσίας, Αἰγύπτου, Παλαιστίνης, Ρωσίας, Οὐγγαρίας, τῆς χώρας τῶν Πετсенέγων, Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας· 20.000 χρυσᾶ καθημέραν φέρουσιν 106 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἔτος. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον, ἀφοῦ μόνη ἡ πρωτεύουσα ἔδιδε τόσα, νὰ δίδῃ τὸ λοιπὸν ὅλον κράτος ἄλλα 500.000.000, μάλιστα ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο μὲν ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐμπορικωτέρα τοῦ κράτους πόλις ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ μόνη πλουσία καὶ ἐμπορικὴ. Ἐκ τοῦ ἐπισήμου καταλόγου τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Κομνηνοὶ ἐπέτρεψαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἐνετοὺς νὰ ἰδρῦσωσιν ἀποικίας ἐμπορικᾶς, συνάγεται ὅτι παρεκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχον τότε ἐν τῷ κράτει αἱ ἀκόλουθοι ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις. Ἐν Ἀσίᾳ μὲν Λαοδίκεια, Ἀντιόχεια, Μάμιστρα, Ἄδανα, Ταρσός, Ἀττάλεια, Στρόβιλος, Χίος, Θεολόγος, Φώκαια. Ἐν τῇ Εὐρώπῃ δὲ Δυρράχιον, Αὐλών, Κέρκυρα, Βόνιτσα, Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιον, Κόρινθος, Θῆβαι, Ἀθῆναι, Εὐβοία, Δημητριάς, Θεσσαλονίκη, Χρυσόπολις, Περιθεώριον, Ἄβυδος, Ραιδεστός, Ἀδριανούπολις, Ἄπρος, Ἡράκλεια καὶ Σηλυβρία. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἐνταῦθα δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ τὰ ἐμπορεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Ἐνετοὶ ἰδρυσαν ἀποικίας ἐμπορικᾶς. Ἄλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ κράτει καὶ ἄλλαι πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις ἰδίως εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Κρήτῃ.

Ἐκ τῶν πόλεων τούτων καὶ νήσων ἡ μὲν Κέρκυρα κατέβαλλεν ἐν τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι κατ' ἔτος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον 1.650.000

περίπου δραχμῶν, ἤτοι περί τὰ 9 περίπου ἑκατομμύρια τοῦ σημερινοῦ νομίσματος· πλείοτερα δηλαδή τῶν ὅσα εἰσπράττει τὸ βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος νῦν ἀπὸ ὅλης τῆς Ἑπτανήσου. Αἱ Ἀθηναὶ καὶ αἱ Θῆβαι ἦσαν πόλεις τοσοῦτο πλούσιαι, ὥστε μετ' ὀλίγον οἱ δοῦκες τῶν Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων τὸ κρατίδιον δὲν περιελάμβανε εἰμὴ μόνον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἠδυνήθησαν νὰ συντηρῶσι μίαν τῶν πολυτελεστέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων αὐλῶν τῆς τότε Εὐρώπης. Οὐδὲν ἤττον δὲ λαμπροὶ ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρίγκιπες τοῦ Μωρέως, χάρις εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ εὐπορίαν τοῦ Ναυπλίου, τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν, τῆς Κορώνης, τῆς Μεθώνης, τῆς Λακεδαιμόνου καὶ ἄλλων πολλῶν τῆς χερσονήσου πόλεων. Ἐλάχιστον περὶ τὴν Νίκαιαν τμῆμα τῆς μικρᾶς Ἀσίας οὐ μόνον ἀπετέλεσεν ἐν τῶν ἰσχυροτάτων τῆς Ἀνατολῆς κρατῶν ὑπὸ τὸν Λάσκαρην καὶ τὸν Βατάτσην, ἀλλὰ καὶ κατῶρθωσε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Νάξος ἀπετέλεσαν ἡγεμονίας φραγκικὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον αὐτοτελεῖς, ἀπάσας δὲ φημιζόμενας ἐπὶ τε τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ τῇ δυνάμει. Ἐν Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνός, ὁ δεσπότης Ἑλλάδος καλούμενος, ἴδρυσεν κράτος, τὸ ὁποῖον κατῶρθωσε νὰ ἀντισταθίμῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πᾶσαν τὴν δύναμιν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ φραγκοκρατίας.

Τί λοιπὸν παράδοξον, ἂν πᾶσαι αὗται αἱ χῶραι ἦνωμένοι ὁμοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου κατῶρθουν νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν γενικὸν αὐτοῦ λογοθέτην τὸ προσημειωθὲν μέγα ἐτήσιον εἰσόδημα ; Καὶ ἔπειτα πῶς ἄλλως θέλουσιν ἐξηγηθῆ τὰ ὑπέρογκα περισσεύματα, τὰ ὁποῖα τινὲς τῶν βασιλέων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἠδυνήθησαν νὰ ἀποταμιεύσωσι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀφοῦ ἐπήρκεσαν εἰς ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ πολλῶν καὶ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν ; Ὁ Θεόφιλος καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα ἀπεθησαύρισαν 1090 κεντηνάρια* χρυσοῦ καὶ 3000 ἀργύρου, ἤτοι περί τὰ 140 ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, αἵτινες ἰσοδυναμοῦσι σήμερον πρὸς 700.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Ὁ δὲ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος 250.000.000 δραχμῶν, ἰσοδυναμοῦντα σήμερον πρὸς 1.250.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Περὶ τῶν ἀποταμιευμάτων τούτων δυσκόλως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία τις, διότι μαρτυροῦνται ὑπὸ πολλῶν

συγχρόνων συγγραφέων· τούτου δέ τεθέντος, δέν ήθελεν είναι δυνατόν νά έννοήσωμεν πώς έγίνοντο τοιαύται οίκονομεία, έν συγχρόνως δέν παρεδεχόμεθα ότι αί έτήσιαί εισπράξεις ήσαν τοσαύται, όποίας άνωτέρω ύπελογίσαμεν αύτάς.

Άλλά και άλλα τινά γεγονότα συντελοΰσιν εις τό νά εξηγήσωσι τό ύπέρογκον έκεινο ποσόν τών έτησίων εισπράξεων. Τό άνατολικόν κράτος, μάλιστα μέχρι τής 11 έκατονταετηρίδος, είχε λόγω βιομηχανίας και έμπορίας ώς πρός τήν λοιπήν Εϋρώπην και μέγα μέρος τής Άσίας και τής Άφρικής, οϋχι όπως έχουσι σήμεραν πρός τόν έπίλοιπον κόσμον ή Άγγλία, ή ή Γαλλία, ή ή Γερμανία, ή ή Βόρειος Άμερική, κατ' ιδίαν έκάστη λαμβανομένη, άλλ' όπως έχουσι συνάμα λαμβανόμεναι πάσαι όμοϋ αί βιομηχανικώταται αύται και έμπορικώταται τών σημερινών τής γής χωρών.

Τώ όντι τότε έν μόνω τώ άνατολικώ κράτει κατεσκευάζοντο τά πλείστα τών άντικειμένων του πολυτελοϋς ή και άπλώς άνέτου βίου, όσων ειχεν ό κόσμος χρεία, και πολλαί έκ τών πρώτων ύλών, όσαι ήσαν άναγκαΐαι πρός κατασκευήν τών άντικειμένων εκείνων, ένταύθα μόνον έκαλλιεργούντο ή παρήγοντο. Ό άναγνώστης ένθυμείται βεβαίως τά πορφϋρά, τά μεταξωτά, τά λινά, τά βαμβακερά, τά μάλλινα παντός είδους ύφάσματα, τών όποίων τοσοϋτο λαμπρά δείγματα είδομεν έν τή 9 έκατονταετηρίδι στελλόμενα έκ τής ένταύθα Έλλάδος εις Κωνσταντινούπολιν ύπό τής έκ Πατρών πλουσίας χήρας Δανηλίδος, και τά όποία έν τούτοις δέν κατεσκευάζοντο έν τή κυρίως Έλλάδι μόνον άλλά και πολλαχού του κράτους. Πλήν τούτων έν αύτώ έτεχνουργούντο τά χρυσά, τά άργυρά, τά χάλκινα, τά πήλινα, τά ξύλινα, τά έκ πολυτίμων λίθων, οϊον έξ όνυχος, έξ άλαβάστρου, έκ κρυστάλλου, έτι δέ έξ ύέλου και πάσης άλλης ύλης παντοειδή σκεύη, τά όποία έκόσμου, τας οίκίας τών μεγαστάνων και τας εκκλησίας, ή έχρησίμευον εις τας κοινοτέρας χρείας τών εύπορούντων όπωσοϋν άνθρώπων πρός βορρᾶν, πρός άνατολάς, πρός μεσημβρίαν και μάλιστα πρός δυσμάς του άνατολικού κράτους, έν τή μέση και έν τή δυτική Εϋρώπη.

Ταύτα δέ πάντα, ή τουλάχιστον τά πλείστα τούτων, πολλαχού τής τότε γνωστής οίκουμένης έντεϋθεν άποστελλόμενα, προεκάλουν φυσικῶ τώ λόγω τήν έν τώ κράτει συρροήν χρηματικών κεφαλαίων άνυπολογίστων, ώς έκ τών όποίων αί δημόσιαί και ιδιωτικάί αύτου

πρόσοδοι ἀνεβιβάζοντο εἰς προσὰ δυνάμενα μὲν σήμερον νὰ φαίνωνται μυθώδη ἀλλὰ μὴ ὄντα ἀνεξήγητα, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὅλως ἐξαιρετικὴν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν τοῦ κράτους τούτου.

Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. Δ' *Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος*

12. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι ἡμῶν συχνὰ ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπεύσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοί, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀντάρται, ἐξέχοντα πολ- λάκις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ὑφίσταντο τότε τὴν ἀτιμωτικὴν περιαγωγήν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπόμπευσις δεικνύει πλῆθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὁποῖαι νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τί ἐγένετο τότε, προκειμένου νὰ διαπομπευθῇ τις.

Ὁ μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπόμπευσιν, ἐν πρώτοις ἐκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρὰ τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολή. Πλὴν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς παράπτωμα καὶ καταδικασθέντες ἐκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις : «(ὁ δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἐξοριζέσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις : ἄ ν τ ε ν ἄ κ ο υ ρ ε ῦ ε σ α ἢ κ ο υ ρ ἔ μ μ α τ ἄ σ ο υ, ἦτοι τόσον φαῦλος εἶσαι, ὥστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῆς.

Οἱ διαπομπεύοντες, ἴνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἤλειπον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευθησομένου δι' ἀσβόλης, ἦτοι καπνιάς, ἢ ἐπίχρισις δ' αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις : ἄ π ο σ β ο λ ῶ θ η κ α ἦ : ἔ μ ε ι ν α ἄ π ο σ β ο λ ω μ ἔ ν ο ς, αἵτινες σημαίνουν : ἠσχύνθην τόσον, ὅσον ὁ δι' ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μᾶλλον νὰ διαπομπευθῇ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον π ρ ο π η λ α κ ῖ ζ ω.*

Ἡ ἀσβόλη τότε ἐλέγετο καὶ μοῦτζα (: μουντὸν χρῶμα), ἐντεῦθεν δ' ἔλαβον τὴν ἀρχὴν τῶν τότε σημερινῶν ῥήμα μοῦτζώνω ἢ μοῦτζουρώνω, ὡς καὶ αἱ φράσεις: ἔφυγα μοῦτζωμένος, ἦτοι κατησχυμμένος, κοίταξε νὰ μὴ μὲ μοῦτζουρώσης, ἦτοι νὰ μὴ μὲ προσβάλης, ἔννοια σου κι ἐγὼ σὲ βάφω, θὰ σὲ τιμωρήσω δηλαδή. Ἐπειδὴ δέ, ἵνα διὰ μούτζης ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιαιγομένου, ἤπλωνον ἐπὶ τῆς αἰθάλης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο τὸ ὑβριστικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μοῦτζα καὶ τὸ ῥήμα μοῦτζώνω.

Ὁ ἐξετασθεὶς καὶ ἀθῶος ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζετο εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ λευκὸν πρόσωπον, ὡς ἀντιστρόφως ὁ ἔνοχος καὶ μέλλων νὰ περιαχθῆ μαυροπρόσωπος. Δι' αὐτὸ λέγομεν σήμερον: βγῆκε ἀσπροπρόσωπος.

* *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπήγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους, ὅπου διῆγον βίον οἰκτρὸν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ἀλλοπίστων ἦτο ν' ἀλλαξοπιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί, ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασάνους, εὐρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὁμως καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ τοὺς δαρμούς, ἀπηρεοῦντο τὴν πίστιν των.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημερινὴ παροιμιώδης φράσις: τοῦ ἀλλὰ ξαντὴν πίστις τὸ ξύλο.

* *

Οἱ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀτμόλουτρα, ἵνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσωτάτον καὶ λίαν θερμὸν χώρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λοῦσιν, ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ Ῥωμαϊκὴν παράδοσιν, τὰ ὁποῖα ὁ Γαληνὸς καλεῖ οἶκος καὶ τὰ ὁποῖα εἶχον θερμανθῆ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἑκα-

λείτο ψυχρολούσιον ἢ κρύον, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ ἦτο ψυχρός. Μετὰ μικρὰν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προὔχωρουν οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεῦτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χλιαροψύχριον, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἠλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφὰς πρὸς τριχόπτωσιν ἢ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἐξανθημάτων, τέλος δ' εἰσήρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χῶρον, τὸ θερμόν, ὅπου ἐγένετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, ὁσάκις τις, μεταβαίνων ἵνα λουσθῇ καὶ εὐρισκόμενος εἰς τὸ κρύον, δι' οἰονδήποτε λόγον, σεισμὸν φέρ' εἰπεῖν, ἐπιδρομὴν ἐχθρῶν, δυσάρεστον εἶδησιν, δὲν προὔχωρει εἰς τὰ ἄλλα διαμερίσματα, ἀλλ' ἀπεχώρει, φυσικὰ ἢ λοῦσις του διεκόπτετο καὶ ὁ σκοπὸς δι' ὃν μετέβη εἰς τὸ λουτρὸν δὲν ἐξεπληροῦτο.

Διὰ τοῦτο σήμερον, δι' ἕνα τοῦ ὁποίου οἱ σκοποὶ ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι, λέγομεν ὅτι: ἔμεινε στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός, τ. Ε', 1952

Φαίδων Κουκουλῆς

13. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στὴν πόρτα τῆς Ἁγία - Σοφιάς, πού σφάλησεν
ἐνὸς Ἀγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἀπιστο μαχαίρι.

Στὴν πόρτα τῆς Ἁγία - Σοφιάς, σπαράζοντας
μὲ ματωμένα στήθη,
τὶς δυὸ φτεροῦγες ἄπλωσ' ὁ Δικέφαλος
καὶ πάλι ὀρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχειωσε καὶ θέριψε καὶ πλήθυνεν
ὁ νεκραναστημένος
κι ἔγιν' ὁ ἕνας μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι
στὸ δουλωμένο Γένος.

Καί πέταξε στά πέρατα καί φώλιασεν,
 ὅπου σκεπή τόν κρύβει :
 Σέ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά καί σ' ἄρχοντα
 καί σέ φτωχοῦ καλύβι.

Στήν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τόν σκάλισε
 καλόγερος τεχνίτης,
 ἤ καλομάννα φυλαχτό τόν φόρεσε
 στ' ἀνήμπορο παιδί της.

Στόν ἀργαλειό της καθιστή μερόνυχτα
 τόν ὕφαν' ἤ βοσκούλα,
 περήφανος ὁ ἄρχοντας τόν ἔδεσε
 στό δαχτυλίδι βοῦλλα.

Κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
 τῆς Παναγιᾶς καντήλι
 κι ἄγιασε στοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
 γραμμένος μέ κοντύλι.

Τέσσαρα μαῦρα ἀτέλειωτα ἐκατόχρονα
 βουβὸς κι ἀποκρυμμένος
 κλωσσοῦσε τὴν ἐκδίκησι ὁ Δικέφαλος
 στό δουλωμένο Γένος.

Ξάφνου μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος.
 « Ὡς πότε παλληκάρια! »
 Καί μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
 ἀπὸ σπαθιῶν θηκάρια.

« Πύρινη Ρομφαία »

Γεώργιος Δροσίνης

14. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) Ὁ Διγενῆς

(Μεσσαρά τῆς Κρήτης)

Ὁ δυνατώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους* ἦταν ὁ Διγενῆς, ποὺ τὸν ἔλεγαν ἔτσι, γιατί ἐζήσε δύο γενεές. Αὐτὸς ἔρριχνε τοὺς μεγάλους βράχους μακριὰ γιὰ παιγνίδι σὰν κότσια*, καὶ φαίνονται πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ὡς τὰ σῆμερα.

Κοντὰ στὶς Καμάρες εἶναι ἡ σέλλα τοῦ Διγενῆ· καὶ αὐτὴ εἶναι ἕνα αὐλάκι στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ, ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ βάρος του, ποὺ καβαλλίκευε τὸ βουνὸ καὶ καθόντανε. Καὶ παρακάτω στὴ ράχη εἶναι ἡ πατιά του, ἕνα βαθούλωμα μεγάλο. Γιατί ὄντας ἐδιφουσε, ἐπατοῦσε ἐκεῖ τὸ ἕνα του πόδι καὶ τᾶλλο στ' ἀντικρινὸ βουνό, κι ἔσκυβε κι ἔπιπε νερὸ ἀπὸ τὸ ποτάμι, ὅπῳτρεχε κάτω ἀπὸ τὰ σκέλια του. Καὶ μὲ τὰ γένεια του ἔφραζε τὸ ποτάμι κι ἐξεχειλίζε καὶ πλημμυροῦσε τὸν κάμπο τῆς Μεσσαράς.

Ὅντας ἀπέθανε ὁ Διγενῆς, τὸν ἔθαψαν σ' ἕνα ψήλωμα κοντὰ στὴ Γέργερη. Ἀλλὰ τὸ σῶμά του ἦταν πολὺ μακρὺ καὶ δὲν χωροῦσε νὰ τὸ θάψουν στὸ ἀπλωμα ἐκεῖ ἀπάνω, γι' αὐτὸ ἀναγκασθῆκανε νὰ τὸ κόψουνε ἐπτὰ κομμάτια, κι ἔτσι μπόρεσαν καὶ τῶχωσαν.

β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ

(Κύπρος)

Εἰς τὴν Κύπρον ὑπάρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, καὶ τὰ λέγουν λιγγρία τοῦ Διγενῆ. Ὁ Διγενῆς αὐτὸς εἶχε πελώριο ἀνάστημα καὶ χέρια δυνατά, γιὰ τοῦτο καὶ σῆμερα ἀκόμη, ὅταν θέλουν νὰ εἴπουν γιὰ κανένα πῶς εἶναι ἀνδρειωμένος, τὸν λέγουν Διγενῆ. Ἐκεῖνα τὰ λιθάρια λὲν πῶς ὁ Διγενῆς τὰ ἔρριξε μιὰ φορὰ μὲ τὸ μικρὸ του δάκτυλο ἀπὸ ἕνα μέρος εἰς ἕνα ἄλλο, ποὺ ἦτον ὦρες μακριὰ, καθὼς τὰ παιδιὰ ρίπτουν ξύλα εἰς τὸ παιγνίδι, ὅπου λέγεται λιγγρί. Καὶ ὅσα ἄλλα λιθάρια ὁμοια εὐρίσκονται εἰς τὴν Κύπρον τὰ ὀνομάζουσι τὸ ἴδιο, λιγγρία τοῦ Διγενῆ.

« Παραδόσεις »

Ν. Γ. Πολίτης

15. Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλλα πάει ὁ Χάροντας
 τὸ Διγενῆ στὸν Ἄδη
 κι ἄλλους μαζί...Κλαίει, δέρνεται
 τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καὶ τοὺς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
 δεμένους τὰ καπούλια,
 τῆς λεβεντιᾶς τὸν ἄνεμο,
 τῆς ὁμορφιᾶς τὴν πούλια.

Καὶ σὰν νὰ μὴν τὸν πάτησε
 τοῦ Χάρου τὸ ποδάρι,
 ὁ Ἄκρίτας μόνο ἀτάρραχτα
 κοιτάει τὸν καβαλλάρη.

—Ὁ Ἄκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
 δὲν περνῶ μὲ τὰ χρόνια.
 Μ' ἄγγιξες καὶ δὲ μ' ἔνοιωσες
 στὰ μαρμαρένια ἀλώνια.

Εἴμ' ἐγὼ ἡ ἀκατάλυτη
 ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
 Στὴν Ἐφτάλοφην ἔφερα
 τὸ σπαθὶ τῶν Ἑλλήνων.

Δὲ χάνομαι στὰ Τάρταρα,
 μονάχα ξαποσταίνω.
 Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
 καὶ λαοὺς ἀνασταίνω.

«Ἰαμβοὶ καὶ ἀνάπαιστοι»

Κωστῆς Παλαμᾶς

16. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οί σημερινοί γονεῖς, πού σφίγγουν τὰ παιδάκια των στήν ἀγκαλιά των καί λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νά γνωρίζουν καλὰ τήν μαύρην αὐτήν σελίδα τῆς Ἱστορίας μας. Πρέπει νά μὴ παύσουν ἀκούοντας τοὺς μητρικούς θρήνους τῆς Τουρκοκρατίας, ὅταν ἤρπάζοντο τὰ παιδιά τῶν Ἑλλήνων, διὰ νά διδαχθοῦν νά φονεύουν τοὺς ἀδελφούς των...

Ἡ ἀρπαγὴ εἶχε κανονισθῆ μεθοδικῶς, διὰ νά μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγή : Κάθε τέσσαρα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε μέρους καί ἀπὸ ἓνα παιδί ἐκάστης οικογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἐγεννῶντο καὶ ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νά εἶναι δέκα περίπου ἐτῶν καὶ ἄρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεὶς ὅμως κανὼν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐτηρεῖτο. Ἡ δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλο, ἀσθενικὸν τὸ ὑγιές καὶ τανάπαλιν. Ἄλλας οικογενείας ἐλησμόνουσαν καὶ ἄλλων ἔπαιρναν ὅλα τὰ παιδιά ! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπηύξανον μὲ τὰ « τυχερά ». Δηλαδή μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των !...

Ὁ Τουρνατζίμπασης ἐγκαθίστατο εἰς ἓνα σπίτι καὶ ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς ἱερεῖς νά τοῦ φέρουν τὰ παιδιά. Ἄλλοίμονον εἰς ἐκείνους πού παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδευον τὰ παιδιά των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς « ἐνθυμήσεις » * ἀναγινώσκομεν :

« Εἰς τοὺς ,ζξά', Ἰουλίου πρώτη (= 1 Ἰουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν Ἀθήναν... »

« Εἰς τοὺς ,ζξε' Ἰουνίου 1η' (= 18 Ἰουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευῆ, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιά... »

Ὁ Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Παιδομαζώματος ὑπάλληλος, ὁ Τουρνατζίμπασης.

Ἡ ὥρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἔφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθοῦντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἶναι πολλὰ χρόνια πού περιμένει τὸν ζωγράφον τῆς, ἀπησχολημένον εἰς τὰ αἰώνια τοπία καὶ εἰς πενιχρὰς σκηνὰς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ἡπειρον, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυροφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, ποῦ τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιά των. Μὲ ἔκπληξιν τοῦ ὀξένου ἤκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς των τὰ ἔχασαν. Ἡ Ἐρησκεία καὶ ἡ Πατρὶς τὰ ἔχασαν. Ἦσαν ἀληθῶς νεκρά...

«Ὁ Ἀναδρομάρης»

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

17. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἀνάθεμά σε, βασιλιᾶ*, καὶ τρισανάθεμά σε,
 μὲ τὸ κακὸν ὀπῶκαμες, μὲ τὸ κακὸ ποῦ κάνεις!
 Στέλνεις, τραβᾷς τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παπαδες
 νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάνης γενιτσάρους.
 Κλαῖν οἱ μαννάδες τὰ παιδιά κι οἱ ἀδερφῆς τ' ἀδέρφια,
 κλαίγω κι ἐγὼ καὶ καίγομαι κι ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω·
 πέρσι πῆραν τὸ γυιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου...

II. Ἀραβαντινός : Συλλογὴ Δημοτικῶν Ἀσμάτων τῆς Ἡπέρου, 1880, σ. 3

— Ἄσπρε σταυραῖτέ καὶ μπύρμπιλε πετρίτη,
 τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρὸ ποῦ λείπεις ;
 — Εἶδα θάλασσεσ, καράβια ἀρματωμένα
 καὶ τὸν Τάταρη μ' ἐννιὰ ἀδερφοῦλια ἀντάμα,
 μ' ἕναν ἄλυσο καὶ τὰ ἐννιὰ δεμένα,
 κι ἡ μαννούλα τους κοντὰ παρακαλῶντας :
 « Ἀφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 δὸς μου ἕνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις!...

A. Ταρσούλη : Μωραίτικα Τραγούδια, 1944, σ. 22

18. ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ

Εἰς τὸ Μανιάκι, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ἐκ τῶν τριακοσίων μαχητῶν δὲν ἀπέμεινεν οὔτε ἓνας ζωντανός. Ὁ ἥλιος, προβάλλων ἀπὸ τὰς χιόνας τῶν βουνῶν, τοὺς ἐχαιρέτισεν, ὀρθίους ὄλους, ἐφώτισε τὰς λευκάς των φουστανέλλας, ἐχάιδευσε τὰς μαύρας κόμας των, ἀπήστραψεν εἰς τοὺς φλογερούς των ὀφθαλμούς, κατωπτρίσθη εἰς τὸν χάλυβα τῶν σπαθιῶν των, ἐχρύσωσε τῶν ἀρμάτων των τὰς λαβάς. Καὶ τώρα, δῶν ἐκεῖ κάτω μέσα εἰς τὸ πέλαγος, τοὺς ἀποχαιρετίζει λυπημένους, νεκροὺς σκορπισμένους ἐπάνω εἰς τὸ χῶμα, καὶ χάνεται ἀργὰ ἀργά, ὡς μέγα κλειόμενον ἐρυθρὸν ὄμμα, ὅπερ σβῆνον θέλει ἀκόμη νὰ ρίψη τελευταῖον βλέμμα πρὸς τοὺς γενναίους. Ὅλην τὴν ἡμέραν ἄσιτοι καὶ ἄποτοι, ἐπάλαισαν πρὸς τὴν θύελλαν τῶν σφαιρῶν, ἀντέστησαν εἰς τὴν χάλαζαν τῶν βομβῶν, κατήσχυναν τὴν βροχὴν τῶν μύδρων, ἐχλεύασαν τὴν ὀρμὴν τῆς ρομφαίας καὶ τῆς λόγχης τὴν βίαν. Καὶ ἀφοῦ ἔφαγαν τὴν μπαρούτην μὲ τὴν χούφταν, ἀφοῦ καὶ τὸ ἔσχατον σπυρὶ τοὺς ἐσώθη μέσα εἰς τὶς παλάσκας των, ἀφοῦ ἐρραγίσθη καὶ τοῦ τελευταίου ὄπλου των ἡ κάννη, ἀφοῦ καὶ τὸ ὕστατον γιαταγάνι ἔσπασε μέσα εἰς τὸ χέρι των, ἔπεσαν χαμαί· ἄψυχοι ναί, ἠττημένοι ὄχι! Κι ἐν τῷ μέσῳ των, ὁ Παπαφλέσσας, πρῶτος ἀρχίσας τὴν σφαγὴν καὶ τελευταῖος σταματήσας, πελιδνός, ξαπλωμένος, μὲ πλατεῖαν πληγὴν ἐπὶ τοῦ στήθους, κρατεῖ ἀκόμα τὸ θραυσμένον τμῆμα, αἰμοστάζον μὲ σφικτὰ τὰ δάκτυλα ἐν σπασμῷ λύσεως. Καὶ ὁ Αἰγύπτιος ἀνέρχεται, ἐν καλπασμῷ ἵππων καὶ κλαγγῇ ξιφῶν, ἐν ἤχῳ τυμπάνων καὶ σαλπίγγων βοῆ, ἐνῶ τὰ μπαϊράκια του, ἀναπειπταμένα, φρίσσουν εἰς τὸν ἄνεμον τῆς ἐσπέρας καὶ τὰ μισορέγγαρα ἀστράπτουν ἐπὶ τοῦ καθαροῦ ὀρίζοντος τῆς δύσεως. Μυρμηκιᾶ, ἀνὰ τὴν πεδιάδα καὶ τὰ πρανή, ὁ συρφετός, καὶ βαρὺ ἀκούεται τὸ βῆμά του. Ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς ἐκ τοῦ λύθρου γῆς, οἱ Ἄραβες βαδίζουν ἐπιμόχθως, τῶν ἀλόγων τὰ πέταλα γλιστροῦν. Ἄλλ' ἢ χαρὰ ἐπὶ τῇ ἀνελπίστῳ νίκῃ εἶναι τόση, ὅση εἶναι ἡ μετὰ τὸν φόβον ἡδονή, ὥστε φέρει αὐτοὺς ταχεῖς πρὸς τὸν ἀνήφορον, ταχεῖς φέρει αὐτοὺς ἐπὶ τὴν μάχην. Ἦδη ὁ ἀρχηγός των ἔφθασεν εἰς τὴν ὄφρυν τοῦ λόφου, ἀνέβη, κι ἐπ' αὐτῆς ἐστάθη, περιέφερε τὸ βλέμμα, ἐκοίταξε τὸ κοκκινίσαν ἔδαφος, ὅπερ πίνει λαιμάργως τὸ αἷμα τῶν ἀνδρείων, ἐπεσκόπησε τὸν ἀνερχόμενον στρατόν, εἶδε

κύκλω τούς πεσόντας. Καί μ' άνοικτόν τὸ ὄμμα, ἔκπληκτον, ἀναμετρᾷ τούς ὑψηλοὺς κορμούς των, τὰ εὐρέα στέρνα των, καί τούς βραχιονάς των τούς νευρώδεις, τὰς ὠραίας των μορφάς, τὰ μέτωπά των τὰ ἀγέρωχα. Καί ἐπὶ τὴν τραχεῖαν ὄψιν του, ὡς νέφος τι διέρχεται, τὸ βλέμμα του θολοῦται ἑλαφρῶς, ἀδιόρατος παλμὸς συσπᾷ τὰ χεῖλη του.

— Κρίμα νὰ χαθοῦν τέτοιοι λεβέντες!

Καί βλέπει γῦρο, βλέπει θαυμάζων, βλέπει ἀπορῶν, ὡσάν νὰ μὴ πιστεῦη ὅτι ἐχάθησαν τοιοῦτοι ἄνδρες, ὅτι κοίτονται ἀναίσθητοι, καί δὲν κοιμῶνται μόνον, διὰ νὰ ξυπνήσουν πάλιν φοβερῶτεροι, πῶς καί ὁ ἴδιος ὁ θάνατος ὑπῆρξεν ἰσχυρότερος αὐτῶν.

— Ποῖος εἶναι ὁ Παπαφλέσσας;

Οἱ ὀδηγοὶ του ἔσπευσαν, προσέδραμον, ἔδειξαν τὸ πτώμα, λάσιον, διάβροχον, περιρρεόμενον ἐκ τοῦ ἰδρώτος τοῦ ἀγῶνος, καταρρακωμένα τὰ φορέματα, μαῦρον ἀπὸ τὸν καπνόν.

— Σηκῶστέ τον, μωρέ· πάρτε τον !!... Πάρτε τον, πλύντε τον. Πλύντε τὸ παλληκάρι !...

Δύο ἄνδρες ἔλαβον αὐτὸν ἀπὸ τῶν μασχαλῶν, τὸν ἤγειραν, τὸν ἔστησαν ἐπάνω εἰς τούς πόδας του καί ἐβάδισαν πρὸς παραρρέουσαν πηγῆν. Ἐκεῖ τοῦ ἔπλυναν τὰς χεῖρας καί τὸ πρόσωπον, ἐξέτριψαν τὸν πηλόν καί τὸν ἰδρώτα, τὸν ἐκαθάρισαν ἐκ τοῦ κοριορτοῦ καί τῆς ἀσβόλης, τοῦ καπνοῦ καί τοῦ ἰχώρος, τὸν ἐσπόγγισαν, διευθέτησαν τὰ ξεσχισμένα του ἐνδύματα καί ἐγύρισαν ὀπίσω φέροντές τον.

— Στήστέ τον ἐκεῖ ἀποκάτω !

Οἱ ἄνδρες, κρατοῦντες ἐκατέρωθεν αὐτόν, ὠδευσαν πρὸς τὸ δειχθέν δένδρον, τὸν ἀπέθηκαν παρὰ τὴν ρίζαν του, τὸν ὑψωσαν καί τὸν ἀκκούμβησαν, τὸν ἐστερέωσαν ἐπὶ τὸ στέλεχος αὐτοῦ, τὸν ἰσορρόπησαν ὡσανεὶ ζῶντα. Ἐπειτα ἐτραβήχθησαν, ἀπεμακρύνθησαν καί τὸν ἀφήκαν μόνον βασταζόμενον διὰ τῆς ἰδίας του δυνάμεως. Τὸ πτώμα ἐναπέμεινεν ἀκίνητον, εὐθύ, στηρίζον ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τὴν ράχιν, τὸν θώρακα προτεταμένον, καί κρεμασμένα τὰ χέρια, μὲ ἀναπόσπαστον τὸ τμήμα τοῦ σπασμένου χατζαριοῦ, τὰ σκέλη διεστῶτα, ὑψηλὰ τὴν κεφαλῆν. Τότε ὁ Ἰμπραῖμης πλησιάζει βραδέως πρὸς τὸ δένδρον, ἴσταται καί προσβλέπει σιγηλὸς ἐπὶ μακρὸν τὸ ἄπνουν πτώμα τοῦ ἀντιπάλου καί ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἥτις

ἀνέτελλε τὴν ὥραν ἐκείνην αἱματόχρους, ὡσεὶ βαφεῖσα καὶ αὐτὴ ἐκ τοῦ λύθρου τοῦ χυθέντος αἵματος κατὰ τὴν μάχην, ὑπὸ τοὺς σειομένους κλάδους, οἵτινες ἀνέφρισσον πενθίμως, φιλεῖ παρατεταμένον φίλημα τὸν ὄρθιον νεκρόν.

Μιχαὴλ Μητσάκης

19. Η ΜΑΝΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

Ἦταν ἔρημιά κείνη τὴ νύκτα στὴν παραλία. Εἶχε βρέξει τὸ πρωὶ καὶ εἶχε γίνει ὁ καιρὸς ὑγρὸς καὶ ψυχρὸς. Κάτι σύννεφα μαύρα εἶχανε σταθῆ πέρα στὸν ὀρίζοντα καὶ φαινότανε σὰν νάτανε ἡ προφυλακὴ τοῦ χειμῶνος. Τὰ φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τὸ ἄσπρο χῶμά της. Οἱ καρέκλες, ποὺ ἄλλοτε σκεπάζανε τὴ γῆ σὲ μεγάλη ἀπόστασι, εἶχανε σαρωθῆ καὶ μόνον σὲ μιὰ γωνιά, κοντὰ στοὺς τοίχους τοῦ μεγάλου καφενεῖου, εἶχανε μαζευθῆ λίγοι ἀπὸ τοὺς τόσους περιπατητὲς τῆς πλατείας. Πέρα στὸ μεγάλο δρόμο, ποὺ ἔφερνε στὴν πόλι, τὰ περισσότερα καταστήματα ἦτανε σκοτεινὰ καὶ μόνο σ' ἓνα ὑπῆρχε φῶς καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐρχόντανε φωνὲς ὄργάνου καὶ τραγούδια.

Καθισμένοι στὴν ταρατσα τοῦ μικροῦ ξενοδοχείου μιλοῦσανε. Στηριγμένοι στὸ πεζούλι τῆς ταρατσας, δὲν ἄκουα τί λέγανε. Κοίταζα τὴν ἔρημη πλατεῖα καὶ ἄκουα, ἔτσι χωρὶς νὰ θέλω, τὸν κρότο τοῦ ὄργάνου ποὺ ἔπαιζε στὸ μεγάλο δρόμο.

Ξαφνικὰ ἄκουσα τὴ φωνὴ τοῦ γέρο Φουλαρᾶ νὰ λέη κάτι, ποὺ μοῦ κίνησε τὴν περιέργεια καὶ μ' ἔκανε νὰ προσέξω.

— Αὐτὴ τὴν ἱστορία ποὺ θὰ σᾶς πῶ, ὅλοι τὴ γνωρίζουνε, στὸν τόπο μας, ἀλλὰ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατί λένε πῶς ἡ γριά, ἡ μάννα τοῦ Γρίζα, βγαίνει καὶ φωνάζει τὴ νύκτα μεταμορφωμένη σὲ νυκτοπούλι, πάνω ἀπ' τὰ σπίτια ἐκείνων, ποὺ τὰ διηγούνται.

Ἦτανε παλιὰ καὶ δυνατὴ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γρίζα μέσα στὴν ἐπαρχία μας. Εἶχε, λένε, ἴσαμε ὀγδόντα τουφέκια συγγενικά, ἀδελφοξάδελφα, γαμβροί, κουριάδοι. Ἀλλὰ τώρα, πάει, πάει. Ξεκληρίσθηκε. Καὶ οὔτε ἓνας πιὰ δὲ φέρνει αὐτὸ τὸ ἐπώνυμο. Σὰν νὰ εἶχε πέσει κατάρα. Ἀπ' τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφυγε καὶ χάθηκε ἓνα παιδί του, ἴσαμε δεκαεπτὰ, δεκαοκτῶ χρονῶν, ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκείνη πιὰ καλὰ

δέν έπήγε κείνο τό σπίτι!... Τό πιστεύετε;... Πώς ; Έδω είναι μυστήριό ! Λοιπόν... Ό καπετάν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετά τόν χαμό τοῦ γιουῦ του, κατά λάθος, λένε, σ' ένα πανηγύρι. Οί δύο του άλλοι γιοιό σκοτώθηκαν άπ' τούς Τούρκους λίγες μέρες πριν άρχίση τό τουφέκι.

Μετά τό φόνο τῶν παιδιῶν — και αυτό ήτανε μιá αίτία, που ξέσπασε στην έπαρχία μας πριν τῆς ώρας της ή επανάστασι — τά βουνά γεμίσανε άπό πολεμιστές και κάθε τόσο άκούοταν ό κρότος τοῦ τουφεκιού. Και άρχίσανε πάλι οί νύκτες νά φωτίζωνται συχνά, άπό πυρκαϊές χωριῶν, έλαιώνων!... *Α ! ό πόλεμος είναι κακός, κακός ! *Αλλά όταν πρόκειται για έλευθερία, όλα, όλα, στάκτη νά γίνουνται, στάκτη!... Και δέν ύπήρχε έλεος σέ κανέναν αίχμαλώτο !

*Ένα πρωί ό καπετάν *Αντώνακας, συγγενής τοῦ Γρίζα και ξακουστός πολέμαρχος, άνέβηκε πάνω στο σπίτι τοῦ καπετάν Γρίζα. Τά ξημερώματα είχε έλθει στο χωριό μ' ένα σωρό αίχμαλώτους.

*Η γριά τοῦ Γρίζα καθότανε, με τρεις άλλες γυναίκες σκοτωμένων στον πόλεμο, κοντά στο παράθυρο που έβλεπε πέρα την άγριεμένη θάλασσα. Μένανε σιωπηλές σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε άπ' τό στόμα τους και ευθύς τά χείλη των κλεινότανε πάλι και ό νοῦς των βυθιζότανε στη λύπη. *Έτσι έμεναν, όταν φάνηκε ό καπετάν *Αντώνακας με βγαλμένο τό σκουφό του χωρίς νά τό θέλη και αυτός.

Μιλήσανε λίγο. Κάτι τούς είπε αυτός για την πατρίδα, για την έλευθερία, και οί γυναίκες, άφοῦ στενάξανε, σκύψανε τό κεφάλι χωρίς λέξι νά ποῦνε. Ό καπετάν *Αντώνακας στεκότανε όρθιος και φαινότανε κάποια στενοχώρια νά τόν βασάνιζε πολύ. *Έβηξε, ξανάβηξε, και τό μέτωπό του βράχηκε άπό ιδρώτα. *Έπί τέλους ώρθωσε τό κορμί του και είπε στη γριά πώς κάτι θέλει νά τῆς πῆ.

Οί τρεις γυναίκες σηκωθήκανε και φύγανε σαν άκούσανε έτσι, και ό καπετάν *Αντώνακας άρχίνησε νά τῆς λέη γιατί είχε πάει έκει. Τῆς είπε ότι μέσα στους αίχμαλώτους που είχανε φέρει, ήτανε κάποιος που έμοιαζε πολύ, μά πολύ, άπ' τό σόι των, άπό τό σόι τοῦ Γρίζα, και προπάντων με τό παιδί τό χαμένο !... Τῆς είπε ότι έκανε αυτός, ό *Αντώνακας, νά τοῦ πάρη λόγια, αλλά ό αίχμαλώτος τοῦ μίλησε τούρκικα. *Έκανε πώς δέν ήξερε τάχα άλλη γλώσσα.

Ἡ γριά εἶχε γίνει κίτρινη κίτρινη καὶ ἔτρεμε ὅλη, ἀλλὰ κρατήθηκε :

— Παιδί δικό μου!... παιδί τοῦ Γρίζα Τοῦρκος!... Τί λές; Μουρλάθηκες, καπετὰν Ἀντώνακα;

Κάνει ὁ καπετὰν Ἀντώνακας νὰ τῆς πῆ τί ἄλλο ἤθελε, μὰ ποῦ ν' ἀκούσῃ αὐτή! Δὲ δεχότανε οὔτε λόγο. Ὁ Ἀντώνακας ὁμως, ἀντὶ νὰ φύγῃ, ἐπέμενε. Ὁ πολεμιστὴς ὁ ἄγριος, ποῦ δὲ λυπότανε κανένα, εἶχε γίνει ἐκεῖ καλὸς καὶ γλυκὸς σὰν ἅγια γυναῖκα. Καὶ τῆς ἔλεγε μὲ γλυκὰ λόγια ὅτι δὲν ἔπταιε αὐτός, ἀλλὰ ἡ μεγάλη ὁμοιότης, ποῦ εἶχεν ὁ αἰχμάλωτος μὲ τὸ παιδί ποῦ χάθηκε, καὶ ὅτι κι' αὐτουνοῦ ἦτανε ἀνίψι καὶ γι' αὐτὸ ἔκανε ἔτσι, καὶ φρόντιζε μὴν πάρῃ στὴν ψυχὴ του αἷμα συγγενικό.

Καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ ἄλλα τὴν κατάφερε νὰ κατεβῆ νὰ τὸν δῆ.

— Γιὰ κοίτα καὶ σύ. Μάννα εἶσαι!... Κι ἂν εἶναι νὰ τὸν ἀφήσω νὰ φύγῃ. Ξέρω γὰ πῶς... Κι ἄς πάῃ ὅπου ὁ Θεὸς τὸν φωτίσῃ!... Θέλει Τοῦρκος νὰ μένῃ, θέλει Ἑβραῖος νὰ γενῆ!...

*Ἔτσι τῆς μίλησε.

Τὸ μέρος ποῦ εἶχανε τοὺς αἰχμαλώτους ἦτανε δίπλα στοῦ σπιτί της, σ' ἓνα χαμηλὸ σπιτάκι, ἔρημο, τοῦ Ἀντώνακα. Καὶ ἀπὸ μιὰ πορτοῦλα, ποῦ συγκοινωνοῦσε τὸ σπίτι τοῦ Γρίζα μὲ τοῦ Ἀντώνακα, μπήκανε στὴ μάνδρα του καὶ πλησιάσανε κάτι καμαράκια, ποῦ μέσα ἦτανε οἱ αἰχμάλωτοι.

Μόλις ὁμως πλησιάσανε, ἡ γριά δὲν θέλησε νὰ μπῆ μέσα.

— Κάλλιο νὰ κοιτάξω ἀπὸ τὸ παράθυρο.

— Ὅπως θέλεις! τῆς εἶπε ὁ Ἀντώνακας.

Ἦτανε ἓνα παράθυρο μεγάλο σιδερόφρακτο, μὲ κάγκελλα.

Ἡ γριά ζύγωσε κίτρινη κίτρινη καὶ κοίταζε.

Οἱ αἰχμάλωτοι ἦτανε δεμένοι καὶ καθισμένοι κατὰ γῆς. Τὰ μάτια τῆς γριάς στηλωθήκανε σ' ἓνα αἰχμάλωτο μὲ μαῦρα γενάκια, μελαχροινὸ καὶ μὲ σμικτὰ φρύδια, ποῦ τῆς θύμιζε τὴ μορφὴ τοῦ ἀνδρός της, ὅταν ἦτανε νέος. Αὐτὸς ἔμενε μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στὴ γῆ. Φαινότανε νὰ σκέπτεται. Ξαφνικὰ ὁμως σήκωσε τὸ κεφάλι, καὶ τὰ μάτια του πέσανε στοῦ παράθυρο, ποῦ στεκότανε ἡ γριά. Τὴν εἶδε καλὰ κι ἔκανε νὰ τιναχθῆ σὰν νὰ ἤθελε νὰ φύγῃ, μὰ τὸ σχοινὶ τὸν κράτησε καὶ τὸν ἔρριξε κεῖ κοντὰ στὴ γῆ. Σήκωσε μόνο τὰ μάτια

πάλι στο παράθυρο, όπου αντίκρυσε τὰ σκοτεινὰ μάτια τῆς γριᾶς καὶ τῆ χλωμιασμένη μορφή της.

—Ἔ ; τῆς ἔκανε ὁ καπετὰν Ἀντώνακας.

Ἡ γριά, χωρὶς νὰ γυρίσῃ τὸ κεφάλι ἄπ' ἑκεῖ ἄπ' τῆ θέσι της, τοῦ λέει :

— Τί λές, καπετὰν Ἀντώνακα ;... Παιδί δικό μου, στὸ εἶπα, Τοῦρκος δὲ γίνεται !... Παιδί τοῦ Γρίζα !... Ἐκεῖνο πάει, χάθηκε !...

Καὶ ἀφήνοντας τὸ παράθυρο ἔφυγε γρήγορα γιὰ τὸ σπίτι της, ἐνῶ πίσω της ὁ καπετὰν Ἀντώνακας ἔλεγε, ἐπιμένοντας ἀκόμα μὲ μανία :

—Ἐγὼ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω, δὲν τὸ πιστεύω. Τί μὲ μέλει ὅμως ἔμένα ;... Μιὰ καὶ ἡ μάννα τὸν διώχνει, κι ἔχει δίκιο, καὶ δίκιο ἑκατὸ φορές, χίλιες ἔχω γὰ !...

Ἡ γριά κατὰ τὰ ξημερώματα ἀνέβηκε πάνω στὸ δῶμα. Τὰ ἄστρα εἶχανε χαθῆ καὶ ἓνα μόνο φαινότανε κοντὰ στὴν κορυφή ἑνὸς βουνοῦ νὰ λάμπη.

Ἄκουσε κάτω, δίπλα, τὶς πόρτες ν' ἀνοίγουνε καὶ περπατησιὲς πολλῆς στὸ δρόμο.

Πέρασε ἀκόμα λίγη ὥρα.

Μιὰ ψυχρὴ πνοὴ τῆς ἔφερε σύγκρυο στὸ κορμί της, ἔπειτα ἄκουσε τὸν πετεινὸ τοῦ σπιτιοῦ νὰ λαλή, ὅπως λαλοῦσε μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρὸ, στὶς εὐτυχισμένες μέρες.

Ἐνα μοιρολόι θλιβερὸ θλιβερὸ ἀνέβηκε στὰ χεῖλια της, κι ἄρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ τὸ τραγουδῇ...

Δὲν ἔκλαιε τὸν ἄνδρα της μ' αὐτό, οὔτε τὰ δύο της παιδιά πού μαζί εἶχανε βρῆ τὸ θάνατο. Ἐκλαιε γιὰ μιὰ ἄλλη μεγάλη συμφορὰ καὶ μοιρολογοῦσε γιὰ κάποιον δικό της, πού δὲν ἦτανε δικός της...

Τὸν ἔβλεπε μικρὸ μικρὸ, ἔπειτα παιδί χαριτωμένο, καὶ ὕστερα λεβέντη νὰ στολίζη τὸ σπίτι, καὶ πολλὰ του λόγια, πού θυμότανε, περνοῦσαν ἄπ' τὸ μοιρολόι, γιὰ νὰ νοιώσῃ τῆ φωτιά τοῦ πόνου πρὸ βαθιά !...

Ἐνας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούσθηκε πέρα, μακριὰ λίγο. Καὶ τὰ βράχια τὸν ξαναεἶπαν. Ἄλλος ἔπειτα, ἄλλος !...

Ὅλος ὁ τόπος γῦρο γῦρο ἀντιτάλησε τὴν ἐκδίκησι πού γινότανε !

Όταν όμως ζητήσανε τή γριά του Γρίζα, τή βρήκανε ακίνητη, νεκρή έπάνω στο χώμα.

Και τήν ιστορία αυτή όλοι τήν ξέρουνε στον τόπο, όλοι, αλλά φοβούνται να τήν πουνε, γιατί ή γριά του Γρίζα γίνεται νυκτοπούλι και φωνάζει τή νύκτα πάνω στα κεραμίδια των σπιτιών εκείνων που τή διηγούνται!...

Δημοσθένης Βουτυράς

20. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑΙΜΑ

Στο βιβλίο του με τον τίτλο « 'Ηρώων και μαρτύρων αίμα » ό Των Δραγούμης περιγράφει περιστατικά που σχετίζονται με τή Μακεδονία των έτων 1902 - 1904. Από το 1902 ό Δραγούμης είχε διορισθή στο Τουρκικό Προξενείο Μοναστηριού, και το 1904 έφονεύθη ό Παύλος Μελάς. Στο πιο κάτω απόσπασμα περιγράφεται πώς ό Παύλος Μελάς επί κεφαλής έθελοντών επέρασε τα σύνορα, έμπήκε στη Μακεδονία και έρχισε τήν έθνική του δράση.

Φεύγοντας από τα σύνορα έγραφε στη γυναίκα του :

« Αναλαμβάνω αυτόν τον άγώνα με όλην μου τήν ψυχήν και με τήν ιδέα ότι είμαι υποχρεωμένος να τον αναλάβω ».

Άλλοτε όμως τον συνέπαιρνε ή ιδιαίτερη τρυφερότητα τής άγάπης του για τή γυναίκα και τα παιδιά του. « Κλαίω άκόμη καμιά φορά, αλλά μην άνησυχής, θα περάση γρήγορα και αυτό... Όλους τους πόνους θα τους συνηθίσω πριν φθάσω εκεί... Διά σε και τα παιδιά μου αισθάνομαι τρυφερότητα, τήν όποιαν δεν μπορώ να περιγράψω ». Και πάλι έγραφε : « Ποῦ και ποῦ κανένα δάκρυ και άμέσως μια Μεγάλη 'Ιδέα και έτσι στεγνώνει το δάκρυ ».

Μια μέρα κοντά στα σύνορα φόρεσε τα ρούχα και τα όπλα του πολέμου και πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στα παλληκάρια του, ό Μίκης Ζέζας¹. Τους κάλεσε και τους είπε λόγια ζεστά και φωτεινά για τους Μακεδόνες που υποφέρουν τόσο από τους Βουλγάρους και για το τί πρέπει να κάμουν να τους σώσουν από τα βάσανα τους εξήγησε και πώς θέλει να φέρωνται μαζί του και άναμεταξύ τους. Ένθουσιάστηκαν, πολλοί δάκρυσαν και όλοι φώναξαν

1. Με αυτό το ψευδώνυμο παρουσιαζόταν στη Μακεδονία ό Παύλος Μελάς.

« ζήτω! ». Ἀμέσως πρόσταξε τὸν ὄδηγο¹ νὰ πάγη μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε καὶ οἱ ἄνδρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά.

Πήγαν ἔτσι ὡς τὴ γραμμὴ κι ἐκεῖ περίμεναν τὴ νύκτα· ἅμα ἦλθε, ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεμματιές θεοσκοτεινά, καὶ ἔπειτα κατήφορος φοβερὸς· τρεῖς ὥρες πήγαιναν ἔτσι, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωὶ βρέθηκαν ἀντίκρου σ' ἓναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύκτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμᾶτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες πού κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὀδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρεي τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν Βλάχους, καὶ ἄλλους μὲ τὸ καλὸ ἄλλους μὲ τὸ κακὸ τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὀδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄνδρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζονται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὄλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεμματιές, λαγκάδια καὶ δάση· τὰ δάκτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπὸ τὴν κακοτοπιά, καὶ τὰ γόνατά τους φρικτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὀδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κἂν τὴν δημοσιὰ πού πάγει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἓναν τὸν ἄφησαν σ' ἓνὸς Βλάχου στάνη νὰ γιαιτρευθῆ. Ψωμί καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς ψωμί· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολλὲς ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος πού τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοί τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πῶς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνον συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γερο - Ἀντρούλης γυρίζει καὶ λέγει : « Ὁ καπετάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τὸν βαστά ».

Ἔτσι δὴ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιά του. Ἕνας βοσκὸς πού πήραν γιὰ ὀδηγό, τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδι ἀπὸ ἓνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πήρε καὶ ὁ Παῦλος ἓνα καὶ τοῦ ἦλθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἓνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιά του μιὰ μέρα πού μάζευαν μαζί δαδι σ' ἓνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾶ ἢ πονεμένη του ψυχὴ ἂν θὰ ξαναδῆ ποτὲ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

1. Οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν ντόπιους γιὰ νὰ τοὺς ὀδηγοῦν μέσα στοὺς ἄγνωστους τόπους.

Ἔλη τῆ νύκτα περπατοῦν στὸ βουνό, καὶ ἅμα κατὰ τὸ πρῶτὸ ἔφθασαν στὴν κορυφή, ἔπεισαν κατακομμένοι χόμου καὶ κοιμήθηκαν, μ' ἓνα κρύο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πῶς ἓνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιὰ του ἔλειπε· ἔστειλε ἄλλους νὰ τὸ γυρεύσουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἤβραν καὶ προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύκτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ ποὺ βαστᾷ μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. Ἔλειψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. « Ὡς πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸν τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἄντρουλῆς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου ». Μερικὲς φορές κόντευσαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἄλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καὶ ἄνθρωποι ξετρυπῶνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

Ἔστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦλθαν ἐκεῖνοι, ποὺ ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρια. Ἔστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη ποὺ καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίζη, ἐκείνη ποὺ μ' ἓναν καλὸ λόγο μαγεύει καὶ φωτίζει καὶ τὴ φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

Ἔρχονται ἀπὸ τὰ χωριά ἄνδρες ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὁμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλωσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ προφύλαξι τὰ μάτια, νὰ μὴ δοῦν, καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιά νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νοιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλληκάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μὲ τὸν τρόπο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε, κι' ἓνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκότωναν κι ἓνα σκύλο νὰ κτυποῦσαν. Καὶ τυρανιέται, γιὰτὶ πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. « Τρέμω, ἄλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω », γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ

άλλων ανθρώπων κρίματα, αλλά και σωστή να ήταν ή τιμωρία και δίκια, τού φαίνονταν άσχημη, γιατί δεν ήξερε αν είχε δικαίωμα αυτός να τιμωρήσει· για τέτοια δουλειά δεν ήταν καμωμένος· δεν ήταν δήμιος. Και όμως είπε : Για την Πατρίδα μου και αυτό θα τό κάμω.

Στή ράχη ενός βουνοϋ φανερώθηκε τή χαραυγή ό Ζήσης¹ με τά έννια παλληκάρια του, που ως τήν ώρα εκείνη έμεινε κρυμμένος στο χωριό, από τό φόβο τών Βουλγάρων· γιατί ύστερα από τόν καπετάν Βαγγέλη, οί Βούλγαροι αυτόν ήθελαν να ξεπαστρεύσουν. "Αμα είδε τόν Παϋλο, τούς ώδήγησε όλους άμέσως στο λημέρι, σ' ένα δάσος από όξυές κοντά στο χωριό του. Τυλίχθηκαν στις κάπες τους που είχαν γίνει μολύβι από τή βροχή και πλάγιασαν στή λάσπη, ενώ έβρεχε δυνατά. "Υστερα από τρεις ώρες ζύπνησαν κατακομμένοι και με πονεμένα πόδια, παγωμένα από τό νερό που ήταν στα τσαρούχια τους μέσα. "Εφαγαν λίγο ψωμί σά λάσπη γενομένο από τή βροχή, ώσπου να στείλη ό Ζήσης στο χωριό να φέρουν ψωμί, έλιές, κρεμμύδια και κρασί· τούς άφησε και άναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ή πυκνή καταχινιά έκρυβε τόν καπινό· αυτή ή φωτιά ήταν ή μεγαλύτερη χαρά άφ' ότου έφυγαν από τήν "Ελλάδα. "Εκει έρχονται όλοι οί πρώτοι τού χωριού και τούς φιλοϋν σαν σωτήρες.

Φεύγουν νύκτα και πηγαίνουν σ' άλλο χωριό, όπου έπρεπε να βροϋν και να σκοτώσουν τούς δολοφόνους ενός παπα· και πάλι γράφει στή γυναϊκά του ό Παϋλος : « Δεν θα λησμονήσω ποτέ πόσον ύπέφερα σήμερα τό άπόγευμα. Διαρκώς ήρώτων τόν έαυτόν μου, έαν είχαν δικαίωμα να συλλάβω οιονδήποτε άνθρωπον, όσονδήποτε κακούργος και αν είναι, να τόν τραβήξω από τήν οικογένειάν του και να τόν φονεύσω. Και διαρκώς άπήντων όχι, όχι !... Μά τήν αλήθειαν πολύ θα άγαπώ και τήν Πατρίδα και τό Γένος, διότι, αν και ύποφέρω, αν και κλαίω, θα αφήσω να γίνη εκείνο τό όποϊον άπεφασίσθη. "Αλλά κείνη τή φορά δεν έγινε ή τιμωρία, γιατί ό χειρότερος από τούς κακούργους είχε ξεφύγει. Και τό Παλληκάρι χαιρείται σχεδόν και άνασαίνει· καλεί μπροστά του τούς άλλους δυό δολοφόνους σ' ένα σπίτι μαζί με τούς δημογέροντας. Πρώτα μιλεί γλυκά σά χριστιανός στους χωριανούς και τούς ονομάζει άδελφούς και τούς

1. Δημουλιός Ζήσης, όπλαρχηγός από τό Λέχοβο τής Καστοριάς, άσπονδος έχθρός τών Βουλγάρων. "Ο Παϋλος Μελάς γράφει γι' αυτόν στή γυναϊκά του ότι ήταν συμπαθέστατος και σώφρων.

λέγει γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Πατριάρχη, γιὰ τὴν Πατρίδα, καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὄψι, καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δυοὺς δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῆ καὶ νὰ ἐκτελεσθῆ ὁ θάνατός τους, ἀλλὰ ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρίαν γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανοιώσουν. Καί, ἀγάλι ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμήν, τοὺς συμβούλευσε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφοὺς καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθῃ ποτὲ πῶς ἐξακολουθοῦν τὴ φρικτὴ δουλειάν, πού ἔμαθαν στὴν Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δυοὶ μὲ κλάμματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τὴ βίαν τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ, ἔδωσε στοὺς δημογέροντας χρήματα νὰ μοιραστοῦν στὴ πτωχολογία τοῦ χωριοῦ καὶ ἱατρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πήγαινε καὶ ὠρμήνευε τοὺς χωριανούς, καὶ φοβέριζε ἄλλους, κι ἔδινε ὄπλα σ' ἐκείνους πού μποροῦσαν νὰ τὰ βαστάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν, καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειάν, καὶ διάταζε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνον.

Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη¹, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάσθηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα μὲ ὄγδοήντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφά, γιὰ νὰ γλυτώσουν, κάποιιοι δάσκαλοι Βούλγαροι πού ἄκουαν τί γίνονταν τριγῦρό τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότεχα τὰ χωριά.

Ἰων Δραγούμης

1. Εὐθύμιος Καούδης, ἀπὸ τὴν Κρήτη.

21. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σειέται τὸ χορτάρι
 στὸν τόπο πού σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλληκάρι.
 Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἰαπρίλη τὰ πουλιά
 σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ,
 καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
 σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
 Πλατεῖα τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνει
 ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
 Ἰερὴ στιγμή. Σὰν πρὶο πλατεῖα τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
 σὰν πρὶο κοντά !

« Πολιτεία καὶ Μοναξιά »

Κωστής Παλαμῆς

22. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τὸν καπνὸ, πού πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης
 ὄλα τὰ ἔχει λησμονήσει, πείνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμα-
 κρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ πού πολεμáει τὸ παλληκάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύκτα,
 ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνή, πού τὸν ξυπνάει. Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ
 χάθηκε, καὶ ζῆ ; Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

— Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, ὦρὴ Λάμπη ;

— Ζεστὴ κουλλούρα, ὦρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χερά-
 κια μου, κι ἡ μάννα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς
 μιὰ ψίχα, καὶ νὰ ξαποστάσης.

— Δὲν μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ τουφεκί...

— Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση ; Ἔρχομαι ἄγῳ καὶ σοῦ κρατῶ
 τὸν τόπο σου... Νά, σοῦ ἴστρωσα ! Καὶ δός μου τὸ τουφεκί.

Χαμογελάει ὁ ἀδελφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ
 μάθῃ τὴν κορασιὰ πῶς πιάνουν τὸ τουφεκί. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε
 πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γέμιζ' ἐκείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της
 παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πεινά του ἄκουε τὴ
 θεριεμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἕνα βόλι ἤλθε καὶ πέτυχε κατὰ-
σθηθὰ τὴν κορασιά. Μὰ αὐτὴ ἔκανε καρδιά καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα
πλημύριζε τὸν κόρφο τῆς. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ τουφεκοῦσε.

— Ἐφαγες, Νάση ;

— Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρῶτησε δεῦτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἕνα πήδημα
τὸ παλληκᾶρι βρέθηκε κοντὰ τῆς. Ἄρπαξε τὸ τουφέκι, κι ἤσυχο
καθὼς εἶχε τραβηχθῆ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο.

Ἄμιλητη ἢ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

Γιάννης Βλαχογιάννης

23. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνο του πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν
ὁμως δὲν ξεμολογιοῦταν τὸ σκοπό του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού
τοὺς ξέρασε τὸ κύμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στὸ πράσινο
ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ βρῖσκανε κάποια παρηγοριά στὰ
κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἄλλοῦ τὸ νοῦ του.
Ὅλημερις ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ' ἀντικρινά. Κι ὄλονυχτις ὁ
πόθος του εἶχε μαζί του ἄγριον πόλεμο.

Κάποτε, ἕνα βράδυ, γύρισε στὸ σπίτι κτυπημένος σὰν ἀπὸ και-
νούργια συμφορά.

— Ὁ ἄμοιρος ἐγὼ, εἶπε, τί κατάρρα μ' ἤυρε ! Ὁ θεὸς μ' ὠργίστηκε !

Ἐκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιά κι ἐγγόνια τὸν τριγύ-
ρισαν. Ὁ γέρος κτύπησε τὰ στήθια του.

— Πάει τὸ Σούλι, φώναξε. Πάει πιά !

Ἐκλαυσε, κι ὕστερα σώπησε, βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε
καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ
χαμό. Ἡ ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ' τὰ περασμένα. Ὁ γέρος
ἔδειξε πιὸ ὕστερα νὰ μαλακώλῃ. Ἐφανε γελαστός καὶ πλάγιασε.
Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στὸ στρώμά του.

Μὲ φαροκάικο εἶχε περάσει στ' ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε
τ' ἄρματά του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἄδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νη-

στικός, ποιός ξέρει πόσο πλανήθηκε και ποϋ. Κάποτε νύκτωσε έξω από τὸ Σούλι. Και μπήκε στο χωριὸ ἀθώρητος, ἀν ὑπαρχε κι ἄλλη ἐκεῖ ζωή. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος και δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νὰ τὰ σπίτια τῶρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Κι ἄδεια και νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους και τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος και ζαλισμένος ἀπ' τὴν κούραση, ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ' ἄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται και φωνάζει κάποιο γείτονά του.

— Γειά, χαρά σου, καπετὰν Λαμπρούση. Καλῶς σᾶς ηὔρα κι ὅλους σας !

Ἄπόκρισι καμιά !... Νὰ και τὸ σπίτι τὸ δικό του... Νάτος κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νὰ και τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλή. Ὅμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη... Ἄνοίγει, βλέπει στὴ γωνιά φωτιά ζωντανεμένη. Σὰ νὰ ἔχασε τὸ νοῦ του, μόνο μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ὅλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Και τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοικτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γῦρο. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιά λαμπρὴ τὸν κράζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι, τὸ πτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι και τοιμάζεται νὰ πέση στο φαί, σὰ θεριὸ ὀλονήστικο. Και τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλή. Τρεῖς Ἀρβανῖτες μπαίνουνε στο σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Και κρατοῦνε στὰ χέρια τ' ἄρματα.

— Τ' εἶσατε σεις ; ρωτᾶει ὁ γέρος ἡσυχά.

Δὲν συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι' ὀρθός, και φοβερός σὰ σκιάχτρο, καθὼς εἶχε γίνε ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κρᾶζει στοὺς Ἀρβανῖτες :

— Ὠρέ, τί θέλετε στο Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά ; Τὸ Σούλι ψέμματα εἶναι πὼς τὸ πήρατε ! Τὸ Σούλι ζῆ !

Κι ὡς νὰ τραβήξη τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

Γιάννης Βλαχογιάννης

24. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

Ὅλες οἱ καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσοῦλι,
 ὄλη τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
 κ' ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
 Μὸν πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 σέρνει τουφέκι σισανὲ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
 ἔχει καὶ στὴ μεσοῦλα τῆς σπαθὶ μαλαματένιο.
 Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.
 Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμὰ μου,
 σέρνω φουσέκια στὴν ποδιά καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
 — Κόρη, γιὰ ρίξε τ' ἄρματα, γλύτωσε τὴ ζωὴ σου.
 — Τί λέτε, μωρ' παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαγάρια ;
 — Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
 καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

Δημοτικὸ

25. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

— Εἶμαστε ἄνδρες ἐμεῖς· ὅ,τι καὶ νὰ εἰπῆς, εἶμαστε ἄνδρες ! εἶπε ὁ ὑποναύκληρος καθισμένος ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα. Ἕλληνας ! σοῦ λέει ὁ ἄλλος· δὲν εἶναι παῖξε-γέλασε. Ἔχουμε τὰ κακὰ μας — δὲ λέω· πήραμε δρόμο στραβό, μὰ δὲν εἶμαστε καὶ γιὰ πέταμμα. Καὶ νὰ εἶμαστε γιὰ πέταμμα, πάλι δὲ θὰ χαθοῦμε. Θέλουμε δὲ θέλουμε, θὰ ζήσουμε. Θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριεύσουμε καὶ θὰ δοξασθοῦμε, ὅπως καὶ πρῶτα. Τὸ σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἂν τὸ κουτσουρεύσης· ὅσο κι ἂν τοῦ μαδήσης τὴν κορυφή, ἂν τοῦ ζηματίσης τὰ φύλλα, ἂν τοῦ πριονίσσης τὰ κλαδιά. Ὁ λέων, λέων λέγεται, ὅσο κι ἂν τοῦ ψαλιδίσσης τὴ χαίτη, ἂν τοῦ κόψης τὴν οὐρά, ἂν τοῦ βγάλῃς τὰ νύχια, ἂν τοῦ ξεριζώσης τὰ δόντια. Φθάνει τὸ βρούχημά του νὰ σὲ πάη ριπιτί. Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναί· τὸ θέλ' ἡ τύχη μας νὰ εἶμαστε πάντα μεγάλοι. Ὅπου κι ἂν γυρίσης, σὲ στεριῆς καὶ θάλασσες, σὲ νότο καὶ βοριᾶ, σ' ἀνατολὴ καὶ δύσι, θὰ τὸ ἴδῃς γραμμένο. Καὶ γραμμένο ὄχι μὲ ἀνθρώπινο κονδύλι, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, τὸ παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἶμαστε ἄνδρες, σοῦ λέω !

Νά, κοίταξε στὴν Ἀνατολή. Ἐκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρὸς

καί άβασίλευτος — ό ήλιος του Γένους μας. "Οποιος δέν έχει μάτια, έκείνος δέ βλέπει τή χαραυγή· έθνική χαραυγή, πόθος και καημός αϊώνων όλων, όχι κουραφέξαλα.

Κοίταξε γυρό μας! Θάλασσα φουρτουνιασμένη, ουρανός κατασκότεινος, στεριές σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα και φαρμάκι. Θεριά τὰ κύματα κτυπάνε τὸ καράβι μας. Λύσσα και χολή μᾶς πολεμᾷ. Τὸ νερό δέρνει τή στεριά, τήν τρώει, τήν ξεσχίζει, τήν πετσοκόβει ἄπονα, ὅσο νὰ κάμη τὰ πάντα θάλασσα και ν' ἄπλωθῆ ἄχόρταγος ρούφουλας στὸν παράνομο κόσμο.

Μά γύρισε κατὰ τήν Ἑρακλειά. Καιρός διαμάντι· νερό τρισάγιο. Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ ἔπεσε. Ἐχεις ἄρρώστεια ; πήγαινε νὰ γιαντρευθῆς. Ἐχεις πονόματο; ἄλειψε τὰ ματόφυλλά σου ν' ἄγναντεύσης κόσμους. Εἶσαι κουφός ; θ' ἀκούσης ἄρμονίες.

Βερέμης εἶσαι ; Διγενής ἔγινες. Ἡ κολυμβήθρα τοῦ Σιλωᾶ ἐκεῖ βρίσκεται γιὰ μᾶς. Κολυμβήθρα σωματική, κολυμβήθρα ψυχική, ἔθνική πρῶτ' ἄπ' ὅλα. Εἶναι ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγία-Σοφιάς, τὸ προσκνητᾶρι τοῦ Γένους μας.

Τὴν ἄπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τὴν πάτησε· ποδᾶρι Βενετσάνου. Ὁ τυφλὸς Δάνδαλος μάρανε τὰ ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τὸ τρισάγιο αἷμᾶ της. Ἐννιακοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωὴ τὴν ἔσβησε. Ὁ Λάσκαρης, φαρμακωμένης ὥρας βασιλιάς, φεύγει μακριὰ συνεπαίρνοντας τοῦ Γένους τὴν ἐλπίδα, πὼς θὰ γυρίση πάλι μιὰ μέρα θεριεμένος ἐκδικητής. Καὶ ὁ κατακτητής, Φράγκοι και Βενετσᾶνοι και Γερμανοὶ ἀδέσποτοι, σὰν τὸ ἄψυ πουλᾶρι, ποὺ τσαλαπατεῖ μετὰ τὰ πέταλά του τ' ἄβρα λούλουδα, χύνονται ἄπάνω της ἄχόρταγοι. Μὲ τὸ σταυρὸ τους συντρίβουν τὸ σταυρὸ μας· μετὰ τὴ θρησκεία τους πελεκοῦν τὴ θρησκεία μας. Γκρεμίζουν ἐκκλησιές, ποδοπατοῦν καλλιτεχνήματα, μολύνουν ἁγιάσματα, ἀποτεφρώνουν πνευματικὰ ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν γέροντες, πατοῦν ἀρχόντων μέγαρα, ξαπλώνονται σὲ βασιλικά κλινάρια· νεκροὺς γυμνώνουν ἔνδοξος, ποδοκυλοῦνε στέμματα θαυμαστά. Στενάζει ἡ Βασιλεύουσα· μοιρολογᾷ ἡ Σιών μας! Καὶ ὁ Δάνδολος, γυιὸς κουρσάρων, δέλησμονεῖ τὴν τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει και θέλει μετὰ ξένα και ἀταίριαστα στολίδια νὰ στολίση τὴ λιμνογέννητη πατρίδα του.

Γαλέρες φεύγουν και γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὸν πλοῦτὸ

μας τὸν ἀδαπάνητο, τὴ δόξα μας τὴν ἀβασίλευτη, τὴ λάμπι, τὴ σοφία, τὰ ἱερά μας. Ἡ Βενετιὰ τὰ δέχεται περίχαρη, στολίζεται καὶ καμαρώνει σὰν ξιππασμένη καὶ ἄμυαλη τσιγγάνα. Ζώνεται τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου μας τὸ βλογημένο, πού ἔχει στὸ θηκάρι του τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ ἄστρα, τὴ θάλασσα μὲ τὰ καράβια, τὴ γῆ μὲ τὰ κάστρα της—ἱστορία χρυσόγλυπτη τοῦ ἀπέραντου Κράτους μας. Παίρνει τὴν κολυμβήθρα, πού τόσοι βαπτισθῆκαν πορφυρογέννητοι, καὶ βαπτίζει μέσα τῶν ἐμπόρων τὰ παιδιά. Μὲ τίς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας στολίζει τὸν Ἅγιο Πέτρο της· στήνει στοὺς πύργους της τὸ Ρωλόγι, θαῦμα τοῦ κόσμου, μὲ τοὺς Μάγους πού χαιρετοῦν ταπεινοὶ τοῦ Χριστοῦ μας τὴ Γέννησι· στήνει στὶς πλατεῖες της τ' ἄλογα τ' ἀνεμοπόδαρα, ἀκράτητου λαοῦ συμβολικὴ παράστασι.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὰ πλούτη μας, τὴ δόξα, τὰ ἱερά μας. Ἄλλοι τὰ πᾶνε, στὴ Δύσι τὴν τρισβάρβαρη, νὰ ἡμερεύσουν καὶ κείνης τοὺς λαούς, νὰ δοξάσουν καὶ κείνης τὰ χῶματα.

Ἡ Ἁγιατράπεζα ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ. Ἡ πλάκα ἢ πολῦτιμη, πού τὴν ἔστησε ὁ Ἰουστινιανὸς στὴ μέση τοῦ Ναοῦ, λαμπρὸ ζαφεῖρι στὴ χρυσῇ σφενδόνα του· ἢ πλάκα πού ἄκουσε τόσα νικητήρια καὶ θυσίασε ἐπάνω της ὁ Φῶτιος, δὲν πάει νὰ κλεισθῇ σκλάβα στὰ δολερὰ τείχη, στ' ἀρπακτικὰ χέρια τοῦ Ἰννοκέντιου. Ὁχι· δὲν πάει. Ἄνοιξε ἢ καρῖνα στὰ δυὸ καὶ γλίστησε ἢ Ἁγιατράπεζα στὰ νερὰ τοῦ Μαρμαρᾶ. Ὁ βοῦρκος ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ της, ὅπως φεύγει ἢ ἀμαρτία τὸ Σταυρό, καὶ ὁ χρυσὸς ἄμμος στρώθηκε, κλίνη πάναγνη ἀπὸ κάτω της. Καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι, τοῦ δικαιοκρίτη καὶ παντοδύναμου, στάθηκε ἐπάνω της ἀγρυπνο, ὅπως μάννας μάτι στὴν κούνια τοῦ μονάκριβου παιδιοῦ της.

Καὶ ἀπὸ τότε εἶναι ἐκεῖ καιρὸς διαμάντι, ἥλιος κατάργυρος, νερὸ τρισάγιο. Μύρο ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ βυθὸ καὶ ἀπλώνεται στὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας καὶ κάθεται χρῖσμα σωματικὸ, χρῖσμα ψυχικὸ, ἔθνικὸ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ! Ὅπως ἀπὸ τὸ Δισκοπότηρο βγαίνει ἢ σωτηρία τοῦ Χριστιανοῦ, θὰ ἔβγη ἀπὸ κεῖ καὶ ἢ δική μας ἀπολύτρωσι. Ἡ χαραυγὴ τοῦ Γένους μας ἐκεῖ ἢ ἀνατείλη· ναί, ἐκεῖ ἢ ἀνατείλη. Προβαίνει ὀλοένα ἢ Ἁγιατράπεζα καὶ βούλεται νὰ πιάσῃ τὴ στεριά. Ἄργα ἢ γρήγορα θὰ τὴν πιάσῃ τὴ στεριά. Καὶ τότε σ' ὅλη τὴν ἑλληνικὴ γῆ, ἀπὸ ἄκρη σ' ἄκρη, ἀπὸ νότο καὶ βοριᾶ, χαρούμενος ὁ

ήλιος θά πυρώση τούς δούλους, καμπάνα θά σημάνη σέ κάθε μιναρέ και τά τζαμιά θά ήχολογήσουν τή χριστιανική, τήν έθνική μας λειτουργία. Καί τότε πάλι ή Χρυσόπορτα θά στολίση Έλλήνων βασιλιάδων τά τρόπαια.

Τότε θά πάρουμε και τά κουρσεμμένα πίσω. Τά πλούτη μας, τίς δόξες, τά ιερά μας. Θά πάρουμε τó σπαθί του Κωνσταντίνου και τήν κολυμβήθρα του Πορφυρογέννητου· τίς πόρτες του Ναού μας, τó Ρωλόγι των Μάγων, τ' άλογα τ' άράθυμα. Καί θά μείνη πάλι πτωχή και ταπεινή ψαρούδισσα ή Βενετιά, και ή Πόλη μας θά γίνη καύχημα και στολίδι τής Οίκουμένης, όπως πριν τήν μαράνη του Βενετσάνου τó άγκάλιασμα και τó βάρβαρο ποδάρι του Τούρκου.

Ναί· θά ζήσουμε και θά θεριεύσουμε και θά δοξασθούμε πάλι. Είμαστε άνδρες έμεις· μωρ' είμαστε "Έλληνες !... »

Και όρθος τώρα έριξε τά μάτια φλογερά στις σκοτεινές στεριές, σαν προφήτης του 'Ισραήλ, ύμνώντας τή Γή τής Έπαγγελίας, ό ύπωναύκληρος. Καί δέν ήταν, όχι, ό ναύτης ό ταπεινός. Ήταν ό Έλληνισμός όλόκληρος, με τήν άκλόνητη πίστι στις παραδόσεις και τούς θρύλους του.

« Λόγια τής Πλώρης »

΄Ανδρέας Καρκαβίτσας

26. Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΡΙΟΦΙΛΙ ΤΟΥ

*Εγέρασα, μωρές παιδιά. Πενήντα χρόνους κλέφτης τόν ύπνο δέν έχόρτασα, και τώρ' άποσταμένος θέλω νά πάω νά κοιμηθώ. ΄Εστέρεψ' ή καρδιά μου, βρύση τó αίμα τό 'χυσα, σταλαματιά δέ μένει.

Θέλω νά πάω νά κοιμηθώ. Κόψτε κλαρί άπ' τó λόγγο, νά 'ναι χλωρό και δροσερό, νά 'ναι άνθους γεμάτο, και στρώστε τó κρεβάτι μου και βάλτε με νά πέσω.

Ποίος ξέρει άπ' τó μνημά μου τί δέντρο θά φυτρώση ! Κι αν ξεφυτρώση πλάτανος, στόν 'ισκιο του άποκάτω θά 'ρχωνται τά κλεφτόπουλα τ' άρματα νά κρεμάνε, νά τραγουδούν τά νιατά μου και τήν παλληκαριά μου.

Κι ἄν κυπαρίσσι ὄμορφο καὶ μαυροφορεμένο,
 θὰ ῥχωνται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλά μου νὰ παίρνουν
 νὰ πλένουν τὲς λαβωματιές, τὸ Δῆμο νὰ σχωρᾶνε.
 *Ἐφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀνδρείαά μου.
 *Ἦρθε κι ἐμένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου, μὴ με κλάψτε.
 Τ' ἀνδρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη.
 Σταθῆτ' ἐδῶ τριγῦρό μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
 τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πάρτε τὴν εὐχή μου.

Κι ἐν' ἀπὸ σᾶς τὰ νιώτερο ἄς ἀνεβῆ τὴ ράχη,
 ἄς πάρη τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξιο μου καριοφίλι,
 κι ἄς μοῦ τὸ ρίξη τρεῖς φορές καὶ τρεῖς φορές ἄς σκούξη
 «Ὁ Γέρο Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο Δῆμος πάει».

Θ' ἀναστενάξ' ἡ λαγκαδιά, θεὸ νὰ βογγύξη ὁ βράχος,
 θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχειά, οἱ βρύσες θὰ θολώσουν
 καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὅπου περνᾷ δροσᾶτο,
 θὰ ξεψυχήση, θὰ σβηστή, θὰ ρίξη τὰ φτερά του,
 γιὰ νὰ μὴν πάρη τὴ βοή ἄθελα καὶ τὴ φέρη
 καὶ τήνε μάθη ὁ *Ὀλυμπος καὶ τὴν ἀκούση ὁ Πίνδος
 καὶ λειώσουνε τὰ χιόνια τους καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγγοι.

Τρέχα, παιδί μου, γλήγορα, τρέχα ψηλά στὴ ράχη
 καὶ ρίξε τὸ τουφέκι μου. Στὸν ὕπνο μου ἐπάνω
 θέλω γιὰ ὕστερη φορὰ ν' ἀκούσω τὴ βοή του.

*Ἐτρεξε τὸ κλεφτόπουλο σὰν νὰ ἔτανε ζαρκάδι,
 ψηλά στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ τρεῖς φορές φωνάζει :
 «Ὁ Γέρο Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο Δῆμος πάει».

Κι ἐκεῖ ποὺ ἀντιβούσανε οἱ βράχοι, τὰ λαγκάδια,
 ρίχνει τὴν πρώτη τουφεκιά, κι ἔπειτα δευτερώνει.
 Στὴν τρίτη καὶ τὴν ὕστερη τ' ἄξιο τὸ καριοφίλι
 βροντᾷ, μουγκρίζει σὰν θεριό, τὰ σωθικά του ἀνοίγει
 φεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
 πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸν γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

Ἄκουσ' ὁ Δῆμος τῆ βοῇ μὲς στὸν βαθὺ τὸν ὕπνο,
 τ' ἄχνό του χεῖλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια...
 ὁ Γέρο Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο Δῆμος πάει.
 Τ' ἀνδρειωμένον ἠ ψυχῆ, τοῦ φοβεροῦ τοῦ Κλέφτη,
 μὲ τῆ βοῇ τοῦ τουφεκιοῦ στὰ σύγγεν' ἀπαντιέται,
 ἀδερφικὰ ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβῆῶνται, πᾶνε.

Ἄριστοτέλης Βαλαωρίτης

27. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Α'.

« Εἶδον τὸν ἅγιον ναόν » ! Τὸν εἶδα ! Βαρύς, σιωπηλός, κατέχει τὴν κλιτὺν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μέσῳ εὐρυτάτης κιγκλιδοφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελίων, ὡς τάφων, ἅτινα ἔτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἐνδοξον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἠ κερδαλεόφρων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν ἐκμεταλλευομένων ἐπικερδῶς τὸ εὐσεβὲς αἶσθημα τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν περιηγητῶν. Σειρὰ παχίσκιος καταπρασίνων καστανεῶν περικοσμει τὴν πέριξ πλατεῖαν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιάζει τὴν πλακόστρωτον ὠραίαν αὐλήν.

Ἡ Ἁγία Σοφία ! Γλυκύπικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἐμβατήριον τῆς ἐλευθερίας ! Φακὸς θολόμορφος ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τώρα αἰῶνας, τὰ ὁποῖα τόσον πικρῶς ἀποξηραίνει ἢ βαρυτάτη χρυσῆ ἡμισέληνος, ἢ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου του ἐπικαθημένη. Ἡ Ἁγία Σοφία. Βαρὺ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθὲν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνημα μιᾶς ἀπεράντου ἐκλιπούσης αὐτοκρατορίας.

Β'.

Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὸν πρώτον νάρθηκα εὐρίσκεαι ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεύτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες εἶναι στενοὶ καὶ μα-

κροί, μὲ τοίχους διαχρύσους ἐκ τῆς ὠραίας μουσειώσεως. Εἶτα εὐρίσκεις ἑννέα μεγαλοπρεπεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μεταλλινος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἀγίων... Οὕτως εἰσέρχεται εἰς τὸν ναόν.

Ὅποῖον θάμβος, ὅποῖον μεγαλεῖον, ὅποια ἔκστασις! Ἐνώπιόν σου ἔχεις πάραυτα ὀλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὀγκῶδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἢ μᾶλλον ἐλαφρῶς ἐπακκουμβᾶ ὁ αἰθέριος μέγας θόλος, ἄλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον· αἱ ἀναριθμητοὶ τοξοειδεῖς θυρίδες του, δι' ὧν εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκὺ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοὶ ὠραῖοι κίονες, μὲ κορμούς δόλους μονολίθους, μὲ τὰ σκαλιστὰ ὡς δαντελλόπλεκτα κιονόκρανα. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα τῶν ἀπεράντων στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχουμένον. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ χιβάδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπὴς τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταυτοχρόνως ὀρώμενα θαμβώνουν τὸ βλέμμα σου. Ὁ νοῦς ἰλιγγιᾷ, ἡ καρδιά πάλλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνεται ἀκίνητος, κατάπληκτος, φοβεῖσαι.

Ἦρις πολύχρωμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὀφθαλμῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἱστορία. Βλέπεις σκιάς μυριάδας μυριάδων. Αὐτοκράτορες καὶ Πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἄρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόμβον συγκεχυμένον ἱερᾶς μουσικῆς, ἐνωτίζεσαι πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ἀγίων λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θριάμβων. Εὐρίσκεισαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Νὰ ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νὰ ἡ θέσις τοῦ μεγαλοπρεποῦς Δεσποτικοῦ δεξιά. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυελαίων, τοῦ τεμπλέου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἄμβωνος. Ὅλα θέσεις! Σῶμα παναρμόνιον, γυμνὸν ὁμως, ἄνευ στολισμῶν καὶ χωρὶς καλλωπισμάτων.

Κι ἐκεῖ πού ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἐβλεπες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ ναῷ χρυσοῦν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπαλσιν, κάμνεις τότε νὰ ἰδῆς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμμεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι' ὧν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι κεχαραγμένον ῥητόν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ στρογγύλους πίνακας μὲ τὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοί-

χων, τῶν ὁποίων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρμάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς εὐτελεῖς στεφάνους τῶν ἀναριθμήτων κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς χρυσᾶς τῶν Χερουβείμ καὶ τῶν Σεραφεὶμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας τριγωνικὰς βάσεις τοῦ θόλου μὲ τὰ ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα. Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοσκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ Σουλτάνου τότε καὶ τοὺς στενοὺς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἄμβωνας μὲ τὰς πρασίνας ἱερὰς σημαίας των, μόλις συγκρατούμενας ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας.

Ἡ καρδιά σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῇ... Ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμένας χρυσᾶς στοᾶς. Ἐξέρχεσαι.

Γ'.

Μ' ἀρέσει ἔξω εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸς τὰ δεξιὰ, νὰ κάθημαι ὑπὸ τὰς δροσερὰς καστανέας εἰς τὸ μικρὸν ὀθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν τὸν προσφιλῆ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μὲ τὸν οὐρανομήκη θόλον του, τὰς ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυώνυμα οἰκοδομήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὕψος του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἄνεμος, δροσιζῶν καὶ τὴν πλέον λυπημένην ψυχὴν. Μ' ἀρέσει νὰ διέρχωμαι ὥρας μακρὰς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατεῖᾳ, ἔχων προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλές μου κτήριο, μὲ τοὺς σοβαροὺς μιναρέδες του, σιωπηλοὺς καὶ κατφεῖς ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους, σκιάζοντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μῆμα, πολυσχιδῆς καὶ παμμέγιστον, μὲ τὰς ἐρυθρὰς ζώνας τῶν τοίχων του καὶ μὲ τὸν ἀέρινον θόλον του.

Μ' ἀρέσει, ἀφαιρούμενος ὥρας μακρὰς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωογόνον τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν' ἀναπολώ τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν...

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

28. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει, οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς τὸ χωριὸ καὶ ἐπισκευάσει ὅπως ὅπως τὰ πυρπολημένα σπίτια των. Οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ

Παπαδογιάννης εἰσῆλθεν εἰς τὸν τουρκικὸν καφενέ, μὲ μαχαίραν καὶ πιστόλαν εἰς τὴν ὄσφυν, καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τῶν Φεζομουσταφᾶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ μαχαίρα ἤγγισε τὸν ὄμων τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

Ὁ Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. Ὁ Παπαδογιάννης ὁμοῦ ἐξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ἡ μαχαίρα :

— Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφ' ἀγᾶ, τὰ καινούρια ζαμάνια;

Ὁ Τοῦρκος τὸν ἠτένισε μὲ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὁποίων τὰ βλέφαρα ἦσαν ὀλίγον ἀνεστραμμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ ὄψος εἶχεν ἀνατιναχθῆ μὲ ἄλλους Τούρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

— Ἦλθε, πρέπει, κι ἐσᾶς ὁ καιρὸς σας. Ὅ,τι σᾶς περάσει κάμετέ το.

— Μὰ τὸ ἄπιζες ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἀρματωμένο μέσα στὸν τουρκικὸ καφενέ; Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ τὸ ἄπιζα πάντα μου, εἶπεν ὁ Παπαδογιάννης. Ἀλλ' ἐπὰ θὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράγματα.

— Εἶναι ἄλλα; Δὲ φθάνουν αὐτὰ ποὺ γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ὑπόκωφον, ὡς ἂν ὠμίλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

Ἐπειτα στηλώσας εἰς τὸν Παπαδογιάννην βλέμμα θρασύ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκιτρίνιζε θανάσιμον μῖσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνως :

— Μὰ δὲ σκοτώνονται οἱ Τοῦρκοι εὐκολὰ ! Τ' ἀκοῦς ;

— Τώρα π' ἄρχισε καὶ κόβγει κι' ἡ Ρωμαίικη μαχαίρα, Μουσταφᾶ, ἀπήτησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὅλα ἔν' εὐκολὰ. Ἐπέρασαν ἐκεῖνα ποὺ κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατί καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε δὲ θὰ σᾶς πληρώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

Τώρα δὲ τὸ μειδιάμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σβεσθῆ, τὸ πρόσωπόν του εἶχε συννεφωθῆ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον τὴν συγγνήν λάμψιν τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους.

— Δὲ σᾶς σκοτώνομε, ἐξηκολούθησε. Δὲν εἶναι ἀνάγκη· θὰ σκοτωθῆτε μοναχοί σας ἀπὸ τὴ σκάσι σας.

Οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι, ποὺ ἦσαν εἰς τὸ καφενεῖον, εἶχαν ἐκμανῆ· ὀλίγοι μόνον, οἱ δειλότεροι, ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον. Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαριθμῶν Χριστιανῶν, οἵτινες

εύρισκοντο άπ' έξω, συνεκράτουν τούς έξωργισμένους. Καί ό Παπαδογιάννης όμως είχε διαρκώς τό χέρι εις τήν λαβήν τής πιστόλας και μόνος του ήτο ίκανός νά έμπνεύσει φόβον, διότι ήτο γνωστή ή άφοβία και ή τόλμη του.

—Ή Κρήτη, άγαδάκια μου, θα γενή Έλλάδα ! ειπε μετ' όλίγον και τό προκλητικόν του μειδίαμα άνεφάνη.

Τότε ό Φεζομουσταφάς ήγέρθη δια μιās και με στεναγμόν ανθρώπου πνιγομένου ειπεν :

—'Αλλάχ ! 'Αλλάχ ! και δε βαστώ μπλιό νά τόν άκούω. Και ώρμησεν έξω.

'Αλλ' ό Παπαδογιάννης τόν ήκολούθησε και όταν τόν εφθασε πρό του τζαμιού, του ειπε :

—Θυμάσαι, Μουσταφά, ειπα σου'πα στα 77, όντεν έμαλλώσαμε για τό σώχωρο ;... Σου'πα πώς θα παίξω καμπάνα στη γειτονιά σου. Τό λοιπόσ έτοιμάσου νά τήν άκούσης. 'Η γιώρα εφταξε.

'Ο πατέρας του Παπαδογιάννη ήτο παπάς, ό δε « μπαμπάσ » του Φεζομουσταφά ένας άπό τούς σκληροτέρους γιανιτσάρους, ό όποιος, εκτός άλλων Χριστιανών, ειχε φονεύσει πρό του 21 και δύο άδελφούς του παπα και θεious του Παπαδογιάννη.

'Ο Μεχμέτ 'Αλής τής Αιγύπτου, ό όποιος ειχε τότε ύπό τήν κυριαρχίαν του τήν Κρήτην, περιώρισεν όλίγον τούς Τούρκους και έδωσε κάποιαν άνεσιν εις τούς Χριστιανούς. Ούτοι δε έπωφελήθησαν τήν ένθάρρυνσιν εκείνην πρωτίστως δια ν' άναστηλώσουν τούς κώδωνας εις τούς ναούς των, οι όποιοι ειχαν καθαιρεθή άμα οι Τούρκοι κατέλαβαν τήν Κρήτην και άντικατεστάθησαν με ξύλινα σήμαντρα. Τότε ό πατέρας του Παπαδογιάννη εφρόντισε νά προμηθευθί δια τήν εκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, έως ου άγορασθί καμπάνα. 'Αλλ' ένα δειλινόν ένφ' έκάλει δι' αύτου εις τόν έσπερινόν τούς ένορίτας του, διέβαινεν ό Φέζος και του εφώναξεν :

— Είπα τό κτυπάς, μωρέ, αυτό τό σιδερικό ;

—'Εχομε τήν άδεια του Μουσταφά πασα και του ζαμπίτη, άπήνητησεν ό παπάς.

— Μά τή δική μου τήν άδεια, μωρέ, δέν τήν επήρες.

Και με τούς τελευταίους λόγους ώρμησε κατά του παπα και τόν έμαχαίρωσε και ό παπάς εκινδύνευσε ν' άποθάνη.

'Ο γυιός του ό Παπαδογιάννης τά εγνώριζεν όλα αυτά και έμί-

σει ὅλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἰδιαιτέραν ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ γιανιτσαρίου. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἠγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὁ Παπαδογιάννης, ἔφηβος τότε, ἔχυσε δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμοσύνους ἤχους τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἤκουσε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των Χριστιανῶν, ἐξομῶσαντες πρὸ ἑκατὸν πενήντα ἐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγειτόνευαν, καὶ ἄφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας ὁ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μὲ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἀλλὰ τότε οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἰσχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἔδιδαν πάντοτε ἄδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἀδικίαι αὗται ἐξηγρίωναν ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσός του, τὸ ὅποῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἰκανοποιηθῆ κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικοῦντες ποῖος πρῶτος ν' ἄρδευση τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατῴρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸν Μουσταφᾶν καί, ἄφου τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιᾶς του, τοῦ εἶπε :

—Ἐπέρασαν κείνα πού κάτεχες. Ἐπέρασ' ὁ καιρὸς πού μαχαίρωνε ὁ κύρης σου ὁ πισσοκόκκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδᾶ κτυπᾷ καμπάνα καὶ γλήγορα θὰ τὴν ἀκούσης καὶ στ' αὐτί σου κοντά !

Ὁ Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπαναστάσιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη εἰς τοὺς Χριστιανούς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακὴν, μετὰ τὸ πέρασ τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ Χριστιανούς :

Ἀκούσετε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Εἰς τὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, εἶναι μιὰ παλιὰ ἐκκλησιά.

— Εἶναι Παναγία, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

— Ναί, Παναγία. Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιανιτσαριᾶς τὴν πῆραν καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλο καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν ἁγίων πού ἔναι ζωγραφισμένοι στοὺς τοίχους. Εἶναι ντροπὴ μας νὰ

τὴν ἀφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ χάλι. Τὸ λοιπὸ ἐγὼ λέω νὰ πᾶμε νὰ τὴν ἐπάρωμε μὲ τὸ ζόρι.

— Καλὰ λές, ἐφώνησαν πολλοί. Νὰ πᾶμ' ἐδᾶ εὐθύς.

— Ἄς πάη ὁ καθένας νὰ πάρη τὸ τουφέκι του καὶ τὴν τσάπα του καὶ νὰ ῥθῃ. Πρέπει πρῶτα νὰ ρίψωμε τὸ σπίτι πού 'ναι κτισμένον ἀπὸ πάνω.

Ὅλοι ἐκινήθησαν, διὰ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ἀλλ' ὁ παπᾶς καὶ μερικοὶ γέροντες τοὺς ἀνεχαίτισαν. Δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν. Δὲν ἦσαν γιανίτσαροι αὐτοί. Ἐπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν τὴν χανούμισσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἤρσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὅμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν :

— Ὅσα ζητήση ἡ Τούρκισσα ἐγὼ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὅμως κατὰ συμβουλήν τῶν ὁμοθρήσκων τῆς δὲν ἐδέχθη νὰ πωλήσῃ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένην Κυριακὴν δὲν ἐχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι διητυθύνθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λεοντάρει. Καὶ ἐνῶ οἱ μισοὶ κατέλαβαν τὰς διόδους διὰ νὰ ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὄπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι ἐκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἐπιπλα καὶ σκευὴ, ἤρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεβηλωμένον ναόν. Καὶ μετὰ τινὰς ὥρας δὲν ὑπῆρχε πέτρα ἐπὶ πέτρας. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιούσαν ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησία εἶχεν ὑψωθῆ δίπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν λύσσαν του εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δὲ καθ' ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια ἐφθασε καὶ ἡ δι' ἐξόδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγελθεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἦχος τῆς ἐτάραξε τὴν κατηφῆ σιγὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

Ἄλλ' ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανοὺς καὶ ἄλλην ἐκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἕξαφωνα καὶ ἐκυμάτισε χαρμοσύνως μία ἑλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἐχαιρέτισε μὲ φρενιτιώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Παναγίας νὰ σιγήσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην

ἡμέραν ἐκηδεύετο ὁ Φεζομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικὴν πεποιθήσιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακὸ του.

Ἰωάννης Κονδυλάκης

29. Κ Ρ Η Τ Η

Ἄπ' τὸ γαλαζιο πέλαγος σὲ ξαγναντεύω, Κρήτη !
 Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσὸ σοῦ πλέκουν στέμμα
 κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτη,
 σμίγει τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου τὸ αἷμα.

Παῦλος Νιρβάνας

30. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

(Ἐπιστολὴ πρὸς Πρωτοψάλτην)

Ἐκ Μονπελλίου 11 Ἰουλίου 1786

Καιρὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καιρὸς καυχήσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

Ἀδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω, καὶ τετράκις ἐμποδίστην ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου. Ἄλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὄρεξιν, καὶ ἀφῆκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν « θέσιν μου » ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μιᾶς συνδρομῆς διακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλειόνων σοφῶν, ἱατρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὀφθαλμούς. Τοσαύτη ἦτον ἡ ἀμηχανία καὶ ὁ φόβος μου, καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὄψαριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οί διδάσκαλοί μου, όμοθυμαδόν άπαντες, με έκαμαν (δακρύω πλέον) τὰ πλέον λαμπρά έγκώμια. Εύρηκαν τήν «θέσιν» μου γραμμένη με μέθοδο, πλήρη από παρατηρήσεις ώραιάς, στολισμένη με πολλήν φιλολογίαν, έν ένί λόγω, άδελφέ μου, είναι άδύνατον νά σε περιγράψω τὰ όσα είπαν οί κριταί μου. Άπ' αὐτοὺς λοιπόν τοὺς επάινους ό φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος, τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καί, αν ή συνέλευσις παρετεινετο άκόμη όλίγον, ἴσως ή τόλμη εἰς αναισχυντίαν. Άπεκρίθην εἰς τὰς έρωτήσεις των με σαφήνεια, ανεσκεύασα τὰς αντιρρήσεις των. Είχα γράψει ότι πολλά νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εύρήματα τὰ ήξευρεν ό Ἰπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων έτῶν. Ἐδιαφέντευσα τήν τιμήν τῶν προγόνων μου, έτίμησα τὸ γένος, τοὺς φίλους καί τὸν Πρωτοψάλτην μου. Ὅλη ή συνέλευσις έμεινεν εύχαριστημένη.

Ἐγὼ μόνον δέν είμαι έντελῶς εύτυχής. Τὸ γλυκύτερον, έλεγεν ό Ἐπαμεινώνδας, (μετὰ τήν έν Λεύκτροις μάχην), άφ' όσα με συνέβησαν εἰς τήν ζωήν μου, ήτο τὸ νά νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους ζῶντος έτι τοῦ πατρὸς καί τῆς μητρός μου. Αὐτήν τήν χαρὰν με έστέρησεν ή Πρόνοια. Πολλά τοὺς έλύπησα καί τοὺς δύο. Καί ἴσως ό σημερινός μου θρίαμβος ήθελεν εξαλείφει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των.

Βιβλία δέν έχω. Ἐνδυμάτων στεροῦμαι. Ἡ τροφή μου είναι άθλία. Ἡ κατοικία μου άθλιεστέρα, διότι, διὰ νά έχω μίαν εύρυχωροτέρην κάμεραν, πρέπει νά έξοδεύσω είκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον. Ὅλα αὐτά, άδελφέ μου, κωλύματα, καί κωλύματα μεγάλα τῆς σπουδῆς. Τί νά κάμω, τί νά είπω; Οὕτως ήθέλησεν ή Πρόνοια. Γενηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Με κατοφαίνεται όμως νά εύρίσκωμαι εἰς τήν πηγήν καί νά μήν έχω ανθρωπον, όταν ταραχθῆ τὸ ὕδωρ, νά με λούση, νά με ποτίση, νά με χορτάση από έπιστήμην. Ὅθεν έχω ό ταλαίπωρος νά μείνω καθῶς ήμην αὐτοῦ άμαθής, άμαθέστατος, όνος καθαρός. Ἐλλά περισσότερον λυποῦμαι τήν λογιότητά σου, όστις, νομιζων με σοφόν, με έκθειάζεις, έπειτα έχεις νά ψευσθῆς καί νά κατηγορηθῆς από τοὺς φίλους σου, όταν με ίδῆς άσυγκρίτως ὑποδεέστερον άφ' ό,τι με νομίζεις.

Ὡς τόσον έγὼ είμαι εύχαριστημένος καί δοξάζω έκ βάθους ψυχῆς τὸν δοτήρα παντὸς άγαθοῦ, όστις μεταξὺ πολλῶν δεινῶν, τὰ όποία συνεχώρησε νά πάθω επί ζωῆς μου, μ' έκαμε καί μεγάλας

εὐεργεσίας, καὶ τοιουτοτρόπως πανσόφως καὶ πανοικτιρμόνως, ἀναμείξας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτη καὶ μέγιστη εὐεργεσία Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλύτερα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὅποιοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν μου. Δευτέρα εὐεργεσία, νὰ γνωρίσω ἕνα φιλόανθρωπον ἀνθρώπον, τὸν Δόμινον Κεῦνον, ὅστις μ' ἐχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη εὐεργεσία, τὸ ταξίδιον τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου γνωρίσας ἀνθρώπους σοφοὺς ἤρχισα νὰ σπουδάσω τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, μὲ μέθοδον παντάπασι διάφορον. Ἡ ὁποία μέθοδος, ὄχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικὴν μου διάλεκτον ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτη εὐεργεσία, ἐπειδὴ ἰσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ δεύτερον εἰς τὴν Εὐρώπην, νὰ εὔρω τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἐτοιμοὺς εἰς τὸ νὰ με βοηθήσωσι. Πέμπτη εὐεργεσία, νὰ ἐπιτύχω φίλον ἀκάματον, ἔτοιμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ τρέχη ἔνθεν κάκειθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστον εἰς τὸ νὰ γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμμίαν φοράν σὲ ἐλέγχω, μὴ μὲ νομίσης ἀχάριστον. Ἦξεύρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀφήνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἰδίας σου ὑποθέσεις, διὰ νὰ θεωρήσης τὰς ἰδικάς μου, καὶ σὲ εἶμαι αἰδίως ὑπόχρεως. Ἐκτη εὐεργεσία... Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ καταριθμῶ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ;

Ἀδαμάντιος Κοραΐς

31. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Ἐτελείωνε ἡ ἐκκλησιά. Ὁ παπᾶς στεκότανε μπροστὰ στὴν Ὠραία Πύλη κι ἀντὶ «δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν...» ἔλεγε «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ...»

Ὅλο τὸ χωριὸ σταυροκοπιόταν, καὶ διπλῆ χαρὰ ζωγραφί-

ζονταν στο πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη Λαμπρή δὲν θυμόνταν κανείς νὰ ἔχη ἰδῆ ἐκεῖ πέρα. Τελειώνοντας ὁ παπᾶς τὸ τελευταῖό του « Χριστὸς ἀνέστη » εἶπε :

— Χριστὸς ἀνέστη, χωριανοί! Καὶ τοῦ χρόνου νὰ εἴμαστε καλά. Κι ὁ Μεγαλοδύναμος νὰ μᾶς φέρῃ καλά τ' ἀδελφία μας, πού πολεμοῦνε στὸ γεφύρι τῆς Πλάκας, στὸ Λοῦρο, στὴν Πρέβεζα καὶ στὰ Πέντε Πηγάδια...

Τὴν τελευταία του φράσι τὴν ἐπρόφερε μὲ δάκρυα κι ὅλο τὸ χωριό, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἔκλαψαν μέσα στὴν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόνταν καρδιακὰ ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάστασι, πού νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδος.

Ὁ παπᾶς ξαναμπῆκε στὸ Ἱερό γιὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία καὶ τὸ χωριό ἄρχισε νὰ βγαίῃ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά φαμίλιες—φαμίλιες. Πρῶτα ἔβγαιναν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τίς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἔβγαιναν οἱ γερόντοι μὲ τίς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νιοὶ καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιὰ.

Πρῶτος - πρῶτος βγῆκε ὁ προεστὸς τοῦ χωριοῦ, ὁ γερο - Λιόλιος, γέρος μ' ἑβδομηνταπέντε χρόνια καὶ πλιότερο στὴ ράχη του, μὲ κάτασπρα μαλλιά καὶ μὲ κάτασπρα μακριὰ μουστάκια, κρατῶντας μὲ τὸ ζερβί του χέρι τὴν ἄσπρη του λαμπάδα κι ἄκουμπῶντας μὲ τὸ ἄλλο σὲ μιὰ ροζιάρικη καὶ χονδρὴ πατερίτσα.

Ἀποπίσω ἔρχόνταν δυὸ παιδιὰ του, ἐπάνω ἀπὸ σαράντα ἢ σαρανταπέντε χρονῶν τὸ καθένα, δυὸ παντρεμμένα ἐγγόνια, ἐπτὰ νυφάδες ἀπὸ παιδιὰ καὶ δυὸ ἐγγονόνυφες καὶ καμμιά εἰκοσαριά ἐγγόνια ἀπὸ εἰκοσι χρονῶν καὶ κάτω. Ἀπ' τὰ ἐπίλοιπα πέντε παιδιὰ τοῦ γερο - προεστοῦ, πού δὲν ἦταν στὴν ἐκκλησιά, δυὸ ἦταν πεθαιμένα καὶ τρία ξενιτεμμένα, κι ἀπὸ τὰ τρία πάλι τὸ ἓνα ἦταν ἐθελουτῆς στὸν ἑλληνικὸ στρατό.

Τραβοῦσε μπροστὰ ὁ γερο - προεστὸς, σὰν σερτάρι* κοπαδιοῦ, κι ἔρχονταν ὅλο τὸ χωριό κοντά του, μὲ τὰ κερὰ στὰ χέρια ἀναμμένα. Ἦτανε νύκτα βαθεῖα κι ὁ Αὐγερινὸς δὲν εἶχε ξεπροβάλει ἀκόμα ἀπὸ τὴν κορυφή τῶν Τζουμέρκων. Ἀλλὰ μιὰ φωτεινὴ αὐλακιά, ἀπλωμένη ἀπὸ τὸ κορφοβούμι τοῦ Περιστεριοῦ ὡς ἐπάνω στὰ Γιάννινα, ἔδειχνε πὼς τ' ἀστέρι αὐτό, πού τ' ὀνομάζουν οἱ πλιότεροι « λαμπρό », δὲν θ' ἀργοῦσε νὰ βγῆ.

'Ανάμεσα ἀπ' τὴν ἐκκλησιὰ καὶ τὸ χωριὸ εἶναι ἓνα μεγάλο δενδρόφυτο πλάτωμα. Ἐκεῖ σταμάτησαν ὅλοι κι ἔκαμαν ἓνα μεγάλο κύκλο νὰ μιλήσουν γιὰ τὸν πόλεμο.

Ἐνα ψιλὸ ἀεράκι, ποὺ τραβοῦσε ἀπ' τὸ χωριό, ἔφερνε τὴ μοσχομουρουδιὰ τῶν ἀρνιῶν, ποὺ ψήνονταν στὶς αὐλές τῶν σπιτιῶν.

— Τὰ μάθατε ;

— Τί καινούργια ;

— Ἀληθινὰ πῶς τοὺς τσάκισαν τ' ἀδέρφια μας τοὺς Τούρκους ;

— Ὅλο καὶ καλά. Νικήθηκαν οἱ Τοῦρκοι στῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι. Τοὺς τσάκισε ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης.

— Τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύκτες πόλεμο...

— Καημένο Σούλι, νὰ μὴν πεθάνης ποτὲ μὲ τὰ παλληκάρια ποὺ βγάζεις !... Ἐσὺ στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ἐσὺ καὶ τώρα !

— Πόσοι ἀρχηγοὶ ἦτανε στὴν Ἄρτα ;

— Δυό. Ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος. Ὁ Μπότσαρης κλείσθηκε στὴν Ἄρτα κι ὁ Σέχος πέρασε τὸ ποτάμι καὶ πήρε τὰ πλευρὰ τῶν Τούρκων. Τότε οἱ Τοῦρκοι βάρεσαν μ' ὄλα τους τὰ δυνατὰ νὰ πάρουν τὴν Ἄρτα, γιὰ νὰ κλείσουν τὸν Σέχο μέσα στὸ Τούρκικο, ἀλλὰ τοὺς τσάκισε τὸ Μποτσαράκι, κι ἔτσι σκόρπισαν κι ὄπου φύγη - φύγη... Τότε ὁ δικός μας ὁ στρατὸς πέρασε τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας κι ἔπιασε τὰ Λέχοβα, τὴν Κανέττα καὶ τὰ Πέντε Πηγάδια.

— Σκοτώθηκαν πολλοὶ Τοῦρκοι ;

— Σὰν πόσοι ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας ;

— Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορές καὶ λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες !

— Σὰν τί ἀνθρώπων νὰ ἔναι ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος ;

— Ὁ ἓνας μὲ πηθαμὴ ἀνθρώπος, μικρὸς μὰ θαμαχτός, κι ὁ ἄλλος θεριακωμένος. Δυὸ Τούρκους μπορεῖς νὰ κρεμάσης ἀπὸ τὰ μουστάκια του !

— Χαρὰ στὶς μάννες ποὺ τοὺς ἔκαμαν !

Ὁ γερο - προεστός, ποὺ εἶχε σταθῆ κι ἀφουγκράζονταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε :

— Ὠρὲ παιδιὰ ! Ποιὸς σᾶς τὶς ἔφερε αὐτὲς τὶς κουβέντες ; Μὴ μιλάτε, μωρὲ παιδιὰ μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καὶ σᾶς δοκιμάση ὁ Θεὸς !...

— Είναι αλήθεια, μπάρμπα, αυτά που λέμε! Είναι αλήθεια!
 Ήταν κάτι Τσάμηδες στην Άρτα και με την καταστροφή τών Τούρκων πέρασαν κι αυτοί δώθε χωρίς διαβατήρια και τράβηξαν για τὰ χωριά τους!

— Τους είδες με τὰ μάτια σου έσύ; τὸν ρώτησε ὁ γερο - προεστὸς με δυσπιστία.

— Τους είδα και μίλησα μαζί τους και μοῦ τὰ εἶπαν ὅλα!

— Ποιά μέρα φύγαν ἀπὸ τὴν Άρτα οἱ Τσάμηδες;

— Τὴ Μεγάλη Παρασκευή. Ήλθαν ἀπ' τὰ Λακκοχώρια, πέρασαν ἀπὸ τὸν Καλαμᾶ ψές τὸ σουρούπωμα και τράβηξαν νύκτα για τὰ χωριά τους...

— Ωρέ, δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα; βροντοφώνησε ὁ γέρο προεστὸς πνιγμένος ἀπὸ τὴ χαρά του. Ἡ Πασχαλιά θέλει ἄρνια, ὁ Ἄι - Γιῶργης κατσίκια, ὁ γάμος κριάρια, κι ἡ λευθεριά τουφέκια! Δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα, για νὰ ρίξουμε και νὰ χαιρετίσουμε τὴ λευθεριά; Πεντακόσια χρόνια δουλοἰ, ὠρὲ παιδιὰ, και νὰ μὴν ἔχουμε σήμερα ἕνα τουφέκι νὰ ρίξουμε και νὰ καλωσορίσουμε τὴ λευθεριά μας;

— Ἄμ τί ρωτᾶς; τοῦ ἀπολογήθηκε ἕνας. Δὲν μᾶς τὰ ἴμασαν ὅλα τ' ἄρματα οἱ Τούρκοι; Ποιανοῦ ἄφηκαν τουφέκι ἢ πιστόλα;

— Ωρέ, δὲν ἔχει κανένας ἕνα παλιοτούφεκο, μιὰ παλιοπιστόλα; ξαναρώτησε.

— Ἄμ τώρα, γερο - μπάρμπα, τοῦ εἶπε ἕνας, θὰ πλακώσουν γκράδες * και βελονωτὰ * ὅσα θέλεις! Ὁρεξι νὰ ἴχης νὰ τουφεκᾶς. Τουφέκια και φυσέκια χάρισμα.

— Μωρέ, ἐγὼ τὸ θέλω αὐτὴ τὴ στιγμή, δὲν τὸ θέλω ὕστερα! Τί νὰ τὸ κάμω ὕστερα; Ἐχει, ὠρέ, κανένας σας κανένα παλιοτούφεκο για μιὰ φορά, και τοῦ τὸ γυρίζω πίσω! Ἐνα ἄρνι διαλεκτὸ δίνω για ἕνα παλιοτούφεκο γεμᾶτο.

Σ' αὐτὸ ἐπάνω ζυγώνει μιὰ γριά και τοῦ λείει:

— Δίν'ς τ' ἄρνι;

— Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γερο - Τόλαινα;

— Μὰ τὸ ξύλο πῶχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους για νὰ μὴν τοὺς τὸ μαρτυρήσω!

— Τουφέκι εἶναι;

— Ναι, τουφέκι τοῦ μακαρίτη!...

Κι ἡ γριά ἄρχισε νὰ κλαίῃ τὸ μακαρίτη της.

—Ἄφησε τὰ κλάμματα, γριά, καὶ σῦρε νὰ μοῦ φέρῃς τὸ τουφέκι στὸ σπίτι, νὰ σοῦ δώσω τ' ἀρνί...

Ἔτσι τὸ χωριὸ ἦταν τρελλὸ ἀπ' τὴ χαρὰ του. Ἀπὸ τὰ λόγια, ἀπὸ τὰ φερσίματα, ἀπὸ τὸ περπάτημα, νόμιζε κανεὶς πὼς ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος εἶχε φάει τὸ ζουρλόχορτο. Ὡς κι αὐτὰ τὰ λιανοπαῖδια, ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ καταλάβουν καλὰ - καλὰ τί θὰ εἶπῃ λευθεριά, φώναζαν ψαλμωδικά :

—Ἐγινε ρωμαϊκό ! Καλημέρα σας ! Ἐγινε ρωμαϊκό ! Καλημέρα σας !

—Μωρέ, Πασχαλιά μᾶς τὴν ἔστειλε ὁ Μεγαλοδύναμος τὴ χαρὰ τῆς λευθεριάς μας, ἔλεγε ὁ ἕνας.

—Τέτοιο καλὸ δὲν μπορούσε νὰ ρθῇ ἄλλη μέρα παρὰ Πασχαλιά, ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος.

—Δοξασμένος νὰ ᾿ναι ὁ Κύριος !

Μὲ τέτοιες κουβέντες ὁ κόσμος ὅλος μπῆκε στὸ χωριό, καὶ κάθε φαμίλια πῆγαινε στὸ σπίτι της. Οἱ αὐλὲς τῶν σπιτιῶν φεγγοβλοῦσαν ἀπὸ τὶς ψησταριῆς τῶν ἀρνιῶν, ποὺ στριφογύριζαν ἐπάνω στὴ θράκα.

Ὅταν ὁ γερο - προεστὸς ἔφτασε στὸ σπίτι του, βρῆκε στὴν αὐλόθυρα τὴ γριά μὲ τὸ τουφέκι στὰ χέρια νὰ περιμένῃ. Μόλις τὴν εἶδε, ρίχθηκε ἐπάνω της νὰ τῆς τὸ πάρῃ.

—Τ' ἀρνί πρῶτα! τοῦ φωνάζει ἡ γριά.

—Μωρὲ ἕνα ἀρνὶ μονάχα γυρεύεις, κουτή ; τῆς λέει ὁ προεστὸς. Ἐγὼ τέτοια μέρα σφάζω ὅλο τὸ κοπάδι καὶ καίω καὶ τὸ σπίτι μου ἀκόμα!

Καὶ σὰν νὰ προσβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάντησι τῆς γριάς, ἔκραξε ἕνα ἐγγόνι του, ποὺ εἶχε ἀνεβῆ στὸ σπίτι :

—ὦρὲ Κίτσο! Κίτσο ὦρὲ !

—ὦρῖσε, παπποῦ ! τοῦ ἀπολογήθηκε τὸ παιδί, παλληκάρι ὡς δεκατεσσάρων - δεκαπέντε χρονῶν.

—Νὰ πεταχθῆς, ὦρὲ, στὴ στάνη καὶ νὰ ξεκόψῃς δεκαπέντε ὡς εἴκοσι ἀρνιά καλὰ. Γρήγορα ! Ἄκόμα ἐδῶ εἶσαι !...

Τὸ παιδί λάκκισε* σὰν ἐλάφι στὴ στάνη, ἀλλὰ ὁ γερο - προεστὸς, θέλοντας νὰ δείξῃ ὅλη τὴ χαρὰ τῆς καρδιάς του, φώναξε τὸ διαλαλητὴ τοῦ χωριοῦ :

—'Ωωωωρε Νάσο ! Νάσο ώρεεέε !

—'Εφθασα, μπάρμπα, άπολογήθηκε μι ά φωνή έκει γύρο άπό τ ά σπίτια.

— Νά βγής, ώρέ, στη ράχη και νά διαλαλήσης στο χωριό πώς όποιος δέν έχει άρνι, νά ρθῆ στο σπίτι μου νά πάρῃ !...

'Η γριά όμως, μ' όλα αυτά που γίνονταν, κρατούσε τ ό τουφέκι με τ ά δυό της χέρια και δέν τ ό 'δινε πριν τῆς φέρουν πρώτα τ' άρνι.

— Δέν τ ό δίνω άκόμα, έλεγε· θέλω τ' άρνι πρώτα !

Του Νάσου ῆ φωνή ξεχύθηκε σ' όλο τ ό χωριό σαν δυνατός βο- ριάς κι όσοι δέν είχαν άρνι έτρεξαν στο σπίτι του προεστού. 'Ετρεξαν άκόμα κι εκείνοι που είχαν, όχι για νά ζητήσουν κι αυτοί, αλλά για νά ιδουῖν με τ ά μάτια τους τ ό ψυχικό του προεστού.

Δέν πέρασε πολλή ώρα και νά σου, έφθασε κι ό Κίτσος μ' ένα κοπάδι άρνιά.

— Τό καλύτερο τῆς γριάς ! φώναξε ό προεστός, και στη στιγμή ό πιστικός, που έρχόταν μαζί με τόν Κίτσο, άρπαξε άπ' τ ό λαιμό ένα λάγιο* άρνι, με μι ά βουῖλλα άσπρη στο μέτωπο σαν τόν αύγερινό, που ῆταν μι ά όργανιά βγαλμένος εκείνη τῆν ώρα.

'Η γριά με τ ό 'να χέρι άρπαξε τ' άρνι και με τ' άλλο τρεμάμενο έδινε τ ό τουφέκι στού προεστού τ ά χέρια, άπό φόβο μήν ῆταν ψέμμα τ ό τάξιμο. 'Υστερ' άπό τῆν γριά πῆραν άπό ένα άρνι όσοι δέν είχαν, κι ό προεστός, παίρνοντας τ ό τουφέκι στο χέρι του, είπε στη γριά :

— Γεμάτο είναι, ώρη ;

— Γεμάτο ! όπως τ ό 'χει άφήσει ό μακαρίτης.

— Μωρέ, είν' άκέρια πέντε χρόνια άπό τότε. Φοβοῦμαι μή δέν πάρῃ φωτιά και ντροπιασθώ !

Σηκώνει τ ό λύκο και λέει :

— Χριστός 'Ανέστη, ώρ' άδέλφια. Χριστός 'Ανέστη ! Καλώς μās ῆλθ' ῆ λευθεριά !

Τό παλιοτούφεκο βρόντηξε κι έτράνταξε τ ό χωριό και με τ ό βρόντημά του σωριάστηκε κάτω κι ό προεστός άψυχος !

Ρίχνονται επάνω του δικοι και ξένοι, φέρνουν άναμμένα δαδιά, του ρίχνουν νερό, τίποτε. Είχε ξεψυχήσει. Τόν είχε σκοτώσει ῆ χαρά.

« Πασχαλινά Διηγήματα »

Χρήστος Χρηστοβασίλης

32. ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

1. Ἄπ' ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννενα, σ' ἓνα ψηλὸ κλαδί,
πουλί - πουλάκι ἐκάθισε καὶ γλυκοκελαδεῖ:
— Ἄνοιχτε στράτα διάπλατη καὶ στράτα μυρωμένη
κι ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἢ κυρὰ μὲ τ' ἄνθη στολισμένη.
  2. Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, πού βαθιά σ' οὐραίου βάθους ζοῦνε
καὶ τὰ κερὰ ἐτοιμάζουνε καὶ τοὺς παλμούς κρατοῦνε,
καὶ τὸ καλὸ φθινόπωρο μὲ κάποια ἀνατριχίλα
στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλί μὲ τὰ στερνὰ του φύλλα.
- Ἡμερολόγιον Σκόκου, 1915 Στέφανος Δάφνης

33. Η ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗ

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιὲς προσκνητῶν ἔρχονται νὰ γονατίσουν κάτω ἀπὸ τὴν θαυματουργὴ εἰκόνα, πού μέσα ἀπὸ τὸ γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τὸ γλυκὸ βάλσαμο τῆς παρηγοριᾶς καὶ τῆς ἐλπίδος στὶς ψυχές, πού ζητοῦν τὴν προστασία της καὶ τὴν καθοδήγησί της μεσ' στῆς ζωῆς τὸ πολυτάραχο πέλαγος.

Ὅπως ἡ Τήνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κ' ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

Ὁ μεγάλος ναὸς πρωτοθεμελιώθηκε τὸν τέταρτον αἰῶνα καὶ τελείωσε τὸν ἕκτο.

Ἡ παράδοσι λέει πὼς ἡ Ἁγία Ἑλένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στὴν Παλαιστίνη γιὰ τὴν ἀνέυρεσι τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὴν μεγάλη φουρτούνα νὰ καταφύγη στὴν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ' ἓνα μικρὸ ἐκκλησάκι νὰ δεηθῆ στὴν Παναγία γιὰ τὴν εὐδόωσι τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκκλησίαν στὴν χάρι της. Σὰν γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολι, ἐξέφρασε τὸν μεγάλο πόθο της στὸν Αὐτοκράτορα, τὸ γυιὸ της. Δὲν πρόφθασε ὅμως νὰ ἰδῆ πραγματοποιημένο τ' οὐραίου της, γιὰτὶ σὲ λίγο πέθανε.

Ἄν καὶ τὰ χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δὲν ξεχνοῦσε τὸ τάξιμο τῆς μητέρας του, πού τοῦ τὸχε ἀφήσει σὰν ἀπαράβατη

διαθήκη. Ένα πρωί — καθώς μᾶς λέει η παράδοσι — οί Παριανοί είδαν με μεγάλη έκπληξι τους ένα βασιλικό καράβι νά μπαίνει στόν κόλπο τῆς Παροικιάς και νά ρίχνη τήν ἄγκυρά του με τίς χρυσές ἀλυσίδες στά ἤσυχια νερά. Δέν ἦταν συνηθισμένοι σέ τέτοιου είδους θαλασσι- νές ἐπισκέψεις.

Τά κουρσάρικα καράβια τούς ἦταν πιό πολύ γνωστά. Τοῦτο ἐδῶ ὁμως ἦταν σάν ἐκεῖνο, πού λέν τά παραμύθια, με τά χρυσά κατάρτια, με τά φουσκωμένα σάν τά πτερά τῶν ζωτικῶν πουλιῶν πανιά. Ἡ ση- μαία με τὸ δικέφαλο ἀετὸ ἀνέμιζε περήφανα στήν κορυφή, ἐπάνω στ' ἄλμπουρα*, κι ἕνας χρυσὸς σταυρὸς λαμποκοποῦσε πάνωθι τους, κάτω ἀπὸ τὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Ἦταν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ τρικάρτα βυζαντινά καράβια, πού τὰ ὠνόμαζαν « δρόμωνες » και πού ἐκτελοῦ- σαν τίς αὐτοκρατορικῆς ἀποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι ἄρχοντες, σταλμένοι ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, κατέβηκαν στή στεριά κι ἄρχισαν νά ἐρευνοῦν τὸν τόπο σύμφωνα με τίς ὑποδείξεις τοῦ μεγάλου βασι- λιᾶ τους και στά μέρη, πού τοῦ εἶχε περιγράψει ἡ μητέρα του. Οἱ Παριανοί κοιτοῦσαν θαμβωμένοι κι ἀναρωτοῦσαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον τί πρόκειται νά συμβῆ. Κανείς τους δέν ἐγνώριζε τὸ μυστικό. Μόνο ἕνας γέρων παπᾶς, πού ἔμενε σ' ἕνα μικρὸ ἐκκλησάκι, τὸ σημερινὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου, μέσα στήν Καταπολιανή... Σ' αὐτὸν ἡ Ἁγία Ἐλένη εἶχ' ἐξομολογηθῆ τὸ τάμμα της.

Ἔτσι ἄρχισε νά κτίζεται ἡ Καταπολιανή, γιὰ νά συνεχισθῆ και τελειῶσῃ στά χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ παραπάνω παράδοσι δικαιολογεῖται, γιὰτι ἕνα μέρος τῆς ἐκ- κλησίας, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀνήκει πραγματικά σέ προγενέστερη ἐποχή, στὸν τέταρτο αἰῶνα, και διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρὸ τὸ σύνδεσμό του με τήν ἀρχαιότητα, γιὰτι οἱ κολῶνές του προέρχονται ἀπὸ ἀρχαίους ἑλληνικοὺς ναοὺς, τὸ δὲ σχῆμά του ἦταν κλασσικό, τύπου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Ὄταν ἐκτίσθηκε ὁ μεγάλος ναός, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου πέρασε ἀπὸ μερικῆς ἀρχιτεκτονικῆς μεταρρυθμίσεις, ὥστε νά συνδεθῆ ὀργανικά με τὸν κύριο ναό.

Τά σχέδια γιὰ τὸ μεγάλο κτίσιμο τῆς Καταπολιανῆς χαράχθη- καν ἀπὸ σπουδαίους μηχανικοὺς τοῦ Βυζαντίου, πού μαθήτευσαν σέ μεγάλους ἀρχιτέκτονας, σ' αὐτοὺς πού ἐκτίσαν τὸ μεγαλόεργημα τῶν αἰῶνων, τήν Ἁγία Σοφία, καθώς και τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους

τῆς Πόλης, μὲ τοὺς ὁποίους ἡ Καταπολιανὴ ἔχει περισσότερη ἀρχιτεκτονικὴ συγγένεια.

Ὅλοι ἐβάρθησαν νὰ ξεπεράσουν τοὺς δασκάλους τους. Μαστορᾶδες καὶ τεχνίτες, σκαλιστᾶδες καὶ ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καὶ διακοσμητὲς ὀνομαστοί, ἦλθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο ἀρματωμένοι μὲ πίστι, μὲ γνώσι ἀνώτερη, μὲ ἱερὸν ἐνθουσιασμό. Γιὰ χρόνια δούλευαν.

Τὰ θαυμαστά μάρμαρα τῆς Πάρου, τὰ ὀλόασπρα καὶ λεπτόκοκκα, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητος γιὰ τ' ἀριστουργηματικὰ τους ἀγάλματα — ἀνάμεσά τους κι ὁ ὀνομαστός Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ Ἀγοράκριτος* — τὰ μάρμαρα ἀπ' ὅπου ἀνεπήδησαν τὰ ὀλύμπια κορμιὰ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου καὶ τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλου, τὰ ὠραιότερα μάρμαρα τοῦ κόσμου, ποὺ τᾶβγαζαν ἀπὸ τὰ βαθιὰ σπλάγχχνα τῶν βουνῶν, ὅπου δούλευαν μὲ λυχνάρια — γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζαν τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη — τὰ εὔρισκαν ἔτοιμα. Τὰ περισσότερα τᾶπαιρναν ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν, ποὺ ἦταν διεσπαρμένοι στὴν Πάρο, ἢ τὰ κατέβραζαν φορτώματα σὲ μεγάλους ὄγκους ἀπὸ τὰ ὀνομαστά λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν κάτω πόλι. Κι ἄλλα πολύχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἄλλα μέρη, μὲ σκαλιστὲς φλέβες καὶ μὲ παλμικὲς ραβδώσεις, πριονιστὰ καὶ σκαλιστὰ, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ ὀρθομαρμάρωσι τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἓνα παλιὸ χρονικόν, « ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης τὴν πέτραν καὶ τὴν ὕφανεν, ὅσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοίχος ἐνδεδυμένος μὲ ροῦχα βυσινιὰ καὶ μὲ πορφυρᾶ ὑφάσματα. Καὶ τόσῃ ἐπιτηδειότητῃ καὶ σπουδῇ ἐλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ Μάστορας, ὅπου ἐπέτυχε νὰ δώσῃ τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς αἰσθητῆς φύσεως εἰς τὰ ἀναίσθητα κτίσματα. Ἐκεῖνο τὸ τελέκημα, τὸ τόννευμα δὲν ἔδειχνε νὰ ἔχῃ φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πῶς ἦτο γάλα πηγμένον κατὰ ἀλήθειαν ».

Ὅταν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελείωσεν « ὁ ἐν πολλαῖς κολώναις θεμελιωθεὶς ναὸς » κι ἔγινεν « ἡ τρυφὴ τῶν ὀφθαλμῶν », ἡ φήμη τῆς ὁμορφιάς του διαδόθηκε σ' ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιᾶδες κι ἄρχοντες πῆγαιναν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλῶντας κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« Ἄσπρα νησιὰ »

Ἄθηνᾶ Ταρσούλη

34. Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης αναγκάστηκε, φεύγοντας την τουρκοική καταδίωξι, να εγκαταλείψη την Πελοπόννησο και να ζήσει στη Ζάκυνθο από τὸ 1806 ἕως τὰ 1821.

Ο Ἄλῃ πασαῶς στέλνει, αὐτὸ τὸν καιρὸ, ἐπίτηδες στὴ Ζάκυνθο τὸ γραμματικὸ του Μάνθο Οἰκονόμου: Νὰ προσκαλέσῃ τὸν Κολοκοτρώνη νὰ πάῃ στὰ Γιάννενα, νὰ πάρῃ στὴν αὐτὴ του ὅποια θέσι θέλει. Ο Κολοκοτρώνης δὲ δέχθηκε νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ «μεγάλο θερίο» τῆς Ἡπείρου, ὅπως ἔλεγε τὸν Ἄλῃ. Ο πόθος νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ μονάχα γι' αὐτὴν, θέρεινε κάθε μέρα πὶὸ ζωντανὸς κι ἀκράτητος μέσα του. Μὲ πόνο βαθὺ σήκωνε τὰ μάτια κατὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μωριά καὶ μουρμούριζε ἀναστενάζοντας:

Ἄχ δὲ θὰ ξανάλθῃ τὸ σεφὲρι*; Δὲ θ' ἀντιλαλήσῃ πάλι στὶς ράχες σας τὸ τουφέκι τὸ Κολοκοτρωναϊκό;

Ἐπαιρνε πολλὰς φορὲς τὸ στερνοπαίδι του, τὸν Κολίνο, ἀπὸ τὸ χεράκι, κι ἀνέβαιναν τὸ δρόμο τοῦ κάστρου. Τοῦδειχνε μακριὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μωριά μὲ τὶς στακτογάλαζες κορυφὲς στὴν ψιλὴ γάζα τῆς πάχνης:

— Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας, τοῦλεγε· αὐτὸς ὁ τόπος στενάζει τώρα κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ.

Τὸ λαϊκὸ τραγούδι ἔχει κάμει ἀθάνατες τοῦτες τὶς στιγμὲς καὶ τὴ σιωπηλῇ, βαθειὰ συγκίνησί τους:

— Τί ἔχεις, πατέρα μου, καὶ κλαῖς καὶ βαριαναστενάζεις;

— Βλέπω τὴ θάλασσα πλατειὰ καὶ τὸ Μωριὰν ἀλάργα, μὲ πῆρε τὸ παράπονο καὶ τὸ μεγάλο ντέρτι*.

Δὲν ἀπελπιζόταν ὅμως ποτέ. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ ἡ πίστι του ἦταν ἀσάλευτη πὼς μιὰ μέρα θ' ἄστραπτε σ' αὐτὰ τὰ βουνὰ ἢ λευθεριά. Μὰ πῶς; Σ' αὐτὴν τὴν ἐρώτησι, ποῦταν γεμάτη ἀγωνία, ἔλαβε τέλος ἀπόκρισι ἕνα πρῶτὸ τοῦ 1818.

Ο Ἄναγνωσταρᾶς, ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς, ποῦχαν ἀνέβει στὴν Πετρούπολι, εἶχε γυρίσει τώρα, μαζί μὲ τὸ Χρυσοσπάθη καὶ τὸ Δημητρακόπουλο, κατηχημένους στὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς καὶ σταλμένος νὰ κατηχήσῃ κι ἄλλους. Εἶχαν βγῆ κρυφὰ στὴν Ὑδρα κι ἀγνώριστοι μένανε στὸ σπῆτι τοῦ Καλαβρυτινοῦ Νικηφόρου Παμπούκη, ποῦ ἦταν δάσκαλος στὸ Ὑδραϊκὸ σχολεῖο. Τὸ πρῶτο, ποῦ σκέ-

φθηκε, ἦταν νὰ μπάσουν στὴ Φιλικὴ τὸν Κολοκοτρώνη. Τοῦστειλαν πρόσκοπο τὸν Πάγκαλο. Ἦταν αὐτός, πού εἶχε μπάσει τὸν Ἀναγνωσταρᾶ στὰ 1804 στὸ ρωσικὸ στρατό. Ὑπηρετοῦσε τότε κι ὁ ἴδιος μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη. Τώρα εἶχε παραιτηθῆ καὶ γύριζε μυστικὰ τὴν Ἑλλάδα, τῆς Φιλικῆς ἀπόστολος καὶ τοῦτος. Τὸν εἶχαν γιὰ τοὺς καπεταναίους. Εἶχε γνωρίσει κάμποσους στὰ Ἐπίτανησα, τὸν καιρὸ πού ὑπηρετοῦσαν τοὺς Ρώσους. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς τοῦχε δώσει, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακὸ, κι ἓνα γράμμα. Ὁ Κολοκοτρώνης τὸν θυμότανε κάπως. Ξαφνιάσθηκε ὅμως, ἅμα τὸν εἶδε. Τὸν τράβηξε σ' ἓναν ἐξοχικὸ περίπατο. Ὅταν ἄρχισε νὰ τοῦ κἀνῆ τὸ συνηθισμένον ψάρεμμα στοὺς κατῆχουμένους, ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἔκοψε ἀνυπόμονα.

— Πές μου τα ὄλα, μίλα ξάστερα ! Δὲν ταιριάζουν σὲ μένα λόγια λοξά. Εἶναι χρόνια πού προσμένω τέτοιο χαμπέρι *.

Τοῦ τὰ εἶπε ὄλα. Φῶς ἄστραψε μέσα του. Ἡ ἰδέα μιᾶς πανελληνιας συνωμοσίας, πού νὰ ἐνώνῃ πολιτικούς κ' ἱερωμένους, ἐμπόρους καὶ ναυτικούς, ὀπλαρχηγούς καὶ προεστούς, μιᾶς συνωμοσίας, πού θὰ κτυποῦσε ἀπ' ὄλοῦθε καὶ μ' ὄλους τοὺς τρόπους τὸν τύραννο, μὲ δυνάμεις ἑλληνικές, χωρὶς μάταιη ἐλπίδα γιὰ ξένη βοήθεια, τοῦ φαινότανε ἡ μόνη σωτηρία. Εἶδε μπροστά του ζωντανὸ τὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Γύρευσε στὴ στιγμὴ νὰ ὀρκισθῆ.

— Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου, τ' ἄρματά μου, τὸ αἷμά μου, ὅ,τι ἔχω, εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τράβηξαν κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο, τὸ δρόμο τῆς Μπόχαλης μὲ τὶς μύριες ὀμορφιές. Τριγυρισμένο ἀπὸ καρυδιές, ἐλιές, φοινικιές, κυπαρίσσια, κιτριές καὶ λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα καὶ λουλούδια, εἶν' ἓνα ἐκκλησάκι : Ὁ Ἁγίου - Γιώργης τῶν Λατίνων. Δὲν ἔχει καμμιά σχέσι μὲ τοὺς δυτικούς. Λατίνοι λέγονται ἡ οἰκογένεια, πού τὸκτισε. Ἦτανε τὸ ἀγαπημένο ἐκκλησάκι τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτὸ εἶχε βαπτίσει ὅσα παιδιὰ εἶχε ἀποκτήσει στὴ Ζάκυνθο. Στους ἴσκιους του, στὸ πλάτωμά του, εἶχαν καθῆσει σταυροπέδι πολλές φορές νὰ κλαύσουν τὶς συμφορὲς τῶν Χριστιανῶν. Κάτω ἀπὸ τὶς πορτοκαλιές καὶ τὶς κιτριές του εἶχαν στρωθῆ ἐπίσημες ἀνοιξιὰτικες μέρες, ὅπως ἡ Λαμπρὴ, νὰ φᾶνε τὸ σουβλιστὸ ἀρνί. Σὲ τοῦτο τὸ ἐκκλησάκι, πού εἶχε δεθῆ τόσο μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκογενείας του, τῆς ξενιτειᾶς του καὶ τῶν πτόθων του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τράβηξε ὁ

Κολοκοτρώνης τόν Πάγκαλο, γιά νά δώση, μπροστά του, τὸ μεγάλο ὄρκο τῆς Φιλικῆς. Ὁ παπαῦς ἦταν δικός τους. Ἦταν ὁ Ἡπειρώτης Ἄνθιμος Ἀργυρόπουλος. Βρισκόταν πρόσφυξ στὴ Ζάκυνθο, κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ - πασαῖ. Εἶχε φιλεύσει στὸ σπίτι του τὸ Μπότσαρη καὶ τὰ παιδιά του, ὁ πασαῦς εἶχε θυμώσει, τὸν εἶχε ρίξει στὴ φυλακὴ καὶ σάπιζε δεκαοκτῶ χρόνια καὶ σὰν ἀπὸ θαῦμα εἶχε καταφέρει νὰ ξεγλιστρήσῃ τέλος καὶ νὰ γλυτώσῃ στὰ Ἐπτάνησα. Αὐτὸς ὠρkiζε ὕστερα ὅλους τοὺς Φιλικούς καὶ κρατοῦσε τακτικὸ ἀρχειό.

Ἐπάνω σ' ἓνα σκεβρωμένο παλιὸ εἰκονισματάκι μὲ τρεῖς σβησμένες μορφές ἔβαλε τὸ πλατύ, μεγάλο χέρι του ὁ λευθερωτῆς τῶν ραγιαδῶν, νὰ δώση τὸν ὄρκο. Εἶναι γονατιστός, σκυμμένος, μπροστά στὸ μεγαλεῖο τῆς ιδέας· τὸ μισόφωτο τῆς ἐκκλησίτσας ξαυλώνει τὶς τρεῖς μορφές. Κορμιὰ δὲν ὑπάρχουν, ψυχές λειτουργᾶνε. Μιά - μία ξαναγυρίζουν τὶς φοβερές λέξεις τοῦ ὄρκου οἱ ἀντίλαλοι ἀπ' ὅλες τὶς γωνιές, ποῦναι γεμάτες σκοτάδι καὶ μυστήριο. Καὶ τὶς μεγαλώνουν, τὶς πληθαίνουν. Σὰ νᾶναι μπροστά ὅλα τὰ μαῦρα κοπάδια τῶν ραγιαδῶν καὶ νὰ ὀρκίζονται μαζί του. Ἀνήσυχτοι πετερουγίζουν, κάτω ἀπὸ τὸ θόλο, οἱ ἀντίλαλοι αὐτοί, σὰν πουλιά, ποὺ γυρεύουν ἀνοικτὸ διάβα νὰ πετάξουν στὴν Ἑλλάδα, νὰ κράξουν σὲ συναγερμὸ τὰ σύννεφα τῆς μεγάλης τρικυμίας. Ὑστερα οἱ φράσεις γιὰ τὴν πατρίδα κόβονται ἀπὸ στεναγμούς κι ἀναφυλλητά. Καὶ τώρα σιωπὴ, βαθεῖα καὶ κατανυκτικὴ. Τὸ μυστήριο ἔχει τελειώσει.

Ὁ Κολοκοτρώνης γυρίζει ἀλλαγμένος στὸ σπίτι του. Πότε εἶναι ἔλαφρός, χαρούμενος, πετάει καὶ πότε πέφτει ἔξαφνα σὲ συλλογὴ. Τὸν βλέπουν γιὰ πρώτη φορά, ὕστερ' ἀπὸ μῆνες, νὰ κοιτάζῃ, νὰ συγγυρίζῃ τ' ἄρματα του. Κατεβαίνει στὸ κατῶ καὶ ἐξετάζει μὴ λείπη τίποτ' ἀπὸ τὴ σέλλα. Δὲν εἶναι ἡσυχος πιά.

« Ὁ Γέρος τοῦ Μωριᾶ », τ. Β'

Σπύρος Μελάς

35. ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ

ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β'

(22 Νοεμβρίου 1940)

Πρὸς τὰς Ἐνόπλους δυνάμεις καὶ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν.

Εἶμαι εὐτυχής, διότι πρὶν παρέλθῃ ἀκόμη μὴν ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ ἀγαπητὴ μας Πατρίς ἠναγκάσθη νὰ κατέλθῃ εἰς σκληρὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἤμπορῶ μεθ' ὑπερφηφάνειας νὰ συγχαρῶ ὅλας τὰς ἐνόπλους δυνάμεις τῆς χώρας καὶ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν δι' ὅσα μέχρι σήμερον ἐπετεύχθησαν.

Ὁ ἀγὼν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀγὼν ἱερός καὶ γενναῖος, ἀνέτρεψε κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ καὶ θαυμαστὸν τὰ σχέδια τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὄχι μόνον δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πατήσῃ καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ ἱερὰ ἐδάφη τῆς Πατρίδος μας καὶ νὰ καταστήσῃ δούλους τοὺς πολίτας χώρας, ἢ ὅποια ἐκληροδότησεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅτι, ῥαϊσιότερον καὶ οὐσιαστικώτερον ἔχει ὁ πολιτισμὸς, ἀλλὰ τὰ ἥρωικά μας στρατεύματα μετέφερον τὴν μάχην εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ὀρμητήρια τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος ἐτερματίσθη διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κορυτσᾶς καὶ ἡ νίκη ἔσπεψε τὰ ὄπλα τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ δικαίου.

Οὐδὲν ἐπράξαμεν, διὰ νὰ προκαλέσωμεν αὐτὸν τὸν πόλεμον. Ἀφ' ἧς ὅμως μᾶς ἐπεβλήθη, ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος, σύσσωμον ὡς εἰς ἄνθρωπος, ὠρθώθη ἐναντίον τοῦ ἐπιδρομέως.

Διευτυπηθῆναι εἰς τὰς ἡμέρας μας πολὺ ἡ σημασία τοῦ ὑλικοῦ παράγοντος. Ἡμεῖς, χωρὶς καθόλου νὰ τὸν ὑποτιμῶμεν, πιστεύομεν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν καταπληκτικὴν δύναμιν τοῦ ἠθικοῦ παράγοντος. Διότι χωρὶς αὐτὸν ὁ ὑλικὸς παράγων εἶναι ἐργαλεῖον βάνανσον καὶ τραχὺ εἰς τρεμούσας χεῖρας. Καὶ αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς χώρας Μου, ὁ ἥρωικὸς στρατός μας, τὸ ἔνδοξον ναυτικὸν καὶ ἡ ὀρμητικὴ ἀεροπορία μας ἀπέδειξαν ὅτι γνωρίζουν νὰ μάχωνται, νὰ νικοῦν καὶ νὰ ἀποθνήσκουν ἀκόμη, ὅταν ἡ Πατρίς κηρύσσεται ἐν κινδύνῳ καὶ ὅταν περισσότερον ἀπὸ τοὺς βωμοὺς καὶ τὰς ἐστίαις μας ἀγωνιζώμεθα νὰ σώσωμεν τὴν μεγάλην πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν κληρονομίαν, πού οἱ ἀθάνατοι πρόγονοί μας κατέλιπαν ὄχι μόνον εἰς

ήμᾶς, ἀλλὰ εἰς ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Μαχόμεθα διὰ τὴν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν τιμὴν, διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τὸ δίδαγμα ποῦ κατέλιπαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς φυλῆς μας, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ὄντοτης εἶναι ἀξία οὐσιαστική, διότι ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι στέλεχος ἄβουλον μιᾶς ἀγέλης. Δι' αὐτὰ μαχόμεθα καὶ δι' αὐτὸ νικῶμεν καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἐπικρατήσωμεν. Ὅσαιδὴποτε καὶ ὅποιαιδὴποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ φάσεις τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, εἰς τὸν ὅποιον ἔχει ἀποδυθῆ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ ὅσασιδὴποτε δοκιμασίας καὶ ἂν γνωρίσῃ, ἕνα εἶναι γεγονός, ποῦ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῆ: ἡ τελικὴ καὶ ὀριστικὴ ἐπικράτησις τοῦ δικαίου καὶ τῆς τιμῆς.

Αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀλόκληρος ὁ ἄμαχος λαὸς τῆς, ποῦ τόσα θρηνεῖ τέκνα ἐκ τῶν ἀνάνδρων βομβαρδισμῶν τῶν ἀνοχυρώτων πόλεων, ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνος καὶ ὅτι εἶναι λαὸς ἱκανὸς νὰ διεκδικῆ τὸν τίτλον τοῦ ἀπογόνου καὶ κληρονόμου τόσης μεγάλης καὶ δυσβαστάκτου ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς κληρονομίας. Διότι δὲν ἀρκεῖ νὰ φέρῃ κανεὶς ἕνα ὄνομα ἢ ἕνα τίτλον, ἂν δὲν εἶναι εἰς θέσιν ἀνὰ πᾶσαν ὥραν ν' ἀποδεικνύῃ ὅτι καλῶς καὶ δικαιοματικῶς τὸν κατέχει.

Ἀγάλλεται σύμπας ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, διότι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὰ δίκαιά μας, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, εὐρίσκουν τὸν δρόμον τῆς πραγματοποιησεῶς των καὶ ὅτι νῖκαι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς στέφουν τὰ ὄπλα μας. Χωρὶς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ν' ἀπομακρυνώμεθα τῆς ιδέας ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι δοκιμασία σκληρά, χαρὰ πλημμυρίζει τὰς ψυχὰς μας δι' ὅσα ἐπετέλεσαν τὰ ἥρωικά μας στρατεύματα καὶ ὑπερηφάνως ὑψώνομεν τὴν κεφαλὴν, διότι τὰ στήθη τῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος ἔγιναν ὅπως καὶ πρὸ τριῶν χιλιάδων χρόνων οἱ προμαχῶνες καὶ τὰ ἀκατάλυτα τείχη, ἐπάνω εἰς τὰ ὁποῖα συντρίβεται ἡ ἄνομος βία.

Πρὸς τὰ ἥρωικά αὐτὰ τέκνα στέλλω τὸν πλέον ἐγκάρδιον χαίρετισμόν Μου καὶ εὐχομαι τὸ ἴδιον θάρρος καὶ τὰ αὐτὰ ὑψηλὰ ἰδανικά νὰ θερμαίνουσιν τὰ στήθη των. Καὶ ἡ νίκη εἶναι ἰδική μας, ἀφοῦ τὸ δίκαιον εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἰδικόν μας.

« Νέον Κράτος » τ. Δ', 1940

36. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

1. Μπρὸς στὰ χαλύβδινα ἄρματα ὀλοένα
τῶν τυράννων ποὺ ἐρήμωσι σκορπιίζουν,
ἔθνη, — μικρὰ ἢ μεγάλα, — τρομαγμένα,
σὰν ἀνεμόδαρτα κλαριά λυγίζουν.
2. Ἐσὺ μονάχα, Ἑλλάδα, τὴν ὥραία
τὴν κεφαλὴ σου ὑψώνεις. Τὰ παιδιὰ σου,
ὅπως στὰ χρόνια τῶν Περσῶν τ' ἀρχαῖα,
παίρνουν φτερά, πετοῦν στὰ σύνορά σου.
3. Καὶ ξάφνου ὁ κόσμος ὅλος, ποὺ τὴ φρίκη
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμοσύνων
στροφὲς ἀκούει παιάνων γιὰ τὴ Νίκη —
τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων.
4. ὦ, χαῖρε, χαῖρε, Ἑλλάδα δοξασμένη
στὰ Μεσολόγγια καὶ στοὺς Μαραθῶνες.
Σύμβολο τ' ὄνομά σου ἦταν καὶ μένει
τῆς Λευτεριᾶς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες !

« Κασταλία Κρήνη »

Σωτήρης Σκίπης

37. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

1. Τὸν ἐρχομὸ μου στὴ ζωὴ ὁ πατέρας μου
χαιρέτησε μὲ συμπάρα ἐνὸς παλιοῦ —
ἐνὸς παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἠπειρώτικου,
μπαρουτοκαπνισμένου τουφεκιοῦ.
2. Καὶ σὰ μεγάλωσα, ἀπ' τὸν τοῖχο τὸ ξεκρέμασα
καὶ τό ἴφαχνα καὶ τὸ ρωτοῦσα νὰ μοῦ πῆ
ποιὰ χέρια νὰ τὸ τίμησαν, ποιά χέρια νὰ τὸ δόξασαν ;
— Γειά σας, προγόνου μου ἱεροί.

3. Καί χαμηλῶναν τὰ βουνὰ τῆς πρώτης μου,
τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἠπείρου,
καί σέ φωλιές αἰτῶν μέ σήκωναν, μέ φέρνανε
μέ τ' ἄλλα τὰ φτερά, μέ τὰ φτερά τοῦ Ὀνείρου.

4. Κι ἔζησα πάντα μέ τήν ἔνθεη εἰκόνα σου
καί ζῶ μέ τὸ ἀκατάλυτο ὄραμά σου,
ὦ Γῆ μου Ἑλληνομάνα, ὦ Γῆ μου ἀτρόμητη,
κάνε νὰ ἰδῶ γοργὰ τὴ λευτεριά σου !

« Καστολία Κρήνη »

Σωτήρης Σκίπης

38. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(στρ. 139-147)

1. (139) Ἡ καρδιά συχνοσπαράζει. . .
Πλὴν τί βλέπω ; σοβαρὰ
νὰ σωπάσω μέ προστάζει
μέ τὸ δάκτυλο ἡ θεά.
2. (140) Κοιτάζει γῦρο εἰς τὴν Εὐρώπη
τρεις φορές μ' ἀνησυχία·
προσηλώνεται κατόπιν
στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχινᾷ :
3. (141) « Παλληκάρια μου ! οἱ πολέμοι
γιὰ σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.
4. (142) Ἄπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμι ἐχθρική·
ἀλλὰ ἀνίκητη μιά μένει
πού τις δάφνες σᾶς μαδεῖ·

5. (143) Μία, πού ὅταν ὡσάν λύκοι
ξαναρχόστανε ζεστοί,
κουρασμένοι ἀπὸ τὴ νίκη
ἄχ! τὸν νοῦν σας τυραννεῖ.
6. (144) Ἡ Διχόνοια πού βαστάει
ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερή·
καθενὸς χαμογελάει,
πάρ'το, λέγοντας, καὶ σύ.
7. (145) Κεῖο τὸ σκῆπτρο πού σᾶς δείχνει
ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά·
μὴν τὸ πιάστε, γιατί ρίχνει
εἰσὲ δάκρυα θλιβερά.
8. (146) Ἀπὸ στόμα ὁποῦ φθοναί,
παλληκάρια, ἄς μὴν ἴπωθῃ,
πῶς τὸ χέρι σας χτυπάει
τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλὴ.
9. (147) Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους
τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:
Ἐὰν μισοῦνται ἀναμεσό τους
δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθεριά.

« Ἀπαντα »

Διονύσιος Σολωμὸς

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΞΕΝΙΤΕΜΜΕΝΟΣ

1. Σάν πῆγε στὴν Ἀμερικὴ
ἐγύριζεν ὁ νοῦς του πίσω,
καθημερινὴ καὶ Κυριακὴ !
2. Σάν ἄρχιζε νὰ γράφῃ γράμμα
— « Καλὴ μου μάννα κι ἀδελφὴ » —
ἐκεῖ τὸν ἔπιανε τὸ κλάμμα.
3. Ἐπέρασε καιρὸς πολὺς
— στὰ ξένα ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά του —
γυρίζει πίσω παραλῆς*.
4. Τὰ πλοῦτη του εἶναι περισσά,
ἔφερε γοῦνες καὶ ρολόγια,
ἔχει τὰ δόντια του χρυσᾶ.
5. Πηγαίνει στὸ σπιτάκι του ἴσια.
Ἡ μάννα του ; Ἡ ἀδελφὴ ;
Εἶναι κι οἱ δυὸ στὰ κυπαρίσσια.
6. Ἄς ξαναζοῦσαν μιὰ βραδιὰ
— κι ἄς ἦτανε καὶ στ' ὄνειρό του —
θὰ ἴδινε ὀλόκληρο τὸ βιό του.

« Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά », Δ' (1947) σ. 9 *Ζαχαρίας Παπαντωνίου*

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ - ΑΝΕΣΤΗ

Τὴν πέρασε τὴ ζωὴ του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στὴν ξενιτειά, ζωὴ παραδαρμένη, караβοτσακισμένη ζωὴ. Ὅχι δὲ καὶ πῶς τὴ μάδησε τὴν ψυχὴ του ἢ πτώχεια, πού μάλαμα ἔπιανε καὶ κάρβουνο γινό-

τανε. Ἐπὸ τέτοιους πόνους ἡ ψυχὴ του δὲν ἔπαιρνε. Τὸν κρυφότερωγε ὁμως πάντα τῆς πατρίδος ὁ ἀκοίμητος ὁ καημὸς καὶ σὰν εἶδε κι ἀπόειδε πὼς ἐλπίδα πιά δὲν τοῦ ἀπόμεινε, σὰν ἔρχισε κι ἐνοιωθε στὰ γέρικα στήθια του τὴν ἀνατριχίλα τοῦ χάρου, τὸ ἔκαμε ἀπόφασι καὶ ἔτράβηξε κατὰ τὰ παιδικακίσια λημέρια του.

Ἐλλοιώτικος γέρος αὐτὸς ὁ Ἄνέστης! Γιὰ τοῦ κόσμου τὰ με-γαλεῖα δὲν τὸν πολυμέλε κι ὄλας. Ὡστόσο νὰ γυρίση ἀπὸ τὰ ξένα καὶ νὰ φυτρώση ἀνάμεσα στοὺς δικούς του μὲ τέτοια χάλια, ὕστερ' ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δὲν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολὺ. Θὰ πῆς, οἱ καθαυτὸ δικοὶ του ἦταν συχωρεμένοι ὄλοι, κι ἄλλους ἀπ' ἀνίψια καὶ τέτοιους δὲν θ' ἀντάμωνε πιά, ἐξὸν ἴσως δυὸ - τρεῖς ἐξαδέλφους, γέρους κι αὐτούς. Μὰ νὰ πάλι, ἀπὸ δῶ τὸ γύριζε, ἀπὸ κεῖ τὸ γύριζε, δὲν τοῦ πῆγαινε. Τ' ὄνειρό του ἦτανε νὰ ξαναφανῆ στὴν πατρίδα του, μὰ νὰ εἶναι καὶ κάτι. Δὲν τὸ κατάφερε τ' ὄνειρο ; Τί νὰ πηγαῖνη πιά τώρα καὶ νὰ τοὺς δείχνη τὴ γύμνια του! Ἐλα ὁμως ποὺ δὲν τὸ ἔθελε καὶ νὰ πεθάνη στὰ ξένα! Νὰ ζῆση στὰ ξένα, ναί· μὲ τὸ σήμερα, μὲ τὸ αὔριο, ζῆς στὰ ξένα. Μὰ νὰ πεθάνης στὰ ξένα ; Νὰ σὲ παραχώσουνε, λέει, μέσα στὴν κρύα ἐκείνη τὴ λάσπη, καὶ σύγκαира οἱ πατριῶτές σου νὰ γλυκοκοιμοῦνται στὸ μωσχομυρισμένο τους χῶμα - αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ βαστάξῃ ὁ γέρος.

Τ' ὄνειρευότανε λοιπὸν καὶ τὸ λαχταροῦσε ν' ἀποθάνη στὸν τόπο του, κι ἔτσι ξεκίνησε μὲ τ' ἀπομεινάρια τοῦ εἶναι του. Νὰ πάη ὁμως μέσα στὸ χωριὸ καὶ νὰ πῆ πὼς ἐγὼ εἶμαι ὁ Τάδε, αὐτὸ δὲν τ' ἀποκοτοῦσε.

-Ἐπειτα εἶναι κι ἄργά. Ποιὸς θὰ μὲ πονέση πιά τώρα! ἔλεγε μονάχος του, καθὼς ἄραζε τὸ βαπόρι σὲ λιμάνι, ποὺ γειτόνευε μὲ τ' ἀγαπημένο του νησί.

Μόλις πάτησε πόδι στὴ χώρα ἐκείνη, κι ἴσια στὸ Σπιτάλι *, μαζί μὲ τὸ ἔχει του.

- Νὰ μείνουν αὐτὰ ἐδῶ, λέει στοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ.

Ἐμένα δὲν μοῦ εἶναι καὶ πολὺ χρειαζόμενα. Ὁ πρῶτος ποὺ ἀναλάβη κι εἶναι ἔτοιμος νὰ μισεύση, τοῦ τὰ χαρίζετε.

Καὶ γίνεται ἄφαντος ὁ γερο - Ἄνέστης.

Τραβάει κατὰ τὴ Σκάλα, βρῖσκει πέραμα, καὶ σ' ἓνα μερόνυκτο μέσα τηράει τὶς ὀλόχαρες ἀκρογιαλιές τοῦ νησιοῦ του. Ἐκεῖ ποὺ ἡ

Πλάσι λὲς καὶ λούζεται κάθε αὐγὴ καὶ λαμπροφορεῖται θεοφώτεινη, ὀλοκάθαρη καὶ παρθένα, πού μήτε κουρέλι, μήτε παλιόχαρτο πολιτισμοῦ δὲ βλέπεις ἐπάνω στ' ἀσπρογάλαζα τὰ χαλίκια πού στρώνονται στὴν ἀκρογιαλιά· ἐκεῖ πού στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ ὀ γέρος μας ἔπαιξε μ' ἀνάλαφρη καρδιά καὶ μ' ἀξένοιαστο τὸ νοῦ, ἐκεῖ ξαναβρέθηκε τώρα, καταδαμασμένος ἀπὸ τοῦ χρόνου τ' ἀκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματιασμένος, βουλιασμένα τὰ μάτια του, τὰ χέρια τρεμάμενα. Παράμερη ἐξοχή, πού τὸ καλοκαίρι μονάχα τὴ θυμοῦνται οἱ χωριανοὶ καὶ τὴ διαλέγουνε γιὰ τὰ ξεφαντώματά τους.

Τώρα ὅμως, ἄνοιξι ἀκόμα, ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης πλανιόταν ὀλομόναχος στὴ λησιμονημένη ἐκείνη γωνιά τοῦ κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι ἀκατανόητα λόγια κάθε φορὰ πού ἀγνάντευε βράχο ἢ χωράφι ἢ κορφοβούνη τριγῦρο καὶ τοῦ θυμίζε τῆς νιότης τὰ χρόνια. Μιά πάνω στὴν ἄλλη μαζευτότανε στὸν ἀναγαλλιασμένο του νοῦ οἱ παλιὲς οἱ ἱστορίες, τὰ παλιά τὰ γλέντια, τὰ περασμένα τὰ πρῶσωπα καὶ τὰ πράγματα. Κάθε κῦμα ἔλεγε καὶ τὰ τραγουδαγε μὲ τὸ γλυκό του μουρμουρητό, ἐκεῖ πού πλαγιασμένος τώρα στὸν ἥλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' ἀδυνατισμένα του μάτια, νὰ τις δῆ ἄλλη μιὰ φορὰ καὶ νὰ τις χύση μὲς στὴν ψυχὴ του τις ἀνάλλαγες, τις ἀγέραστες ὀμορφιὲς τῆς πατρίδος του.

Θά 'λεγε πὼς ἀναστήθηκε μαζί μὲ τὸ νοῦ του καὶ τ' ἀποσταμένο κορμί του. Κι ὡς τόσο, καταπονεμένο τόσοις χρόνους ἀπὸ τὴ βαρεῖα τὴν ξενιτειὰ καὶ τώρα πάλι συνταραγμένο μ' ἔξαφνης καρδιάς καρδιοκτύπια, χειροτέρευσ ἀντὶ νὰ καλυτερεύση, ἢ σὰν τὸ φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τὸ βράδυ βράδυ, σὰν ἄρχισε τὸ σκοτάδι καὶ πλάκωνε, κι αὐτὸς ἀκόμη λόγιαζε, μὲ τὰ μάτια ὀνειριασμένα, τ' ἀντικρινὰ τὰ βουνὰ ἐνὸς ἄλλου νησιοῦ, καταπόρφυρα μὲ τὴν ἀντιφεγγιὰ τοῦ βασιλεμμένου τοῦ ἡλίου, μόλις τότε τὸ στοχάσθηκε, πὼς ὅταν ξεπήδησε ἀπὸ τὸ καῖκι κι ἔσυρε κατὰ τὴν ἐξοχή, δὲν νοιάσθηκε μήτε ἐνὸς μερόνυκτου ψωμί νὰ πάρη μαζί του.

— Κι ἂν μείνω καὶ νηστικός μιὰ νυκτιὰ, τί πειράζει ! λέει τότε. Θὰ μὲ θρέψη τῆς πατρίδος τ' ἄερί ὡς τὸ ταχύ.

Κι ἀποκοιμήθηκε στὴν ἀκρογιαλιά, δίπλα στῆς θάλασσας τὸ νανούρισμα, μὲ τὸ νοῦ μαγεμένο ἀπὸ τις μύριες εἰκόνες, πού τις ἀνιστοροῦσε ὄλες ἐκεῖνες τις ὄρες.

Δέν τὰ ξανάνοιξε πιά τὰ βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Τὸ κῦμα, ἔπάνω στὴ μεγαλύτερη καλοτυχιά τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τὴν ἐνανούρισε μὲ τὸ μουρμουρητό του καὶ τὴν ἔστειλε μιὰ καὶ καλὴ στὸν αἰώνιο τὸν ὕπνο.

«Νησιώτικες Ἱστορίες», 1912

Ἀργύρης Ἐφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΜΟΣ

Μισεῦεις γιὰ τὴν ξενιτειά καὶ μένω μοναχὴ μου·
 σῦρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ σῦρε στὴν εὐχὴ μου!
 Τριανταφυλλένια ἢ στράτα σου, κρινοσπαρμένοι οἱ δρόμοι,
 γιὰ χάρι σου ν' ἀνθοβολοῦν καὶ τὰ λιθάρια ἀκόμη·
 τὰ δάκρυά μου νὰ γενοῦν διαμάντια σ' ὅ,τι ἀγγίσης,
 καὶ τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς ποτὲ νὰ μὴ στραγγίσης·
 νὰ πίνης καὶ νὰ ξεδιψᾷς καὶ νὰ ἴναι αὐτὸ γεμάτο
 σὰν νὰ ἴναι ἡ βρύση ἀπὸ ψηλὰ κι αὐτὸ νὰ ἴναι ἀπὸ κάτω.

Ἐκεῖ, παιδί μου, ποῦ θὰ πᾶς, στὰ μακρινὰ τὰ ξένα,
 δίκτυα πολλὰ κι ἰζόβεργες θὰ στήσουνε γιὰ σένα,
 ἢ ἐλπίδα μὲ τοὺς πόθους τῆς, τὸ βιὸς μὲ τὰ παλάτια
 κι ἢ ξεγελάστρα ἢ ὁμορφιά μὲ τὰ γλυκὰ τὰ μάτια.
 Ἡ ἐλπίδα ἢ ἀχαλίνωτη ξεχνᾷ τὰ περασμένα
 καὶ θὰ ξεχάσης κάποτε μαζί μ' αὐτὰ κι ἐμένα·
 τὸ βιὸς μὲς στὰ παλάτια του τὴν περηφάνεια κρύβει
 καὶ θὰ ντραπῆς γιὰ τὸ πτωχὸ τὸ πατρικὸ καλύβι.

Παιδί μου, ἂν τὴ μητέρα σου πάψης νὰ τὴ θυμᾶσαι,
 μὲ δίχως βαρυγκόμησι συχωρεμένος νὰ ἴσαι·
 κι ἂν τὸ φτωχὸ καλύβι μας ντροπὴ σοῦ φέρνη ὡς τόσο,
 καὶ πάλι θὰ ἴμαι πρόθυμη συχώρεσι νὰ δώσω·
 μ' ἂν τὴν πατρίδα ἀπαρνηθῆς, ποῦ τὴ λατρεύομε ὅλοι,
 νὰ ἴναι ἡ ζωὴ σου, ὅπου κι ἂν πᾶς, ἀγκάθια καὶ τριβόλοι.
 «Σπασμένα Μάρμαρα», ἔκδ. Ε', σ. 61 - 62 Ἰωάννης Πολέμης

4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

Ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ πού ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντὰ στὰ κοτρώνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἓνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπα ἐπάνω στὴν πλῶρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμᾶτο χορευτὸν καὶ νανουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθιμαὲς ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ κῦμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικὸν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νὰ τρεμοφέγγη ἐκεῖ μακράν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνας, ἐπιπολῆς * εἰς τὸ κῦμα, καὶ νὰ στέκη ἐπὶ ὠρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαρᾶς, ἦτον ἀδύνατος στὰ μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἀρκετὸν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ ὀλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὁποῖον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διατί; Κανεὶς δὲν ἤξευρεν. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γραφίδια «λαδικά», ἢ καὶ δύο — τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιὰς ἱστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ.

Ἐβλεπε, βραδιὲς τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νὰ τρέμη καὶ νὰ φέγγη ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεὶς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο; Ἦσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπειδὴ σχεδὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μὲ τὴν βάρκα του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερὰ νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἴχνος ἐκεῖ τὴν ἡμέραν, τὸ ὁποῖον νὰ ἐξηγῆ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν νύκτα, νὰ πλεύσῃ τὰ μεσάνυκτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὕπνον του καὶ τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ' ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἰδῆ τί εἶναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. Ὅθεν ὁ Μάνος, ἐπειδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καθὼς εἶπομεν, νέος εἰκοσαετής, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον καὶ

τόν Γιαλῆν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγῆθη τὸ νυκτερινὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμη συντροφίαν εἰς τὴν ἀσυνήθη ἐκδρομὴν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἦτο ἑννέα ἡμερῶν, κι ἔμελλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυκτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ, ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῶ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινε ἡρέμα πρὸς δυσμὰς κι ἔμελλε νὰ κρυφθῆ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὅσον ἔπλεαν αὐτοὶ μὲ τὴν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινήται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. Ἐβαλαν δύναμιν εἰς τὰ κωπιὰ, « ἐξεπλατίσθησαν », τὸ φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὀλονέν. Ἦτο ἀφαστος. Τέλος ἔγινεν ἀφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς των.

Ἐ Μάνος, μαζί μὲ τὸν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυρούς. Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

— Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καΐκι, ὄχι.

— Καὶ τί εἶναι ;

— Εἶναι...

Ἐ Γιαλῆς τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἶπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτῆν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομὴν. Πάντοτε ἔβλεπον τὴν μυστηριώδη λάμπιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσον τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἐγίνετο ἀφαντον. Τί ἄρα ἦτο ;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανειλημμένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μὲ τὴν βάρκαν. Ἐ Λίμπος ὁ Κόκκογιας, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μὲ τὰ ὀλίγα κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὁμιλήσει μὲ πολλὰς γραίας σοφὰς, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πάλαι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παράθυρόν του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρρέμβαζε πρὸς τὰ ἄστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ἐ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἐκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπῆτι τῆς Λουλούδως, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του ὁ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπῆτι τῆς Βάσωσ τοῦ Ραγιᾶ καὶ τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιὸς καὶ ὁ ἔγγονος τῆς Φαφάνας ἠτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φορὰν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θήραμά των. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκοῦφον καὶ ρᾶσον μακρὺ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπήδησε δύο - τρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εὕρισκοντο οἱ δύο φίλοι.

— Γιὰ ποῦ, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, παιδιὰ ; τοὺς φώναξεν. Εἶναι βραδιὲς τώρα ποὺ τρέχετε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γυαλεύετε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε* — καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὠνεῖρευσε καὶ σκάπτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρῆτε τίποτε θησαυρὸ ;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκκογιαν νὰ κατεβῆ παρακάτω καὶ νὰ ὀμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῆ τὸ ὄραμά του.

Ὁ Λίμπος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε :

—'Αμ' ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἔσεις οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλὴν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ ποὺ εἶδες, Μάνο, τὰ ἔβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τώρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροσκιωτοί. Ἐγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιαλῆς βλέπει αὐτὸ ποὺ λές πὼς βλέπεις ;

Ὁ Γιαλῆς ἠναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέρα τῆς ἡλικίας του νὰ ὀμολογήσῃ ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπείθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

Ὁ Κόκκογιας ἤρχισε τότε νὰ διηγήται.

—'Ακοῦστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιὰ. Ἐγὼ ποὺ μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴ μαννοῦ* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καὶ τὴ μάννα τῆς Γκαβολογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῆ πολλὰ πρωτινά, παλαικὰ πράγματα, καθὼς κι αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς πῶ τώρα :

« Βλέπετε αὐτὸ τὸ χέλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, ποὺ λένε πὼς εἶναι στοιχειωμένο; Ἐδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἑκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τὴν εἶχαν ὀνοματίσει γιὰ τὴν ὀμορφίαν της — ἔλαμπε ὁ ἥλιος, ἔλαμπε κι αὐτὴ — μαζὶ μὲ τὸν πατέρα της τὸν γερο - Θεριᾶ — ἑλληνικὰ τὸν ἔλεγαν Θηρέα — ὅπου ἐκυνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχειά, μὲ τὴν ἀσημένια σαγίττα καὶ τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ξένα τὴν ἀγάπησε τὴν ὀμορφὴν Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του κι ἐκίνησε νὰ πάη στὸ σεφέρι* καὶ τῆς ἔταξε μὲ ὄρκον ὅτι, ἅμα νικήσῃ τοὺς βαρβάρους,

τὴν ἡμέρα πού θά γεννηθῆ ὁ Χριστός, θά ἔλθῃ νὰ τὴν στεφανωθῆ.

²Ἐπιγε τὸ βασιλόπουλο. Ἐμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κύμα, στὸν ἀέρα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχὴ στὰ οὐράνια, νὰ βγῆ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα πού θά γεννηθῆ ὁ Χριστός, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικός της νὰ τὴν στεφανωθῆ.

³Ἐφθασε ἡ μέρα πού ὁ Χριστός γεννᾶται. Ἡ Παναγία μὲ ἀστραπτερό πρόσωπο, χωρὶς πόνου, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στὴ Σπηλιά, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε μὲ χαρὰ καὶ τὸ ἔβαλε στὸ παχνί, γιὰ νὰ τὸ κοιμίσῃ. Ἐνα βοϊδάκι κι ἓνα γαϊδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χινῶτά τους στὸ παχνί κι ἐφυσοῦσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θά ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω !

⁴Ἦλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι μὲ μακριὰ ἄσπρα μαλλιά, μὲ τὶς μαγκοῦρές τους, ἓνα βοσκοπόλο μὲ τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ἰδῆ τὸν Ἄγγελον ἀστραπόμορφον, μὲ χρυσογάλανα λευκὰ πτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἀγγελουδία πού ἔψαλλαν : Δ Ὁ Ξ Α Ἐ Ν Ὑ Ψ Ι Σ Τ Ο Ι Σ Θ Ε Ω ! Ἐμειναν γονατιστοί, μ' ἐκστατικά μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνί, πολλὴν ὥρα, κι ἐλάτρευαν ἀχόρταγα τὸ θάμμα τὸ οὐράνιο. Νά ! τώρα θά ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω !

⁵Ἐφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλλα στὶς καμῆλές τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, κι ἐφοροῦσαν μακριεὲς γοῦνες μὲ πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἄστεράκι, ἓνα λαμπρὸ χρυσὸ ἄστέρι, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στὴ σκεπὴ τῆς Σπηλιάς, κι ἔλαμπε μὲ γλυκὸ οὐράνιο φῶς, πού παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ξεπέζευσαν ἀπ' τὶς καμῆλές τους, ἐμβῆκαν στὸ Σπήλαιο, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ Παιδί. Ἄνοιξαν τὰ πλοῦσια τὰ διασάκκια τους, κι ἐπρόσφεραν δῶρα : χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

– Νά ! τώρα θά ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω !

Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριο, ἔγινε ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω ! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβο τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουσσᾶτο* του εἶχε νικήσει στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει μὲ ἀλαλαγμὸ τὰ κάστρα τῶν βαρβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμῆξει

μὲ ἀκράτητην ὀρμήν, ἐπάνω στὸ μούστωμα* καὶ στὴ μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι μὲ δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει!

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπίκραναν τὸ κύμα τ' ἄλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοὶ τῆς διελύθησαν στὸν ἀέρα, κι ἡ προσευχὴ τῆς ἔπεσε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στὸ θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. Ἐνα λουλουδάκι ἀόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λέν Ἀνθος τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καὶ τὸ βασιλόπουλο, ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλει νὰ γίνῃ Σπίθα, φωτιὰ τοῦ πελάγου, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του, ποὺ εἶχε δώσει στὴ Λουλούδα.

Μερικοὶ λένε πῶς τὸ Ἀνθος τοῦ Γιαλοῦ ἔγινε ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ Σπίθα ἐκείνη, ἡ φωτιὰ τοῦ πελάγου, ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλειωσε, σβῆσθηκε στὰ σίδηρα τῆς σκλαβιάς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἔλαφροίσκιωτοι στὰ χρόνια μας ».

Περιοδικὸν « Ἑστία », 1906

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

5. Η ΣΤΑΧΟΜΑΖΩΧΤΡΑ

Μεγάλην ἐξέφρασεν ἔκπληξιν ἡ γειτόνισσα, τὸ Ζερμπινιώ, ἰδοῦσα τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 1878, τὴν θειά - Ἀχτίτσα, φοροῦσαν καινουργῆ μανδήλαν καὶ τὸν Γέρο καὶ τὴν Πατρώνα μὲ καθαρά ὑποκαμισάκια καὶ μὲ νέα πέδιλα.

Τοῦτο δὲ διότι ἦτο γνωστότατον ὅτι ἡ θειά - Ἀχτίτσα εἶχεν ἰδῆ τὴν προῖκα τῆς κόρης τῆς πωλουμένην ἐπὶ δημοπρασίας πρὸς πληρωμὴν τῶν χρεῶν ἀναξίου γαμβροῦ, διότι ἦτο ἔρημος καὶ χήρα, καὶ διότι ἀνέτρεφε τὰ δύο ὄρφανὰ ἐγγονάκια τῆς μετερχομένη ποικίλα ἐπαγγέλματα. Ἦτον (ὡς εἶναι μοναχὴ τῆς) ἀπ' ἐκείνας, ποὺ δὲν ἔχουν στὸν ἥλιο μοῖρα. Ἡ γειτόνισσα, τὸ Ζερμπινιώ, ὤκτειρε τὰς στερήσεις τῆς γραίας καὶ τῶν δύο ὄρφανῶν· ἀλλὰ μήπως ἦτο καὶ αὐτὴ πλουσία, διὰ νὰ ἔλθῃ αὐτοῖς ἀρωγὸς καὶ παρήγορος;

Εὐτυχὴς ὁ μακαρίτης ὁ μπάρμπα - Μιχαλῖος, ὅστις προσηγήθη εἰς τὸν τάφον τῆς συμβίας Ἀχτίτσας, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὰ δεινὰ τὰ ἐπι-

κείμενα αὐτῇ μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἦτο καλῆς ψυχῆς, — ἃς εἶχε ζωὴ! — ὁ συχωρεμένος. Τὰ δύο παιδιὰ « τὰ ἀδιαφόρετα * », ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Βασίλης, ἐπνίγησαν βυθισθείσης τῆς βρατσέρας * τῶν τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 1864. Ἡ βρατσέρα ἐκείνη ἀπωλέσθη αὐτανδρος, — τί φρίκη! τί καημός! Τέτοια τρομάρια καμμιᾶς καλῆς χριστιανῆς νὰ μὴν τῆς μέλλῃ.

Ὁ τρίτος ὁ γυιός της ἐξενιτεύθη καὶ εὐρίσκετο, ἔλεγαν, εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πέτρα ἔρριξε πίσω του. Μήπως τὸν εἶδε; Μήπως τὸν ἤκουσεν; Ἄλλοι πάλιν πατριῶτες εἶπαν, ὅτι ἐνυμφεύθη εἰς ἐκεῖνα τὰ χῶματα, κι ἐπῆρε, λέει, μιὰ Φράγκα, μιὰ Ἐγγλεζοπούλα, ἓνα ἐξωτικό, ποὺ δὲν ἤξευρε νὰ μιλήσῃ ρωμαίικα. Μὴ χειρότερα! Τί νὰ πῆ κανεῖς! Ἦμπορεῖ νὰ καταρασθῆ τὸ παιδί του, τὰ σωθικά του, τὰ σπλάγχνα του;

Ἡ κόρη της ἀπέθανεν εἰς τὸν δεύτερον τοκετόν, ἀφείσα αὐτῇ τὰ δύο ὄρφανὰ κληρονομίαν. Ὁ πατεριασμένος τους ἐζοῦσε ἀκόμα, μὰ τί νοικοκύρης! Τὸ πρόκοψε, ἀλήθεια! Χαρτοπαίκτης, μέθυσος καὶ μὲ ἄλλας ἀρετὰς ἀκόμη.

Τί νὰ κάμῃ, ἔβαλε τὰ δυνατὰ της κι ἐπροσπαθοῦσε ὅπως - ὅπως νὰ ζήσει τὰ δύο ὄρφανὰ. Τί ἀξιολύπητα, τὰ καημένα! Κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους ἐβοτάνιζεν, ἀργολογοῦσεν, ἐμάζωνεν ἐλιές, ἐξενοδούλευεν. Ἐμάζωνε κούμαρα καὶ τὰ ἔβγαζε ρακί. Μερικὰ στέμφυλα* ἀπ' ἐδῶ, κάμποσα βότσια ἀραβοσίτου ἀπ' ἐκεῖ, ὅλα τὰ ἐχρησιμοποιοῖ. Εἶτα, κατὰ Ὀκτώβριον, ἅμα ἤνοιγαν τὰ ἐλαιοτριβεῖα, ἔπαιρνε ἓνα εἶδος πῆχυν, ἐν πενητάρει ἐκ λευκοσιδήρου, μίαν στάμναν μικράν, κι ἐγύριζεν εἰς τὰ ποτόκια*, ὅπου κατεστάλαζον αἱ ὑποστάθμαι τοῦ ἐλαίου κι ἐμάζωνε τὴν μοῦργα. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ὠκονόμει ὅλον τὸ ἐνιαύσιον ἔλαιον τοῦ λυχναρίου της.

Ἀλλὰ τὸ πρῶτιστον εἰσόδημα τῆς θειά - Ἀχτίτσας προήρχετο ἐκ τοῦ σταχομαζώματος. Τὸν Ἰούνιον, κατ' ἔτος, ἐπεβιβάζετο εἰς πλοῖον, ἔπλεεν ὑπερπόντιος καὶ διεπεραιοῦτο εἰς Εὐβοίαν. Περιεφρόνησε τὸ ὄνειδιστικὸν ἐπίθετον τῆς « καραβωμένης », ὅπερ ἐσφενδόνιζον ἄλλα γυναῖκα κατ' αὐτῆς, διότι ὄνειδος ἀκόμη ἐθεωρεῖτο τὸ νὰ πλέῃ γυνὴ εἰς τὰ πελάγη. Ἐκεῖ, μετ' ἄλλων πτωχῶν γυναικῶν, ἠσχολεῖτο συλλέγουσα τοὺς στάχους, τοὺς πίπτοντας ἀπὸ τῶν δραγμάτων τῶν θεριστῶν, ἀπὸ τῶν φορτωμάτων καὶ κάρρων. Κατ' ἔτος οἱ χωρικοὶ τῆς Εὐβοίας καὶ τὰ χωριατόπουλα, ἔρριπτον κατὰ πρόσωπον αὐτῶν

τὸ σκῶμμα : « Νά! οἱ φ'στάνες! μᾶς ἤρθαν πάλι οἱ φ'στάνες! ». Ἄλλ' αὕτη ἔκυπτεν ὑπομονητικῆ, σιωπηλῆ, συνέλεγε τὰ ψυχία ἐκεῖνα τῆς πλουσίας συγκομιδῆς τοῦ τόπου, ἀπήρτιζε τρεῖς ἢ τέσσαρας σάκκους, ὀλόκληρον ἐνιαυσίαν ἐσοδείαν δι' ἑαυτὴν καὶ διὰ τὰ δύο ὄρφανά, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐμπιστευθῆ ἔν τῷ μεταξύ εἰς τὰς φροντίδας τῆς Ζερμπινιώσ, καὶ ἀποπλέουσα ἐπέστρεφεν εἰς τὸ παραθαλάσσιον χωρίον τῆς.

Πλὴν ἐφέτος, δηλ. τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ἀφορία εἶχε μαστίσει τὴν Εὐβοίαν. Ἀφορία εἰς τὸν ἐλαιῶνα τῆς μικρᾶς νήσου, ὅπου κατῳκεῖ ἡ θεὰ - Ἀχτίτσα. Ἀφορία εἰς τὰς ἀμπέλους καὶ εἰς τοὺς ἀραβοσίτους, ἀφορία σχεδὸν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κούμαρα, ἀφορία πανταχοῦ.

Εἶτα, ἐπειδὴ οὐδὲν κακὸν ἔρχεται μόνον, βαρὺς χειμῶν ἐνέσκηψεν εἰς τὰ βορειότερα ἐκεῖνα μέρη. Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου μηνός, χωρὶς σχεδὸν νὰ πνεύσῃ νότος καὶ νὰ πέσῃ βροχὴ, ἤρχισε νὰ χιονίζει. Μόλις ἔπαυεν εἰς νιφετὸς καὶ ἤρχιζεν ἄλλος. Ἐνίοτε ἔπνεε ξηρὸς βορρᾶς, σφίγγων ἔτι μᾶλλον τὰ χιόνια, τὰ ὁποῖα δὲν ἔλειωναν εἰς τὰ βουνά. « Ἐπερίμεναν ἄλλα ».

Ἡ γραῖα μόλις εἶχε προλάβει νὰ μεταφέρῃ ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς, ἀπὸ τῶν φαράγγων καὶ δρυμῶν, ἀγκαλίδας τινὰς ξηρῶν ξύλων, ὅσαι μόλις θὰ ἤρκουν διὰ δύο ἐβδομάδας ἢ τρεῖς, καὶ βαρὺς ὁ χειμῶν ἐπέπεσε. Περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου, μόλις ἐπῆλθεν μικρὰ διακοπὴ καὶ δειλαὶ τινες ἀκτίες ἡλίου ἐπεφάνησαν, ἐπιχρυσοῦσαι τὰς ὑψηλότερας στέγας, ἡ θεὰ - Ἀχτίτσα ἔτρεξεν εἰς τὰ « ὀρμάνια* », ἵνα προλάβῃ καὶ εἰσκομίσῃ καυσόξυλά τινα. Τὴν ἐπαύριον ὁ χειμῶν κατέσκηψεν ἀγριώτερος. Μέχρι τῶν Χριστουγέννων οὐδεμία ἡμέρα εὐδίου, οὐδεμία γωνία οὐρανοῦ ὄρατῆ, οὐδεμία ἀκτίς ἡλίου.

Κραταῖος καὶ βαρύπνοος βορρᾶς, « χιονιστής », ἐφύσα κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀγίας ἡμέρας. Αἱ στέγαι τῶν οἰκιῶν ἦσαν κατάφορτοι ἐκ σκληρυνθείσης χιόνος. Τὰ συνήθη παιγνία τῶν ὁδῶν καὶ τὰ χιονοβολήματα ἔπαυσαν. Ὁ χειμῶν ἐκεῖνος δὲν ἦτο φιλοπαιγμων. Ἀπὸ τῶν κεράμων τῶν στεγῶν ἐκρέμαντο ὡς ὠριμοὶ καρποὶ σπιθαιμαῖα κρύσταλλα, τὰ ὁποῖα οἱ μάγκακι τῆς γειτονιάς δὲν εἶχον πλέον ὄρεξιν νὰ τρώγουν.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 23 ὁ Γέρος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὸ σχολεῖον περιχαρῆς, διότι ἀπὸ τῆς αὔριον ἔπαυον τὰ μαθήματα. Πρὶν ξεκρεμάσῃ

τόν « φύλακα » από τῆς μασχάλης του, ὁ Γέρος, πεινασμένος, ἤνοιξε τὸ δουλάπι, ἀλλ' οὐδὲ ψωμὸν ἄρτου εὔρεν ἐκεῖ. Ἡ γραῖα εἶχεν ἐξέλθει, ἴσως πρὸς ζήτησιν ἄρτου. Ἡ ἀτυχῆς Πατρῶνα ἐκάθητο ζαρωμένη πλησίον τῆς ἐστίας, ἀλλ' ἡ ἐστία ἦτο σβεστή. Ἐσκάλιζε τὴν στάκτην, νομίζουσα ἐν τῇ παιδικῇ ἀφελείᾳ της (ἦτο μόλις τετραετὲς τὸ πτωχὸν κοράσιον), ὅτι ἡ ἐστία ἔχει πάντοτε τὴν ιδιότητα νὰ θερμαίνῃ, καὶ ἄς μὴ καίῃ. Ἄλλ' ἡ στάκτη ἦτο ὑγρά. Σταλαγμοὶ ὕδατος, ἐκ χιόνος τακείσης ἴσως διὰ τινος λαθραίας καὶ παροδικῆς ἀκτίνας ἡλίου, εἶχον ρεῦσει διὰ τῆς καπνοδόχου. Ὁ Γέρος, ὅστις ἦτο ἑπταετὲς μόλις, ἔτοιμος νὰ κλαύσῃ, διότι δὲν εὔρισκε ψιχίον τι πρὸς κορεσμὸν τῆς πείνης του, ἤνοιξε τὸ μόνον παράθυρον, ἔχον τριῶν σπιθαμῶν μῆκος. Ὁ οἰκίσκος ὅλος, χθαμαλός, ἡμιφάντωντος, μὲ εἶδος σοφᾶ, εἶχεν ὕψος δύο ἴσως ὀργυιῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μέχρι τῆς ὀροφῆς.

Ὁ Γέρος ἀνεβίβασε σκαμνίον τι ἐπὶ τοῦ λιθίνου ἐρείσματος τοῦ παραθύρου, ἀνέβη ἐπὶ τοῦ σκαμνίου, ἐστηρίχθη διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐπὶ τοῦ παραθυροφύλλου, ἀνοικτοῦ, ἐστυλώθη μετὰ τόλμης πρὸς τὴν ὀροφήν, ἀνέτεινε τὴν δεξιάν καὶ ἀπέσπασεν ἐν κρυσταλλῶν ἐκ τῶν κοσμοῦντων τοὺς « σταλαμοὺς » τῆς στέγης. Ἦρχισε νὰ τὸ ἐκμυζᾷ βραδέως καὶ ἡδονικῶς, καὶ ἔδιδε καὶ εἰς τὴν Πατρῶναν νὰ φάγῃ. Ἐπείνων τὰ κακόμοιρα.

Ἡ γραῖα Ἀχτίτσα ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγον φέρουσα πρᾶγμα τι τυλιγμένον εἰς τὸν κόλπον της. Ὁ Γέρος, ὅστις ἐγνώριζεν ἐκ τῆς παιδικῆς του πείρας, ὅτι ποτὲ ἄνευ αἰτίας δὲν ἐφούσκωναν οἱ κόλποι τῆς μάμμης του, ἀναπηδήσας ἔτρεξεν εἰς τὸ στῆθός της, ἐνέβαλε τὴν χεῖρα καὶ ἀφῆκε κραυγὴν χαρᾶς. Τεμάχιον ἄρτου εἶχεν « οἰκονομήσει » καὶ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἢ καλὴ, καίτοι ὀλίγον αὐστηρά, μάμμη, τίς οἶδεν ἀντὶ ποίων ἐξευτελισμῶν καὶ διὰ πόσων ἐκλιπαρήσεων !

Καὶ τί δὲν ἤθελεν ὑποστῆ, πρὸ ποίας θυσίας ἠδύνατο νὰ ὀπισθοδρομήσῃ διὰ τὴν ἀγάπην τῶν δύο τούτων παιδιῶν, τὰ ὅποια ἦσαν δις παιδιὰ δι' αὐτήν, καθόσον ἦσαν τέκνα τοῦ τέκνου της ! Ἐν τούτοις δὲν ἤθελε νὰ δεικνύῃ αὐτοῖς μεγάλην ἀδυναμίαν καὶ « ἡμερο μάτι δὲν τοὺς ἔδιδε ». Ἐκάλει τὸν ἄρρενα « Γέρον », διότι εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ ἀληθοῦς Γέρου της, τοῦ μακαρίτου μπάρμπα - Μιχαλιοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα τῆς ἐπόνει ν' ἀκούσῃ ἢ νὰ προφέρῃ. Τὸ ταλαίπωρον τὸ θῆλυ τὸ ἐκάλει Πατρῶναν θωπευτικῶς, καὶ ὀλίγον « σὰν ἄρχοντοξε-

πεσμένη πού ἦτον», μὴ ἀνεχομένη νὰ ἀκούη τὸ Ἄργυρώ, τὸ ὄνομα τῆς κόρης της, ὅπερ ἐδόθη ὡς κληρονομία εἰς τὸ ὄρφανόν, λεχοῦς θανούσης ἐκείνης. Πλὴν τοῦ ὑποκορισμοῦ τούτου οὐδεμίαν ἄλλην ἐπιδεικτικὴν τρυφερότητα ἀπένεμεν εἰς τὰ δύο πτωχὰ πλάσματα, ἀλλὰ μᾶλλον πρακτικὴν ἀγάπην καὶ προστασίαν.

Ἡ ταλαίπωρος γραῖα ἔστρωσε διὰ τὰ δύο ὄρφανά, ἵνα κοιμηθῶσιν, ἀνεκλίθη καὶ αὐτὴ πλησίον των, τοῖς εἶπε νὰ φυσῆσωσιν ὑποκάτω τοῦ σκεπάσματός των διὰ νὰ ζεσταθοῦν, τοῖς ὑπεσχέθη, ψευδομένη, ἀλλ' ἐλπίζουσα νὰ ἐπαληθεύσῃ, ὅτι αὔριον ὁ Χριστὸς θὰ φέρῃ ξύλα καὶ ψωμί καὶ μίαν χύτραν κοχλάζουσαν ἐπὶ τοῦ πυρός, καὶ ἔμεινεν αὐπνός πέραν τοῦ μεσονυκτίου, ἀναλογιζομένη τὴν πικρὰν τύχην της.

Τὸ πρωὶ μετὰ τὴν λειτουργίαν (ἦτο παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων) ὁ παπα - Δημήτρης, ὁ ἐνορίτης της, ἐπαρουσιάσθη αἴφνης εἰς τὴν θύραν τοῦ πενιχροῦ οἰκίσκου.

— Καλῶς τὰ δέχθης, τῆς εἶπε μειδιῶν.

« Καλῶς τὰ δέχθη » αὐτὴ ! Καὶ ἀπὸ ποῖον ἐπερίμενεν τίποτε ;

— Ἐλαβα ἓνα γράμμα διὰ σέ, Ἀχτίτσα, προσέθηκεν ὁ ἱερεὺς τινάσσωσιν τὴν χιόνα ἀπὸ τὸ ρᾶσον καὶ τὸ σάλι του.

— Ὅριστε, δέσποτα ! Καὶ μακάρι ἔχω καὶ φωτιά, ἐψιθύρισε πρὸς ἑαυτὴν, ἢ τὸ γλυκὸ καὶ τὸ ρακὶ νὰ τὸν φιλεύσω ;

Ὁ ἱερεὺς ἀνέβη τὴν τετράβαθμον κλίμακα καὶ ἔλθων ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ σκαμνίου. Ἠρεύνησε δὲ εἰς τὸν κόλπον του καὶ ἐξήγαγε μέγαν φάκελον μὲ πολλὰς καὶ ποικίλας σφραγίδας καὶ γραμματόσημα.

— Γράμμα, εἶπες, παπαῖ, ἐπανέλαβεν ἡ Ἀχτίτσα, μόλις τότε ἀρχίσασα νὰ ἐννοῇ τί τῆς ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς.

Ὁ φάκελος, ὃν εἶχεν ἐξαγάγει ἀπὸ τοῦ κόλπου του, ἐφαίνετο ἀνοικτὸς ἀπὸ τὸ ἓν μέρος.

— Ἀπόψε ἔφθασε τὸ βαπόρι, εἶπεν ὁ ἐφημέριος· ἐμένα μοῦ τὸ ἔφεραν τώρα, μόλις ἔβγαίνα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν.

Καὶ ἐνθεὶς τὴν χεῖρα ἔσω τοῦ φακέλου ἐξήγαγε διπλωμένον χαρτίον.

— Τὸ γράμμα εἶναι πρὸς ἐμέ, προσέθηκεν, ἀλλὰ σέ ἀποβλέπει.

— Ἐμένα ; ἐμένα ; ἐπανέλαβεν ἐκπληκτος ἡ γραῖα.

Ὁ παπα - Δημήτρης ἐξεδίπλωσε τὸ χαρτίον.

— Εἶδεν ὁ Θεὸς τὸν πόνον σου καὶ σοῦ στέλλει μικρὰν βοήθειαν,

εἶπεν ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς. Ὁ γιλιός σου σοῦ γράφει ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν.
 — Ἀπ' τὴν Ἀμερική; Ὁ Γιάννης! Ὁ Γιάννης μὲ θυμήθηκεν; ἀνέκραξε περιχαρῆς, ποιοῦσα τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἢ γραῖα. Καὶ εἶτα προσέθηκε :

— Δόξα σοι ὁ Θεός!

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλε τὰ γυαλιά του καὶ ἐδοκίμασε ν' ἀναγνώσῃ.

— Εἶναι κακογραμμένα κι ἐγὼ δυσκολεύομαι νὰ διαβάσω αὐτὲς τὶς τζίφρες πού ἔβγαλαν τώρα, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ βγάλωμεν νόημα.

Καὶ ἤρχισε μετὰ δυσκολίας καὶ σκουτάπτων συχνὰ ν' ἀναγινώσκῃ :

« Παπα - Δημήτρη, τὸ χέρι σοῦ φιλῶ. Πρῶτον ἐρωτῶ διὰ τὸ αἴσιον κλπ. κλπ. Ἐγὼ λείπω πολλὰ χρόνια καὶ δὲν ἤξεύρω αὐτοῦ τί γίνονται, οὔτε ἂν ζοῦν ἢ ἀπέθαναν. Εἶμαι εἰς μακρινὸν μέρος, πολὺ βαθιά, εἰς τὸν Παναμαῖν, καὶ δὲν ἔχω καμμίαν συγκοινωνίαν μὲ ἄλλους πατριῶτες, πού εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πρὸ τριῶν χρόνων ἀντάμωσα τὸν (δεῖνα) καὶ τὸν (δεῖνα), ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἔλειπαν χρόνους πολλοὺς καὶ δὲν ἤξευραν τί γίνεται εἰς τὸ σπίτι μας.

« Ἐὰν ζῆ ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα μου, εἶπέ τους νὰ μὲ συγχωρήσουν, διότι διὰ καλὸ πάντα πασχίζει ὁ ἄνθρωπος καὶ εἰς κακὸ πολλές φορὲς βγαίνει. Ἐγὼ ἀρρώστησα δυὸ φορὲς ἀπὸ κακὲς ἀσθένειες τοῦ τόπου ἐδῶ καὶ ἔκαμα πολὺν καιρὸν εἰς τὰ σπιτάλια*. Τὰ ὅτι εἶχα καὶ δὲν εἶχα ἐπῆγαν εἰς τὴν ἀσθένειαν καὶ μόλις ἐγλύτωσα τὴν ζωὴν μου. Εἶχα ὑπανδρευθῆ πρὸ δέκα χρόνων κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου ἐδῶ, ἀλλὰ τώρα εἶμαι ἀπόχηρος καὶ ἄλλο καλύτερον δὲν ζητῶ παρὰ νὰ πιάσω ὀλίγα χρήματα νὰ ἔλθω εἰς τὴν πατρίδα, ἂν προφθάσω τοὺς γονεῖς μου νὰ μ' εὐλογήσουν. Καὶ νὰ μὴν ἔχουν παράπονον εἰς ἐμέ, διότι ἔτσι θέλει ὁ Θεὸς καὶ δὲν ἠμποροῦμε ἐμεῖς νὰ πᾶμε κόντρα. Καὶ νὰ μὴ βαρυνωμοῦν, διότι, ἂν δὲν εἶναι θέλημα Θεοῦ, δὲν μπορεῖ ἄνθρωπος νὰ προκόψῃ.

« Σοῦ στέλλω ἐδῶ ἐσωκλείστως ἓνα συνάλλαγμα ἐπ' ὀνόματί σου, νὰ ὑπογράψῃς ἢ ἀγιοσύνη σου, καὶ νὰ φροντίσουν νὰ τὸ ἐξαργυρώσουν ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα, ἐὰν ζοῦν. Καὶ ἂν, ὁ μὴ γένοιτο, εἶναι ἀποθαμένοι, νὰ τὸ ἐξαργυρώσῃς ἢ ἀγιοσύνη σου, νὰ δώσῃς εἰς κανέναν ἀδελφὸ μου, ἐὰν εἶναι αὐτοῦ, ἢ εἰς κανὲν ἀνίψι μου καὶ εἰς ἄλλα πτωχά. Καὶ νὰ κρατήσῃς καὶ ἡ ἀγιοσύνη σου, ἐὰν οἱ γονεῖς

μου εἶναι ἀποθαμένοι, ἐν μέρος τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ διὰ τὰ σαρανταλείτουρα...».

Πολλὰ ἔλεγεν ἡ ἐπιστολή αὕτη καὶ ἐν σπουδαῖον παρέλειπε. Δὲν ἀνέφερε τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων, δι' ὅσα ἦτο ἡ συναλλαγμιακή. Ὁ παπα - Δημήτρης, παρατηρήσας τὸ πρᾶγμα, ἐξέφερε τὴν εἰκασίαν, ὅτι ὁ γράφας τὴν ἐπιστολήν, λησμονήσας, ὅτι εἶχεν ὀρίσει τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων παραπάνω, ἐνόμισε περιττὸν νὰ τὸ ἐπαναλάβῃ παρακατιῶν, διὸ καὶ ἔλεγε « τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ».

Ἐν τούτοις ἄφατος ἦτο ἡ χαρὰ τῆς Ἀχτίτσας, λαβούσης μετὰ τόσα ἔτη εἰδήσεις περὶ τοῦ υἱοῦ της. Ὡς ὑπὸ τέφραν κοιμώμενος ἀπὸ τόσων ἐτῶν ὁ σπινθὴρ τῆς μητρικῆς στοργῆς ἀνέθορον ἐκ τῶν σπλάγχχνων εἰς τὸ πρόσωπόν της καὶ ἡ γεροντικὴ, ρικνὴ * καὶ ἐρρυτιδωμένη ὄψις της ἠγλαίσθη μὲ ἀκτῖνα νεότητος καὶ καλλονῆς.

Τὰ δύο παιδιὰ, ἂν καὶ δὲν ἐνόουν περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἰδόντα τὴν χαρὰν τῆς μάμμης των, ἤρχισαν νὰ χοροπηδῶσιν.

Ὁ κύρ - Μαργαρίτης δὲν ἦτο ἰδίως προεξοφλητής, ἢ τοκιστής, ἢ ἔμπορος, ἦτον ὅλα αὐτὰ ὁμοῦ. Ἐνα φόρον ἐπιτηδεύματος ἐπλήρωνεν, ἀλλ' ἔκαμνε τρεῖς τέχνας.

Ἡ γραῖα - Ἀχτίσα, εἰς φοβερὰν διατελοῦσα ἔνδειαν, ἔλαβε τὸ παρὰ τοῦ υἱοῦ της ἀποσταλὲν γραμματίον, ἐφ' οὗ ἐφαίνοντο γράμματα κόκκινα καὶ μαῦρα, ἄλλα ἔντυπα καὶ ἄλλα χειρόγραφα, ἐξ ὧν δὲν ἐνόει τίποτε οὔτε ὁ γηραιὸς ἐφημέριος, οὔτε αὐτή, καὶ μετέβη εἰς τὸ μαγαζὶ τοῦ κύρ - Μαργαρίτη.

Ὁ κύρ - Μαργαρίτης ἐρρόφησε δραγμίδα ταμβάκου, ἐτίναξε τὴν βράκαν του, ἐφ' ἧς ἐπιπτε πάντοτε μέρος ταμβάκου, κατεβίβασε μέχρι τῶν ὀφρῦων τὴν σκούφιαν του, ἔβαλε τὰ γυαλιά του, καὶ ἤρχισε νὰ ξεετάζῃ διὰ μακρῶν τὸ γραμματίον.

—Ἐρχεται ἀπ' τὴν Ἀμερῖκα ; εἶπε. Σ' ἐθυμήθηκε, βλέπω, ὁ γυιὸς σου. Μπράβο, χαίρομαι.

Εἶτα ἐπανέλαβεν :

—Ἐχει τὸν ἀριθμὸν 10, ἀλλὰ δὲν ξέρομε τί εἶδους μονέδα νὰ εἶναι, δέκα σελλίνια, δέκα ρούπιες *, δέκα κολονᾶτα * ἢ δέκα...

Διεκόπη, παρ' ὀλίγον νὰ ἔλεγε « δέκα λίρες ».

— Νὰ φωνάξουμε τὸ δάσκαλο, ἐμουρμούρισεν ὁ κύρ - Μαργαρίτης· ἴσως ἐκεῖνος ξεῦρει νὰ τὸ διαβάσῃ. Τί γλῶσσα νὰ εἶναι τάχα ;

‘Ο έλληνοδιδάσκαλος, όστις έκάθητο εις παράπλευρον καφενειόν, παρακληθείς μετέβη εις τó μαγαζι του κύρ - Μαργαρίτη. Εισήλθεν, έλαβε τó γραμμάτιον, παρεκάλεσε τον κύρ - Μαργαρίτην να του δανείση τὰ γυαλιά του και ήρχισε να συλλαβίζει τους λατινικούς χαρακτήρας.

— Πρέπει να είναι άγγλικά, ειπεν, εκτός αν είναι γερμανικά. ‘Από που έρχεται αυτό τó δελτάριον ;

— ‘Απ’ τήν ‘Αμερικά, κύρ - δάσκαλε, ειπεν ή θειά - ‘Αχτίτσα.

— ‘Από τήν ‘Αμερικήν ; τότε θα είναι άγγλικόν.

Και ταύτα λέγων προσεπάθει να συλλαβίση τὰς λέξεις : TEN POUNDS STERLING, ως έφερε χειρογράφους ή έπιταγή.

— STERLING, ειπε· STERLING θα σημαίνη τάληρον, πιστεύω. ‘Η λέξις φαίνεται να είναι τής αυτης έτυμολογίας, άπεφάνθη δογματικώς.

Και επέστρεψε τó γραμμάτιον εις χείρας του κύρ - Μαργαρίτη.

— Αυτό θα είναι, ειπε, και επειδή υπάρχει επί τής κεφαλίδος ó αριθμός 10, θα είναι χωρίς άλλο γραμμάτιον δια δέκα τάληρα. Τó κάτω - κάτω, όφειλω να σās ειπω, ότι δεν γνωρίζω από χρηματιστικά. Εις άλλα ήμεις ασχολούμεθα οι άνθρωποι των γραμμάτων.

Και ταύτα ειπών, επειδή ήσθάνθη ψυχος εις τó πλακόστρωτον και κατάψυχρον μαγαζιον του κύρ - Μαργαρίτη, επέστρεψεν εις τó καφενειόν, ίνα θερμανθῆ.

‘Ο κύρ - Μαργαρίτης ειχεν αρχίσει να τρίβη τὰς χείρας και κάτι έφαινετο σκεπτόμενος.

— Τώρα, τί τὰ θέλεις, ειπε στραφεις προς τήν γραϊαν. Οι καιροι είναι δύσκολοι, μεγάλα κεσάτια*. Να τó πάρω, να σου τó εξαργυρώσω, ξέρω πως είναι σίγουρος ó παρās μου, ξέρω αν δεν είναι και ψεύτικο ; ‘Από κει κάτω, απ’ τον χαμένον κόσμον, περιμένεις αλήθεια ; *Όλες οι ψευτιές, οι καλπουζανιές*, από κει μās έρχονται. Γυρίζουν τόσα χρόνια οι σουρτούκηδες* (με συγχωρείς, δεν λέγω τον γυιό σου), εκει που ψήνη ο ήλιος τó ψωμί, και δεν νοιάζονται να στείλουν έναν παρά, ένα σωστόν παρά, μονάχα στέλλουν παλιόχαρτα.

*Έφερε δύο βόλτες περι τó τεράστιον λογιστήριόν του και έπατέλαβε.

— Και δεν είναι μικρό πράγμα αυτό, να σε χαρῶ, είναι δέκα τάληρα. Να ειχα δέκα τάληρα εγώ, παντρευόμουνα.

Εἶτα ἐξηκολούθησε :

— Μὰ τί νὰ σοῦ πῶ ; σὲ λυποῦμαι πού εἶσαι καλὴ γυναῖκα, κι ἔχεις κι ἐκεῖνα τὰ ὀρφανά. Νὰ κρατήσω ἐγὼ ἐνάμισυ τάλαρο διὰ τοὺς κινδύνους πού τρέχω, καὶ γιὰ τὰ ὀκτώμισυ πλιά... Καὶ γιὰ νᾶμαστε σίγουροι, μὴ γυρεύης κολοῦᾶτα*, νὰ σοῦ δώσω πεντόφραγκα, γιὰ νᾶμαστε μέσα... Ὀκτώμισυ πεντόφραγκα, λοιπόν... Ἄ! ξέχασα...

Τοῦναντίον δὲν εἶχε ξεχάσει· ἀπ' ἀρχῆς τῆς συνεντεύξεως, αὐτὸ ἐσκέπτετο.

— Ὁ συχωρεμένος ὁ Μιχαλιὸς κάτι ἔκανε νὰ μοῦ δίνη, δὲν θυμοῦμαι τώρα...

Καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ λογιστήριόν του.

— Μὰ κι ἐκεῖνος ὁ τεμπεντέρης* ὁ γαμβρός σου μοῦ ἔφαγε δύο τάλαρα, θαρῶ...

Καὶ ὠπλίσθη μὲ τὸ πελώριον κατάστιχόν του.

— Εἶναι δίκιο νὰ τὰ κρατήσω... ἐσένα, ὅσα σοῦ δώσω, θὰ σοῦ φανοῦν χάρισμα.

*Ἦνοιξε τὸ κατάστιχον.

Αἱ κατάπυκνοι καὶ μυροβολοῦσαι σελίδες τοῦ καταστίχου τούτου ὁμοίαζον μὲ πίνους* ἄγρους, μὲ γῆν ἀγαθὴν. Ὅ,τι ἔσπειρέ τις ἐν αὐτῷ, ἔκαρποφέρει πολλαπλασίως. Ἦτο, ὡς νὰ ἔκοπτε τις τὰ φύλλα τοῦ δενδρυλλίου, ἐκάστοτε ὅτε ἐγένετο ἐξόφλησις κονδυλίου τινός, ἀλλ' ἡ ρίζα ἔμενεν ὑπὸ τὴν γῆν, μέλλουσα καὶ πάλιν ν' ἀναβλαστήσῃ.

Ὁ κύρ - Μαργαρίτης εὔρε παρευθὺς τοὺς δύο λογαριασμούς.

— Ἐννιά καὶ δεκαπέντε μοῦ χρωστοῦσεν ὁ μακαρίτης ὁ ἄνδρας σου, εἶπε, καὶ τὰ δυὸ τάλαρα δανεικὰ κι ἀγύριστα τοῦ γαμβροῦ σου γίνονται...

Καὶ λαβὼν κάλαμον ἤρχισε νὰ ἐκτελῇ τὴν πρόσθεσιν πρῶτον καὶ τὴν ἀναγωγὴν τῶν ταλήρων εἰς δραχμάς, εἶτα τὴν ἀφαίρεσιν ἀπὸ τοῦ ποσοῦ τῶν δέκα γαλλικῶν ταλήρων.

— Κάνει νὰ σοῦ δίνω., ἤρχισε νὰ λέῃ ὁ κύρ - Μαργαρίτης.

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ εἰσῆλθε νέον πρόσωπον.

Ἦτον ἔμπορος Συριανός, παρεπιδημῶν δι' ὑποθέσεις εἰς τὴν μικρὰν νῆσον. Ἄμα εἰσελθὼν διηθύνθη μετὰ μεγίστης ἐλευθερίας καὶ θάρρους εἰς τὸ λογιστήριον, ὅπου ἴστατο ὁ κύρ - Μαργαρίτης.

— Τί ἔχουμε, κύρ - Μαργαρίτη ; Τ' εἶν' αὐτό ; εἶπεν, ἰδὼν πρό-

χειρον ἐπὶ τοῦ λογιστηρίου τὸ γραμματίον τῆς πτωχῆς γραίας.

Καὶ λαβὼν τοῦτο εἰς χεῖρας :

— Συναλλαγματικὴ διὰ δέκα ἀγγλικὰς λίρας ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν, εἶπε καθαρᾶ τῇ φωνῇ, ποῦ εὗρέθη ἐδῶ ; Κάμνεις καὶ τέτοιες δουλειές, κύρ - Μαργαρίτη ;

— Γιὰ δέκα λίρες ! ἐπανέλαβεν αὐθορμήτως ἡ Ἀχτίτσα, ἀκούσασα εὐκρινῶς τὴν λέξιν.

— Ναί, διὰ δέκα ἀγγλικὰς λίρας, εἶπε καὶ πάλιν στραφεὶς πρὸς αὐτὴν ὁ Ἑρμουπολίτης. Μήπως εἶναι δικό σου;

— Μάλιστα.

Ἡ θειά - Ἀχτίτσα, ἐν καταφάσει ἔλεγε πάντοτε ναί, ἀλλὰ νῦν ἠπόρει καὶ αὐτή, πῶς εἶπε « μάλιστα » καὶ ποῦ εὔρε τὴν λέξιν ταύτην.

— Γιὰ δέκα ναπολεόνια * θὰ εἶναι ἴσως, εἶπε δάκνων τὰ χεῖλη ὁ κύρ - Μαργαρίτης.

— Σοῦ λέγω διὰ δέκα ἀγγλικὰς λίρας, ἐπανέλαβε καὶ αὖθις ὁ Συριανὸς ἔμπορος. Παίρνεις ἀπὸ λόγια ;

Καὶ ἔρριψε δεῦτερον μακρὸν βλέμμα ἐπὶ τοῦ γραμματίου.

— Εἶναι σίγουρος παρᾶς, σοῦ λέγω. Θὰ τὸ ἐξοφλήσης ἢ τὸ ἐξοφλῶ ἀμέσως ;

Καὶ ἔκαμε κίνημα διὰ νὰ ἐξαγάγῃ τὸ χρηματοφυλάκιόν του.

— Μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ κανεὶς γιὰ ἑννέα λίρες...γαλλικές, εἶπε διστάζων ὁ κύρ - Μαργαρίτης.

— Γαλλικές ;... τὸ παίρνω ἐγὼ διὰ ἑννέα ἀγγλικές.

Καὶ στρέψας ὀπισθεν τὸ φύλλον τοῦ χάρτου, εἶδε τὴν ὑπογραφήν, ἣν εἶχε βάλει ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς, παρέβαλεν αὐτὴν μὲ τὸ ὄνομα, τὸ φερόμενον ἐν τῷ κειμένῳ, καὶ τὴν εὔρε σύμφωνον καί, ἀνοίξας τὸ χρηματοφυλάκιον, ἐμέτρησεν εἰς τὴν χεῖρα τῆς θειά - Ἀχτίτσας καὶ πρὸ τῶν ἐκθάμβων ὀφθαλμῶν αὐτῆς, ἑννέα στιλπνοτάτας ἀγγλικὰς λίρας.

Καὶ ἰδοὺ διατί ἡ πτωχὴ γραία ἐφόρει τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων καινουργῇ «ἄδολην» μανδήλαν, τὰ δὲ δύο ὀρφανὰ εἶχον καθαρὰ ὑποκαμισάκια διὰ τὰ ἰσχνὰ μέλη των καὶ θερμὴν ὑπόδησιν διὰ τοὺς παγωμένους πόδας των.

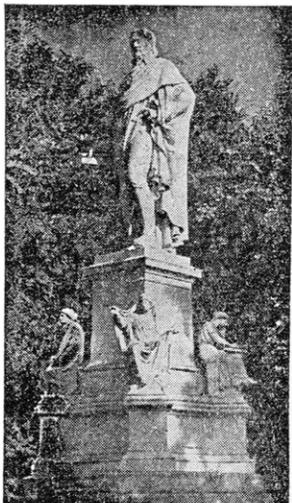
6. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

Ὁ μέγας εὐεργέτης Ἰωάννης Βαρβάκης ἐγεννήθη εἰς τὰ Φαρά κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Νεώτατος ἐγένετο πλοίαρχος καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ ἰδιοκτῆτου πλοίου του ἡρωικῶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσουκ Καϊναρτζῆ (1774) κατώρθωσε μετὰ πολλὰς περιπετείας νὰ καταφύγῃ εἰς Ὀδησσόν, ὅπουθεν πεζὸς διήνυσε τὴν τεραστίαν ἀπόστασιν μέχρι Πετροπόλεως, διὰ νὰ παρουσιασθῆ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν. Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐβοήθησε τὸν Βαρβάκην διὰ χιλίων φλωρίων εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς τὴν Ρωσίαν ὑπηρεσιῶν του καὶ μετὰ τὴν ἄδειαν τῆς ἀλείας εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ἐκεῖ ἐθριάμβευσε τὸ ἐπιχειρηματικὸν δαιμόνιον του καὶ ταχέως ἔγινε πλουσιώτατος ἀλλὰ καὶ μέγας εὐεργέτης τῶν Ἑλληνικῶν παροικιῶν καὶ τῶν ἐνοπίων Ρώσων, ἰδίως εἰς Ἀστραχὰν καὶ Ταϊγά-νιον, ὅπου τελικῶς ἐγκατεστάθη.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὡν ὁ Βαρβάκης, δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῆ σωματικῶς· οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ὅμως ἔπαυσε νὰ κινῆ κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐδωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἐξώπλισε καὶ ἐφωδίασε διὰ τῶν ἀναγκαίων ἅπαντας τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ταϊγανίου Ἕλληνας ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέξωσι, καὶ ἔπεμψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην. Μόλις δὲ μαθὼν τὰς ἐν Ἑλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθεὶς ὅτι ἐν τοῖς πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἡ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπεμψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἑκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων· συνάμα δὲ ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ φορτία ὀλόκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἅπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφὴν τοῦ ἀγῶνος· ἅπασ δ' ἔπεμψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἄλλ' ἀγών, διαρκέσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαύτας σχῶν περιπετείας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ λάβῃ καὶ ἄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μιᾷ τῶν περιπετειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν, ἐμφαίνον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

Ἀναγκαῖον ἐθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἄλλ' οἱ ναῦται ἐδή-

λωσαν ότι άνευ χρημάτων δέν έκπλέουσι· χρήματα δέ ούδαμοϋ ύπηρ-
χον, πλήν τών του Βαρβάκη παρά τινι συγγενεί του· οϋτος μέν,
αίτηθεις παρά τής δημογεροντίας, ήρνήθη δικαιολογούμενος ότι τά
χρήματα είναι του Βαρβάκη· αύτη δέ έν τῷ δικαιώματι του Ισχυρο-
τέρου και τής ανάγκης παρεβίασε τόν οίκον και τό ταμείον του συγ-
γενοϋς του Βαρβάκη και έλαβεν όσα εύρε χρήματα· ό συγγενής πα-

ρεπρονέθη πικρότατα κατά τής διαγωγής
ταύτης τής δημογεροντίας εις τόν Βαρ-
βάκη και έξηπείτο τρόπον τινά ίκανο-
ποίησιν. 'Αλλ' ό άγαθος πατριώτης, ά-
ναγνοϋς τήν έπιστολήν, άντι παντός
άλλου, παρήγγειλεν εις τόν συγγενή του
νά σπεύση νά έκφράση τήν εύχαρίστη-
σιν και τήν ευγνωμοσύνην του Βαρβά-
κη εις τήν δημογεροντίαν, δι' ήν λαμβά-
νει πρόνοιαν προς σωτηρίαν και άπε-
λευθέρωσιν τής πατρίδος.

'Αλλά δυστυχώς αί έλπίδες του Βαρ-
βάκη κατά τό τελευταίον τουτο έμαται-
ώθησαν. 'Εν Βιέννη δ' εύρισκόμενος οϋ-
τος έμαθε τήν καταστροφήν των Ψαρών·
τότε δέ δέν ήκουσεν οϋτε τās έκ τής κοι-
νωνικής αυτού έν Ρωσία θέσεως έπιβαλ-

λομένας αξιώσεις, οϋτε τήν έκ των γηρατείων φυσικήν άδυναμίαν·
άλλ' όλος αίσθημα και όλος καρδιά γενόμενος, έσπευσεν άμέσως εις
Τεργέστην· εκείθεν δέ, φορτώσας πλοία όλόκληρα μέ ένδύματα και
τροφάς, έξέπλευσεν εις τήν χώραν τής καταστροφής, ίνα έπιχύση του-
λάχιστον όσον ήδύνατο βάλαμον εις τās έκ ταύτης προξενηθείσας
οϋλάς· αλλά ποϋ ν' άποβιβασθή; Τά Ψαρά, ώς γνωστόν, έπι μέν τής
άλώσεως αυτών υπό των Τούρκων είχον μεταβληθή εις πραγματικήν
κοιλάδα του κλαυθμώνος· μετά δέ ταϋτα έπι τής ανακτήσεως αυτών
υπό τήν 'Ελλήνων μετεσχηματίσθησαν εις φρικώδη έρημον, άναπο-
λοϋσαν μόνον όσον ένδόξους τόσον και σπαραξικαρδίους σκηνάς.

Κατ' ανάγκην λοιπόν τότε άπεβιβάσθη ό Βαρβάκης εις Μονεμ-
βασίαν· εκεί δέ οϋτε στιγμήν άπώλεσε· τήν χείρα άείποτε εις τό
βαλλάντιον έχων, έσπευδε τινών μέν, καθ' εκατοντάδας, νά προμη-

θεύση ἐνδύματα, τινῶν δὲ ἄλλων, κατὰ χιλιάδας, νὰ οἰκονομήσῃ τροφὰς ἢ ὑποδήματα ἢ ὄπλα ἢ πολεμοφόδια καί, ὡς εἶπεν, τῶν πάντων ἦτο ἠναγκασμένος νὰ προμηθεύσῃ τὰ πάντα ὁ Βαρβάκης. Τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἅπαντες οἱ ἐν Μονεμβασίᾳ τῶν πάντων εἶχον ἀνάγκη καὶ εἰς ἅπαντα ἐπέχυσαν ἱαματικὸν βάλσαμον αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες τοῦ Βαρβάκη· ἐν μόνον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεραπεύσωσιν αὐταὶ ν' ἀποδώσωσι δηλαδὴ τέκνα εἰς τὰς μητέρας· υἱοὺς εἰς τοὺς πατέρας· ἀδελφὰς εἰς τοὺς ἀδελφοὺς· συζύγους εἰς τοὺς συζύγους· πατέρας εἰς τὰ τέκνα· καὶ τὰ Ψαρὰ εἰς τοὺς Ψαριανοὺς. Τὰ μὲν τούτων κατεβρόχθισαν, ὡς γνωστόν, τὰ κήτη τῆς θαλάσσης· τοὺς δὲ ἀγωνιζομένους υἱοὺς τῶν πατέρων διέβρωσαν αἱ φλόγες· αἱ δὲ περισωθεῖσαι ἀδελφαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν· οἱ δὲ γέροντες πατέρες τῶν τέκνων ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἄερα· καὶ τὰ Ψαρὰ τελευταῖον εἶχον μετασχηματισθῆ, ὅπως περιγράφει αὐτὰ ὁ ποιητὴς Σολωμός.

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
περπατῶντας ἢ Δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γενομένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
ποὺ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἄλλὰ τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὁ Βαρβάκης κατ' ἔναντι τοιούτων καὶ τοσούτων συμφορῶν ; Πλὴν ἄλλ' ὅμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνότων ἐφείσθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὄλως φιλανθρωπικοῦ τούτου καθήκοντος, ἔσπευσεν εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας ἰκανὴν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν ἑνὸς κεντρικοῦ σχολείου. Ἄπαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν Βαρβάκη προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα κατὰ λέξιν, ὅπως περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὧν, νομίζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώσης περὶ τῶν Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

«Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε τὸν Βαρβάκη διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπεσχέθη ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτηρίου καὶ περὶ σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἤτοι τὴν 20 Νοεμβρίου 1824, ἐν πληρεῖ συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πατριωτικὸν ἔγγραφον τῆς αἰωνίου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὅποια καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρώνωνται οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐν Ἄργει κεντρικὸν σχολεῖον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἐκτιμῶν τὰς πατριωτικὰς πράξεις τοῦ Βαρβάκη, ἐκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ Ἔθνους.

» Ὀλίγος ἔκτοτε παρήλθε καιρὸς, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσεν ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12 Ἰανουαρίου 1824. Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβιώσεώς του πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατελύπησεν ἅπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 26 Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ αἰδίου Βαρβάκη, ἀπέστειλε προβούλευμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον, ἵνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ Ἔθνος, ὁ ὑπουργὸς τῆς θρησκείας διορίσῃ ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἐκκλησίας νὰ ψάλλωσι μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἐκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς θρησκείας διέταξε καὶ ἕναι τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἐκκλησίας.

» Πόσον δὲ ἀκραιφνὴς ἦτον ἡ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ αἰδίου τούτου ἀνδρὸς δείκνυται ἐκ τῆς διαθήκης του. Ἄπασαν τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῇ Λύκειον, εἰς τὸ ὅποιον νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ Ἑλληνοπαῖδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἀξίαν δυσπραγησάντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπὼν δέκα χιλιάδας τάληρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὅπου ἤθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθούσα τὸν θάνατον τοῦ αἰδίου, τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην, ὥρισεν διὰ ψηφίσματος, ὥστε τὴν 12 Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίτου, νὰ τελεῖται ἐπ' ἐκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικαῖς δαπάναις, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὠνόμασε καὶ ὄδον Βαρβάκη.

» Πολλὰ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεων του μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστοί εἰσιν αἱ

γενόμεναι εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἀνήγειρον ἔκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέβαλλε δυστυχεῖς καὶ ἐχορῆγει εἰς συγγραφεῖς συνδρομὰς γενναίας εἰς ἔκδοσιν συγγραμμάτων δι' ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίει, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν μὴ γνῶ τω ἢ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἢ δεξιὰ σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπθηνάτισε τὸ ὄνομά του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος ᾧ κοδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Λύκειον, εἰς ὃ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἐκεῖνον τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι σήμερον ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ».

Σημείωσις : Ἡ Πατρίς ἐτίμησεν ἐπαξίως τὸν Ἰωάννην Βαρβάκην : Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κήπου τοῦ Ζαππεῖου ἐστήθη μαρμάρινος ἀνδριὰς αὐτοῦ, εἰς δὲ τὴν εἴσοδον τοῦ Α' Νεκροταφείου Ἀθηνῶν ἀνηγέρθη καλλιμάρμαρος τάφος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχουν ἐναποτεθῆ τὰ ὀστέα του μεταφερθέντα τὸ 1934 ἐκ Ζακύνθου. Τὸ Βαρβάκειον Λύκειον ἔχει μετονομασθῆ εἰς Βαρβάκειον Πρότυπον Σχολήν, προσηρτημένη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, παραμένει ὅμως φερέοικος ἀπὸ τοῦ 1944, ὅτε ἐπυρπόλησαν οἱ κομμουνισταὶ τὸ κτήριο, τὸ ἀνεγερθὲν διὰ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Βαρβάκη. Τελευταίως διὰ νόμου ἰδρύθη τὸ « Βαρβάκειον Ἴδρυμα », τὸ ὁποῖον, διαχειριζόμενον τὸ κληροδοτήμα τοῦ Βαρβάκη, θὰ ἐπιδιώξῃ τὴν στέγασιν τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς Βαρβακείου Προτύπου Σχολῆς.

Ἡ Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολὴ τελεῖ κατ' ἔτος τὴν 12 Ἰανουαρίου μνημόσυνον τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν.

Βίοι Παράλληλοι, τόμ. Γ'

Ἀναστάσιος Γούδας

7. ΕΡΓΑΣΙΑ

Ξημερώνει. Αὐγὴ δροσάτη
 μὲ τὸ πρῶτό της πουλι
 λὲς καὶ κράζει τὸν ἐργάτη
 στὴ φιλόπονη ζωή.

Πρὶν ἀχνίση κάθε ἀστέρι,
 μὲ χαρούμενη καρδιά
 νέοι μισόκοποι καὶ γέροι
 τρέξετ' ὅλοι στὴ δουλειά.

Πέρα ἐκείθεν οἱ φροντίδες
 ὡς πετάξουνε καθῶς
 ξαφνισμένες νυκτερίδες,
 ὅπου ἀγνάντεψαν τὸ φῶς.

Μὴ σᾶς εἶναι ὁ ξένος πλοῦτος
 ἐν' ἀγκάθι στὴν καρδιά,
 πέστε ἀζήλευτα : « εἶναι τοῦτος
 ἐργασίας κληρονομιά ».

Σηκωθῆτε, ἡ γῆ χαρίζει
 μόνον ἄφθονον καρπὸ,
 ἂν ὁ κόπος τὴν ποτίζει
 μ' ἕναν ἰδρωτὰ συχνό.

Σὰν ἐσᾶς, ἀδέλφια, ἰδρώνει
 καὶ ὁ σοφός, πὺ μὲ τὸ νοῦ
 κάμπους ἄμετρος ὀργώνει
 γιὰ θροφή τοῦ λογισμοῦ.

Δίχως ἄνεσι καὶ σχόλη
 πάντα, ὡς ἄξιος δουλευτῆς
 τὸ ἀνθρώπου του περιβόλι
 σκάφτει, σπέρνει ὁ ποιητῆς.

Πάντα, ναὶ τοῦ τίμιου κόπου
 οἱ γλυκύτετοι καρποὶ
 νᾶναι οἱ μόνοι, πὺ τ' ἀνθρώπου
 σῶμα θρέφουν καὶ ψυχὴ.

¹Ἐπρωτοδημοσιεύθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸ περιοδικὸν « Κερκυραϊκὴ Ἀνθολογία », 1915.

Γεράσιμος Μαρκοράς

8. Η ΚΑΛΩΣΥΝΗ ΣΟΥ

ὦ τί μεγάλη ἡ καλωσύνη σου !
 Κακὸ δὲν κάνεις σὲ κανένα·
 μὰ ὅ,τι κακὸ ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
 τρέμεις μὴ γίνεται ἀπὸ σένα.

Κι ἂν τὸ κακὸ σὲ σένα γίνηκε,
 νὰ συχωρέσης δὲ σοῦ φτάνει·
 πᾶς καὶ ζητᾷς ἐσὺ συχώρεσι
 γιὰ τὸ κακὸ, ποὺ σοῦχουν κάνει.

Σοῦχει γεμίσει ἡ καλωσύνη σου
 δροσιὰ τὰ χεῖλη, ἀνθούς τὰ χέρια,
 τὰ μάτια φῶς· πέφτουν στὸ διάβα σου
 λευκὰ φτερὰ ἀπὸ περιστέρια.

Σύννεφο ἂν ἴσκιωσε τὰ μάτια σου,
 τὸ φῶς θὰ διώξη τὸ σκοτάδι·
 τὰ χέρια σου μ' ὄργη ἂν ἀπλώθηκαν,
 θ' ἀποτελειώσουν μ' ἓνα χᾶδι.

Πικρὰ τὰ χεῖλη σου ἂν ἀνοίχτηκαν,
 —ὦ καλωσύνη σου μεγάλη —
 γλυκὰ θὰ κλείσουν, καὶ στὸ διάβα σου
 λευκὰ φτερὰ θὰ πέσουν πάλι.

« Κλειστὰ Βλέφαρα »

Γεώργιος Δροσίνης

9. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη
 τῆ νύκτα. Σπᾶνια νύκτα! πρώτη καὶ τελευταία, θαρρῶ, στὴ ζωὴ μου.
 Τί εἶχαμε φορτωμένο ; Τί ἄλλο ἀπὸ σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε ; Ποῦ
 ἄλλοῦ ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Πράγματα καὶ τὰ δυό, ποὺ τὰ ἔκαμα τὸ λι-

γώτερο εἴκοσι φορές. Μὰ ἐκείνη τὴ βραδιά ἔνοιωθα τέτοιο πλάκωμα στὴν ψυχή, πού κινδύνευα νὰ λιποθυμήσω. Δὲν ξέρω τί μοῦ ἔπαιε· θὲς ἢ γαληνεμένη θάλασσα, θὲς ὁ ξάστερος οὐρανός, θὲς τὸ τσουχτερό λιοπύρι· δὲν μπορῶ νὰ τὸ εἰπῶ. Μὰ εἶχα τόσο βαρειά τὴν ψυχή, πού, ἂν μὲ ἄρπαζε κανεὶς νὰ μὲ ρίξει στὸ νερό, « ὄχι! » δὲ θά 'λεγα.

Ὁ ἥλιος ἦταν τὴν τῶρα βασιλεμμένος. Τὰ χρυσοπόρφυρα συννεφάκια, πού συντρόφευαν τὸ βασιλεμμά του, σκάλωσαν κάπου μαῦρα σὰν μεγάλες καπνιές. Ὁ Ἀποσπερίτης ἔλαμψε κρυσταλλόχιοιο μέσα στὰ σκοῦρα. Φάνηκαν ψηλὰ οἱ ἀστερισμοὶ ἕνας - ἕνας. Τὰ νερὰ κάτω πῆγαν ἐκείνο τὸ λευκοσκότειο χρῶμα, τὸ κρύο καὶ λαχταριστὸ τοῦ ἀτσαλιοῦ. Τὸ ναυτόπουλο ἄναψε τὰ φανάρια· ὁ καπετάνιος κατέβηκε νὰ κοιμηθῆ· ὁ Μπούλμπερης ἔκατσε στὸ τημῶνι. Ὁ Μπραχάμης, ὁ σκύλος μας, κουλλουριάστηκε στὴ ρίζα τοῦ ἀργάτη* νὰ ἡσυχάσει κι ἐκεῖνος.

Ἐγὼ οὔτε νὰ ἡσυχάσω μποροῦσα. Οὔτε ὕπνο, οὔτε ζύπνο. Δοκίμασα νὰ πιάσω κουβέντα μὲ τὸν τημωνιέρη· μὰ εἶχε τόση ἀνοστιά, πού ἔσβησε σὰν φωτιά ἀναμμένη σὲ χλωροξυλα. Πῆγα νὰ παίξω μὲ τὸ Μπραχάμη· ἀλλὰ κι ἐκεῖνος τρύπωσε ἀκόμα περισσότερο τὸ μουςούδι* στὰ πόδια του καὶ βαριεστισμένος γρίνιασε, σὰν νὰ μοῦ ἔλεγε : — "Ἀφσέ με καὶ δὲν ἔχω τὴν ὄρεξί σου !

Τότε βαριεστισμένος κι ἐγὼ πῆγα καὶ ξαπλώθηκα μπρούμυτα καταμεσίς κι ἔκλεισα στὴ χούφτα τὰ μάτια μου. "Ἦθελα νὰ μὴ βλέπω τίποτα, νὰ μὴν αἰσθάνωμαι πὼς ζῶ. Καὶ λίγο - λίγο σχεδὸν τὸ κατάρθωσα. Κάτι ἐλάχιστο, σὰν θαμπὸ κανδηλάκι, ἔνοιωθα νὰ ζῆ μέσα μου καὶ γῦρο τὸ κορμί μου νὰ σμίγη καὶ νὰ χωνεῖται μέσα στ' ἀναίσθητα σανίδια τῆς κουβέρτας.

Πόσο ἔμεινα ἔτσι, δὲν ξέρω. Τί μοῦ ἦλθε στὸ νοῦ κι ἂν μοῦ ἦλθε τίποτα, δὲ θυμοῦμαι. "Ἐξαφνα ὅμως ἄρχισα ν' ἀνατριχιάζω· σὰν κάποιος μαγνήτης νὰ ἐρέθισε τὰ νεῦρά μου, ὅπως ἢ ὑγρασία ἀναγκάζει τὰ πουλιὰ στὸ φλυάρισμα. Κι εὐθύς πορφυρὸ κύμα χύθηκε ἐπάνω μου. Καὶ ὅπως ὁ κοιμάμενος σὲ σκοτεινὸ δωμάτιο αὐτόματα ζυπνᾷ στὸ λαμπρὸ φῶς τῆς ἡμέρας, κι ἐγὼ ἄνοιξα τὰ μάτια μου. Τ' ἄνοιξα ἢ τὰ 'κλεισα, δὲ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πὼς ἔμεινα ἀκίνητος. Πρώτη μου σκέπη ἦταν πὼς ζύπνησα στὸ στομάχι κάποιου ψαριοῦ, πού ρούφηξε τὸ καράβι μας. Καὶ ὅμως δὲν ἦταν στομάχι ψαριοῦ. Ἦταν ὁ οὐρανὸς ψηλὰ καὶ κάτω ἢ θάλασσα. Μὰ ὅλα, ψηλὰ καὶ

χαμηλά, στρωμένα ήταν με ρούχο κατακόκκινο, κυματιστό, και έβραφε με άβρο φεγγοβόλημα ως και τὸ σωτρώπι τῆς σκάφης μας. Κάπου στὰ πέρατα τῆς γῆς πυρκαϊὰ τίναζε τὴ λαμπάδα τῆς ψηλά κι ἔρριχνε φοβεροὺς ἀπλοκαμοὺς πέρα - δῶθε. Μὰ ποῦ τὸ κάμμα και ποῦ ἡ αἰθάλη τῆς ; Και τὰ δυὸ ἔλειπαν.

Κάτω στὰ βάθη τοῦ βοριᾶ κάποιο μενεξεδένιο σύννεφο ἄπλωσε και τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' ἀστέρια, τὰ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ τὸ πυκνὸ μαγνάδι* του. Και παραπάνω τόξο ἀπλώθηκε λευκοκίτρινο κι ἔχυσε μεσούρανα ποτάμια σκοτεινὰ και ποτάμια πράσινα, χρυσορρόδινα και γλαυκά, λὲς και ἤθελε νὰ βάψη τὸ στερέωμα. Και τὸ τόξο, κινητὸ σὰν ἀνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνούσε τὰ κρόσσα ἐμπρός, ἀπλωνε τὶς ἀραχνοῦφαντες δαντέλλες του και πρόβαινε, ὅπως ἡ πλημμύρα προβαίνει και σκεπάζει με ἀφροὺς και γλῶσσες τὴν ἀμμουδιά. Τ' ἀέρινα ποτάμια ἔτρεχαν γοργὰ και φούσκωναν και κυλοῦσαν πάντα σκοτεινὰ ἢ πράσινα, χρυσορρόδινα ἢ γλαυκά, και σκόρπιζαν ἀντιφεγγίσματα ὀλοῦθε. Ἡ θάλασσα ἀκίνητη ἀντανακλοῦσε τὰ τόσα χρώματα και φαίνονταν ὅλα ξαφνισμένα μέσα στὴν τόση λάμψη. Μὰ περισσότερο ξαφνισμένος ἦμουν ἐγώ. Δὲν ἤξερα τί νὰ κάμω και τί νὰ συλλογισθῶ. Ἔφτασε, εἶπα, τοῦ κόσμου ἡ συντέλεια. Τέτοια ὁμοσ συντέλεια μποροῦσε νὰ εὐχαριστήση τὸν καθένα. Ἡ Γῆ βούλεται νὰ πεθάνη μέσα στὰ ροδοκύματα!

Ἔξαφνα ἀνατρώμαξα. Κάτω βαθιά, μέσ' ἀπὸ τὸ μενεξεδένιο σύννεφο, εἶδα νὰ προβαίνει ἴσκιος πελώριος. Ἡ χονδρὴ κορμοστασιά, τὸ πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν Ἀγιονόρος. Τὰ δυὸ του μάτια γύριζαν φωτεινοὺς κύκλους κι ἔβλεπαν περήφανα τὸν Κόσμο, πρὶν τὸν κλωτσήσουν στὴν καταστροφή. Νά τος, εἶπα, ὁ θεόσταλτος ἄγγελος, ὁ χαλαστής και σωτήρας! Τὸν ἔβλεπα κι εἶχα σύγκρου στὴν ψυχή. Ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή πρόσμενα νὰ πέση τὸ φρικτὸ κτύπημα. Πάει τώρα ἡ Γῆ με τοὺς καρπούς, πάει κ' ἡ θάλασσα με τὰ ξύλα τῆς! Οὔτε τραγούδια πλιό, οὔτε ταξίδια.

Ἄλλὰ δὲν ἄκουσα τὸ κτύπημα. Ὁ ἴσκιος πρόβαινε στὰ νερὰ με ἄλματα πύρινα. Κι ὅσο γρηγορώτερα πρόβαινε, τόσο μίκραινε ἡ κορμοστασιά του.

Και ἔξαφνα ὁ θεότρομος ὄγκος, χιλιόμορφη κόρη στάθηκε ἀντίκρου μου. Διαμαντοστόλιστη κορῶνα φοροῦσε στὸ κεφάλι και τὰ πλοῦσια μαλλιά γαλάζια χήτη* ἀπλωναν στὶς πλάτες ὡς κάτω στὰ κύματα.

Τò πλατύ μέτωπο, τ' άμυγδαλωτά μάτια, τὰ χείλη της τὰ κοραλλένια έχυναν γύρο κάποια λάμφι άθανασίας και κάποια περηφάνεια βασιλική. Άπό τὰ κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι έσφιγγε τò κορμί όλόχρυσος θώρακας λεπιδωτός και πρόβαλλε στο άριστερό τήν άσπίδα κι έπαιζε στο δεξι τή Μακεδονική σάρισσα.

Δέν είχα συνέλθει άπό τήν άπορία και φωνή γλυκειά, ήρεμη και μαλακή άκουσα νά μου λέη :

- Ναύτη - καλεναύτη· ζή ό βασιλιās Άλέξανδρος ;

‘Ο βασιλιās Άλέξανδρος! ψιθύρισα μέ περισσότερη άπορία. Πώς είναι δυνατόν νά ζή ό βασιλιās Άλέξανδρος; Δέν ήξερα τί ρώτημα ήταν εκείνο και τί νά τής άποκριθώ, όταν ή φωνή ξαναδευτέρωσε :

- Ναύτη - καλεναύτη· ζή ό βασιλιās Άλέξανδρος ;

- Τώρα, Κυρά μου ! άπάντησα χωρίς νά σκεφθώ. Τώρα βασιλιās Άλέξανδρος ! Ούτε τò χωμά του δέ βρισκεται στη γή.

‘Οιμέ! κακό πού τò ‘παθα! ‘Η χιλιόμορφη κόρη έγινε μεμιάς φοβερό σίχαμα. Κύκλωπας βγήκε άπό τò κύμα κι έδειξε λεπιοντυμένο τò μισό κορμί. Ζωντανά φίδια τὰ μεταξόμαλλα σηκώθηκαν πέρα - δώθε, έβγαλαν γλώσσες και κεντριά φαρμακερά κι έχυσαν φοβεριστικό άνεμοφύσημα. Τò θωρακωτό στήθος και τò παρθενικό πρόσωπο άλλαξαν άμέσως. Τώρα καλογνώρισα μέ ποιόν είχα νά κάμω ! Δέν ήταν ό Χάρος τής γής, ό χαλαστής και σωτήρας άγγελος. ‘Ηταν ή Γοργόνα, τού Άλεξάνδρου ή άδελφή, πού έκλεψε τò άθάνατο νερό και γύριζε ζωντανή και παντοδύναμη. ‘Η Δόξα ήταν τού μεγάλου κοσμοκράτορος, άγέραστη κι αιώνια σέ στεριά και θάλασσα. Και μόνο για Κείνης τόν έρχομό έχυσε ό Πόλος τò Σέλας του, νά στρώση τόν άθέρα μέ τής πορφύρας τò χρώμα. Δέ ρωτούσε βέβαια για τò φθαρτό σώμα, αλλά για τή μνήμη τού άφέντη της. Και τώρα στην άκριτή μου άπόκρισι μανιασμένη έρριξε τò χέρι, ένα δασοτριχωμένο και βαρύ χέρι στην κουπαστή, έπαιξε ζερβόδεξα τήν ουρά της κι έδειξε ‘Ωκεανό τόν μαλακό Πόντο.

- ‘Όχι, Κυρά, φέμματα!... τρανοφώναξα μέ λυμένα γόνατα.

‘Εκείνη μέ κοίταξε άυστηρά και μέ φωνή τρεμάμενη ξαναρώτησε :

- Ναύτη - καλεναύτη· ζή ό βασιλιās Άλέξανδρος ;

- Ζή και βασιλεύει· άπάντησα εύθύς. Ζή και βασιλεύει και τόν κόσμο κυριεύει.

Ἦκουσε τὰ λόγια μου καλά. Σὰν νὰ χύθηκε ἀθάνατο νερὸ ἢ φωτὴ μου στὶς φλέβες της, ἄλλαξε ἀμέσως τὸ τέρας κι ἔλαμψε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τὸ κρινᾶτο χέρι της ἀπὸ τὴν κουπαστή, χαμογέλασε ροδόφυλλα σκορπῶντας ἀπὸ τὰ χεῖλη της. Καὶ ἔξαφνα στὸν ὀλοπόρφυρον ἄερα χύθηκε τραγοῦδι πολεμικό, λὲς καὶ γύριζε τῶρα ὁ Μακεδονικὸς στρατὸς ἀπὸ τὶς χῶρες τοῦ Γάγγη καὶ τοῦ Εὐφράτη.

Σήκωσα τὰ μάτια ψηλὰ καὶ εἶδα τ' ἀέρινα ποτάμια, τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ πράσινα, τὰ χρυσορρόδινα καὶ τὰ γλαυκὰ, νὰ σμίγουν στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ κάνουν Στέμμα γιγάντειο. Ἦταν κάμωμα καιροῦ ἢ μὴν ἦταν ἀπόκρισι στὸ ρῶτημα τῆς ἀθάνατης; Ποιὸς ξέρει. Μὰ σιγὰ - σιγὰ οἱ ἀκτίνες ἄρχισαν νὰ θαμβῶνουν καὶ νὰ σβήνουν μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, λὲς κι ἔπαιρνε τὰ κάλλη μαζί της ἡ Γοργόνα στὴν ἄβυσσο.

Τῶρα οὔτε Στέμμα οὔτε Τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου - κάπου σκόρπια σύννεφα ἔμεναν στακτιὰ καὶ κάτωχρα· καὶ μέσα στὴν ψυχὴ μου θαμβή καὶ ξέθωρη ἢ πορφύρα τῆς πατρίδος μου.

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τὴ νύκτα.

« Λόγια τῆς Πλώρης »

Ἀνδρέας Καρζαβίτσας

10. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΩΣΥΝΗ

Ἐξω ἀπ' τὸ χωριὸ Λιθιά, μιὰ γυναῖκα, πού ὠδηγοῦσε λίγα πρόβατα, σάστισε ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ παρουσία τοῦ αὐτοκινήτου μας καὶ προσπαθῶντας νὰ σώσῃ ὅλα μαζί τὰ ζῶά της, πού καθένα τράβηξε πρὸς ἄλλη κατεῦθονσι, ἔπεσε πάνω στὸ δεξι πτερό καὶ κτύπησε γερὰ τὸ γοφὸ της. Σταματήσαμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε καὶ τὴν ἀνασηκώσαμε. Ἀλλὰ μόλις βεβαιώθηκε πὼς τὰ πρόβατά της δὲν εἶχαν πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε καὶ μᾶς εἶπε νὰ πᾶμε στὴ δουλειὰ μας. Θελήσαμε νὰ τὴ γυρίσωμε στὸ χωριὸ της, νὰ τὴν περιποιηθοῦμε. Μὰ κείνη φαινόταν γιὰ ἓνα μόνο πρᾶμμα νὰ νοιάζεται, μήπως μᾶς στενοχωρήσῃ, καὶ μᾶς παρακαλοῦσε νὰ μὴν καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων, πού ταξιδεύει μαζί μας, ἀπορεῖ μὲ τὴν ἀγαθότητα τῆς χωριάτισσας. Κι ἐγὼ τοὺς ἐξηγῶ πὼς ἀπὸ τοὺς παλιούς χρόνους γνώρισμα τῆς φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλωσύνη. Πέλαγος

αίσθήματος εἶν' ἡ καρδιά τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲν εἶχαν αὐτὸ τὸ προ-
τέρημα, θὰ ἦταν ἀνυπόφοροι τοὺς καιροὺς τῆς ἀναρχίας...

Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς κατάργησαν οἱ Ἕλληνες τὴς ἀνθρω-
ποθυσίες κι ὠρίσαν ἀντὶ τῶν σκλάβων νὰ θυσιάζωνται βόδια. Μετὰ
τὴ θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκότωνε τὸ ζῷο, ἔτρεχε νὰ
κρυφθῆ σπῆτι του σὰν ἐγκληματίας, ὅσο νὰ πάη ἕνας ἱερωμένος νὰ
τὸν ἐξαγνίσῃ.

Τόση φρίκη τοὺς ἐνέπνεεν ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τὴν ἀπαγό-
ρευαν καὶ στοὺς ἄλλους λαοὺς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνήθιζαν νὰ σκοτώ-
νουν παιδάκια στὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ Μολῶχ*. Ὅταν ὁ Γέλων τῶν Συ-
ρακουσῶν νίκησε τοὺς Καρχηδόνιους, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς εἰρή-
νης, πού τοὺς ἐπέβαλε, ἦταν νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη
συνήθεια. Τέλος τὸν Χρυσοῦν Αἰῶνα ἴδρυσαν τοὺς « ἀναιμάκτους
βωμούς », γιὰ νὰ μὴ σφάζωνται οὔτε κὰν ζῷα, καὶ ψηφίσθησαν στὴν
Ἀθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ
ἕνα μουλάρι τῆς Ἀκροπόλεως, πού στραβώθηκε, καὶ ἡ Βουλὴ διέταξε
νὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο ὅσο νὰ ψοφήσῃ.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ οὔτε ἔτρωγαν, οὔτε πωλοῦσαν ποτὲ τὰ
βόδια τοὺς ἅμα γερνοῦσαν, ὅπως κάνουμε μεῖς, ἀλλὰ τὰ γηροκο-
μοῦσαν. Ἐνα σκύλο πού εἶχε μαζί του ὁ ναύαρχος Ἐάνθιππος στὴ
Σαλαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στὸ ἀκρωτήρι, πού λέγεται ὡς
σήμερα Κυνόσουρα καὶ στὴν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι*
τῆς ναυμαχίας.

Ὁ Λυσίας γράφει πὼς μισοῦσαν τόσο τοὺς φονιάδες, ὥστε ἕναν
Ἀγόρατο, πού ἔχε σκοτώσει ἄνθρωπο χωρὶς νὰ θέλῃ, ἔπαψαν νὰ
τὸν δέχωνται σπῆτι τους καὶ « ὡσπερ ἀλιτήριον οὐδεὶς διελέγετο », ὅσο
νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ ξενιτευθῆ.

Ἔτσι καὶ τὸν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τὸν Μέλητο. ἀφοῦ ἔδωσαν
ἐκεينوῦ τὸ κώνειο, τὸν θεώρησαν μισαμένο καὶ τοῦ ἔκαμαν τὴ ζωὴ
ἀβίωτη. Μιὰ μέρα πού πῆγε στὰ δημόσια λουτρά νὰ πλυθῆ, ἔ-
φυγαν ἐπιδεικτικὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι καὶ δὲν ξαναμπῆκαν μέσα παρὰ
ἀφοῦ οἱ ὑπηρέτες τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τὴ δεξαμενὴ κι ἄλλαξαν
τὸ νερό.

Ὅταν ὁ Ἀλκανδρος δοκίμασε νὰ δολοφονήσῃ τὸ Λυκοῦργο τῆς
Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νὰ τοῦ τὸν παραδώσουν, γιὰ νὰ τὸν
τιμωρήσῃ ὅπως ἤθελε. Πῆρε στὸ παλάτι τὸ δολοφόνο, τὸν παιδα-

γώγησε καὶ τὸν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του : « Ἀπὸ βίαιο, ἔλεγε, τὸν διώρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη ».

Μετὰ τῆ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ξέρξης, ἄρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιὸ πολιτισμένου κράτους μετὰ τὸ ἑλληνικόν, ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καὶ τὸ τριγύριζε σ' ἓνα παλούκι. Ἡ ἡμερότητα τῶν Ἑλλήνων φάνηκε στὶς Πλαταιές, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόνιος καὶ κάποιος ζήτησε γιὰ ἐκδίκησι νὰ κάμουν τὸ ἴδιο. Ὁ βασιλεὺς ὁμως τῆς Σπάρτης Πausanίας, ἀνεπιὸς τοῦ Λεωνίδα, τὸ ἀπαγόρευσε κι ἔθαψε τὸν ἔχθρὸ μὲ μεγάλες τιμές.

Ὅταν πολιορκῶντας τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ τοὺς δώσῃ ἑπτὰ μέρες ἀνακωχῆ νὰ γιορτάσουν τῆ Σκηνοπηγία*, ὄχι μόνο δέχθηκε, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἔμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπαν ταῦροι καὶ λιβανωτὰ γιὰ τὶς καθιερωμένες θυσίες, τὰ πῆγε μόνος του ὡς τὶς πύλες τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὰ παρέδωσε στὸν Ἀρχιερέα.

Ὁ Θουκυδίδης γράφει πὼς οἱ Κορίνθιοι πολεμῶντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν « ἔχειρία », γιὰ νὰ τελέσουν τὰ Ἴσθμια, στὰ ὁποῖα καλέσανε καὶ πῆγαν οἱ ἀθλητὲς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἄμα γινόταν σεισμὸς σὲ μιὰ πόλι, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καὶ τῆ βοηθοῦσαν, ἔχθρες καὶ φίλες. Ἔτσι, ὁ Πολύβιος ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἔχθρῶν τῆς Ρόδου ὅσων στείλανε μετὰ τὸ σεισμό, πού τὴν κατάστρεψε καὶ τῆς γκρέμισε τὸν Κολοσσόν, ποιοὺς χρήματα, ποιοὺς τροφές, ποιοὺς σκεπάσματα.

Ἡ ἀγαθότητά τους φαίνεται καὶ στὸ ὠραῖο ἔθιμο τῆς « ἰκεσίας ». Ὅταν ὁ νικημένος πρόφθαινε νὰ πέσῃ στὰ γόνατα καὶ νὰ παρακαλέσῃ νὰ μὴ τὸν σκοτώσουν, ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ νικητὴς νὰ συγχωρέσῃ τὸν ἰκέτη· καὶ ὁ φιλόσοφος Βίας* εἰδίδασκε, πρὸ Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὅσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιλανθρωπίας, πού ἔπρεπε νὰ περάσουν δυὸ χιλιάδες χρόνια, γιὰ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ ὁ λοιπὸς κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σὲ θάνατο καμμιά γυναῖκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζί μ' ὅλα τ' ἀθῶα παιδιά της. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νὰ θανατωθῇ γυναῖκα ἐγκυος, πρὶν γεννήσῃ. Ὡρισαν νὰ τρέφονται οἱ ἀνεργοὶ ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπηροὶ νὰ γηροκομοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτὲς τῶν Παναθηναίων, ἄνοιγαν τὶς πόρ-

τες τών φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἄδεια στοὺς φυλακισμένους, γιὰ νὰ διασκεδάσουν καὶ οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στοὺς κελλί τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

Ἡ γενναιοψυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπλωνόταν ἐξ ἴσου στοὺς σκλάβους. Δὲν ἐπέτρεπαν στὰ δικαστήρια νὰ τοὺς δίνουν παρὰ λιγοστὲς ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σὰν μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νὰ κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τοὺς στοὺς καινούργιο σπίτι καὶ τοὺς ἔρραιναν μὲ σταφίδες.

Ἡ καλομεταχείρισι, πού ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἕλληνες, ἴσως νὰ δικαιολογῆται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἐκείνων τῶν καιρῶν, γιὰτὶ ἡ δουλεία ἦταν συμφορὰ, πού ὅλοι πιθανὸν νὰ πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὐμαιος, ὁ χοιροβοσκὸς τοῦ Ὀδυσσεά, δὲν ἦταν ἓνα νικημένο πριγκιπόπουλο τῆς Σύρου ;

Μέσα στοὺς αἶμα τοῦ Ἕλληνοσ ὑπάρχει πολλὴ εὐαίσθησις. Ἡ ἀνθρωπιὰ εἶναι τὸ κυριώτερο γνώρισμά του καὶ ἂν ποτε ὁ ὕλισμὸς προχωρήσῃ τόσο στὸν ἄλλο κόσμον, πού νὰ τὸν κἀνῃ ν' ἀπαρνηθῆ τὸν ἀνθρωπισμὸ του, ὁ Ἕλληνας δὲν θὰ τὸν χάσῃ ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαὸς πού διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχὴ.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μὰ τίποτα δὲν τοὺς ἔκανε τόση ἐντύπωσι, ὅσο τὸ χαμόγελο τῆς πονεμένης χωρικῆς...

« Τὸ Περιβόλι τῶν Θεῶν », 1944, σ. 176 - 181 *Χοῖστος Ζαλοκώστας*

11. Ο ΤΑΚΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

1. Στὰ παιδικὰ μου χρόνια ὁ πιὸ μεγάλος
ἐξάδερφός μου μ' ἔπαιρνε μαζί,
στὰ πανηγύρια, πού ἦτανε, παρ' ἄλλος
πρῶτος στὴν ὁμορφιά καὶ στὴν ὀρμή.
2. Τί ὠραῖος! τὸν θυμοῦμαι, ἀστροβλοῦσε
καβάλλα στοὺς φαρί του, βυσσινιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἐφοροῦσε,
γιουρντανία* ἀπὸ Βενέτικα φλουριά.

3. Τοῦ Καπετὰν Πασᾶ φόραε τὴν πάλαι
καὶ τὸ χαρμπὶ* τοῦ Μπότσαρη, καὶ δυό,
στῆς σέλλας του δεξόζερβα τὴ σπάλα*,
πιστόλια ἀπὸ τ' Ἄλλῃ τὸ θησαυρό.
4. Φουστανελλίτσα φόραε ζυγιασμένη
καὶ κάλτσες καὶ τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιά ἀπ' τὰ Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια* Πρεβεζιάνικα, ἀσημιά.
5. Ἔτσι σιαγμένος, κι ἔχοντας στὸν ὤμο
τὸ καριοφίλι, χαίτη καὶ λουριὰ
στὸ χέρι του, ἐλαμπάδιαζε τὸ δρόμο,
χυμῶντας ἀπ' τὴν πύλη τὴν πλατειά.
6. Κι ἐγώ, λίγο ξωπίσω του, ὄλο θάμπος
στὸ γλήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
δυνόμουν νὰ τὸν φτάσω, κι ἤμουν σάμπως
νὰ ἔχα φτερά, κορμάκι ἀερινό.
7. Κι ὡς τρέχαμε, θυμᾶμαι, τὰ κλεισμένα
στὸ τουνεζὶ* φεσάκι του σγουρά,
σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σὰν ἕνα
γενεφάκι ἀπ' ἀναμμένη ἀθημωνιά.
8. Κι ὡς πύρωνεν ἀκόμα στὴ φευγάλα,
τρικυμισμένος κι ὄλος μὲς στὸ φῶς,
χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλλα
σὰν τὸν Ἄι - Γιώργη, λίγο πιὸ μικρός.
9. ὦ, τὸ λεβέντη τοῦ Μεσολογγοῦ μας,
τὸν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς !
Καὶ νὰ μετρῶ, καὶ νὰ ἔναι ὁ Τάκη - Πλούμας
τριάντα τρία χρόνια μὲς στὴ γῆς...

12. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

(Ἀπό τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1921)

Συνοδεία χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὠδήγει πρὸς τὰς σκηνὰς μίαν ὁμάδα αἰχμαλώτων : Ἐνα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποῦ ἤρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἕναν ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντᾶροι μας, περιέργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύκλωσαν τὸν Τοῦρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι σιωπηλοὶ εἰς τὴν πενιχρὰν σκιάν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιοι, ὁ ὅποιοι ἐγνώριζε τὰ τουρκικὰ, ἤρχισε νὰ τοὺς ἐρωτᾷ χειμαρρωδῶς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἐξηγῆ τὰς ἀπαντήσεις των εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὗτοι τὸν ἐτραβοῦσαν κάθε τόσον ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

— Τί λένε, συνάδελφε ; Τί λένε ; Ρῶτα τους πόσοι ἦταν προχθὲς ποῦ λακκοῦσαν σὰν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἔφοδο...

Ὁ λοχαγὸς ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας ἐνωμοτάρχην μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐχαιρέτισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνήσυχον ὁμως νευρικότητα. Αὐτὸς δὲν ὠμοίαζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιωματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιόπρεπεις. Ἐφαίνετο ὡσὰν νὰ ἐπερίμενε ταπεινώσεις καὶ σκαιότητα προσβλητικὴν. Ἐρευνοῦσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματικῶν, ποῦ εὐρίσκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου — δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος —, διὰ νὰ μαντεύσῃ τὰς διαθέσεις των.

— Καλῶς ὤρισες, γιουζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος· κάθισε.

Καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιβώτιον ἐκστρατείας, ποῦ ἦτο εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς. Ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ' ἐκπληκτον δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἕως τὸ κιβώτιον κι ἐκάθισεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

Ὁ στρατονόμος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλώτων, ποῦ τοῦ ἔτεινε ὁ ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπόθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας,

ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καὶ τὸ συσσίτιον τῶν κομισθέντων καί, ὅταν ὁ ἐνωμοτάρχης ἐχαιρέτισε κι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν σκηνήν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τοῦρκον λοχαγόν:

—Ὀμιλεῖτε γαλλικά; τὸν ἠρώτησε.

—Τὰ ἐννοῶ καὶ τὰ ὀμιλῶ ὄχι καὶ τόσο καλὰ.

—Δὲν πειράζει....τὸ ἴδιο κι ἐγώ. Θὰ διψᾶτε βέβαια. Κάνει ζέστη διαβρολεμένη.

Ὁ Τοῦρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλάξ τοὺς ἀξιωματικούς. Ἔσκυμεν ἔπειτα τὸ κεφάλι καὶ εἶπε χαμηλοφώνως:

—Ἄν εἶχате λίγο νερό...

Ἐπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Δευτέρου Γραφείου τὸν ἔθιξε τότε ἐλαφρὰ εἰς τὸν ὄμον καὶ τοῦ εἶπε:

—Γιούζμπαση ἐφέντη, μὴ στενοχωρεῖσαι!... Ἡ τύχη τοῦ πολέμου δὲν σοῦ ἦτο εὐνοϊκὴ! Κάνει ὁμως καθέννας ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὴν πατρίδα του. Εἶσαι μεταξὺ συναδέλφων. Θὰ τρώγωμεν μαζί ὅσον καιρὸν μείνης ἐδῶ.

Ὁ αἰχμάλωτος λοχαγὸς ἀπεκάλυψε τὸ ὤχρον πρόσωπόν του. Τὰ μάτια του ἦταν βουρκωμένα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἓνας στρατιώτης τοῦ ἔφερε τὸ τσάι, τὸ ὅποιον ἤδη εἶχε παραγγεῖλει ὁ στρατονόμος δι' αὐτόν. Ἐκεῖνος ἐπῆρε τὸ κύπελλον, τὸ ἀπέθεσε κατὰ γῆς καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς μὲ χαμηλὴν, κομμένην φωνήν, εἰς ὄχι ἀπταίστον, ἀλλ' ἄρκετὰ εὐγλωττον γαλλικὴν:

—Σὰς εὐχαριστῶ, κύριοι. Πρέπει νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι ἐντρέπομαι τὸν ἑαυτόν μου... ὄχι τόσο διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μου, ὅσον διότι μὲ διαφεύδετε ἐνώπιον τῶν στρατιωτῶν μου ποὺ συνελήφθησαν μαζί μου. Τόσες φορές τοὺς εἶπα, ὅπως κάνουν καὶ ὅλοι οἱ συναδέλφοί μου, ὅτι οἱ Ἕλληνες σφάζουν τοὺς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τοὺς βασανίσουν. Δὲν τὸ πολυπίστευα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τί νὰ κάμω; Ἄν δὲν τοὺς ἐλέγαμε αὐτὰ, θὰ μᾶς ἔφευγαν... θ' αὐτομολοῦσαν ἄρκετοί... Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ τώρα ἐννοεῖτε ὅτι μὲ τὸν τρόπον σας, μὲ τὴν περιποίησίν σας, μοῦ ἐκάματε τὸ μεγαλύτερο κακὸ χωρὶς νὰ τὸ ξέρετε... Μὲ καθαιρεῖτε ἀπὸ τὸν βαθμὸν μου καὶ τὴν ἐπιβολὴν μου εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνδρῶν μου. Γι αὐτοὺς εἶμαι τώρα ἐγὼ ὁ ἐχθρός. Ἄποδεικνύομαι ψεύστης. Καὶ ἤμουν ταγματάρχῆων...

Οἱ ἀκούοντες δὲν εἶχαν τί νὰ τοῦ ἀπαντήσουν, διὰ νὰ τὸν παρη-

γορήσουν. Έκεϊνος έπιε τὸ τσάι του σιωπηλός, άπέθεσε πάλιν τὸ κενὸν κύπελλον κατὰ γῆς, έσηκώθη καί ἠρώτησε :

— Μοῦ έπιτρέπετε ;

— Τί θέλετε ;

— Νά βγῶ μιά στιγμή νά πῶ δυὸ λόγια στοὺς άνδρες μου, πού περιμένουν έδῶ άπ' έξω.

Οί άξιωματικοί συνήνεσαν.

Ό αίχμαλώτος έβγήκεν. Ό διερμηνεύς, ὁ ὁποῖος ἠτοίμαζε τὰ « φύλλα άνακρίσεως αίχμαλώτων », έξήγει βαθμηδόν χαμηλοφώνως πρὸς τοὺς έντός τῆς σκηνῆς ὅσα έλεγεν ὁ Τοῦρκος λοχαγός πρὸς τοὺς αίχμαλώτους :

— Άκουσε, μπᾶς τσαούση κι έσεῖς άσκέρηδες. Ό 'Αλλάχ έγραψε νά πιασθοῦμε. Θυμᾶσθε τί σᾶς έλεγα κι έγὼ καί οἱ άλλοι άξιωματικοί σας ; Δέν σᾶς λέγαμε τὸ σωστό. Οἱ Γκιαούρηδες καί ψωμί σᾶς δίνουν καί κανεῖς δέν θά σᾶς πειράξη. Κοιτάξετε έκεῖ κάτω τὸ χωριό, τὸ Σθνανλῆ. Δέν τὸ έχουν κάψει. Βλέπετε τίς γυναῖκες στ' άλώνια... Τώρα σκεφθῆτε καί τὰ χωριά τὰ δικά τους, ὅπου έμείναμε μεῖς... Τώρα σκεφθῆτε γιὰ έμέ καί γιὰ τοὺς Γιουνάνηδες ὅ,τι σᾶς φωτίση ὁ 'Αλλάχ...

Τὸν ἤκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλός κι έκεῖνος έξαναμβῆκεν εἰς τὴν σκηνὴν μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Καί άπαντοῦσεν έπειτα άφηρημένος εἰς τὰς τυπικὰς έρωτήσεις τῆς έξετάσεως του.

1921

N. Καρβούνης

Δ'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ο ήλιος τή χρυσή κλωστή ξεπλέκει
και κεντάει ἐδῶ τὸ ρόδο, τὸ ἀγιόκλημα παρέκει,
καὶ τὶς ἀντηλιές ὑφαίνει μὲ ὑπομονή καὶ τάξι,
μὲ τὸ ξέφτι μιᾶς ἀχτίνας καὶ μὲ ρόδινο μετάξι.

Τὸ χειμῶνα πιὰ δὲ βάζει οὔτε βελονιά στὰ κλώνια·
σπάζουν καὶ λυγοῦν στὰ φύλλα τὰ χρυσᾶ του τὰ βελόνια,
καὶ ξεφτοῦν κι οἱ ἀντηλιές,
καὶ οἱ μαγικὲς του ἀχτίνες, τυλιγμένες στὰ κλωνάρια,
γίνονται χρυσᾶ κουβάρια
στὶς πορτοκαλιές.

« Ἀνθολογία »

Τίμος Μωραϊτίνης

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Ἀπρίλης καὶ Πασχαλόγιορτα καὶ μιὰ ἄνοιξι γλυκειὰ καὶ ψιλό-
βροχη, ποῦ δὲν θυμοῦμαι παρόμοια.

Εἶχαμε τὰ πρόβατα προσωρινὰ στὴν Ἀρακαντέλλα, μιὰ ὁμορφὴ
καὶ ψηλὴ ράχη, ἀντίκρυ στὸ χωριό μου καὶ περιμέναμε νὰ περάσουν
τὰ κοπάδια τοῦ Ντίνου Ραμούση, νὰ τὰ σμίξωμε καὶ νὰ τραβήξωμε
γιὰ τὰ ξεκαλοκαιριά τῆς Ροδόβολης.

Εἶχα πάει ἐνωρὶς στὸν ἀρμεγῶνα καὶ ἐπερίμενα τὰ γαλάρια νὰ
τ' ἀρμέξωμε καὶ νὰ πάρω τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῆτι, γιατί τὸ ἤθελε ἡ
μάννα μου, ἄλλο γιὰ βούτυρο καὶ ἄλλο γιὰ ξινόγαλο.

Τὰ γαλάρια ἐβοσκοῦσαν ἀκόμη κάτω ἀπὸ τὰ Λύβια, ὡς τὴν
Παναγιά, κ' οἱ πιστικοὶ δὲν ἐφαίνονταν, ἂν κι ἐκόντευε ἡ ὥρα τοῦ
ἀρμεγμοῦ.

Κάτω, μακριὰ, στὸ βάθος τῆς κοιλάδος, ἐκυλοῦσε τὸν κατή-
φορο τὰ γαλανὰ νερά του ὁ ποταμὸς τοῦ τόπου μας, ὁ Καλαμαῆς,
κι ἔδινε ζωὴ σ' ὅλην ἐκείνη τὴν πλούσια εἰκόνα ἀπὸ κάμπους καὶ

βουνά, από ράχες και πλαγιές, από λόγγους και χωριά, από κοπάδια και λακκίες, που έστέκονταν γύρα - γύρα.

Ή ώρα έπερνούσε και τὰ γαλάρια δέν έσυμμαζεύονταν, κ' οί πιστικοί δέν έφαίνονταν.

Σέ λίγο έφάνηκε ένας πιστικός, που έβγαине από τή λακκιά, πίσω από τήν Άρακαντέλλα.

— Τί γινήκατε σήμερα; του έφώναξα.

— Τί νά γίνωμε, μου άποκρίθηκε ξέκαρδα: έχασαμε τόν Σιούτο - Καλέσιο!

Μου έφάνηκε πώς μ' έκτύπησε άστραπή.

— Ο Σιούτο - Καλέσιος* χαμένος; Χάνεται ποτέ τὸ πρώτο κριάρι, που σέρνει πίσω του ὄλο τὸ κοπάδι, ὁ δεύτερος πιστικός του πατέρα μου; Βέβαια κάποιος θά τὸν έκλεψε! Κι ἂν τὸν έκλεψαν γιά νά τὸν ἔχουν, θά τὸν έκλεψαν από μακριά, ἂν γιά φαγί, τώρα θά μαγειρεύεται. Δέν ὑπάρχει καμμιά ἐλπίδα νά ξαναβρεθῆ ὁ Σιούτο - Καλέσιος.

Αὐτὸ ἔλεγα μέσα μου κι ανέβηκαν από τήν καρδιά μου τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

Τὸν ἀγαπούσα τόσο πολὺ τὸν Σιούτο - Καλέσιο, που ἐνόμισα ἐκείνη τή στιγμή, ὅτι εἶχα χάσει ὄχι μονάχα αὐτόν, ἀλλὰ ὀλάκερο τὸ κοπάδι! Γιατί ὁ Σιούτο - Καλέσιος ἦταν ἡ δόξα του κοπαδιού μου, τὸ καμάρι τὸ δικό μου κι ὄλων τῶν πιστικῶν μου.

Σέ λίγο έφθασε ἐπάνω ὁ πιστικός περιλυπος.

Ήχάθησαν από τὰ μάτια μου ὄλα τ' ἀνοιξιάτικα κάλλη του Ἄπριλιού κι ἄρχισε νά βασιλεύη μαῦρος χειμῶνας μέσα στήν καρδιά μου.

— Τί λές, ὦρέ, του εἶπα, γιά τὸν Σιούτό μας;

— Τί νά εἰπῶ; μου ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νά εἰπῶ; Ἄλλο που μᾶς τὸν έκλεψαν;

Ἐρριξα ἐκείνη τή στιγμή τὰ μάτια μου πρὸς τὸ κοπάδι, που έβροσκοῦσε κάτω στὰ Λύβια, και τὸ εἶδα ξεσχισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ, σάν νά εἶχαν μπη σαράντα λύκοι και τὸ ἐσκόρπισαν.

Μέ ἐπῆραν τὰ δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νά κλαίω, σάν μικρὸ παιδί, ἂν και ἦμουν δέκα ἐπτὰ χρονῶν παλληκάρι τότε.

— Τί εἶν' αὐτά; μου εἶπε ὁ πιστικός. Δέν ντρέπεσαι; Τί; θά χαθοῦμε γιά ἕνα κριάρι; Τὰ κοπάδια σου νᾶν' καλά.

— Τέτοιο κριάρι! του εἶπα ἐγώ, που θά βροῦμε τέτοιο κριάρι;

— Ἀχασούχαααα! ἐξεφώνησε ὁ πιστικός, θέλοντας νὰ μὲ παρηγορήσῃ. Γιὰ ἓνα παλιοκρίαρο κάνεις ἔτσι ; Τὸ μοναστήρι νὰ εἶναι καλά κι ἀπὲ καλόγεροι ! Τὸ κοπάδι σου νὰ εἶναι καλά !... Ἐσεῖς νὰ εἶστε καλά, οἱ νοικοκυραῖοι, καὶ κριάρια καὶ τραγιά, καὶ βιὸ ὅσο θέλεις !

Ἄλλ' ὅ,τι κι ἂν μοῦ ἔλεγε ὁ πιστικός, δὲν ἐμποροῦσε νὰ μοῦπραῦνη ἢ νὰ μοῦ μικρύνῃ τὸν πόνου μου καὶ τὴν ἐντύπωσί μου ἀπὸ τὸν χαμὸ τοῦ σημαδιακοῦ* κριαριοῦ μου, ποὺ ἐστόλιζε τὰ κοπάδια μου σὰν τ' ἄστρο τ' οὐρανοῦ.

Σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ φαίνωνται ἓνας - ἓνας ὅλοι οἱ πιστικοί, κι ἄλλοι ἔμειναν μὲ τὰ στέρφα καὶ μὲ τ' ἄρνοζύγουρα*, κι ἄλλοι ἐμάζευσαν τὰ γαλάρια καὶ τὰ καντάριασαν* γιὰ τὸν ἄρμεγῶνα. Ἐνῶ πρὶν μὲ τὸν Σιοῦτο - Καλέσιο ἔρχονταν τὰ γαλάρια, τὸ πολὺ σ' ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀπὸ τὰ Λύβια στὸν ἄρμεγῶνα, ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ἔκαναν μιὰ ὥρα ἀκέρια. Αὐτὸ θὰ εἶπη τί ἀξίζει νὰ ἔχῃς συρτάρι* στὸ κοπάδι σου, καὶ μάλιστα σὰν τὸν καημένο τὸ Σιοῦτο - Καλέσιο ! Ἦταν ζωγραφισμένη ἢ λύπη στὸ πρόσωπο τῶν πιστικῶν καὶ τὸ κοπάδι ἐφαινόταν σὰν ὄρφανό, ὅταν ἦλθαν στὸν ἄρμεγῶνα. Μοῦ ἐφαινόταν ὅτι ὅλο ἐκεῖνο τὸ κοπάδι, ποὺ ἀνέβηκε ἐκεῖ ἐπάνω, μοῦ ἐξήτοῦσε τὸν Σιοῦτο - Καλέσιο. Κι ἐθαροῦσα πῶς ἄκουα νὰ μοῦ λέγῃ :

— Νὰ βρῆς τὸν Σιοῦτό μας !

Δὲν ἐμποροῦσα πιά νὰ βαστάξω κι ἐξέσπασα στὰ κλάμματα, καὶ μοῦ ξανάειπε ὁ ἀρχιπιστικός :

— Τί εἶν' αὐτὰ ἀπὸ σένα ; Ντροπὴ νὰ κάνῃς ἔτσι ! Δὲν χορταίνει τὸ μάτι σου ἀπὸ τόσα πρόβατα ; Συλλογίσου ὅτ' εἶναι τόσοι ἄνθρωποι, ποὺ δὲν ἔχουν οὔτ' ἓνα ζωντανό !

Τὰ λογικὰ τὰ λόγια τοῦ ἀρχιπιστικοῦ μου ἄρχισαν νὰ δουλεύουν μέσα μου σὰν δραστήριο γιαιτρικό.

Δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμα τ' ἄρμεγμα, ὅταν εἶδα νὰ ἔρχεται ἓνα σύννεφο πέρα ἀπὸ τὴν Βαλαῶρα* κατ' ἐπάνω μας, σὰν φοβερὸς δράκων, καὶ μᾶς ἔκρυψε τὸν ἥλιο. Μιὰ δυνατὴ ἀστραπὴ ψηλὰ στὸ ραχοκέφαλο τῆς Βαλαῶρας ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης, ποὺ ἄρχισε ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ἄρχισαν νὰ πέφτουν ἀνάρια - ἀνάρια χονδρῆς σταλαματιῆς κι ἂν τύχαινε νὰ πέσῃ καμιὰ ἐπάνω μας, αἰσθανόμεστε βαρῦν τὸν κτύπου της. Δεύτερη, τρίτη ἀστραπὴ κ' ἡ βροχὴ

ἄρχισε δυνατὴ ψηλὰ στὴν Βαλαώρα, μιάμιση ὥρα περίπου μακριὰ ἀπὸ μᾶς.

“Ὅταν ἐτελείωσε τ’ ἄρμεγμα, εἶπεν ὁ ἀρχιεπιστικός!

— Βάλτε τὰ πρόβατα στὴν πλαγιὰ καὶ μὴν φοβᾶσθε τὴ βροχή, γιατί δὲν θὰ περάση δῶθε ἀπὸ τὸν ποταμὸ.

Ἐκεῖ ποὺ ἐτοιμαζάμε τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῆτι, μιὰ φωνή, ἀλλὰ τί φωνή; φωνάρα! σὰν νὰ ἔβγαينه ἀπὸ στόμα σαραντάπηχο κατέβαινε ἀπὸ τὰ σύννεφα· κι ἔλεγε ἡ φωνή:

— Τέτοιο κριάρι δὲν ἔχει πουθενὰ ὀλόγυρα! οὔτε θὰ τοὺς πάη ὁ νοῦς, πῶς εἶναι στὸ δικό μας τὸ κοπάδι. Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γῦρα καὶ δὲν θὰ ριχθοῦν δῶθε! Ἄς εἶναι καλὰ ὁ Καλαμᾶς, ποὺ μᾶς χωρίζει, χαχαχααααααα!

Ἐξαφνίσθηκα, ἐκοίταξα καλὰ - καλὰ τὸν οὐρανό. Ἐξαφνίσθηκα καὶ οἱ ἄλλοι, ποὺ ἀδειαζαν τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῆτι. Μ’ ἐκοίταξαν οἱ πιστικοὶ κ’ οἱ ὑπηρετές καὶ τοὺς ἐκοίταξα κι ἐγώ, χωρὶς νὰ ξέρωμε πῶς νὰ ἐξηγήσωμε τὴν ὁμιλία τὴ μεγαλόφωνη καὶ τὴν παράξενη, ποὺ κατέβαινε ἐπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα· ὁ ἀρχιεπιστικός ὅμως, ποὺ ἦταν πολὺπειρος σ’ ὄλα, καὶ εἶχαν ἀσπρίσει ὄλα τὰ μαλλιά του ἐπάνω στὰ κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἤσυχα:

— Αὐτὸ εἶναι ἓνα θαῦμα, ποὺ τὸ ἔχω ἀκούσει μὲ τ’ αὐτιά μου πολλὲς φορές. Μπορεῖς ν’ ἀκούσης λόγια κι ὁμιλίες κι ἀπὸ δέκα ὥρες μακριὰ. Καμμιά φορὰ τὰ σύννεφα, ὅταν ἀκκουμβοῦν στὴ γῆ, ὅπως τώρα στὴ Βαλαώρα, ἡ καὶ χαμηλώνουν, παίρνουν τὴ φωνὴ καὶ τὴν στέλλουν ὡς ἐκεῖ ποὺ φθάνει ἡ οὐρά τους. Βλέπεις ἤμασταν τυχεροί. Τὸ κριάρι μας εὐρέθηκε! Εἶναι στὸ κοπάδι ποὺ βόσκει στὴ Βαλαώρα! Τί τὸ θέλεις; Εἶν’ ἅγιο βιὸ τὸ βιὸ σου καὶ δὲν τρώγεται εὐκολα.

— Καὶ τί πρέπει νὰ κάνωμε τώρα, τοῦ εἶπα, γιὰ νὰ βροῦμε τὸν Σιοῦτο -Καλέσιο μας;

— Τί νὰ κάμωμε; μοῦ ἀπήντησε. Νὰ πᾶμε στὴ Βαλαώρα καὶ νὰ τὸν πάρωμε ἀπὸ τὸ κοπάδι, ποὺ βόσκει ἐκεῖ πέρα! Νὰ κινήσωμε ἀμέσως καὶ νὰ μὴ χάνωμε καιρό, ἂν καὶ δὲν ἐλπίζω νὰ τὸν χαλάσουν, γιατί τὸν ἐπῆραν, γιὰ νὰ τὸν ἔχουν κι ὄχι γιὰ νὰ τὸν χαλάσουν.

Κι ἀκούοντας τὴ συμβουλή τοῦ ἀρχιεπιστικοῦ, ἐξέκίνησα ἐγώ μὲ δυὸ πιστικούς μου, ἐπεράσαμε τὸ ποτάμι στοῦ Ράικου τὸ γεφύρι, κι ἀπ’ ἐκεῖ στὴ Βαλαώρα. Ἐκάναμε μὲ τὸν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυὸ ὄρες καὶ πάρα πάνω. Ἐχύμηξαν τὰ σκυλιὰ ἐπάνω μας, ἅμα μᾶς

ὡσμίσθησαν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοὶ νὰ μᾶς ἀπαντήσουν καὶ μᾶς ρωτήσουν τί θέλομε ἐκεῖ.

— Τί θέλομε ; τοὺς εἶπα. Τὸν Σοῦτο-Καλέσιον γρήγορα, ἢ θ' ἀρχίσωμε πόλεμον ! Δὲν φεύγωμε ἀπ' ἐδῶ χωρὶς τὸ κριάρι μας !

Στὴν ἀρχὴ θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν, ἀλλ' ἐγὼ τοὺς τὸ ἔκοψα :

— Φέрте γρήγορα τὸ κριάρι καὶ μὴν κρύβετε τὴν κλεψιά σας ! Μᾶς ἔφερε τὸ σύννεφο τὴ φωνὴ σας, ποὺ ἐλέγατε : Τέτοιο κριάρι δὲν ἔχει πουθενὰ ὀλόγουρα. Οὔτε θὰ τοὺς πάη ὁ νοῦς ὅτι τὸ κριάρι εἶναι ἐδῶ ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γῦρο καὶ δὲ θὰ ριχθοῦν δῶθε. Ἄς εἶν' καλὰ ὁ Καλαμαῆς, ποὺ μᾶς χωρίζει. Χαχαχααααά. Μᾶς τὴν ἔφεραν τὴν ὀμιλία σας τὰ σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου - Καλέσιου ἐκοιτάχθησαν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἤξεραν τί ν' ἀπολογηθοῦν.

— Γρήγορα, τοὺς εἶπα, τὸ κριάρι μας καὶ τὸ ποδοκόπι * μας ! Ἀλλοιώτικα πιανόμεσθε ἀπ' ἄρματα στὴ στιγμή.

Ἐπῆγε ἓνας τοὺς στὸ κοπάδι, ποὺ ἔβσκε λίγο παραπάνω καὶ μᾶς ἔφερε τὸν Σιούτο μας καὶ μᾶς παρακάλεσαν νὰ μὴν ἐπιμείνωμε γιὰ ποδοκόπι, ἀλλ' οἱ πιστικοὶ μου ἐπέμειναν νὰ μᾶς δώσουν ἓνα ἀρνὶ καλὸ γιὰ ποδοκόπι μας.

— Χωρὶς τὸ ποδοκόπι δὲν τὸ κουνοῦμε ἀπ' ἐδῶ, παλιοκλέφτες ! τοὺς εἶπαν οἱ πιστικοὶ μου ἄγρια, τὸ ποδοκόπι γρήγορα !

Τὸ ποδοκόπι σὲ τέτοιες περιστάσεις εἶναι νόμος, κι ὁ νόμος εἶναι σεβαστός, ὅταν ἐκεῖνος, ποὺ τὸ ζητάει, ἔχη δύναμι. Κι ἐμεῖς εἴχαμε τὴ δύναμι, ποὺ ἐχρειάζοταν, τὸ ἐπήραμε καὶ ἐγυρίσαμε ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον μὲ τὸ Σιούτο καὶ μ' ἓνα ἀρνὶ ποδοκόπι, ποὺ τὸ ἔσφαξαν οἱ πιστικοὶ καὶ τὸ ἔφαγαν.

« Διηγήματα τῆς Σπάνης »

Χοῆστος Χρηστοβασίλης

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ἀπὸ τὴ Σπάρτη ἴσαμε τὸ Μυστρά ζετυλίγεται ἓνας δρόμος καθυπερβατικὸς : τεράστια πλατάνια ἀσημοπράσινοι ἐλιές, πολυφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπαυτικὴ σκιὰ καὶ γαλήνη.

Στὸ κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταύγετος ἔρχεται πιὸ κοντά :

Κυριαρχεί ίσαμε τὰ μεσούρανα μὲ τὶς γαλαζίες του κορυφές, μὲ τὶς ἀπρόσιτες βαθιές του χαράδρες, μὲ τοὺς μεγάλους σκούρους λεκέδες τῆς ὀργιαστικῆς του βλαστήσεως. Ἡ « Μαρμάρια », ἡ κρουσταλλένια βρύση στὰ ριζὰ τοῦ Μυστρᾶ, εἶναι ὁ ἀκραῖος σταθμὸς τῆς σωματικῆς εὐφροσύνης.

Ἐκκεῖ καὶ πάνω ἀρχίζει τὸ σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνησι ἀνάμεσα σ' ἓνα κόσμο θλιβεροῦ καὶ σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἡδονή, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπαφή μὲ τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καὶ ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή, ποὺ θὰ δρασκελίσης τὸ κατώφλι τῆς Περιβλέπτου, καὶ τελειώνει ἐπάνω στὸ Φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθὼς βγαίνεις ἀπὸ τὶς καμαρόπορτες, στὸ στρίψιμο ἐνὸς δρόμου, στὸ πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθὼς στρέφεις τὰ μάτια πρὸς τὸ τεράστιο πράσινο φύλλο τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωσι δὲν εἶναι μονάχα γοητευτικὴ· εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο : Καταπληκτικὴ. Σὲ σύντομες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις, καθὼς αὐτές, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δοθῇ οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τοῦ Μυστρᾶ. Αὐτὴ ἡ νεκρὴ πολιτεία μὲ τ' ἀνεξάντλητα ζωντανὰ διδάγματα, αὐτὸ τὸ βουνό, ποὺ κράτησε πάνω του ἴσαμε τὴν τελευταία τῆς στιγμή τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ τὴν παραδώσῃ ἀπείρακτη καὶ στὸ πείσμα κάθε ἐναντιότητος στοὺς μεταγενέστερους, εἶναι ἀπὸ τὰ αἰώνια πράγματα, ποὺ δὲν ἐξαντλοῦνται οὔτε στὸ πρῶτο οὔτε στὸ δεύτερο κοίταγμα καὶ ποὺ πάντα ξυπνοῦν τὸ πάθος τῆς ἐρεύνης, τὴν ἀγάπη τῆς ἀναδρομῆς καὶ τὴν νοσταλγία.

Ἡ ἱστορία τῆς γαμίζει μὲ πυκνὲς σελίδες ὅλη τὴν τραγικὴ περίοδο, ἀπὸ τὴν πρώτη ἴσαμε τὴν τελευταία ἄλωσι τῆς Πόλης, ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἴσαμε τοὺς Τούρκους, καὶ βυθίζεται στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἐκκεῖ τὸ 1243, ποὺ ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἔκτισε μὲ βυζαντινοὺς τεχνίτες τὸ κάστρο τοῦ Μυστρᾶ, γιὰ νὰ πολεμήσῃ ἀσφαλέστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγγοὺς τοῦ Ταυγέτου, ἴσαμε τὸ 1449, ὁ Μυστρᾶς μένει τὸ τελευταῖον προπύργιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στὴν ἔσχατη ἀπόληξι τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, σ' ἓνα τόπο ποὺ τὸν διαπερνᾷ ἡ προαιώνια παράδοσι τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στὸ διάστημα τοῦτο ὁ Μυστρᾶς δὲν εἶναι μονάχα ἓνα τελευταῖο χαράκωμα : Εἶναι πολὺ περισσότερο ἓνα μεγάλο ἐθνικὸ κέντρο, ἓνα ἀντιστάθμισμα, ποὺ ἀνακουφίζει τὴν πληγωμένη ψυχὴ τοῦ Ἑθνους.

Ὁ Μυστράς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμό μὲ μιὰν ἀναγέννησι τοῦ Ἔθνους, ποὺ συγκεντρώνει τὶς τελευταῖες δυνάμεις του στὴν ἀπρόσιτη τούτη προέκτασι τοῦ Ταῦγέτου κι ὅλο φρεσκάδα, πίστι καὶ πεποίθησι στ' ἀκατάλυτα πεπρωμένα τῆς φυλῆς δίνει μιὰ νέα περιλαμπρὴ μορφή στὴν ἀδιάκοπη πνευματικὴ του καρποφορία. Εἶναι θαυμάσιο νὰ συλλογιέται κανεὶς, πόση ζωντανὴ οὐσία, τί βαθύτατη ἐσωτερικὴ καλλιέργεια, πόση ἀνάτασι καὶ πόση δόξα θυμίζουν οἱ σωροὶ τῶν ἐρειπίων, οἱ ἐκκλησιῆς καὶ τὰ μοναστήρια, τὰ παλάτια καὶ τὰ ἰδιωτικὰ μέγαρα τοῦ Μυστρά. Οἱ Κατακουζηνοὶ κι οἱ Παλαιολόγοι, ποῦ, ὕστερ' ἀπὸ τὴν νίκη τῆς Πελαγονίας καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντευσαν τὸν τόπο τοῦτο, εἶναι τύποι κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπευτικοὶ καὶ τῆς ἀδιάκοπης προσπάθειας τῆς φυλῆς νὰ καλλύνη τὶς μέρες της μὲ τὴν ἐπιζήτησι τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν, μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης.

Ὁ Μυστράς δημιούργησε τὴν Ὑστεροβυζαντινὴ καὶ τὴ Μεταβυζαντινὴ παράδοσι. Διατήρησε τὴν περηφάνεια καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ Ἔθνους. Ἐφερε τὴν ἐξαισία ἀνταύγεια τῆς παλαιᾶς βυζαντινῆς χλιδῆς στὶς ἀπλησίαστες παρυφῆς τοῦ Ταῦγέτου καὶ μὲ τὰ κάστρα του, μὲ τὶς ἐκκλησιῆς του, διακοσμημένες ἀπὸ μιὰ ζωντανὴ καὶ παλλόμενη τέχνη, μὲ τ' ἀριστοκρατικὰ μέγαρά του, ἔδωσε τὴν ψευδαίσθησι, πὼς ἡ καρδιὰ τῆς συντριμμένης αὐτοκρατορίας εἶχε κλεισθῆ ἀνάμεσα στοὺς πολῦτιμους θησαυροὺς τῶν κτισμάτων του. Ὅταν βρίσκεται κανεὶς μέσα στὴν ἀπέραντη ρημαγμένη αἴθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Παλαιολόγων, ὅταν στέκεται ἀντίκρου στοὺς Ἀγγέλους τῆς Περιβλέπτου, ὅταν αἰσθάνεται τὴν ψυχὴ του ν' ἀναλύεται σὲ καταυκτικὴ προσευχὴ στὴν Παντάνασσα, ὅταν κατηφορίζη πρὸς τὴ Μητρόπολι, μὲ τὴν ἀμάραντη αἴγλη της, στερεώνεται στὴν πεποίθησι, πὼς δὲ βρίσκεται ἀνάμεσα σ' ἓνα περασμένο κόσμον, ποὺ τέλειωσε κεῖ δὲ πέρα τὶς θλιβερῶτερες μέρες τοῦ ξεπεσμοῦ του, μὰ σ' ἓνα κόσμον δυνατὸ, περήφανο γιὰ τὸν ἑαυτό του, πλημμυρισμένον ἀπὸ γόνιμους σπόρους, ποὺ ἓνας ἐξαφνικὸς χαλασμὸς τὸν μαρμάρωσε γιὰ πάντα μέσα στὴν ἀκίνησι καὶ τὴν ἱερὴ σιωπὴ.

Ἀνεξάντλητες εἶναι οἱ περιπέτειες τοῦ μοναδικοῦ τούτου τόπου. Σήμερα, ὁ καυτερός ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ Ταῦγετος κ' ἡ ἀτελεύτητη σιωπὴ, παραστέκουν στὸ πλῆθος τῶν ἀναμνήσεων, ποῦ συν-

παράζου τον προσκνητή. Κάτω από τις καμάρες τής Παντάνασας και μέσα στην αύλη του "Αι - Δημήτρη οι μέρες περνούν με το ρυθμό τής αιωνιότητας. Τά λιγοστά κυπαρίσσια άνατείνουν προς τά ύψη τó καλογερίστικο παράστημά τους.

Και στους τοίχους τών παλατιών, πού, μισοκρεμισμένοι και καταφαγωμένοι από τους καιρούς, όνειρεύονται τήν αΐγλη τών περασμένων, ό πράσινος κισσός έρχεται νά κρύψη με τήν άριστοκρατική του ευγένεια και με τή συμπόνια του τής βαθείς θλιβερές πληγές. Σήμερα δέν άπομένει παρά ή παράδοσι κ' ή τέχνη.

Δέν είναι ό τόπος έδω για μιá πλατειά έπισκόπησι τής καλλιτεχνικής σημασίας του Μυστρά. Μά, όσο και νά θέλη, δέ μπορεί κανείς νά προσπεράση τó τεράστιο τουτο θέμα, χωρίς νά σταθής άλλη μιá φορά, άν όχι πουθενά άλλο, τó λιγώτερο μπροστά στις τοιχογραφίες τής Περιβλέπτου με τó θαυμάσιο νόημα, πού τής έμψυχώνει. Η κίνησι, ή δραματικότης τής έκφράσεως, τó έξαίσιιο χρώμα, τó ύπέροχο πνεύμα τών τοιχογραφιών τούτων είναι μιá μεγάλη κατάκτησι του βυζαντινού κόσμου, πού, καθώς άποσύρεται στα βάθη τής ιστορίας, ρίχνει τους σπόρους του για μιá μελλοντική καρποφορία.

Οι προεκτάσεις, πού δημιουργούν στην ψυχή του θεατού οι τοιχογραφίες τής Περιβλέπτου, είναι άπόκτημα από τά πολυτιμότερα. Μπορείς νά 'χης τούτη ή εκείνη τή γνώμη για τó Βυζάντιο, μά για τήν Περιβλέπτο δέ μπορείς νά 'χης δεύτερη γνώμη!

« Μορφές τής 'Ελληνικής Γής »

I. M. Παναγιωτόπουλος

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Ό ήλιος βασίλευε σε μιάν άποθέωσι χρυσού και πορφύρας, και τά πηχτά λουλακιά νερά έπαιρναν κοκκινωπές άποχρώσεις. Κοντά στους βράχους τής άκτής, κάτω από τó γιγάντειο ίσκιό τους, ήταν σκοτεινά. Ό άνεμος πού έπνεε, τους έδινε άργούς και πλατείς κυματισμούς φιδιού. Από τó κατάστρωμα του μικρού βαποριού οι έπιβάτες περιεργάζονταν τήν πλησιέστατη άκτή. Περνούσαμε έμπρός στο άκρωτήριο του Μαλέα, πού ή κακή του φήμη τó κάνει πιό ζοφερό άπ' ό,τι είναι πραγματικά. Από τις πιό μακρινές έποχές ως τά τελευταία χρόνια τής ιστιοπλοίας, τά άγρια αυτά παράλια,

πού πέφτουν σχεδόν κάθετα στή θάλασσα ἀπό ἕνα ἐντυπωσιακό ὕψος καί τή γεμίζουν μ' ἕναν ἴσκιο βαραῆρου, ἦταν ὁ κακὸς δαίμων τῶν θαλασσοπόρων. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν πάντα : « Μαλέαν παρακάμψας, ἐπιλαθοῦ τῶν οἴκαδε... » Εἶναι ἀλήθεια, σπανιώτατο νὰ στρίψῃ κανεὶς τὸ ἀκρωτήριο αὐτὸ μὲ ἄκρα μπουνάτσα*. Κι ὅταν ἀκόμα ὁ ἄνεμος δὲν εἶναι ὀρηκτικός, τὰ νερὰ ἔχουν μιὰ μυστηριώδη ἀναταραχή. Δυνατὰ ρεύματα σηκώνουν ὅλο τὸ χρόνο ἄγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τὰ κύματα δέρνουν ἀνήλεα τὶς παρυφῆς τῶν βράχων μ' ἕνα κολασμένο βουητό, καὶ κάνουν καὶ τὰ μεγάλα ἀκόμα σημερινὰ πλοῖα νὰ δυσκολεύονται νὰ περάσουν. Θάλεγε κανεὶς ὅτι στὸ ἄξενο αὐτὸ ἀκρωτήριο κατοικεῖ τὸ ἴδιο ἐκεῖνο γιγαντιαῖο καὶ τρομερὸ πνεῦμα, πού οἱ Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀνακαλύψεων τὸ τοποθετοῦσαν στὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καὶ πού τοῦ εἶχαν δώσει τὸ ὄνομα Ἀδαμᾶστωρ,— τὸ κακὸ ἐκεῖνο πνεῦμα πού, μόλις ἔβλεπε ἕνα καράβι, ἀνατάραζε τὰ νερὰ, γιὰ νὰ τὸ καταποντίσῃ...

Ὅταν περάσαμε μεῖς, ὁ Μαλέας, σχετικὰ μὲ τὴ φήμη του, ἦταν ἡσυχος. Βλέπαμε νὰ ξετυλίγονται τὰ βραχώδη του παράλια μὲ τὰ κοκκινωπὰ καὶ γκριζὰ τους χρώματα καὶ μὲ τὰ βαθιὰ, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, ὅπου δὲ φύτρωνε ἡ παραμικρότερη βλάστησι. Ἐξαφνα, στὴν παρυφῆ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς βράχους, μιὰ μικρὴ καὶ λευκὴ ὀπτασία συγκράτησε τὴ ματιά μας καὶ μᾶς συγκίνησε : ἦταν ἡ ἐκκλησοῦλα τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ὅπου ἄλλοτε οἱ Βενετοὶ εἶχαν ἕνα παρατηρητήριο, γιὰ νὰ κατοπτρεύουν τὰ καράβια, πού περνοῦσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στὸ βράχο, τὸ ἐρημητήριο, ὅπου ζοῦσε ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια ἕνας γέρος ἐρημίτης, γνωστὸς σ' ὅλους τοὺς ναυτικούς, πού παραπλέανε τὸ Μαλέα. Τὰ μεγάλα πλοῖα δὲν παρέλειπαν ποτὲ νὰ τὸν χαιρετήσουν μὲ τὴ σειρήνά τους, καὶ τὰ μικρὰ καΐκια πλησίαζαν, κάθε φορὰ πού τὸ ἐπέτρεπε ὁ καιρὸς, γιὰ νὰ τοῦ δώσουνε τροφίμα, πού ὁ ἐρημίτης τ' ἀνέβαζε ὡς τὸ βράχο του μ' ἕνα μικρὸ πανέρι δεμένο σ' ἕνα μακρὸ σχοινί. Ὁ ἐρημίτης αὐτὸς ἦταν γνωστὸς σ' ὅλο τὸν κόσμον, γιὰτὶ ὅλοι οἱ ξένοι λυρικοὶ ταξιδιώτες, πού εἶχαν περάσει ἀπὸ τὸ Μαλέα, ἔγραφαν γιὰ τὴ γραφικὴ του ὕπαρξι πάνω στὸ ἔρημο αὐτὸ ἀκρωτήριο. Τώρα ὁ ἐρημίτης ἔχει πεθάνει,— κ' ἡ ἔλλειψί του κάνει πιὸ ἔρημο καὶ πιὸ ἄγρια τὰ τρικυμισμένα αὐτὰ βράχια.

Στρίβοντας τὸ Μαλέα, παίρνουμε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Ὁ ἥλιος ἔχει βασιλεύσει, καὶ τὸ μακρὺ θερινὸ σούρουπο κρέμεται πάνω ἀπ' τὰ γαλήνια νερά καὶ τὶς ἀχνὲς βουνοσειρὲς τῆς Λακωνίας. Πλέομε πρὸς τὴ Μονεμβασιά. Πάνω στὸ κατάστρωμα ἑνας φωνογράφος, γελοῖος σὰν ἐγγαστρίμυθος, ταραάζει τὴ μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας...

Ἀπὸ παιδι ἔσερνα στὴ φαντασία μου μιὰ εἰκόνα τῆς Μονεμβασιῶς γεμάτη ζωηρότητα μαζί καὶ ἀφέλεια. Τ' ὄνομά της τὸ εἶχα ἀντικρῦσει γιὰ πρώτη φορά, ἐνῶ γύριζα τὶς σελίδες ἑνὸς παλιοῦ βιβλίου, κάτω ἀπὸ ἕνα σχέδιο, πού τὴν παράσταينه μὲ τὸν τρόπο, πού οἱ μεσαιωνικοὶ χαρτογράφοι σχεδίαζαν τὶς παράλιες πολιτείες. Ἔβλεπα ἕνα τεράστιο βράχο, γυμνὸ καὶ ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σὲ μιὰν ἀπ' τὶς πλαγιές του, μιὰ μικρὴ πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπὸ τείχη, ἐπάλξεις καὶ πύργους. Γῦρο ἀπὸ τὸ βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, — ἀπέραντη, σχεδιασμένη στὴν εἰκόνα μὲ μικρὲς καμπύλες, ὅμοιες καὶ παράλληλες. Μιὰ γέφυρα ἔκωνε αὐτὸ τὸ βράχο μὲ τὴ στεριά. Ἀπὸ τότε φανταζόμουν τὴ Μονεμβασιά σὰν ἕνα βυζαντινὸ Γιβραλτάρ, πού ἐπιζοῦσε τῆς ἐποχῆς του σὰν τὸ Ἅγιον Ὅρος. Δὲν τὴν ἔβλεπα, βέβαια, μὲ πολεμιστὲς, οὔτε φανταζόμουν πὼς τὶς πύλες της τὶς ὑπεράσπιζαν σκοποὶ καὶ σηκωτὲς γέφυρες. Μὰ πίστευα ὅτι ἡ Μονεμβασιά εἶχε στερεωθῆ στὴν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σὲ μιὰ οὐσιαστικὴ στιγμή τῆς ἄλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τὴ σπάνια τύχη νὰ τὴν ἀντικρῦσω νύκτα, μέσα στὸ χλωμὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κ' ἡ ἐντύπωσι, πού μοῦ ἔκανε, ἦταν ἀκόμη βαθύτερη ἀπὸ κείνην πού περίμενα. Ἔβλεπα, ἐνῶ τὸ πλοῖο πλησίαζε, ἕνα θεόρατο βράχο, πού ἀνέβαινε σκοτεινὸς καὶ ἀπότομος μέσα ἀπὸ τὴν ἀσημένια θάλασσα, σὲ μιὰ ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυκτερινῶν ὀριζόντων· ἀπὸ τὴν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιὰ μικρὴ πολιτεία, κατάλευκη καὶ ἀχνὴ σὰν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, περιφραγμένη ἀπὸ μιὰ σκοτεινὴ ζώνη τειχῶν, — πού ἦταν σὰν νὰ τὴν ἐμπόδιζαν νὰ καταρακυλῆσῃ καὶ νὰ χαθῆ στὰ νερά. Μόνη ἡ Ραγοῦζα, τὸ λατινικὸ αὐτὸ διαμάντι τὸ σφηνωμένο στὸ δακτυλίδι ἑνὸς δαλματικοῦ βράχου, μόνο ἡ λευκὴ καὶ ἀπόκοσμη Ραγοῦζα μοῦ εἶχε δώσει ἄλλοτε μιὰ τέτοια συγκίνησι. Κοιτάζοντάς την, θυμήθηκα τὸ λαϊκὸ δίστιχο, πού τὴν ἔχει τραγουδημένη :

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιᾶς
καὶ κάστρο τῆς Ἀθήνας...

Ἦταν ἀληθινὰ σὰν ἓνα λουλούδι, σὰν ψυχρὴ κι ἄσπρη καμέλια, ἡ μικρὴ πολιτεία, ἡ συμμαζεμένη κάτω ἀπ' τὸ φεγγάρι μέσα στὴ σκιὰ τῶν ψηλῶν τειχῶν τῆς κ' ἡ ποτισμένη ἀπ' τὸ θανατερό του φῶς. Γυρτὸς στὸ κατὰστρομα, τὴν ἀτένιζα σὰν μιὰ ὀπτασία,— τόσο ἀνέρεη κι ἀπίθανη, ποὺ δὲ θὰ ξαφνιαζόμουνα, ἂν σβηνόταν ξαφνικὰ ἀπὸ τὰ μάτια μου...

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς στεριᾶς, ὁ θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασιᾶς φαίνεται ἔρημος. Στὰ πόδια του δὲν ὑπάρχει παρὰ τὸ πτωχικὸ ξενοδοχεῖο, ὅπου μείναμε. Παίρνοντας ὅμως κανεὶς τὸ δρόμο, ποὺ εἶναι χαραγμένος στὸ βράχο, δὲν ἄργεῖ ν' ἀντικρύσει, σὲ μιὰ καμπή, τὴν πύλη ἑνὸς κάστρου καὶ τοὺς μαιάνδρους τειχῶν, ποὺ ἀνεβαίνουν ὡς τὴν κορυφὴ τοῦ βράχου στεφανώνοντάς τιν. Αὐτὰ τὰ τείχη, ἂν καὶ εἶναι ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐρειπωμένα, διατηροῦν ὡς τόσο ἀκόμα μιὰν ἀγέρωχη ἔκφρασι. Κυριαρχῶντας πάνω ἀπ' τὴ θάλασσα, ἀκολουθῶντας ὅλες τὶς ἐσοχὲς καὶ προεσοχὲς τοῦ βράχου, κυκλώνοντας μὲ κύκλους λαβυρίθου τὴν πανύψηλη κορυφή, ποὺ μοιάζει μὲ τεράστια καρένα καραβιοῦ, ἐξακολουθοῦν νὰ δίνουν στὴ Μονεμβασιᾶ ἓνα πολεμικὸ χαρακτῆρα, ἐκτάκτως συγκινητικὸ μέσα στὴ θανατερὴ σιγή, ποὺ τὴν τριγυρίζει.

Ὅταν περάσει κανεὶς τὴ βαθειὰ καὶ χαμηλὴ καμάρα τῆς εισόδου, ποὺ ἔχει χαραγμένο στὴ μετόπη τῆς τὸ βυζαντινὸ σταυρὸ μὲ τὰ γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στὴ Μονεμβασιᾶ σὰν σὲ προαύλιο μοναστηριοῦ. Ἡ σημερινὴ Μονεμβασιᾶ, μικρὸς συνοικισμὸς ἀπὸ τριακόσιες μόλις ψυχές, κτισμένος κάτω ἀπὸ τὴ σκιὰ τοῦ βράχου, πιάνει ἓνα τόπο τόσο περιωρισμένο, ποὺ θυμίζει, σὲ μικρότερη ἀκόμα κλίμακα, τὴν πόλι τοῦ Σπαλάτου, στὴ Δαλματία, ποὺ εἶναι κλεισμένη, ὀλόκληρη, μέσα στὸ φρουριακὸ ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶναι σὰν μιὰ παρασιτικὴ βλάστησι μέσα στὴν παρυφὴ ἑνὸς βράχου. Τὰ λιγοστὰ σπιτία εἶναι κολλημένα τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο, κ' οἱ δρόμοι τόσο στενοί, ποὺ μόλις χωροῦν νὰ περάσουν δυὸ ἄνθρωποι.

Ἔτσι ὅπως εἶναι ἡ σημερινὴ Μονεμβασιᾶ, δὲν ἀλλάζει σὲ τίποτα τὴν ψυχὴ τοῦ παρελθόντος. Ἀπεναντίας, τὸ ἀσήμαντο καὶ ἡ ἀθλιότητά τῆς ὑπογραμμίζουν πιὸ ἔντονα τὸ μεγαλεῖο τῶν μεγάλων

άχρηστων τειχῶν πού έξακολουθοῦν νά ζώνουν τὸ φάντασμα τῆς παλιᾶς Μονεμβασιαῖς, ὅπου, ὅπως λέει ἓνα βυζαντινὸ χρυσόβουλο, ὑπῆρχαν καὶ πλῆθος οἰκητόρων, καὶ πολυολβία* καὶ πολιτείας εὐγένεια, καὶ τεχνῶν ἀσκήσεις, καὶ ἀγορᾶς δαψίλεια*, καὶ πού σήμερα δὲν εἶναι παρὰ νέκρα καὶ σκόνη. Μὲ τοὺς λιγιστοὺς πτωχοὺς κατοίκους τῆς, ὅλους σχεδὸν παπουτσηδες, καὶ μὲ τὰ σπιτάκια τῆς, πού δὲν ξεμυτίζουν ἀπὸ τὸν περίβολο τῶν παλιῶν τειχῶν, δὲ δίνει τὴν ἐντύπωσι ὅτι ἀνήκει στὴν ἐποχὴ μας, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μονεμβασιά στὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρασμοῦ καὶ τοῦ ξεπεσμοῦ τῆς.

Πάνω στὸ κάστρο, πού στέφει τὸ βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιὸ ζωντανὸς ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς Μονεμβασιαῖς. Τὰ τεῖχη κ' οἱ ἐπάλξεις, πού κατεβαίνουν ὡς τὴν ἄβυσσο τῆς θαλάσσης τόσο ἀπότομα, πού φέρνουν ἴλιγγο, ἐπιβάλλουν στὸ στοχασμὸ τὴν περασμένη ἐκείνη ἐποχὴ, πού ἡ Μονεμβασιά ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στὴν πολιορκία τῶν Σταυροφόρων, καὶ ὅπου, ὅπως λέει τὸ χρονικὸ τοῦ Μωρέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασι καὶ ποντικούς, ὁμοίως καὶ γατία

Τὸ τί νὰ φᾶν οὐκ εἶχασι, μόνον ὁ εἰς τὸν ἄλλον...

Ἄλλα ἐκεῖ πάνω εἶναι ἐρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καὶ πνιγμένοι μέσα στὰ χόρτα καὶ τοὺς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες* ξεκοιλιασμένες, καὶ μόνο μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία ὑψώνει τὸν τροῦλλό τῆς πάνω ἀπ' τὸ πολεμικὸ αὐτὸ πεδίο, τὸ θερισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο. Ὅ,τι ὅμως διατηρεῖται ὀλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἔκφρασι τοῦ κάστρου, πού τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ ἀγριωπὴ ἢ ἀκίνησια, πού τὴν ἔχει σφραγίσει ὁ θάνατος. Τὴ νοιώθει κανεὶς σὰν μιὰ ἀόρατη παρουσία. Δεσπόζει μὲ τὴν τεράστια σκιά τῆς,—συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἔκφρασι τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὅπου ἀγωνιᾷ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντιοῦ. Σὰν νὰ μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σὰν νὰ μὴν εἶχε συντελεσθῇ ὁ ξεπεσμός, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μονεμβασιαῖς ἐξακολουθεῖ νὰ ζῆ πάνω στὸ φαντασματικὸ τῆς βράχο,—ξεχασμένη γιὰ πάντα στὴ μάταιη ἀτένισι τῶν θαλασσιῶν ὀριζόντων...

« Ταξίδια στὴν Ἑλλάδα »

Κώστας Οὐράνης

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασία σεληνοφώτιστος νύξ. 'Αραιοί λάμπουν οί άστέρες και ή Μεγάλη 'Αρκτος κλίνει ήδη πρὸς τήν δύσιν. 'Εν τῇ ἀπολύτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς ήδέως ροχθεῖ τοῦ Κλαδέου και τοῦ 'Αλφειοῦ τὸ νᾶμα, διαρρεόντων ήρέμα, ελαίου δίκην. Καί συμμείγνυται πρὸς τήν μελωδίαν αὐτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἀρμονίαν τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα· και μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀραχνοῦφάντων ἀτμίδων, αἱ ὁποῖαι αἰωροῦνται ἄνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται και τῶν λύγων * και τῶν ροδοδαφνῶν τὸ ἄρωμα βεβαρημένων ἀπὸ ἐρυθρὰς τολύπας * ἀνθέων.

'Αφήνομεν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ Φειδίου τὸ ἐργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ 'Ολυμπίου, τὸ 'Ηραῖον. Καί ἐνῶ ή σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἐγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως, καθ' ὄλην τήν ἑκτασιν τῆς 'Αλτεως, ἀναπηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαῦκες και θρηνοῦν παρῆκει μονότονοι τοῦ βύα * αἱ κραυγαὶ και οἱ κλαυθοὶ τῶν ὑλακῶν τῶν παραποταμιῶν θῶων *. 'Εν τῷ μέσῳ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀπροσίτου Τέχνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων τήν ὥραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὔτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμῆρεις ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατήφειαν και μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεές και ἀδυσώπητον, ὅσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς 'Αλτεως τὰ ἐρείπια και ἀναζητῇ ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ εἰρμοῦ τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παραισθήσει τοὺς παιᾶνας και τήν ἰαχήν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημούντων τοὺς νικητάς, και τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα και τῶν ἵππικῶν ἀγώνων και τῶν ἀρματοδρομιῶν τὸν ποδοβολητὸν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐννοεῖ ἐναργῶς πῶς παρασύρει και περιδινεῖ και αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὕλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμόν ή ἀπαύστως καταγιγίζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ή ἐξανεμώσασα και ἐξαφανίσασα τόσην ὑπέροχον ζωήν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει και πιέζει και συνθλίβει τήν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὁποῖοι διήλθον ἄνωθεν τῶν ἐρείπιων τούτων.

'Αλλ' ήδη πλέον εἴμεθα πολὺ μακρὰν τῆς 'Αλτεως και ὁ ήλιος,

θερμός του Μαΐου ήλιος, φωτίζει φαιδράς και εύφροσύνους εικόνας.

Διαρκώς βαίνομεν παρά τον Άλφειόν. Ἐπί πέντε περίπου ώρας ή πορεία αύτη είναι άτελεύτητον πανόραμα εικόνων θαυμασίων, διηνεκής πανήγυρις τών όφθαλμών και τής ψυχής.

Ἐδω ή όχθη είναι χθαμαλή και ή παραποτάμιος άτραπός έγγυτάτη πρὸς αύτήν. Οί λύγοι και αί ροδοδάφναι και αί έρείκαι * με τούς ροδοχρόους θυσάνους των κλίνουν πρὸς τὸ ύδωρ και λούονται εν αύτῷ, και οί λιγυροί κλάδοι των λικνίζονται ύπό τήν έπιφοράν του ρεύματος. Ἐδω προσηλώνουν τήν προσοχήν νησιδες άνεκφράστου κάλλους έγκατεσπαρμέναι εντός τής κοίτης, τας όποίας απέσπασαν και άπεχώρησαν από τής ξηρᾶς οί ιδιότροποι του ποιητικού ποταμού έλιγμοί. Και κατακαλύπτουν τούτας κάλαμοι και δένδρα φίλυδρα και άναρριχώνται και έναγκαλίζονται τὰ δένδρα και ένώνουν μετ' αύτῶν τήν παρασιτικήν, τήν ύποτελήν αύτῶν ύπαρξιν κισσοί και κληματίδες και άγρια αίγοκλήματα και παντός είδους περιπλοκάδες. Και αί νησιδες αύται και αί όχθαι, με τήν άσωτον, τήν σαφιλή ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εις τὰ άργυρᾶ νάματα του νωχελοϋς ποταμού με όλην τήν διαύγειαν τών χρωμάτων ύποτρέμουσαι ως έν παρακολουθούν τὸ ρεϋμα τὸ πλάνον εις τήν μοιραίαν πρὸς τής Ἐμφιρίτης * τήν άγκάλην πορείαν του.

Ἐλλαχοϋ πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῶν άλιέων τῶν ποταμιών ιχθύων ή καλύβη και τὰ καλάμινα αύτῶν τειχίσματα· άλλοι εντός του ύδατος μέχρι τής όσφύος άνασύρουν όρμιάς * άλλοι συγκεντρώνουν τούς άσπαίροντας κεφάλους επί νησίδος, άλλοι άνάπτουν πυράς.

Και όμοιος τῶν όφθαλμών παραδείσος είναι όλον τὸ περίξ περιβάλλον. Βουνά, άτελεύτητα βουνά, όλα εκ χώματος, τῶν πλέον ιδιοτρόπων, τῶν πλέον φανταστικῶν σχημάτων, με χαράδρας άγρίας, εν αίς λάλα και θορυβώδη ροχθοϋν καθ' όλας τας διευθύνσεις νάματα· χαράδραι ίλιγγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν και τῶν βροχῶν. Και πανταχοϋ δάση, πανταχοϋ τὸ βαθυπράσινον τής δρυός ή τὸ χρυσιζον τής πίτυος, πανταχοϋ σαφιλεία βλαστήσεως σχεδόν κουραστική, σχεδόν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τήν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν άττικῶν όρέων, τῶν ίοχρῶν εκ του διηνησιμένου θυμου και εκ τής σεμνῆς αϊδοϋς τῶν φιλημάτων του άττικού ήλίου.

Καὶ ἡ μουσικὴ τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν ἀοιδῶν ἀτελεύτητος. Ἄνὰ πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιερὰς λόχμας καὶ ὑπολαΐδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαΐμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ἀρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἶδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὁποίου τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελεύτητος ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὁμοιάζει πρὸς ἐριστικὴν γραῶδη φλυαρίαν. Εἰς τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὔρισκεν ὅτι πᾶσα φωνὴ τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος εἶναι καὶ ἐν στοναρίσμα*, μίᾳ διαρκῆς παραφωνία. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπέμενα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνίαι εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἄλλ' ὅταν συλλογίζομαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὀφθαλμῶν ἡ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' ἵππου ἢ ἡμίονου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἤθελεν ἀπολεσθῆ δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ ταξίδιον ἦτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διηρχόμεθα εἰς δίωρον διάστημα ἐντὸς ταπετσαρισμένων κασσονίων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται σιδηροδρομικὰ ὀχήματα, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ θυμῆρες εἰκόνες θὰ διήρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὡς σκιαί, ὅτι θὰ παρενετίθετο μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὁποῖα κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἐξεμεῖ τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῶ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺ καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἢ τὸ αὐτοκίνητον —, διὰ νὰ μεταβαίνῃ τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑποθέσεις. Ἄλλ' ὅστις ταξιδεύων θηρεύει ἐντυπώσεις, ὅστις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῇ μετὰ τῆς ἀγροίκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρεύσεις της, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικὸν εἰσιτήριον.

« Ὀδοιπορικαὶ Ἐντυπώσεις », 1920, σ. 74 - 77 Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδης

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τούς άπεράντους κάμπους τής Κύπρου μέσα στον Αύγουστο. Ό Θεριστής έβραζε φωτιά στο χρυσάφι τών σπαρτών, που καλλιεργούνται με πρωτόγονα μέσα. Οί φλόγες τ' ουρανού τύλιγαν τὸ πεντάφαρδο* τοπίο. Παντοῦ ήταν άλώνια και μέσα στ' άλώνια οί Κυπριώτισσες, σφικτά μανδηλωμένες, έτρεχαν θρονιασμένες πάνω στο ξυλένιο έλκηθρο του άλωνίσματος, χουγιαζοντας* και καμουτσιζοντας τ' άλογα που τὸ 'σερναν πάνω στα στάχια. Αὐτὴ ἡ εικόνα με παρακολουθοῦσε σ' ὄλη τὴ διαδρομὴ. Μιὰ μορφή αρχαϊκά ωραία τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς αγρότισσας, που έχει στεφανωμένο τὸ μελαχροινό της μέτωπο με μιὰ χεροβολιὰ χρυσᾶ στάχια. Ἀνέβηκα και στα περίφημα βουνὰ τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερά και τραγουδοῦν ρεμματιές, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίεται και ἰδρώνει. Ἐκεῖ τὰ δάση εἶναι πυκνά και τὰ δέντρα ψηλά και ἴσια, ψηλά ὡς τὸν οὐρανό, και τρίζουν ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου που σηκώνουν στις κορυφές τους. Ἐκεῖ παραθερίζουν οί πλούσιοι τοῦ νησιοῦ και τῆς Αἰγύπτου και τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τὸ καλοκαίρι τους και οί ἐπίσημοι Ἑγγλέζοι τών ὑπηρεσιῶν τῆς Κατοχῆς. Τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οί κατασκηνώσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπὸ γιγάντεια πεῦκα που σμίγουν τὴν κόμη τους. Ὅλα αὐτὰ ήταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστά εἶναι τὰ γιγάντεια μῆλα και τὰ ἀχλάδια που σᾶς πωλοῦν οί χωρικοί. Λοιπὸν και ἐκεῖ ἐπάνω δὲν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἦταν τὸ δάσος τὸ σοβαρό, τὸ σκοῦρο, ὁ ἴσκιος ὁ βαθύς, σχεδὸν βαρῦς. Ἔτσι εἶναι ὄλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τὸ στοιχεῖο τῆς ὁμορφιάς της εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενική. Ἐπικὴ, ζῆ ἀκόμα τὸ Ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα στη γραμμὴ τών βουνῶν, που ἐπάνω στην κόψη τους σοῦ δείχνουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὴ χεριά που ἀποτύπωσε κει ψηλά σὰν τ' ἄδραξε ὁ μυθικός γίγας.

Ἀνέβηκα στο Κάστρο τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα. Εἶναι κτισμένο πάνω στις πετρένιες μασέλλες ἑνὸς κάθετου βουνοῦ, που ὁ ἄγιος βράχος του σηκώνει τὰ δόντια του μεσοῦρανα σὰν ἓνα μνημεῖο γοθτικό. Ἐκεῖ πάνω εἶναι κτισμένη ἡ αἰτοφωλιὰ τών Φράγκων και τών Βυζαντινῶν ἀρχόντων τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωση που κάνει αὐτὸ τὸ δαιδαλώδες κάστρο. Εἶναι ἓνα ἔργο

πολέμου φοβερό, πού στέκεται ἐκεῖ ψηλά μὲ τὶς ἄπειρες στοῦς καὶ καμάρες καὶ πολεμίστρες του — « τὰ χίλια σπίτια τῆς βασιλισσας » τὸ λέει ὁ λαός. Καὶ εἶναι κεῖ ἕνα τοξωτὸ παράθυρο, « τὸ παράθυρο τῆς βασιλισσας », ἀπὸ ὅπου τὸ θέαμα τοῦ κάμπου καὶ τῆς θάλασσας, πού σέρνεται στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ, εἶναι ἐξαίσιο. Τὰ ἐρείπια εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὴ μυστηριώδη παρουσία τῶν αἰώνων πού τὰ γέμισαν. Στὶς τρυπες τῶν στοῶν, στὶς σκιερὲς γαλαρίες, στὶς φαρδεῖες ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κουρνιασμένες μαζί μὲ τσαμπιὰ νυκτερίδες ὅλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἦχοι ἀπὸ σάλπιγγες ἵπποτῶν, ἀπὸ τὰ κυνηγετικὰ κέρατα τῆς αὐλῆς τῶν Λουζινιάν, ἀπὸ τὸ ἀλαλητὸ τῶν σκυλιῶν καὶ τὸ φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σὰν ἀρχίζη νὰ βραδυάζη, ὅλα αὐτὰ τρίζουν ἐκεῖ στοὺς θόλους. Κάτι σὰν ἔλυτρα*, κάτι σὰν θρόισμα ἀπὸ πτεροῦγες ἢ μεταξωτὰ πολύχρωμα φλάμπουρα μὲ σταυρούς καὶ λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγὰ-σιγὰ κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους, γιατί φοβάσαι μὴ ἀκούσης τὰ βήματά σου νὰ ξυπνᾶν ἀπὸ τὸν ὕπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτὰ τὰ φαντάσματα τῆς Κυπριακῆς ἱστορίας.

Πουθενὰ δὲ βρῆκα τὴν Ἱστορία νὰ πατᾶ τόσο καταθλιπτικὰ τὸ στήθος ἐνὸς τόπου, ὅσο στὴν Κύπρο.

Αὐτὴ τὴν ἐντύπωσι μοῦ τὴν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοθτικοὶ ναοὶ τῆς, τὰ ἀμέτρητα βυζαντινὰ ἐκκλησιάκια καὶ τὰ κάστρα τῆς. Δὲν εἶναι αὐτὰ χαροπὰ καὶ ἀνθοστόλιστα, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Ρόδου. Δὲν εἶναι γῦρο στὶς πολιτεῖες τῆς Κύπρου μιὰ σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μὲ τὸ φεστόνι* τῆς πετρένιας δαντέλλας τοὺς φρεσκοσιδερωμένο. Εἶναι πύργοι βαρεῖς καὶ πένθιμοι, πού κοιτάζουν τὰ κύματα καὶ τὰ μετρᾶν ἐπὶ αἰῶνες, καὶ περιμένουν νὰ ἀγναντεύσουν στὸ φουρτουνιασμένο πέλαγο τὰ μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καὶ τῶν Ἀράπηδων. Εἶναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ Ὁθέλλου, πού τὸ πιὸ μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τὸν γέμισε μὲ φαντάσματα, προικισμένα ἀπὸ αἰώνια ζωὴ, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ θάλασσα βογγᾷ στὰ ριζὰ του καί, κεῖ ψηλά, πάνω στὰ φαρδιὰ μπεντενία του, σέρνει τὰ βήματά του ὁ Ἰάγος* πίσω ἀπὸ τὸ βελούδινο φόρεμα τῆς γλυκειᾶς Δυσδαίμονας*, πού τῆς ἔχει σφραγίσει κιόλας ἢ μοῖρα τὸ μέτωπο μὲ τὸ σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μὲ κόκκινο σταυρὸ στὸ μέτωπο τὰ ἀθῶα ἀρνιά τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοθτικὲς ἐκκλησίες, ἀφειμένες στὴ μοῖρά τους ἀπὸ τὴν ἀγγλική

Κατοχή, είναι πελώρια ἔργα πετρώνια, πού ὁ χρόνος καί οἱ πόλεμοι τὰ κατελοῦν σιγά-σιγά. Μερικά ἀπ' αὐτά, ὅπως τὸ Ἀββαεῖο τοῦ Μπέλαπαῖς, εἶναι θαυμαστής τέχνης, ἀκόμα καί σ' αὐτὸ τὸ χάλι πού βρίσκονται. Ἄλλα πάλι — κι αὐτὰ εἶναι κείνα πού οἱ Τοῦρκοι κρατοῦν ἀκόμα ὡς τζαμιά — διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στή στέγη καί στίς ἐπάλξεις τῆς Ἁγιά - Σοφιάς, στή Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ὑπερύψηλους μιναρέδες της. Κάτω, σὸ ἀπέραντο δάπεδό της, σκεπασμένο μὲ χαλιά, οἱ μουσουλμᾶνοι πιστοί, ναρκωμένοι ἀπὸ τὴ νηστεία καί τὴν κούρασι τοῦ ραμαζανιοῦ, ἦτανε ξαπλωμένοι σὰν ἄρρωστοι. Καί κεῖ ψηλά, πάνω στή στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρώνια κοσμήματα καί οἱ γρυπόμορφες ρουιές*, καί ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στίς γοητευτικὲς σελίδες τῆς « Παναγίας τῶν Παρισίων ». Ὡρα μὲ τὴν ὥρα θά ἔπρεπε νὰ προβάλῃ πίσω ἀπὸ ἕνα θωράκιο κείνος ὁ ἀπαίσιος καλόγηρος* παραφυλάγοντας σὰν γεράκι τὴ μικρὴ, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἀντὶς γιὰ τὸν Κουασιμόδο, βγήκε κάποτε ἕνας χότζας πάνω στὸν κυκλικὸν ἐξώστη τοῦ μιναρέ, ἔπιασε τὸ κιγκλίδωμα, καί ἀπὸ κεῖ ψηλὰ κάλεσε τοὺς πιστοὺς στὴν προσευχὴ τοῦ Ἰσλάμ. Λάλι — Ἄλλάχ!

Ἔνας ὁ Θεὸς καί ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης Αὐτοῦ.

Ἡ φωνὴ κατεβαίνει ψαλμουδιστὴ, μελαγχολικὴ, πάνω στή μυρμηγκιὰ τῶν ἀνθρώπων πού σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στοὺς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, πού ἔχασε τὸ Θεό του καί τούρκευσε.

« Ἄπ' τὴν Ἑλλάδα », 1954

Στρατῆς Μυριβήλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τὸ κείμενο πού ἀκολουθεῖ γράφηκε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι (1945), ὅταν γιορτάσθηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτησι τῶν Δωδεκανήσων στὴν Ἑλλάδα.

Πάλλευκα, εὐτυχημένα, ἀπλώνονται στὸν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στὴ χαρμόσυνη τούτη μέρα λησμονοῦν τὶς δοκιμασίες καί τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένο πιά στὸν ἐθνικὸ κορμὸ μὲ δεσμούς ἀκατά-

λυτους, τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα θὰ ἀκολουθήσουν κι αὐτὰ τὸ δρόμο, εὐτυχή ἢ δύστυχο, τὸ μεγάλο δρόμο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εὐλαβικοὶ προσκυνηταὶ θὰ μποῦμε αὔριο στὰ εἰρηνικὰ λιμάνια. Θὰ φέρουμε τὸ χαιρετισμὸ τοῦ Ἔθνους. Θὰ τιμήσωμε τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀγωνίσθηκαν καὶ πόνεσαν. Θὰ μελετήσουμε ἕνα ἕνα τὰ παλληκάρια, ποὺ ἔπесαν. Κ' ὕστερα θ' ἀνεβοῦμε στὴν ψηλότερη κορυφή κι ἀπὸ κεῖ, ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα, θ' ἀγναντεύσουμε τὰ πέλαγα. Εἶν' ἀκόμη θαμπὸ τὸ πρωινό, μὰ εὐκολα θὰ μπορέσουμε νὰ ξεδιαλύνουμε τὶς μορφῆς τοῦ Χώρου καὶ τοῦ Χρόνου.

Θεσπέσιο θέαμα ! Μάταια τὸ ἀνθρώπινο χέρι, θρασὺ καὶ ὑπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τὸ ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἢ Πάτμος ἀδελφώνεται μὲ τὴ Νικαριὰ καὶ τὴ Σάμο, δένεται ἢ Ἀστυπάλαια μὲ τὶς Κυκλάδες, κι ἡ Κάσος, κάτω, στρέφεται πρὸς τὴν Κρήτη. Καθένα νησὶ κι ἕνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀλυσίδας, ποὺ δένει τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἐνώνονται. Θαρρεῖς κι ἀκοῦς μέσα στὴ γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωينوῦ τὸ ἀγκομαχητὸ τῶν Τιτάνων* καὶ τοὺς κτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαιστοῦ, ποὺ κλειδώνουν τοὺς τεράστιους χαλκᾶδες.

Ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα...Κι ὅμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων μᾶς ἔφερε στὴν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα*. Κι ἂν τ' ἀνθρώπινα εἶναι ν' ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ θεῖα, νὰ οἱ θεοὶ. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καὶ ἀνθρώπων, οἱ θυμοὶ τοῦ Διός, οἱ ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων, οἱ μῦθοι τοῦ ἀπολλωνείου φωτός, συνδέονται μὲ τὶς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νὰ ὕστερα, ἀνάμεσα σὲ θεοὺς καὶ σὲ ἀνθρώπους, τὰ ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου*, ποὺ πηγαίνουν στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας — πρῶτο καὶ τρανὸ σημάδι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Στὴν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη, ἀναταραχὴ καὶ σάλος. Μὰ πάντα μαζὶ τὰ νησιὰ στὶς μεγάλες ὥρες τῶν ἐθνικῶν ἐξορμήσεων, μαζὶ καὶ στὰ σπαράγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νὰ καὶ τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ὑστερόβουλες θωπιεῖς.

Ἡ θάλασσα φέρνει καὶ παίρνει τὸν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπὸ τὰ ἐξωτικά προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ ὑδρίες καὶ ληκύθους* — ἐξαισίας τέχνης λεπτουργήματα. Πάλλεται ἀπὸ ζωὴ τὸ πολύβοο λιμάνι. Ὁ Ναυτικὸς Νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θαλάσσης. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τὰ ἀκριβὰ προϊόντα, μὰ φέρνουν καὶ τὰ ρεύματα τῶν ἰδεῶν, τοὺς ἀβροὺς τρόπους

τῆς ζωῆς, τὴν ἀνάγκη τοῦ περιττοῦ, ποὺ κάνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς. Ἡ Ἐπιστήμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιηταὶ σμιλεύουν κομποὺς στίχους, ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνίτες στήνουν ναοὺς καὶ θεοτήτων ὁμοιώματα.

Θαυμάζω τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, αἰσθάνομαι δέος μπροστὰ στὴ μεγαλωσύνη τους. Χαίρομαι τὸ κάλλος τῶν πλασμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στὶς γραμμὲς τους, σκληρὲς ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τὴ θεία πνοή, ποὺ ὠδήγησε τὸ χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στὰ ταπεινὰ ὅμως ἐκκλησάκια, ποὺ θωρεῖς ἐκεῖ κάτω κάτωσπρα, λησμονημένα στὴν ἐρημικὴν ἀκρογιαλιά, ξαναβρίσκω τὴν ψυχὴ μου – καὶ τὴν ψυχὴ τῆς Ρωμοσύνης. Νὰ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στὴν Πάτμο, ποὺ προίκισεν ἡ θερμὴ πίστις τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐκεῖ γράφηκε τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, μὲ τὰ δαιμονικὰ τέρατα καὶ τὰ ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ Ἀνθρωπότης, ἀδιάκοπα κυνηγημένη, ἀναζητεῖ τὶς μορφὲς τοῦ κακοῦ καὶ τὶς ἀφορμὲς τῶν ἐλπίδων.

Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τοὺς ἀναρίθμητους βυζαντινοὺς στόλους, ποὺ κουβαλοῦν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τὸ ξανθὸ σιτάρι. Θὰ θρέψουν τοὺς πολυταράχους ὄχλους τῆς πρωτευούσης. Διαβαίνουν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ νησιά μὲ τοὺς ἀσφαλεῖς ὄρους καὶ τὰ ἐπικάιρα ἀγκυροβόλια. Ντόπια παλληκάρια πλουτίζουν τὰ πληρώματα τοῦ θέματος τῶν Καραβησιάνων τῆς Κιβύρας*. Ὑπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι* προστατεύουν τὶς κινήσεις τῶν στόλων. Μὰ οἱ θάλασσες εἶναι γεμάτες κινδύνους. Πειραταὶ καὶ κουρσάροι, Ἰσαυροὶ καὶ Πέρσες, Σαρακηνοὶ ἀπὸ τὴν Ταρσὸ κι ἀπὸ τὴν Τρίπολι, Ἀγαρηνοὶ ἀπὸ τὴ Δαμιέττα καὶ τὴν Κρήτη, Πισᾶτες, Γενοβέζοι, Βενετσιᾶνοι... Ἀδιάκοπα πατιοῦνται τὰ νησιά.

Νὰ καὶ οἱ Σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ καινούργιου, ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης, τοὺς φέρνει στὶς ἀπόμακρες τοῦτες ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στοὺς ἄμους καὶ στὰ βράχια οἱ βαρεῖες πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχὴ τους κάτω ἀπὸ τὸν παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακμῆς, Σγουρὸς* τοῦ Αἰγαίου, θρασὺς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλαῆς*, ἀποστάτης μ' ἑλληνικὴ καρδιά.

Ὑστερα οἱ Ἱππότες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καὶ οἱ θάλασσες τῶν νη-

σιῶν τοὺς εἶδαν νὰ περιφέρουν τὶς ἀλλόκοτες ἀρματωσιές τους. Σκληροὶ, κερδαλέοι καὶ ὕβρισταί, στρατιῶτες καὶ πειραταὶ γεμᾶτοι ἐποκοτιά, καυχήθηκαν νὰ στήσουν στὰ μακρινὰ πέλαγα τὸ μετερίζι* τῆς Χριστιανοσύνης. Ἦταν ὤμοι καὶ ἀρπαγες, μὰ μὲ συγκινοῦν οἱ βλάσφημοὶ αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θεοῦ. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στὴν ἀνδρεία. Καὶ γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπὸ τὴ φήμη τῆς τραχειᾶς πολιορκίας τῆς Ρόδου, τὸ 1522. Κι ἐνῶ οἱ Ἰωαννῖτες ἀπομακρύνονται γιὰ νὰ ζητήσουν ἄσυλο στὴ Μάλτα, ἕνα ἕνα τὰ νησιὰ πέφτουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Νύκτα αἰῶνων !

Σκύβω κοντὰ στὸ σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τὶς ταπεινὲς καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, τραβάει τὸ δικό του τὸ δρόμο. Θaumάσιο τὸ φαινόμενο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ! Ἀπὸ τοῦ Πόντου τὸν ὄχθο μέχρι τὰ Ἀκροκεραύνια, ἀπὸ τὴν Ἀγχίαλο μέχρι τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὴν Καππαδοκία μέχρι τὴν Κορσική, κομματιασμένοι, χωρὶς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένοι συχνὰ ἀπ' τὸν κύριο κορμὸ του, σμιλεῦει τὶς ἴδιες τυπικὲς μορφές τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἐδῶ ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. Ἄν ὁ τραχὺς καὶ ἔξυπνος νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τὸ γραπτὸ του Δίκαιο, αὐτὴ, τραχειὰ στὴ γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τὸν δικό της ἀδυσώπητο ἄγραφο νόμο. Ἄν εἶσαι караβοκύρης, ἂν εἶσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρὰ σου καὶ καμάρι σου τὸ καράβι.

τί ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προύντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετᾶσι,
ἔχω καὶ караβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια.

Μὰ σ' αὐτὸ τὸ Λύκιο Πέλαγος ἀνεμικὲς καὶ μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τὴ θάλασσα·

εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τὴν μπόρα ποὺ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη
καὶ στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνὰ ἀστροχαλαζὶ πέφτει.

Κι ἂν ὁ θάνατος σὲ βρῆ στοῦ караβιοῦ τὴν πλώρη, ἢ στεριά
θὰ ἔναι ὁ ποθεινὸς τάφος·

Βοθάτε με νά συκωθῶ, βοθάτέ με νά κάτσω
 καί φέρτε καί τή χάρτα μου καί τ' ἄργυρό κουμπάσσιο,
 νά κομπασσάρω* τόν καιρό νά μποῦμε σέ λιμιῶνα.
 Θωρεῖτε κεῖνο τὸ βουνί τὸ μαυραραχιασμένο,
 ἐκεῖ νά πά' ν' ἀράξετε νά χώσετε κι ἐμένα.
 Νά μὴ μὲ θάψετε ψηλά, μόνο στὸ περιγιάλι,
 νά μὲ χτυπᾶ ἡ θάλασσα, νά ἔχω χαρὰ μεγάλη.

Χαρὰ σου κι ἄν πεθάνης σ' ἐλεύθερο καράβι. Στὸν κοντινὸ λι-
 μιῶνα νά βρῆς τὴ στοργικὴ ταφή. Μὰ εἶναι πικρὸς τῆς θάλασσας
 ὁ νόμος. Ὅσο καί νά βιγλίζουμε ἀποβραδὶς καί μέρα οἱ γνωστικοὶ
 γέροι τοῦ νησιοῦ, ἄσκέρι οἱ φοῦστες* πατοῦνε τ' ἀκρογιάλια. Ὁ
 ἄνθος τῆς νιότης σέρνεται στὰ κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαραῖς τὶς αὐ-
 λές, στὸ Μισίρι*, στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, «πολλὰ
 παραπονιάροι», νοσταλγοῦν τὰ ἤρεμα δειλινὰ τῆς μακρινῆς Νισύρου.
 Μέσα στ' ἀνήλια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι* κι οἱ μελάχιδες* τῶν Βε-
 νετσιάνων καί τοῦ Καπουδᾶν - πασαῖ οἱ σκλάβοι, μένουν δεμένοι στὸ
 κουπί·

Ὁ σκλάβος ἀναστέναξε καί τὸ καράβι ἐστάθη.

Ἐξω, στὶς φτωχικὲς καλύβες, κλαῖνε ἀγέρωχες οἱ μαννᾶδες.

Ὅλες οἱ μάννες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
 μὰ μιὰ μαννούλα ἐνὸς παιδιοῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
 Βάνει τὶς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸν κόρφο,
 πετροβολᾷ τὴ θάλασσα καί τροχαλαίει τὸ κῦμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζομαι. Παρθενικὸ χέρι ἀνάβει τὸ κανδήλι
 στὸ εἰκονοστάσι μπροστά. Τὸ δειλὸ τοῦ φῶς γεμίζει ἀπὸ γαλήνη
 τὸ πτωχικὸ, γλυκαίνει τὶς αὐστηρὲς μορφὲς τῶν ἁγίων. Δὲν ἔχουν
 τίποτε τὸ θεῖο, τίποτε τὸ ὑπεράνθρωπο, οἱ αὐστηρὲς αὐτὲς μορφὲς,
 ποὺ σὲ κοιτᾶζουν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι. Στοργὴ καί καλωσύνη εἶναι
 γεμᾶτα τὰ μάτια τους καί μοιάζουν σὰν νά παραστέκουν στὴ χαρὰ —
 τόσο λιγοστή! — καί στὸ πόνο — τόσο συχνό! — τοῦ σπιτιοῦ.
 Ἄν τὸ θεῖο μποροῦσε νά ἔχη ἐπιθυμίες, θὰ ζήλευε τὴν ἀνθρώπινη
 μοῖρα τῶν ἁγίων, ποὺ στέκονται στὸ εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστὲς οἱ χαρές. Λιτὴ καὶ αὐστηρὴ ἡ γλῶσσα τῆς Ἀγάπης, φειδωλὰ τοῦ πάθους τὰ ξεσπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ ροδίτικα Ἑκατόλογα* τραγουδοῦν ντροπαλὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν πόθο. Αὐστηρὴ καὶ τῆς τάβλας ἡ ξεφάντωσι κι οἱ χαροκόποι χαρὰ δὲν ἔχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἀρμονικά, τολμηρά, τὰ πηδήματα, ἴστοροῦν κόσμους ἐσώτερους. Τὸ τραγούδι μετουσιώνει τὶς μορφές τῆς Ζωῆς : τραγούδι τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πόθου, τῆς ξενιτειᾶς καὶ τοῦ θανάτου, τραγούδι τῆς ἀνδρείας. Πλαισιώνουν οἱ μορφές τῶν ἥρώων, ντύνουν τὰ πλάσματα τῶν παραλογῶν, τὰ ἰδανικά καὶ τὰ ὄνειρα. Ἀθάνατος ὁ Διγενής, ἀντρειωμένος ἀνάμεσα στοὺς ἀντρειωμένους, ἀγκαλιάζει τὶς ἐποχές καὶ γίνεται τὸ σύμβολο τῆς Ρωμοσύνης.

Ἐπερήφανη Ρωμοσύνη, κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἴππότη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἴταλό, καρτερικὴ, πεισματωμένη κι εὐστροφη, δημιουργεῖς, μὲ τοῦ Ἀκρίτα τὴν ἀδιάκοπη παρουσία, τὶς μορφές τῆς ζωῆς σου. Καὶ περιμένεις...

Δὲν θὰ περιμένῃς πιά. Ἐκεῖ κάτω, στὰ ἀνοικτὰ πέλαγα, ὁ ἥλιος πᾶει νὰ βασιλεύσῃ. Ἀπὸ τὰ νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχὸς τῆς Ζωῆς. Τὰ πολυτάραχα λιμάνια τὰ γεμίζει ἡ ζεστὴ ἀνάσα τῆς βρασμένης πίσσας. Βαρειὲς σκοῦνες*, κομπὰ τρεχαντήρια* καρτεροῦν, σὰν ἀνυπόμον' ἄτια, νὰ ξεκινήσουν γιὰ μακρινὰ ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὅλα πρωτοτάξιδα. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στὶς ἐξωτικές πολιτεῖες, τὰ προσμένουν οἱ ἄνθρωποι. Τοὺς εἶναι οἰκεῖες οἱ ἀπαλὲς γραμμὲς τους κι ἡ ἀνθρώπινη λαλιὰ πού ἀκούεται δὲν τοὺς εἶναι ἀνέγνωρη. Θὰ σμίξουν ἄνθρωποι μ' ἀνθρώπους (δὲν σμίγουν πιά σήμερα οἱ ἄνθρωποι!). Θ' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἀκριβὴ πρᾶμμάτεια — θὰ φέρουν καὶ θὰ πάρουν ἰδέες.

Εὐτυχησμένα Δωδεκάνησα! Ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους βράχους σας, πού ἐνώνουν τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση, μιὰ φυλὴ ἀδάμαστη θὰ περάσῃ γιὰ νέα ξεπετάγματα.

Περιοδικὸν « Ἐκλογὴ », Αὐγούστος 1956

Διον. Α. Ζακυνθῶς

8. ΚΕΡΚΥΡΑ

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος ἐκεῖ ποὺ τὰ ἑλληνικὰ νερὰ ἀδελφώνονται μὲ τὰ κύματα ποὺ τρέχουν νὰ ξεσπάσουν εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἡ Κέρκυρα ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. Ὁ Ὀδυσσεύς, Σεβᾶχ * Θαλασσινὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἠὔρεν εἰς τὸν δρόμον του καὶ ὁ Ὅμηρος, ὁ παράδοξος τυφλὸς, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ χίλια μάτια, ὅταν ἐπλησίασε τὸν ἥρωά του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὐτῆς ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ γίνῃ λυρικός. Καὶ ἔγινε θαυμάσιος, ὅπως ἠδύνατο καὶ ἤξευρε νὰ γίνεταί ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ χύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴ του τὴν ποίησιν ἐνὸς ὀλοκλήρου λαοῦ. Ἡ Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ζῆσμα τοῦ Ὀδυσσεύς μὲ τόσην ἀβρὰν χάριν, ὥστε μόνη αὐτὴ ἡ περιγραφὴ θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ θρυλλοὺν τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἦτο τυφλὸς ὁ θεῖος ζωγράφος. Ἴσως εἶναι καὶ αὐτὸ μία ὑπερήφανος ὑπερβολὴ τῶν προγόνων μας, ἐπιθυμούντων νὰ δείξουν πόσην δύναμιν ἤμποροῦν νὰ προσλάβουν κάποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἀτμόπλοιοι, ὅταν ἀφήσῃ τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ἠπειρωτικὴν παραλίαν, πλέει ἀριστερὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀποτόμου ἀκτῆς, τὴν ὁποῖαν πλαισιώνουν τὰ ἄγρια καὶ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, αἰωνίως χιονοσκεπῆ. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν των, κατὰ τὴν παράδοσιν, μίαν ὥραϊαν πρωίαν ἐξεκίνησαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ θεῖαν ἔμπνευσιν, τὴν ὁποῖαν εὐρίσκομεν ἄλλην μίαν φορὰν ὀδηγοῦσαν τοὺς τρεῖς Μάγους, κατῆλθαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὴν χώραν, ἣ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά των.

Ὅλα εἶναι ἀκόμη ἄγρια πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ βράχοι κατεβαίνουν αἱματοβαφεῖς πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ ἄνεμοι πνέουν ὀρμητικοί, τὸ κύμα εἶναι ἀνήσυχον καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ φυσικὰ τεῖχημαντεύει κανεὶς ὅτι ζῆ φυλὴ ἀνυπότακτος, τρεφομένη μὲ ὀρμὴν καὶ μὲ ὑπερφήνειαν ἀπὸ τὴν ἀγρίαν φύσιν.

Ἀπέναντι ἡ Κέρκυρα εἶναι ὅλη ἀβρότης καὶ γλυκύτης καὶ χάρις. Μιὰ ἀκρόπολις ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς ἠπειρωτικῆς ἀπειλῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Κερκύρας εἶναι λεπτόν τεχνικὸν ἔργον, ἓνας μικρὸς κομψὸς Δαβίδ, ἀπέναντι τοῦ Γολιάθ τῆς ξηρᾶς. Ἡ φύσις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἐφάνη ἀδρὰ καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὴν ἠπειρον, νὰ

φιλοτεχνήση κάτι κομψὸν διὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ γιγαντιαία γεωλογικὴ μεταβολή, ἡ ἀποσπάσασα ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τῆς γῆς, ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἱκανὴ καὶ εἰς κομψότητας, ἀφοῦ ἦτο ἱκανὴ εἰς μεγαλεῖον.

Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπάρχει κάτι ἀκόμη, τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ξηρὰν. Ὁ Παντοκράτωρ νομίζει κανεὶς ὅτι δὲν εἶναι ὄρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ἠπειρωτικὸν καὶ ἀλβανικὸν ἐσφηνώθη εἰς τὴν μαλακὴν γῆν τῆς νήσου. Καὶ μόνον ἡ κερκυραϊκὴ φύσις κατάρθρωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἄγριον κολοσσὸν νὰ ἐκπολιτίσῃ. Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτύς του ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἔλαϊα, καὶ εἰς μίαν πλευράν του, βλέπουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυστῖναι σκύβουν ἕως τὸ κύμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη των πνίγονται εἰς τὸν ἄφρον.

Ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, τὴν ὁποῖαν συνήντησεν εἰς τὸν δρόμον τοῦ τὸν περιπετειώδη ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σῶζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβίβασθη ὁ παμπόνηρος Ἕλληνας ἀρχηγός, δὲν ἠμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεὶς τὴν σκηνὴν τῆς Ναυσικᾶς, κρυπτομένης ἐνώπιον τοῦ ξένου. Κερκυραῖος φιλόμαχος ὁμοῦ διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβίβασις ἐγένετο εἰς τὸ Κανόνι. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἴσως μόνον οἱ βάρσχοι, ποὺ κράζουν σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράχων, ποὺ ἔρριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ καραβοτσακισμένου ξένου.

Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέερασαν ἀπὸ ἐπάνω των, μολονότι μία ταινία, καθαρῶς νεοελληνική, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἴχνη αὐτὰ, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν των μὲ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα δεσμὸν.

Ἡ Κέρκυρα ὁμοῦ εἶναι ἡ ἑλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν, ἐξακριβώνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐτρώγετο ἐπὶ αἰῶνας μὲ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κάτι τέλος πάντων ἀπομακρῦνον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας, αἰωρεῖται ἐπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. Ὁ ταξιδιώτης πατῶν τὸν πόδα

του εις τήν νήσον δέν εἶναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλει τοπικήν θέσιν· αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικήν.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπίτια, τὰ ὁποῖα νομίζει κανεὶς ὅτι θ' ἀφήσουν τὰς στέγας των ν' ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύννεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνες των, πού ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπαῖδες, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπαῖδες ἰδικοὶ μας καὶ καθολικοὶ καὶ ἔβραιοι, τὰ μαρμάρια οἰκόσημα πού στεφανώνουν μερικὰς θύρας, οἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὀνόματα, αἱ μεγάλαι στοαί, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας περιπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετίαν καὶ εἰς τὸ Μιλᾶνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθύ καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. Ὅταν τὸ βράδυ - βράδυ, ἀπὸ τοὺς δρόμους πού φέρνουν πρὸς τὴν Σπιανάδα, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοὶ, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἶναι οἱ ἵππῶται πού ἐπεβιβάσθησαν ἓνα βράδυ εἰς τὰς τετρακοσίας ὄγδοῆκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἅγιους Τόπους.

Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ ὀλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μουσεῖον, τὸ ὁποῖον κατέχει μίαν αἴθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἢ περίφημος Ἰόνιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορντ*, εἶναι τὸ ὀλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἢ Κέρκυρα.

Ἐνας περίπατος εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἢ ὁποῖα ἀπολήγει εἰς τὰ πσολαῖα βενετικὰ τεῖχη — τὰ Μουράγια — φθάνει, διὰ νὰ δείξη ὀλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν Σπιανάδα των καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι ὑπερήφανοι. Ἡ θεὰ ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν δέν εἶναι εὐρεία καὶ ποικίλη, ὅπως ἡ θεὰ ἀπὸ τὸ Ζάππειον. Ἄλλ' ἢ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὰς ὑπογραφὰς των.

Ἀπέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, βαρὺ καὶ ὀγκῶδες μεσαιωνικὸν κτήριο, τὸ ὁποῖον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, πού τὸ ἀπέσπα ἀπὸ τὴν ξηρὰν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ὑγρασία ἐμαύρισαν τὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατάλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου

Γεωργίου καὶ τὸ φρούριον τῆς νησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖον του, τὰς φυλακὰς του καὶ τὸ πρῶτὸ ἀπὸ τὰς ἐπάλλξεις του ὁ σαλπικγκτῆς ἐξυπνᾷ τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων ἐφύτρωσε τώρα εἰρηνικωτάτῃ Γεωργικῇ Σχολῇ.

Εἰς τὴν Σπιανάδα τὰ μνημεῖα εἶναι δυσαναλόγως ἄφθονα. Ἡ Γαληνοτάτῃ Βενετικῇ Δημοκρατία ὕψωσεν ἓνα εἰς τὸν περίφημον ναύαρχον Σούλεμπουργκ, «ζῶντος αὐτοῦ», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὄρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἔρχεται ὁ ἐχθρὸς. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων, ἐμφανισθεὶς καθ' ὕπνου, ὑπέδειξεν εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τώρα περισσότερον τὸν Ἅγιον, τὸν ὁποῖον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον ἔχει διαρκῶς ἔμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῆς.

Ὀλίγον μακρύτερα ὑפוῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναύσκος ὀλόκληρος, Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μέτλανδ, τοῦ Ἄγγλου διοικητοῦ, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ Ἴόνιον σύνταγμα καὶ μὲ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἑκουσίων ἐξορίστων τῆς Πάργας, πωληθείσης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Γκίλφορντ δὲν εἶναι τόσον προσιτὸν εἰς τὴν θέαν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περίφημος πρύτανις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, παρίσταται ὄρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀπέργη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Ἰονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὄλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἰδοὺ τὸ ἀγαλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὄρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασσικὸν πλατὺν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπιανάδα ἡ μικρὴ ἐκκλησία τῆς Παλαιοπόλεως, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄδικον νὰ μὴ μνημονευθῇ ἐδῶ τὸ τρισσέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ὅλαι αἱ ἰδέαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντα πρὸς τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἐκὰτέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον ποῦ παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυ-

ραϊκή φύσις, κάτι διακρίνει μεταξύ τῆς πρασινάδας ὁ περιπατητής. Εἶναι ἡ Παλαιόπολις, ναὸς ἐγκαταλελειμμένος πλέον, τὸν ὁποῖον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μῖς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλεύρως, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκευτῶν τὰ ὑλικά συνημολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἴσως συμβολίζον τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφορῶν μορφῶν, πού τοῦ ἔδωκαν οἱ ἄνθρωποι.

Τῶ ὄντι αἱ κορινθιακαὶ του στήλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἐθνικοῦ ναοῦ, καὶ ἡ στεφάνη στολισμένη μὲ βυζαντινοὺς σταυροὺς πείθει ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐλὴν σφύζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἴσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον, ἔψαλλαν τὸν ὕμνον τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀντήχει εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὐρίσκεται σφηνωμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδον.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιοπόλεως, μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθείσης τὸν χριστιανισμὸν καὶ καταδιωχθείσης ὑπὸ τοῦ πατρὸς της. Μὲ τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακομβῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς βαρῶνος Ἐμ. Θεοτόκης.*

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ ἴδω τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ μουσεῖον. Εἶδα ὅμως εἰς τὴν ὠραίαν πύλην τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἓνα « Χριστὸν πάσχοντα », τὸν ὁποῖον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἢ δὲν τὸν ἐπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐντοπίους. Ὅλον ὅμως τὸ μυστήριον, πού ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλαισιώνει τόσον ὑπερόχως τὸν μεγάλον μάρτυρα, ὥστε ὁ πῖνας αὐτὸς ἦλθε στιγμῇ, πού μὲ ἐβύθισε εἰς μυστικισμὸν καὶ εἰς ἔκστασιν.

Ἐνας πράσινος ὠκεανός, τὸν ὁποῖον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχίλλειον. Ἄσπρος καὶ εὐθύς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἶναι ὁ δρόμος, θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐκληφθῆ ὡς ἓνας πελώριος ὄφις γλιστρῶν μέσα εἰς

τὴν πρασινάδα. Εἰς μίαν καμπὴν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὅπου φαίνεται σκαρφαλωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἔξαφνα τὸ Ἀχιλλεῖον.

Ἐνας λευκὸς ὄγκος, δεσπόζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακύπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιὰ ἢ κορυφὴ τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπεῖσα, διὰ νὰ εὐρυνθῇ τὸ ὄροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη μὲ μίαν δέσμη ἐλαιῶν. Ὅπισω οἱ Ἅγιοι Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστέλλουν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ Ἑσπερινοῦ.

Ἀριστερὰ ὅλη ἡ πεδιάς, μὲ παραδόξους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, μὲ ὅλας τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἢ πόλις μὲ τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῆς κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν σιλουέτταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος μὲ νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὄρη τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἐχώρισε μίαν ἔξαφνη γεωλογικὴ μεταβολή.

Ὅλη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαιράς καὶ αἱ μυρωμέναι πνοαὶ καὶ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐλευθέρως φύσεως, ὅλα συνηθοροίσθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὡς διὰ νὰ δείξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εὐνοουμένους τῆς ἡπλάσις.

Καὶ ἐνῶ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ μάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ εἰς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μίαν βαρεῖαν μεσαιωνίζουσα θύρα κυλιέται μὲ δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγάς της καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτι τῆς Αὐτοκρατορίσεως.

Εἶναι ἄρα γε ἡ βαθύτατα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὡς ἐρημητήριον, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μίαν θεῖαν ἔμπνευσις, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ψυχάς, ἔσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θλιμμένην βασιλίσσαν, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν της ;

Ὁ θρῦλος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγεῖται ὅτι ἕνας Ἄγγελος προηγήθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε μὲ τὴν ρομφαίαν τὰ ὄρια τῆς νέας πόλεως. Ὑποπτεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἐλισάβετ* ἀνερριχθῆ εἰς τὸ Γαστούρι, ἕνας ἄγγελος πάλιν, ἴσως ὄχι μὲ ρομφαίαν, πιθανώτατα μὲ ἕνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξεν εἰς τὴν πλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὠραιότερον ναὸν τῆς λύπης. Καὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἔμ-

πνευσιν, πρέπει να δεχθώμεν ότι ύψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, ναὸς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἰδανικὸν νὰ τὸν διαπερᾶ ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἄφθαστον ἀπὸ τὰς κακίας των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. Ὀρισμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην, καὶ ὅταν ἀκούεται ὁ κῶδων τοῦ ἔσπερινοῦ τῶν Ἀγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι κάποτε ἓνας ἀνθρώπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα, εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπατί τῆς ὁποίας τὸν ἐπερίμενον ὁ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγαρον, οὔτε ἔπαυλις ἀπλή τὸ «Ἀχιλλεῖον». Εἶναι μία ὕψηλὴ προσφορὰ πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐκεῖναι ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Δελφικὸν Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Εἶναι ἓνας ναὸς ὑπέροχος τῆς φύσεως, δαμασθείσης ἀπὸ τὸν ἀνθρώπον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος εἰς τὴν φύσιν. Ἄν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Ἀχιλλέα πρέπει νὰ τὸν δεχθώμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικὴν ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐνέπνευσαν τὴν θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

«Ἑλληνικὴ Δημιουργία» τεύχος 111

Γεώργιος Τσοκόπουλος

9. ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδι
 στὴ γῆ ποὺ εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγούδια ἡλιοχυμένη,
 προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ στοῦ Κάλβου* τὴν ῥοδὴ,
 καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στὴ Φαρμακωμένη*.

Ἄπὸ ἓνα ψήλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
 σὰ χώρα ἐπαγγελτὴ ξαγνάντεψα τὴν ἐσοχὴ της,
 τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπιά,
 μὸσχος τ' ἀγέρι της καὶ μὸσχος καὶ ἡ πνοή της.

Καὶ μὲ νεραϊδοπῆρε ἡ χάρις ἡ θυρλικὴ
τῆς γῆς, καθὼς παιδί τὰ πάτησα τὰ χρώματά της·
προτοῦ νὰ μὲ φιλήσῃ ἡ Μοῦσα ἡ λυρική,
μὲ πρωτοχαίδευεν ἐκεῖ ἡ μοσχοβολία της.

Χρόνια περάσαν ἀπ' ἐμπρὸς μου· ὅμως ποτὲ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σὲ πρωτοεῖδα,
στὸν ἀταξίδευτο, ἐσὺ τότε ποθητέ,
τοῦ Φώσκολου ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ ἡ κοιτίδα.

« Περὰσματα καὶ Χαιρετισμοὶ »

Κωστής Παλαμᾶς

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Α'.

Ὅρες ὥρες κάθουμαι καὶ συλλογιέμαι : Πῶς μπόρεσα τόσον καιρὸ
καὶ ζῶ δίχως τὴ Λεσβιακὴ θάλασσα. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου μὲ μα-
ραζώνει σὰ μιὰ γλυκεῖα ἀρρώστεια. Ἡ θάλασσα... Εἶναι τόσο καλο-
βαλμένο τὸ συναίσθημα μέσα στὴ λέξι. Ἡ θάλασσα... θάλασσα...
Σφαλῶ τὰ μάτια μου καὶ τὸ λέω ἔτσι ἀπανωτὰ μὲ πολλὰ « σ »,
τὸ λέω σιγανὰ καὶ τ' ἀφουγκράζουμαι. Κι ἀκούγω τότες ὅλα τὰ κύ-
ματά της τὰ καλοκαιρινά, πού ξεσέρνουνται σουσουριστὰ στὸ στρωτὸ
ἀμμογιάλι. Ἀχεῖ καὶ τραγουδᾷ ἀκοίμητη μέσα στὴ λέξι. Κι ἡ λέξι
εἶναι σὰν τὸ κοχύλι, πού, σὰ βάλῃς τ' αὐτί σου στὸ ἀνοιγμά του,
ἀκοῦς τὴ φωνὴ τοῦ πελάγου, πού ἔναι γιὰ πάντα κλεισμένες μέσα
στοὺς γύρους του, νὰ ἔρχονται ἀπ' ἀλάργα σὰ νὰ μιλᾷ ἡ ψυχὴ
τῆς θάλασσας.

Γυρίζω καὶ μετρῶ ἀπελπισμένα τὸ μονότονο ἡμισφαίριο τ' οὐ-
ρανοῦ, πού κατεβαίνει ἓνα γῦρο ὀλοῦθε κι ἀκκουμπᾷ στέρεα κι ἀκί-
νητα πάνω στὸ χαμηλὸ κάμπο. Θυμᾶμαι στὸ σκολεῖο ἓνα σπῖνο πού
ἀσφυχτιοῦσε κάτου ἀπὸ μιὰ παρόμοια γυάλινη κάψα, ὅταν ὁ κα-
θηγητὴς τῆς ἀναρρουφοῦσε λίγο λίγο τὸν ἀέρα μὲ μιὰν ἀεραντλία.
Ἔτσι νιοῦθω καὶ γὼ στενάχωρα τὴν ἀνεσαμιά μου.

Μὰ αὐτοῦ κάτου τίποτα δὲν εἶναι ἀκίνητο. Οἱ γραμμὲς τῶν
βουνῶν χορεύουν, ἡ θάλασσα ἔχει χίλιους τρόπους νὰ σαλεύῃ, νὰ

λουφάζη, και νὰ χυμάη κι ὁ ἥλιος παίζει μ' ὄλα τὰ χρώματα. Ὁ ἀγέρας αὐτοῦ κάτου, κι αὐτὸς ἀκόμα, ἔχει τὴ γεῦσί του καὶ τὴ μυρωδιά του.

Ἔχω κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινὰ ἡλιοβασιλέματα, πού ἡ θύμησί τους μοῦ ρίχνει ἀστραφιές, ρόδινο καὶ χρυσοῦ φῶς μέσα στὴν ψυχή. Ὁ ἥλιος σέρνει πάνου στὰ νερὰ ἀτλαζέγιες ρόμπες μὲ τριανταφυλλιές οὐρές. Φεύγει περπατῶντας ἀπὸ στὰ κύματα μὲ χρυσοῦ πασοῦμια.

Ὁ οὐρανὸς βρέχει κυκλάμινα. Τὰ βουνὰ γίνονται θαμπογάλαζα, μισοδιάφανα, σὰν τὰ βάζα τῶν μουσείων πού ἔναι ἀπὸ πρωτινὸ γυαλί. Τὰ φύκια σειοῦνται σὲ πυκνὲς τοῦφες πάνου στὶς κορφὲς τῶν βράχων, πού ἔναι καθισμένοι πασάδικα στὸ ῥηχὸ πάτο τῆς θάλασσας, σὰ νὰ ἔναι τὰ λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καβούρια πάνου στὶς πέτρες τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Βγαίνουνε ἕνα - ἕνα, γεμάτα ὑποψία. Μοιάζουν μὲ μετάλλινες ταμπακερίτσες πού τοὺς ἔβαλες ποδαράκια. Τὸ φῶς κάνει μαλαματένια τὰ καβούκια τους καὶ τὰ βρεγμένα ματάκια τους εἶναι ρουμπινιές χάντρες. Σταματᾶνε στὶς σκισμὲς τῶν βράχων, ὅπου ἡ θαλασσινή πρασινάδα καὶ τὸ βρῦο εἶναι πιὸ παχιά, κι ἀρχίζουε νὰ τρῶνε. Τρῶνε βιαστικὰ βιαστικὰ μὲ τὰ δυὸ τους πειρουνάκια, ἃ μὲ τό ἔνα, ἃ μὲ τ' ἄλλο. Χτυπᾶς μιὰ τὰ παλαμάκια, κι ὅπου φύγη φύγη, ὄλα μαζωμένα στὶς τρῦπες τους.

Τὰ βουνὰ τοῦ νησιοῦ στέκουε ντυμένα τὴν ὁμορφιά τους καὶ θαμμάζουε τὸν ἴσκιο τους πού πέφτει γιγάντειος βαθιά, ὡς κάτου μὲς στὴ θάλασσα. Σὰ νὰ ἔναι τὰ θεμέλια τους. Ἐνας μαραγκὸς βαράει μὲ τὴ ματσόλα μιὰ χοντρή ξυλόπροκα σ' ἕνα γυριστὸ μαδῆρι. Ὁ ἀχὸς πέφτει σὰ βιτσιὰ στὰ νερὰ. Ὁ ταρσανᾶς μοσκοβολᾷ πριονισμένο κυπαρίσσι καὶ βρασμένο κατράμι.

Ἐνα δίχτυ εἶναι ῥιγμένο στὰ ρηχά, κι οἱ φελλοὶ του στέκουε ἀράδα ἀράδα πάνου στὸ νερὸ σὰν ἀποσιωπητικά. Δυὸ μεγάλα καράβια εἶναι φουνταρισμένα ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Τὸ ἔνα εἶναι μολυβὶ μὲ κόκκινη καρένα. Τ' ἄλλο εἶναι καρυδί. Τὰ κατάρτια τους σηκώνονται πιὸ ψηλὰ κι ἀπ' τὶς βουνοκορφὲς τῆς Ἀνατολῆς πού ἔναι γαλάζιες στὸν ὀρίζοντα. Πάνου στὴν πλώρη μιᾶς ἀνεμότρατας ἕνας ναύτης τραγουδᾷ τραβῶντας μ' ἕναν πράσινο κάδο νερὸ ἀπ' τὴ θάλασσα.

Β'.

Ὁ ἥλιος ὀλοένα γέρνει.

Μερικά τζάμια στὶς βίλλες ἀνάβουν σὰν ἠλεκτρικά. Κάτι σύννεφα πάνου ἀπ' τὴν Ἀμαλὴ ἔχουνε γῦρο τριγῦρο μιὰν οὔγια ἀπὸ φλογισμένη πορφύρα.

Ἔχω τόσα ἡλιοβασιλέμματα Λεσβιακὰ κλεισμένα μέσα μου. Τὸ ὄραμα μιᾶς ἀκρογιαλιᾶς Λεσβιακῆς, μὲ τὴν ἀδιάκοπη κίνησί της, μὲ τὸ ἀσυγκράτητο παίξιμο τῶν χρωμάτων, μὲ τὶς τράτες της καὶ μὲ τὸν ἥλιο περπατᾷ πάνου στὰ νερὰ μὲ χρυσὰ πασομακία.

« Ἡ Ζωὴ ἐν Τάφῳ »

Στρατῆς Μυριβήλης

11. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

Ἐνῶ εἰς τὰ ὑπόστεγα τῶν καλόκαρδων σπιτιῶν τὰ χελιδόνια ἔχουν κτίσει τῆς πολυλογίας των τὴν ἐστίαν, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὰ σπιτάκια, τὰ ὁποῖα, πιστὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, τὴν ἀγκαλιάζουν, ἐκεῖ φωλιάζουν τὰ ἀσπρόκοιλα πετροχελιδόνα, διακρινόμενα καὶ διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συμμετρίαν καὶ διὰ τὴν οἰκοδομικὴν τέχνην τῆς φωλεᾶς των.

Αὐτὰ δὲν συμβολίζουν μόνον ἀναγεννωμένης ἐλπίδας, ἀλλὰ συμβολίζουν καὶ τὸν ἐκάστοτε χειμαζόμενον καὶ πάλιν ἐπανθοῦντα ἀπ' αἰῶνων Ἑλληνισμόν.

Τὸ πετροχελιδόνον, ποῦ ἔκτισεν ἄλλοτε τὴν φωλίτσα του εἰς κάποιαν ὑψηλὴν γλυφὴν τοῦ προνάου ἀρχαίου ναοῦ, τὸ ἴδιον τὴν ἔκτισε κατόπιν εἰς τὴν γωνίτσα μιᾶς καμπύλης τοῦ σταυροθολίου*, εἰς τῆς Βυζαντινῆς ἀπλογράμμου καὶ συμμετρικῆς ἐκκλησίτσας τὸν ἔξω νάρθηκα.

Καὶ τώρα πάλιν, ποῦ ὁ ἐκκλησάρης τοῦ χαλνᾷ τὴν φωλίτσα του μ' ἓνα μακρὺ καλάμι, εὐρίσκει κάπου εἰς κανὲν παλαιὸν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Καὶ εἰς τὴν παράμερην αὐτὴν κόγχην ποῦ ἐφώλιασε τὸ πετροχελιδόνον, ἔτυχε νὰ εἶναι ἐντειχισμένον ἓνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύφου.

Μὴ τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· πάρετέ το ὡς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

Ήμπορεί νά εΐχαν οί δικοί της καί χρυσόβουλλον* καί νά τό έκόλ-
λησεν ή γριά εις τό σπασμένο τζάμι, πού έμπαζε μέσα τόν τρελο-
βοριά. Άπό εκεί έμπαινε καί ό χρυσός αίτός του παραμυθιοϋ της.

Λέγουν ότι τήν γλαϋκα τήν έδιωξεν από τας Άθήνας ό άέτός,
καί αυτόν πάλιν, μέ όλον του τό διπλόν κεφάλι πού έφύτρωσε κατό-
πιν, τόν έδιωξε μιá φραγκόκοττα καί αυτήν τέλος κάποιος πελαργός.

Τόν πελαργόν τόν έβαλε σημάδι ό άρματωλός, καί πάει κι αυτός.

Τό πετροχελίδονον όμως πού φεύγει, καί, όπως ό πιστός μετα-
νάστης, πάλιν ξαναγυρίζει, αυτό μόνον συμπληρώνει από τούς
χρόνους τών άρχαίων θεών έως σήμεραν τής Περσεφόνης τόν μϋθον.

« Παλαιά Άθήναι »

Δημήτριος Καμπούρογλου

12. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΤΗΛΙΟΥ

Στήν άκρη του γιαλού ξανθή κάθετα κόρη
κι ώριόπλουμο λευκό χρυσοκεντάει μαντήλι,
μαντήλι του γαμπρού, του γάμου της κανίσκι*.
Τήν θάλασσα κεντάει μέ τά νησιά της όλα,
κεντάει τόν ούρανό μέ τά λαμπρά του άστέρια,
τήν γή μέ τά πολλά καί τά ώραία λουλούδια,
κεντάει κι ένα βουνό ψηλό ψηλό καί μέγα·
τό χάραγμα γλυκά προβάλλει στήν κορφή του
καί βάφεται ή κορφή καί τ' ούρανοϋ ή λουρίδα
ροδόλευκη. Νερά καθάρια κι άσημένα
τά διάπλατα πλευρά ξετρέχουν κι αύλακώνουν
χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ίσκιωμένα όρμάνια*,
κεντάει τές λαγκαδιές μέ πράσινο μετάξι.
Στους όχτους, στά ριζά, κοπάδια άσπρολογάνε
καί φαίνονται βοσκοί καί στ' όμορφο κεντίδι
φλογέρες λές κι άκούς, λές καί γροικῆς τραγούδια,
βελάσματα βραχνά καί ήχούς από τρουκάνια*.

Στά πόδια του βουνοϋ κεντάει γαλάζια λίμνη
μέ καλαμιές χρυσές. Ένας ψαρῆς στήν άκρη
πεζόβολον* κρατεί καί δόλωμα έτοιμάζει.

Κάμπον πλατύν πλατύν με σμαραγδένιο νήμα
 δλόγυρα κεντάει. Στήν μέση ἀπό τόν κάμπο
 ποτάμι σιγαλό καί φιδωτό ξομπλιάζει
 με δάφνες, με μυρτιές καί με δασιά πλατάνια,
 με ἀηδόνια, με φωλιές· καί στο πανώριο ξόμπλι *
 τόν φλοῖσβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
 τόν μύρο, τῆς μυρτιᾶς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαίνεις,
 πῶς τόν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
 πῶς νοιώθεις τὸ ἀπαλὸ τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
 Στήν ἀκροποταμιᾶν ἀλάφι ζωγραφίζει
 πὺ σκύφτει τὰ νερὰ νὰ πιῇ τὰ κρυσταλλένια
 καί ξάφνου σαΐτια στήν πλάτη τὸ λαβώνει·
 στρέφεται αὐτό, κοιτάει με πόνο τὴν πληγὴ του,
 πάσχει ν' ἀπαλλαχτῆ, δὲν δύνεται τὸ μαῦρο,
 κι ἀπὸ τόν οὐρανόν, ἀπὸ τὰ δέντρα γῦρα
 βοήθεια λὲς ζητάει.

Ὀλόγυρα ἀπὸ τόν κάμπο
 πλῆθος μικρὰ χωριά κεντάει, χωράφια ἀλλοῦθε
 με δλόχρυσα σπαρτά, με θημωνιές, με ἀλώνια.
 Πράσινα ἀμπέλια ἀλλοῦ με κίτρινα σταφύλια,
 κίτρινα σὰν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελλούδια
 πὺ μπαίνουν με πλεχτὰ καλάθια καί τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικό σ' ἓνα χωριὸ πλουμίζει
 με νύφην, με γαμπρό, με φλάμπουρα *, με ψίκι *.
 Δράκους ἀλλοῦ κεντάει καί λάμιες καί νεράιδες,
 κεντάει κι ἓναν γιαλὸ με ζαφειρένια πλάτια·
 στήν ἀκρη τοῦ γιαλοῦ τὴν ἴδια τὴ θωριά της
 δλόφαντη ἱστορεῖ ἀπὸ ἔμορφιαν καί νιότη
 καί πλοῦτον καί ἀρχοντιά, καί στὰ λευκά της χέρια
 τ' ἀργόχειρο κρατεῖ, τ' ὠριόπλομο μαντήλι,
 μαντήλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι.
 Ἀνάρια τὸ κεντάει κι ὄλο τοῦ λέει τραγοῦδια.

« Τραγοῦδια τοῦ χωριοῦ καί τῆς στάνης »

Κώστας Κουστάλλης

13. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ἡ λαμπερή φωτιά μέσ' στό βουνό τὸ πέρα,
 πού πότε - πότε ἀνάβεται καί πότε - πότε σβήεται ;

Αὐτὴ τὴν ὥρα οἱ πιστικοὶ τὰ πρόβατα σκαρίζουν.
 Βόσκουν αὐτὰ μὲ τὴ δροσιὰ καί μὲ τὸ κρύο τῆς νύχτας
 σὲ γούπατο, σὲ λαγκαδιὰ καί σ' ὄχτους ἀπλωμένα.
 Γλυκὸς γλυκὸς ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τὰ κουδούνια.
 Κάποτε ὁ νυχτοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκούζει,
 κάποτε σκύλου βάβυσμα βαθιὰ βαθιὰ γροικιέται
 μέσ' στὴ μαυρίλα τὴν πυκνὴ. Κι' ἀπὸ τὲς στάνες γῦρα
 οἱ πιστικοὶ συνάζονται, κόβουν κλαριὰ ἀπὸ κέδρους,
 σταίνουν τετράψηλη φωτιά, στρώνονται ἀράδα ἀράδα,
 καί μέσ' στὴν πύρα τῆς φωτιᾶς, στὴ μυρουδιὰ τοῦ κέδρου
 καθένας λέει τὰ λόγια του.

- Κι' ἄλλος γι' ἀγάπες λέει,
 καί μολογáει πὼς ἀγαπάει ἀπὸ καιρὸ μιὰ κόρη...
- * Ἄλλος γιὰ κοῦρσες μολογáει, γιὰ κλέφτες, γιὰ πρωτᾶτα,
 γι' ἀρματωσές, γιὰ σκοτωμούς, καί κάπου κάπου ἀπλώνει
 κι ἀναγυρίζει τὴ φωτιά καί παίρνει ἕνα τραγούδι,
 τραγούδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Πάλα τὸ τραγούδι.
  - * Ἄλλος γιὰ τὸ κυνήγι λέει στῆς νύχτας τὸ καρτέρι,
 σίντας ξεβγαίνῃ τὸ καπρί, τὸ ἀρκούδι, τὸ πλατόνι.
  - * Ἄλλος πυξάρι πελεκάει καί ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.
  - * Ἄλλος γαλαροκούδουνα περνáει στὰ κόθρα μέσα.
  - * Ἄλλος ἀδράχτι σφοντυλάει καί κλώθει τ' ἀρνοπόκι.
  - * Ἄλλος καυκόπουλο κεντάει, ἄλλος καρδάραν δένει.
  - * Ἄλλος γιὰ τράστον γιὰ ἀραγὸ μαδάει προβιάν καινούρια.
  - * Ἄλλος ξανοίγει τὴ φωτιά, τραβάει ὀλίγη θράκα
 καί ψένει ἀπὸ ἡμερόδεντρο βαλάνι καί μοιράζει.
  - * Ἄλλος θυμᾶται τοὺς χορούς, ἄλλος ἀγάλια ἀγάλια
 μὲ τὴ βραχνὴ τζαμάρα του τὸ « λάγιο ἀρνὶ » μαθαίνει.
  - * Ἄλλος τὸν ὄμορφο βοσκὸ καί τὴ βασιλοπούλα
 θυμᾶται τοῦ παραμυθιοῦ πού τοῦλεγε ἡ βαβᾶ του
 κι ἀρχίζει καί τὸ μολογáει καί οἱ γῦρα τὸν ἀκοῦνε.

Κι ἕνας ἀπ' ὅλους πιὸ τρανὸς κι ἀπ' ὅλους λογισμένος,
 ποὺ γέρνει ἀπάνου στὸ ραβδί, στερνὸς ἀπ' ὅλους λέει
 γιὰ τὴν τσοπάνικη ζωὴ, κι ὅλο τοὺς ὀρμηνεύει
 γιὰ τὴ βοσκή, γιὰ τ' ἄρμεγμα, γιὰ τῆς ἐρμιᾶς τ' ἀγρίμι,
 γιὰ τὸ μαντρί, γιὰ σάλαγον, γιὰ στάλισμα, γιὰ σκάρων,
 γιὰ γέννον καὶ γιὰ βύζαμα καὶ γιὰ τὸν ἔρμον κοῦρο.

« Ἄπαντα »

Κώστας Κρηστάλλης

14. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Ὅταν ἀνθίζ' ἡ ἀγράμπελη κι ἀπλώνη τὰ κλαδιά της
 στὸ σχοῖνο, στὸ χαμόδευδρο, στοῦ πεύκου τὰ κλωνάρια,
 στὰ ρέμματα τοῦ ποταμοῦ, στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ βράχου,
 κι ἀγέραν, κάμπους καὶ βουνά, τὴν πλάσι πέρα ὡς πέρα
 γιομίζη ἀπὸ μωσχοβολιὰ μὲ τὸν ἀνασασμὸ της,
 πυκνὸ πυκνὸ κι ὀλόμαυρο μελισσολόι πετιέται
 μεσ' ἀπὸ βράχους καὶ κρινιά, μεσ' ἀπὸ ἐρμιές καὶ κήπους,
 καὶ τ' ἄνθη της βοσκολογᾷ καὶ παίρνει τὸν ἀχνὸ τους,
 καὶ διαλαλαίει μ' ἕνα βοητὸ τὸν ἀναγαλλιασμὸ του.
 Ἔτσι οἱ κοπέλλες τοῦ χωριοῦ πετιοῦνται ἀπὸ τὰ σπιτία
 κι εἰς κάμπους κι εἰς βουνὰ σκορποῦν, κι ὅπ' εἶναι ἀμπέλια τρέχουν
 μὲ τὰ καλάθια τὰ πλεχτὰ καὶ μὲ τὰ βατοκόπια
 καὶ μὲ τραγοῦδια, μὲ χαρές, ὅταν ἀρχίζη ὁ τρύγος.

Ἄναταράζονται οἱ ἐρμιές, ἀχολογοῦν τ' ἀμπέλια,
 λές κι ἀπὸ κάθε πέτρα ὀρθή, λές κι ἀπὸ κάθε βάτον
 ὅπου στὸ χόρτο σέρνεται, κόρης κορμὶ φυτρώνει.
 Πράσινη ἀπλώνεται ἡ φυτειά κι οἱ ρᾶγες μεστωμένες,
 μαῦρες καὶ κίτρινες, ξανθιές, μαυρολογοῦν, γυαλίζουν
 στὴν πρώτη ἀχτίδα τοῦ ζεστοῦ τοῦ ἡλίου ὅπ' ἀνατέλλει,
 σὰν μαῦρα μάτια, σὰν χοντρά κλωνιά μαργαριτάρια.
 Οἱ βέργες οἱ καμαρωτὲς λαμποκοποῦν κι ἐκείνες,
 κι οἱ περγολιές ξαπλώνονται στὰ διάπλατα κρεβάτια
 καὶ στὴν πυκνὴ τους χλωρασιά καὶ στὸν βαθὺ τους ἴσκιο

τήν ιδρωμένην άργατιά δροσίζουν, άνασαινουν,
τήν άργατιά πού όλημερίς όλο τρυγάει κι άπλώνει,
τήν άργατιά πού λαχταρᾷ πότε νά πέση ό ήλιος,
πότε νά ίσκιώσουν τά ριζά, νά δροσερέψη ό κάμπος.

Νάτος ό ήλιος πού έπεσε και πάει νά βασιλέψη
νάτα πού ίσκιώσαν τά ριζά και δροσερεύει ό κάμπος.
‘Ό ήλιος ‘χάθη όλότελα και τά βουνά σουρπῶσαν
θόλωσαν τ’ άνοιχτά νερά κι άπάνου βγῆκαν τ’ άστρα.
Διπλά άνασαιν’ ή έργατιά κι άπαρατάει τó έργο,
κι εκεί πού κληματόβεργες κι άπό παλιούρια φράχτες
καλύβι όλόρθο πλέκουνε, δεϊπνον άπλό κυκλώνουν,
και τόν άπλό τó δεϊπνό τους φωτάει θαμπό λυχνάρι.
‘Υστερα εις κάθε μιá φυτειά, κάθε όχτο, κάθε άμπέλι,
τρανές άνάβονται φωτιές μέσ’ στ’ άπλωτό σκοτάδι.
‘Ολόυρα όλόυρ’ άπ’ τές φωτιές σταίνουν χορό οί κοπέλλες·
στρώνονται χάμου οί γέροντες κι οί νιοί, κι άπ’ όλους ένας
τούς συνοδεύει τó χορό μ’ ένα άπαλό τραγούδι
και μ’ ένα λάλημα γλυκό γλυκό τού ταμπουρᾷ του.
‘Ωσπου τ’ άστέρια τούρανού τó μεσονύχτι δείχνουν,
και τότες οί χοροί χαλούν, σκορπᾷν οί δουλευτάδες.
Στρώνουν για στρώματα κλαδιά κι άποσταμένοι γέρνουν.
Κι εκεί πού σβήνονται οί φωτιές έρμες άνάρια άνάρια,
τό νυχτοπούλι τ’ άγρυπνο γλυκά τούς νανουρίζει,
ώσπου νά σκάση ό αύγερινός, πού θά ξυπνήσουν πάλι,
πάλι στο έργο τους νά μπουϊν, στόν ζηλεμένο τρύγο.

« Άπαντα »

Κώστας Κρυστάλλης

15. Δ Ω Δ Ω Ν Η

‘Από τά Γιάννινα δύσκολος δρόμος όδηγεϊ στην άρχαία Δωδώνη.
Στήν κλειστή μοναξιά της. Αισθάνομαι βαθύτατη ίκανοποίηση, καθώς
άντικρύζω σύννεφα βαριά ν’ άρμενίζουν προς τόν άπότομο Τόμαρο,
τόν ‘Ολύτσικα. Και προσεύχομαι προς τόν Δία τόν άρχέγονο, τόν
πελασγικό, νά συμμαζώξη τήν καταχνιά του και τή βαρυθυμιά του

πάνου σέ κείνο τὸ κατατόπι, γιατί δὲ μπόρεσα ποτὲ νὰ τῆ συλλογισθῶ στὸ φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τὸ σκληρὸ τῆ Δωδώνη. Ἔτσι νυχτωμένη μέσα στὴν ἔρημιά της, μέσα στὸν προαιώνιο μῦθό της, τῆ συλλογίστηκα πάντα. Δυσχειμέρη, καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος, στὴν Ἰλιάδα, στὸ Π :

Ζεῦ ἄνα Δωδωναίε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοί
σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Στενὴ κοιλάδα μὲ βλάστησι λιγοστή καὶ νὰ τὴν ζώνουν ὀλόγυρα τὰ βουνὰ καὶ νὰ ἴναι ὁ χειμῶνας βαρὺς κι ἡ καλοκαιριά συντομώτατη.

Περάσματα καταπονετικά ὠδηγοῦσαν ἀπὸ τῆ Δωδώνη στὸν ἄλλο κόσμο. Ἐλλοπία λεγόταν ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοί του Ἐλλοὶ ἢ Σελοί. Οἱ πρῶτοι Ἑλληνες ἴσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δὲν εἶναι βέβαιοι. Μὰ εἶναι πρᾶγμα βαθὺ καὶ πολὺ πονεμένο νὰ συλλογιέται κανεὶς, πῶς ἀπὸ κείνη τὴν περικλειστὴ χώρα τὴν ἐλάχιστη, τῆ δαρμένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους πού ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τὰ βουνὰ, ξεκίνησε τ' ὄνομα τὸ μεγάλο, πού γέμισε τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν ἀφθαρτὴ δόξα του.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα ζωντανὸ στὶς πλαγιὲς τοῦ Τομάρου, στὴν ἀντικρινὴ Μανωλιάσα καὶ στὰ σταχτιά ρημάδια πού ἀπομένουν στὴ δωδωναία κοιλάδα.

Ὁ ἀρχέγονος Δίας ἦταν ἓνας θεὸς μελαγχολικός, βαρύθυμος, ἐξουσιαστής τῆς συννεφιάς, τοῦ κερανοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς. Ἦταν μιὰ δύναμι ἀσύντριπτη, μιὰ πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στὶς πέτρες τὶς ἄλλες, μιὰ παρουσία πελασγική*, χαμένη ὀλότελα στὸν ἴσκιο τοῦ μύθου.

Κι οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του ἦταν ἓνας ρωμαλεὸς λαός, πού κυβερνοῦσε τὸν τόπο μὲ πείσμα κι ἀγάπη ἀντρικία καὶ τὸ βασάνιζε τὸ κορμί του, καθὼς οἱ ἀσκητὲς τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ νὰ τοῦ σκοτώσῃ τὴν ἠδυπάθεια, γιὰ νὰ μετουσιώσῃ τὴ φθορά του σὲ ἀστραφτερὴ ἀθανασία. « Ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιεῦναι » ἢ « γηλεχεῖς » καὶ « χαμαικοῖται ». Ἀνθρώποι ἀρχαιότατοι, πού δὲν ἀγαποῦσαν νὰ φροντίζουν τὸ κορμί τους, γιὰ νὰ μὴ τὸ κάμη τρυφερὸ καὶ γυναικεῖο ἢ περιποίησι. Καὶ πλαγιάζανε χάμου τὴν πέτρα τῆ σκληρῆ καὶ τὸ χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στρῶμα καὶ προσκεφάλι.

Κι οί παπαῶδες τοῦ Δία, οί ὑποφῆτες, κι οί γυναῖκες, οί ἱέρειες, πού ὑπηρετήσαν ἀργότερα στοῦ μαντεῖο τὸ διάσημο τῆς Δωδώνης καὶ πού τὶς εἶπαν « πέλειες » ἢ « πελειάδες » (κι ὁ λόγος τοῦτος « ἀγριοπερίστερα » θέλει νὰ πῆ), οί γυναῖκες οί γριές τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νὰ συμμαζώξουν τοὺς χρησμούς κάτω ἀπὸ τὴν ἡμερη βελανιδιά τῆ μεγάλη, μεταγλωττίζοντας τὸ ἀνασάλεμά της σὲ θεῖα μηνύματα.

*Ἐτσι ἀπὸ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῆς ἱερώ-
τατης ἐκείνης « φηγοῦ » ἢ κι ἀπὸ τὸν πάταγο πού ἔκανε τὸ στεριω-
μένο στὴ ρίζα της χάλκινο λεβέτι*, καθὼς τὸ χτυποῦσε ἢ μάστιγα,
πού εἶχαν προσφέρει στοῦ Δία τὸ Δωδωναῖο οἱ Κερκυραῖοι, καὶ μὲ
ἄλλους τρόπους παρόμοιους, ἔπαιρναν οἱ πιστοὶ τὶς μυστικὲς ἀπο-
κρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκεῖνος σὲ πολλή ὑπόληψι, χρόνια καὶ χρό-
νια πρὶν ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Καὶ δὲ ρωτοῦσαν μόνον πολιτεῖες καὶ
χῶρες καὶ λαοί, γιὰ νὰ μάθουν τὴ βούλησι τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν κι
ἄνθρωποι ἀπλοῖκοι γιὰ τ' ἀπλοῖκά τῆς χαμοζωγῆς τὰ τόσο ἀνθρώ-
πινα.

Καθὼς διαβάζουμε τὰ ρωτήματα, πού ἔφθασαν ἴσαμε τὰ χέρια
μας, δὲ μποροῦσε νὰ μὴ συλλογισθοῦμε πὼς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὶς
ἴδιες ἔγνοιες καὶ τοὺς ἴδιους καημούς βασανίζεται πάντα. Ὁ ἕνας
ρωτᾷ γιὰ τὴ δουλειά, πού ἔχει στοῦ νοῦ του νὰ κάμη, ὁ ἄλλος γιὰ
τὰ πρόβατά του, ὁ τρίτος, ἂν θὰ ἴναι σωστότερο νὰ κατοικήσῃ στοῦ
σπίτι του ἢ νὰ τὸ δώσῃ μὲ νοίκι. Ἄπᾶνου σὲ πλακίτσες καμωμένες
ἀπὸ μολύβι ἦταν σκαλισμένα τὰ ρωτήματα τοῦτα. Γιὰ ὅ,τι μπορεῖ
νὰ βάλῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὸν ρωτοῦσαν τὸν Δία.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει πὼς ἀπὸ τὶς Θῆβες* τὶς ἑκατόμυπυλες ξεκι-
νησαν κάποτε δυὸ περιστέρια· τὸ ἕνα ἀπάγγιασε* στὴ λιβυκὴ ἐρη-
μιά, τὸ δεύτερο στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου. Καὶ τὸ δεύτερο τοῦτο κατέ-
βηκε στὴ δωδωναία κοιλάδα καὶ στάθηκε πάνου στοῦ ψηλὸ « ἡμερό-
δεντρο » καὶ πρόσταξε τοὺς χωριάτες μὲ φωνὴ ἀνθρώπινη νὰ ἰδρῦ-
σουν « χρηστήριο » καὶ νὰ τιμήσουν τὸ Δία. Ἄμμωνας Δίας στὴ
Λιβύη. Δίας Νάιος στὴ Δωδώνη. Ἡ λέξι θέλει νὰ δηλώσῃ τὸ νερὸ
πού καρπίζει τὴ γῆ. Γιὰ τοῦτο ἀργότερα σιμὰ στοῦ Δία ἀγαπήθηκε
κι ἡ Διώνη, ἡ γυναῖκα, ἡ γῆ πού καρπίζεται. Κι ἔγινεν ἕνα ἡ Διώνη
μὲ τὴν Ἀφροδίτη τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Ἀστάρτη. Καὶ πλάι στοὺς
ὑποφῆτες ἦρθαν νὰ προστεθοῦν οἱ « πελειάδες ».

Μοῦ ἄρесеσι νὰ θυμοῦμαι τὰ μυθολογήματα τοῦτα, καθὼς διαβαίνω συλλογισμένος, καὶ συγκινημένος πολὺ, τῇ δωδωναίᾳ κοιλάδα. Νοιώθω μιὰ δύναμι μυστικὴ νὰ μὲ φέρνῃ πολὺ μακριά, στὰ πεπρωμένα τ' ἀνθρώπινα τὰ πανάρχαια, στὶς ρίζες τὶς πρώτες. Ἐκεῖ, στῆ μοναξιά τὴν περικλειστή, καθὼς ἢ φαρέτρα τῶν ὀμηρικῶν ἡρώων. Τὸ μουρμούρισμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στὸν ἄνεμο ἦταν ἢ φωνὴ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τ' ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καὶ τὰ λεβέτια ἀνάδιναν τὸν ἦχο τὸν μαγικό, τὸν πρωτόγονο ἦχο, ποὺ φυτεύει τὸ δέος στὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῆς πηγῆς τῆς ἱερῆς τὸ τραγοῦδι τὸ σιγαλὸ ἦταν ὁ ἀντίλαλος ἀπ' ὅλες τὶς θάλασσες, ἀπ' ὅλα τὰ νερὰ ποὺ περιζώνουν τὶς μεγάλες σπεριές, μεγαλύτερα κεῖνα. Τὸ νερὸ καὶ τὸ δέντρο καὶ τὸ χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης — ἢ δύναμι ποὺ ὑπάρχει στῆ φύσι νὰ μιλήῃ καὶ νὰ χρησιμοδοτῆ καὶ νὰ ξεσκεπάζῃ τὰ μυστικὰ της! Κι ὁ Δίας ὁ ἀτάραχος ἀπάνου στὸν Τόμαρο νὰ διαφεντεῖ τὶς χειμωνιῆς μὲ τὴ ματιὰ ἀνερμήνευτη κάτου ἀπὸ τὰ δασιά του, τὰ κατὰμαυρα φρύδια! Κι ὀλόγυρα ὁ λαός, ποὺ θρεφόταν μὲ βελανίδια, ποὺ πλάγιαζε χάμου, ποὺ ἀπόμεινε ἀπεριποίητος, καθὼς ἀπεριποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα καὶ κείνος, νὰ μαντεύῃ τὸ Δία χαμένον στὴν αἰώνια συννεφιά του, νὰ κοιτάζῃ τὰ πάντα μὲ μάτια παιδιοῦ καὶ νὰ φρικιάζῃ ἀπὸ σύγκρουο τρόμου καὶ ν' ἀπορῆ καθὼς ἀποροῦμε καὶ σήμερα, γιὰ τὰ πάντα!

Μακάριοι ὅσοι μποροῦν νὰ ξαναβρίσκουν τὴ ματιὰ καὶ τὴν ἄλλη αἴσθησι τοῦ παιδιοῦ! Νὰ γεννιοῦνται τὴν πᾶσα στιγμή σ' ἕνα κόσμο καινούργιο! Νὰ ᾽ναι χλωρὴ ἢ καρδιά τους κ' ἢ ψυχὴ τους χλωρῆ. Νὰ κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τὴ συνείδησι τῆς ὥρας τῆς πρώτης!

« Νέα Ἔστις », τ. 50, 1951, σ. 1418 - 1419   Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος

16. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ μικρὴ καὶ δύσκολη αὐτὴ σκάλα εἶναι ἡ μοναδικὴ στοὺς Ὅρους Ἐδῶ ἀράζει τὸ πλοῖο, ἂν τὸ ἀφήσῃ ὁ νοτιᾶς νὰ σταθῇ. Οἱ ἀνυπόμονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νὰ κάμουν μὲ βάρκα τὸ γῦρο τοῦ Ὁρους, γιὰ νὰ φθάσουν σύντομα στὰ δυτικὰ μοναστήρια, κινδυνεύουν ὁμως νὰ κομματιαστοῦν στοὺς κάβους καὶ ξαναγυρίζουν στὴ Δάφνη. Ἄν ὅλα ἔχουν σκοπὸ νὰ διώξουν τὸν ξένο ἀπὸ τὸ ἐρημητήριο τοῦτο, ἡ θάλασσα, μὲ τὶς ἀπτόμετες ἀλλαγές της, μὲ τὶς σπιλάδες * της, μὲ τὰ ρεύματα, ὡραία γιὰ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπιστη γιὰ τὴν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπὸ τὸν κόσμο.

Μόνο ἔπειτα ἀπὸ τρικυμισμένο νυκτερινὸ ταξίδι νοιώθει ὁ ταξιδιώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος ποὺ τοῦ προσφέρει τὸ μοναδικὸ πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μὲ τοὺς εἴκοσι κατοίκους. Ἀσάλευτος, κοιτάζει, μὲς ἀπὸ τ' ἀνθισμένα κλαδιὰ μιᾶς ροδοδάφνης, τὸ θυμωμένο πέλαιος, ἐνῶ σαλεύει ἐπάνω του κάποια βάρκα μὲ καλογέρος. Ἔτσι, ὁ ξένος ἔγινεν ὁ εἰκοστὸς πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιὰ ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας. Σ' αὐτὸ τὸ τέταρτο περνοῦν ἐμπρὸς του ὁ χωροφύλακας, ὁ τηλεγραφητής, ὁ ἀτμοπλοῖκός πράκτωρ, ὁ τελῶνης, ὁ καφετζῆς — ποὺ εἶναι καλόγερος — κι οἱ βαρκάρηδες. Ἡ Δάφνη ὅλη τέλειωσε.

Ἡ Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ Ὁρους, ἀπλὸς καὶ σύντομος. Οἱ καλόγεροι ἐκεῖνοι ποὺ κάθονται μαζί σου στοὺς ξυλένιους μπάγκους, χωρὶς νὰ σὲ προσέχουν, μ' ἓνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας τὰ χέρια στὶς φουσκωμένες ὀμπρέλλες, οἱ τραχιεῖς γενειάδες, τὸ κυλινδρικό καλυμμαῦχι, τὸ χοντρὸ ρᾶσο, ἡ βαρεῖα ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ἀγιορεΐτη ποὺ στήνουν ἐμπρὸς σου, σὲ εἰδοποιοῦν πὼς πάτησες βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ μπῆκες στοὺς παρελθόν.

Τὸ θεῖο φυτὸ τῆς Τέχνης, ποὺ συναντοῦμε μόλις ξεκινοῦμε ἀπὸ τὴ Δάφνη γιὰ τὸ Ὅρος, μᾶς ἐξηγεῖ τ' ὄνομά της. Μὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ δάφνη ποὺ φυτρώνει στὰ πρόβουνα τοῦ Ἄθω. Περνοῦμε μὲς ἀπὸ ἀφθονία καὶ ποικιλία θάμνων. Ἐλλάδα θὰ πῆ θάμνος. Σ' αὐτὴ τὴ χαμηλὴ φυτεία εἶναι ὁ χαρακτῆρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουρναριοῦ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σχοίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριᾶς, αὐτὲς οἱ κηλίδες χυμένες σὲ μιὰ πλαγιὰ πλημμυρισμένη ἀπὸ

ἥλιο, μᾶς δίνουν κατ' ἔξοχὴν τὸ ἑλληνικὸ τοπίο. Κολλημένοι σφικτὰ στὴ γαλάζια καὶ ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μὲ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τὸ τραγικὸ μαζί καὶ τὸ γραφικόν, ποῦ θὰ ἦταν ἀνύπαρκτο ἂν μεγάλωναν.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔγινε στὸ Ὄρος! Γιὰ λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὁποῖοι ἀπαγορεύουν τὰ θηλυκὰ ζῶα κι ἐπομένως τὴν ποιμνιοβοσκὴν, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δένδρα καὶ σκέπασαν τὸν Ἄθω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τὸ πυκνὸ καὶ ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, ποῦ βυθίζει τὸ Ὄρος σ' ἓνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικὸ ὅσο καὶ μονότονο. Δασικὸς πλοῦτος κι αἰσθητικὸ δυστύχημα. Μιὰ τόση ἀφθονία σὲ πνίγει. Δὲν εἶναι ἑλληνική.

Ὅταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπη νὰ χάνωνται ἔξωφρα τὰ ἄτομα — ὁ κέδρος, ἡ δάφνη, ἡ κουμαριά, ὁ σχοῖνος — γιὰ νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ γίνουν σὲ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μὲ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πῶς κάτι γνώριμο τοῦ λείπει. Τότε, καθὼς ἀνεβαίνει πρὸς τὴν Καρνὴν, δὲ βλέπει ἄλλο παρὰ δασωμένες χαράδρες, πηχτὲς φυτεῖες, ἀχνοὺς ὄγκους νὰ ξεδιπλώνονται γῦρο στὴ γυμνὴ καὶ σπαθωτὴ κορυφῇ τοῦ Ἄθω. Ὁ τόπος αὐτός, ὅπου κάθε κλαρὶ θὰ γεράσῃ καὶ θὰ βαρεθῇ νὰ ζῆ, εἶναι σπάνιο δασικὸ φαινόμενο. Ἡ φυτεία του ἔχει τὴ μελαγχολία τῆς τέλειαις εὐτυχίας καὶ τῆς ἀπραξίας!

« Ἄγιον Ὄρος »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

17. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

Ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τὴν κορυφῇ τοῦ Ἄθω νὰ πετιέται πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ τρυπᾷ τὰ σύννεφα, πέτρινη λόγχη ποῦ φρουρεῖ τὸ μυστικισμόν, ἐνῶ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ ἀπλώνεται γῦρο μὲ βελουδένια μαλακότητα ὅλος ὁ σμαραγδένιος Ἄθως τῶν μοναστηριῶν. Τὰ μαλακὰ ἐκεῖνα κύματα γῆς, ποῦ δὲν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καὶ τίποτε γυμνόν, κατεβάζουν ὡς τὸ ἀκρογιάλι τὴν δασωμένην βαθύτατην χαράδρην τους. Ἀκηλίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸ σμάραγδο. Μακριὰ — ἴσκιοι γαλανοί, — ἡ Θάσος, ἡ Ἴμβρος, ἡ Λήμνος.

Ταξιδεύουμε για τὸ Βατοπέδι. Ἡ ἴδια παντοῦ ἀποπνικτικὴ φυτεία. Ὅλα σκεπασμένα. Κανένα ξέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενὰ πεδιάδα. Δένδρα καὶ θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πνιγμένοι, ζητοῦν διάστημα γιὰ νὰ σαλεύσουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτές κολῶνες ξεφεύγουν καὶ παίζουν ἐλεύθερα τὰ πλατιά φύλλα τους στὸν ἀέρα καὶ στὸν ἥλιο, πλέκοντας τὰ τόξα κάτω ἀπὸ τὰ ὁποῖα περνοῦμε.

Κάθε τόσο χάσκει μπροστά μας καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀμέτρητες δασολαγκάδες τοῦ Ἄθω. Ὅρμητικὲς καὶ βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τὴν καστανιά, τὸ ρεῖκι, τὴ βελανιδιά, τὴν ὄξυά, τὴν κουμαριά, τὸν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἐκεῖ, στὸ δρόμο, μιὰ βρυσούλα σταλάζει γιὰ τὸν ὀδοιπόρο. Τὸ κτήριό της πάντοτε μεγάλο, μὲ σταυρούς, χρονολογίες καὶ τάσι. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρημίτης μολαταῦτα ποὺ πέρασεν ἀπὸ κεῖ ἔβρεξε τὴ γλῶσσά του. Μέτρησε καλὰ τὶς λίγες στιγμὲς ποὺ τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ξεκουρασθῆ μέσα στὴν πελώρια αὐτὴ καὶ σκοτεινὴ στοὰ τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πῶς οἱ καλὲς στιγμὲς γίνονται πολλὲς — πολυτέλεια, — φορτῶνεται πάλι τὶς σαράντα ὀκάδες τοῦ σάκκου του μὲ τὰ ψώνια καὶ μὲ τὰ πατημένα του παπούτσια ξεκινᾷ. Κάθε βρῦση θὰ ξεκουράζῃ καὶ μιὰν ἀπὸ τὶς μαῦρες αὐτὲς σκιές. Δὲν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρὸς γιὰ τὸ σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾷ, ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς, καὶ πρέπει νὰ φύγουν ἀμέσως Χαιρετῶντας τὸ διαβάτη μ' ἓνα σβησμένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

Ὅσο πηγαίνομε, ὁ Ἄθως ξεδιπλώνεται. Κόκκινα στίγματα εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους του κυματισμούς — τὰ κελλιὰ. Εἶναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στὸ πράσινο, σκαρφαλώνουν στὶς ἀνηφοριές, φωλιάζουν στὶς λαγκάδες, κατεβαίνουν στὴ θάλασσα. Εἶναι μοναστηράκια μὲ μορφὴ ἀγροτικῶν σπιτιῶν. Μέσα κατοικοῦν δυὸ καλόγεροι μὲ τὸν γέροντά τους, νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀρχηγὸ τῆς πένθιμης αὐτῆς οἰκογένειας. Τὴν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιοῦνται τὶς φουντουκιές τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τὰ ξύλα τους, βάζουν τὸ κρασί τους.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα χώνονται μέσα στὴν μικρὴ ἐκκλησία τοῦ κελλιοῦ, ποὺ ὑψώνει τὸ ἐλαφρὸ τύμπανό της μὲ τὸν τροῦλλο ἐπάνω ἀπὸ τὰ σπύτια, καὶ ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὡς τὸ πρωί. Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά τους. Τὰ κελλιὰ δὲν εἶναι ποτέ στὸ δρόμο. Ὁ διαβάτης τὰ βλέπει ἀπὸ μακριά. Τίποτε ἀπὸ τὴ χαρὰ ἢ τὴν ἀνία τους

δὲν ἔννοεῖ. Ὅπως συνήθως, ὁ διαβάτης σκέπτεται μὲ τὰ μάτια του. Βλέπει στὰ κελλιὰ χαροπὰ χρώματα, τὸ κόκκινο τῆς στέγης, τὸ γαλάζιο ἢ τὸ ἄσπρο τοῦ θόλου, λαμπρὲς κηλίδες ποῦ ξεκουράζουσι ἀπ' τὴν ὁμοιομορφία τῆς ἀτέλειωτης πρασινάδας.

Τὰ δάση τοῦ Ὄρους εἶναι καταπράσινα ἀπὸ τέτοια μοναστηράκια καὶ οἱ « κελλιῶτες » ξεχωρίζουσι ἀπὸ τοὺς μοναστηριῶτες μὲ τὴν ἄγρια γενειάδα τους, τὸ χονδρὸ τους ρᾶσο καὶ τὸ τραχὺ ἀγροτικὸ τους ὕφος. Σὲ ὄλο μας τὸ δρόμο τὰ κελλιὰ ποῦ ἀσπρίζουσι καὶ κοκκινίζουσι εἶναι τὰ μόνα ξαφνίσματα τῶν ματιῶν μας. Ἄλλο ἐπεισόδιο δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ ὁ ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νὰ ἐμφανίσῃ μπροστὰ μας τὸ κεχριμπάρι του κανένας κότσυφας ποῦ χάνεται στὴ ρεμματιά, καὶ συχνὰ σαλεύουσι στὸν ἀέρα μὲ τὰ γοργὰ φτερά τους ἄσπρες, κίτρινες καὶ μαῦρες πεταλοῦδες.

Σὲ μιὰ καμπὴ τοῦ δρόμου εἶδαμε ἕξαφνα τὴν τραγικὴ τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρωσίας. Ἐνας Ρῶσος ἀσκητῆς, μὲ τὶς παντοῦφλές του, τὸ μεγάλο του ραβδί, τὸ σκοινὶ του γιὰ ζώνη στὸ σταχτὶ τριμμένο ρᾶσό του, στάθηκε καὶ μᾶς χαιρέτησε ψελλίζοντας κάτι ρωσικά. Ἦταν μεγαλοπρεπῆς σὰν πατριάρχης.

Ἡ Ρωσία τοῦ Τσάρου ἔπεσε, τὰ πλούσια μοναστήρια της ἐπέινασαν, κι αὐτὸς πήγαινε σὲ μακρινὴ σκῆπη νὰ δουλέψῃ γιὰ νὰ φάγῃ. Ὅταν ὁ σύντροφός μου τοῦ ἔδωσε ἓνα δίδραχμο, ἐκεῖνος, μ' ὄλη του τὴν πατριαρχικὴ μεγαλοπρέπεια, χύμηξε νὰ τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι. Ὁ σύντροφός μου τὸν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νὰ μὴν ἰδοῦμε τόσο ξεπεσμένη τὴ Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηριῶν!

Ἡ πορεία εἶναι στὸ τέλος της. Μέσ' ἀπὸ τὶς καστανιὲς λάμπει ἢ θάλασσα. Ἀκοῦμε τὸ ἤρεμο φύσημά της. Στὴν ἀμμουδιὰ ἐνὸς μακάρου μυχοῦ ζωγραφίζεται τὸ τεράστιο πέταλο τῶν ἀφρῶν της, καὶ στὴν ἄκρῃ τῆς θάλασσας μεγάλο πυκνὸ δάσος ἀπὸ θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριά — τὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

« Ἄγιον Ὄρος »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

18. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ὁ ποιητὴς περιγράφοντας τὴ διάβασι τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπὸ τῆ Μακεδονία, γιὰ νὰ πάῃ στὰς Ἀθήνας νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγιά τὴν Ἀθηνιώτισσα, βρίσκει εὐκαιρία νὰ περιγράψῃ τὴν πλούσια ἐλληνικὴ χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τὴ χώρα πού εἶναι τὸ Πάγγαιο τὸ λογάρι * τῆς κ' εἶν' ἡ Θεσσαλονίκη βασίλισσά της, κ' ἡ Ἐδεσσα μάννα της, βρυσομάννα, κ' εἶναι τοῦ Σλάβου τῶναιρο καὶ τοῦ Ρωμιοῦ ἡ λαχτάρρα. Ἀπλώνεται καὶ ὀργώνεται κι ἀνθίζει καὶ πατιέται στὴ μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ πού πάντα ποτάμια ντεληπτόταμα *, Βαρδάρρι * καὶ Βιστρίτσα * δὲ στέκουν, ὄλο ξεχειλοῦν κι ἀγριεύουνε καὶ τρέχουν, καὶ τὴ φυλάγουν καὶ τὴ ζοῦν τὴ χώρα, μὰ τοῦ κάκου, γιὰτὶ νεροσυρμὸς λαῶν κι ἔθνῶν καταποτῆρες κυλᾶνε πάντα ἀπάνου τῆς καὶ τήνε πλημμυρίζουν, πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιές καινούργιες φάρες *, καὶ τιποτένιοι καὶ ἀκουστοὶ γοργὰ καὶ ἀργὰ διαβαίνουν, ψάχνουν ἐδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾶν, παραμονεύουν, σὰ νὰ ζητᾶν ὅλοι νὰ βροῦν κάπου στὰ χώματά της τὸ γιγαντένιο τᾶγαλμα, χρυσοπελεκημένο, πού κάποτε στυλώνονταν καὶ θάμπωνε τὰ μάτια στὸ Στατοβρέκι * τὸ βουνὸ, σὲ μιὰ κορφὴ του ἀπάνου· καὶ πολεμᾶνε τᾶγαλμα νὰ βροῦν, καὶ δὲν τὸ βρίσκουν, καὶ τοὺς θαμπώνει τὸ ὄραμα, κ' ἡ χώρα κ' ἡ ἴδια στέκει σὰν ὄραμα θαμπωτικὸ τὴ φαντασία χτυπῶντας.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στὴ χώρα καὶ διαβατάρρα ἀπὸ παντοῦ σπιτώθηκ' ἐδῶ, καὶ ἦρθε, κ' ἡ δόξα του, γεράκι, αἰτός, γρύπτας, λιοκόρνα * πάντα, κ' ἡ δόξα του ἔγινε τσουκνιάς, * ἔγινε ψαροπούλι κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τὴ βουργάρρα.

« Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ »

Κωστῆς Παλαμᾶς

19. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ...

Ἡ ροή μου ἀρχίζει μέσ' ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδόπης. Μικρὲς ἀφρισμένες νεροσυρμὲς ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν τὴν ἀρχή μου. Ἡ μιὰ ἀνταμώνεται μὲ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τὸ κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸ καὶ ρυθμὸ. Εἶναι τὸ τραγούδι μου, τὸ τραγούδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλιοὶ μὲ λέγαν βόμβο, μὰ ὁ πνιγμὸς στὰ ρέμματά μου μέσα, τοῦ Ἐβρου γιουῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιᾶ τῆς Θράκης, ἔδωσε στὰ νερά μου τὸ ὄνομά μου τοῦτο. Ἕνας ποιητῆς Ρωμαῖος μὲ καλοῦσε Οἰάγριο, ἄντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέρα τοῦ Ὀρφέα. Ὁ Ἀλκαῖος μὲ ὠνόμαζε « κάλλιστον » καὶ ὁ Εὐριπίδης « ἀργυρορρῦτην ».

Στὶς μαρμαρυγὲς * τῆς ροῆς μου ὁ Ὀρέστης, ὁ γιουὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τὶς Ἐρινύες, λούσθηκε : ἐκεῖ ὅπου ἀνταμώνονται στὰ ρεύματά μου οἱ ροὲς τοῦ Τόντζου καὶ τοῦ Ἀρτισκοῦ. Ἔτσι βρῆκε γιαιτρεία καὶ ἐξάγνισι, πού γιὰ θύμησίν της ἔκτισε τὴν Ὀρεστιάδα στὰ τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στὶς ὄχθες μου νὰ ἡ βοτάνη, πού οἱ Θρᾶκες, κουρεύνοντάς την τὴν καῖγαν μετὰ τὰ δεῖπνα γιὰ νὰ ζαλισθοῦν μὲ τοὺς καπνοὺς καὶ νὰ πέσουν σὲ ὕπνο βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαίμωνων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα » μὲ καλοῦσαν οἱ παλιοί. Στὸ κατέβασμά μου, στὴ Βισαπάρα τὴν παμπάλαιη ἀντικρύζω νὰ ὄνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφῃ Εὐμολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὕστερὰ τοῦ Φιλίππου πόλι. Κεῖθε καὶ κάτω γίνομαι πλωτὸς καὶ αὐλακώνουν τὰ νερά μου τρεχαντήρια ὡς τὴν Ὀρεστιάδα. Ἄλλοῦ πλατύνω κι ἄλλοῦ στενεύω, ὥσπου νὰ φθάσω στὸ τρίκλωνο τοῦτο πού γίνεται μὲ μένα, τὸν Τόντζο καὶ τὸν Ἀρτισκό.

Στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων εἶδα πολλὰ νὰ περνοῦν καὶ νὰ χάνονται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαοὺς καὶ μαλακοὺς. Οἱ πολυάνθρωποι Θρᾶκες μείναν ὁ λαός, πού δὲν ξεκόλλησε ποτὲ ἀπὸ κοντά μου, ὥσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καὶ πάει μέσα στοὺς αἰῶνες σ' ἀγῶνες φυλετικούς. Ἔτσι, διαλεκτὴ φυλή, στάθηκε πλάγι μου νὰ ἱστορῇ τ' ἀνθρώπινα ἢ Ἑλληνικὴ φυλή, πού ἡμέρευσε τοὺς Θρᾶκες, τοὺς δίδαξε θρησκεία καὶ τοὺς μετᾶδωκε ἦθη κι ἔθιμα καὶ γλῶσσα Ἑλληνικὴ. Τὴ γλῶσσα τούτῃ τῶν Θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλῶσσες βάρβαρες καὶ ταπεινές, κακόηχες καὶ τραχιεῖς

Οί ίτιές με τὰ κλωνάρια τους τὰ χαμόζηλα, δασύσκιωτες και ίσκιερές πυκνώνουν τις ὄχθες μου. Ὄταν ὁ βοριάς τσουχτερός χυμῆξη ἢ ἢ νοτιὰ φυσήξη, τὸ πένθιμο τραγούδι τους δυναμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι και χαμένοι ἤχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπὸ τῆς Στράντζας τὰ δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένος φθάνει κέφι και χαρά, κρατῶντας τὸ ἄσκι, κρασί μαῦρο γιομάτο. Τὸν ἀκολουθεῖ τὸ κατάργυρο γέρικο φεγγάρι και τὸν ξεσκεπάζει. Τὸν ἀκολουθοῦν Σάτυροι και Μαινάδες. Και στή ροή μου πάνω, μέσα στις ίτιές τις χαμοκλαδοῦσες στήνουν ξωτικὸ χορό. Κι ἀναζοῦν τ' Ἀναστενάρια, τὰ Διονύσια και τὰ Δημήτρια. Ὁ Διόνυσος καλεῖ τους πάντας στὸ μεθύσι. Και χορεύουν στις φωτιές και τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
 τούς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου
 στὰ σείστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
 τὸ πόδι ἄργο - ἄργὸ νὰ σύρω
 στή φωτιὰ πάνω κι ἄχ και ἴχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
 δαύλισε κι ἄλλη φωτιὰ,
 τούς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου νὰ ρυθμίσω.

Πιάσε τὸ νᾶμα τ' ἀμπελιοῦ
 χέρι με χέρι δὸς νὰ πιοῦμε
 τὴν τσότρα τῆ Θρακιώτικη ὄσπου νὰ μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, και ρυθμικοὶ πατοῦν στις φωτιές και χορεύουν στή θρακιά πιασμένοι ἀπὸ τὴ μανία και τὴν ἔκτασι οἱ Βάχχοι και οἱ Σάτυροι και οἱ Μαινάδες.

Ὁ τρύγος ἀκόμα κρατᾷ. Οἱ ληνοὶ πηγαινοέρχονται. Τὸ σταφύλι συνάζεται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στις τῆνες. Ὁ μοῦστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλιοῦ και χύνεται μιὰ ζάλη. Μεθᾶς και παίζεις. Κάθε βράδυ στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορός. Στοῦ κανδηλιοῦ τ' ἄχνὸ φῶς σχηματίζονται χίλια σχήματα ξωτικά τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι κι ὁ Διόνυσος τους

οἰστρηλατεῖ καὶ τοὺς σπρώχνει. Οἱ τρυγητρες γίνονται Μαινάδες καὶ πηδῶντας τρελὰ φωνάζουν ρυθμικά : Ἄχ, ἴχ, ἔχ! Στοὺς τοίχους βλέπεις τοὺς ἴσκιους μιᾶς ζάλης χορευτικῆς. Ἄχ, ἴχ, ἔχ! Ζωφόροι θαρραεῖς τοῦ παρθενῶνος. Εἶναι τὸ ἀκολούθημα τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ πότου ὕστερα ἀπὸ τὸ μάζεμμα τοῦ σταφυλιοῦ, τὸ ρίξιμό του στοὺς ληνοὺς, τὸ μάζεμμα τοῦ μούστου, τὸ κουβάλημα τῶν τσούπρων στὶς τῆνες.

Ἔσ' αὐτὰ σὰν ζωφόρες * Φειδιακὲς ξετυλίγονται μέσα στοὺς κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, ποὺ τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια — τὰ πολλὰ ποτάμια — ποὺ ὅλο χύνονται νὰ φουσκώνουν τὴ ροή μου στὸ δρόμο τῆς. Καὶ ἡ ροή μου κατεβαίνει προσπερνῶντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιωμένα μὲ κορμιὰ ἀνθρώπινα. Προσπερνῶ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὁρεστιάδος, τὴ Μακρογέφυρα — ξωτικό παμπάλαιο πολυτόξο γιοφύρι — ποὺ μὲ καβαλλικεὺι στεριωμένη στὸ κῦμά μου μὲ τοῦ πρωτομάστορος τὴν ὄρια τὴ γυναῖκα. Μακριὰ στὸ κατέβασμά μου τὸ πηχτὸ ἀγναντεύω τ' ἀκρογιάλια καὶ τὰ περιγιάλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι τὸ πέλαγο τὸ γαλανό, ποὺ τὸ ἡμερεύουν τ' ἀμέτρητα νησιὰ τὰ Κυκλαδίτικα. Καὶ νά, τὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ μου. Ἡ ροή μου γίνεται διχάλα ἐδῶ καὶ σχηματίζεται τὸ δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τὴ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκὰ μου βουνίσια νερά, τὰ κατάπηχτα καὶ τὰ λιπαρά.

Ἐδῶ τελειώνει τ' ὄνειρεμένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνὰ χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σὲ στενὲς κι ἀπλόχωρες κοίτες τραγουδῶντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχῶν ἐποχῶν : « Εἶμαι ὁ Ἔβρος, τοῦ Εὐριπίδου ὁ « ἀργυρορρύτης », ὁ « κάλλιτος » τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ « λιπαντῆς » καὶ ὁ « ὑδροδότης », ποὺ ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπεραντοὺς κάμπους, βυθίζομαι — στοῦ ταξιδιοῦ τὸ τέρμα — στοῦ Αἰγαίου τὰ περιγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος πολυζῶνος καὶ δυνατός. Μὲ γεννᾷ ἡ Ροδόπη καὶ τὸ Σκόμιο, μὲ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἀρδίσκος κι ὁ περίφημος Ἐργίνης καὶ μὲ θεριεύουν οἱ ἐξ δεκάδες τῶν ποταμιῶν τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καὶ τῆς καρπερῆς τῆς Ἑλληνικῆς ».

« Νέα Ἐστία », τ. 38, 1945, σ. 880 - 881

Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου

20. Η Θ Α Λ Α Σ Σ Α

‘Ο πατέρας μου — μύρο τὸ κῦμα πού τὸν τύλιξε — δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κάμῃ ναυτικό.

— Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπὸ τ’ ἄτιμο στοιχειό! Δὲν ἔχει πίστι, δὲν ἔχει ἔλεος. Λάτρευσέ την ὅσο θές· δόξασέ την· ἐκείνη τὸ σκοπὸ της. Μὴν κοιτᾶς πού χαμογελᾷ, πού σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἄργα γρήγορα θὰ σοῦ σκάψῃ τὸ λάκκο ἢ θὰ σὲ ρίξῃ πετοῖ καὶ κόκκαλο, ἄχρηστο στὸν κόσμο.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἀνθρωπος, πού ἔφαγε τὴ ζωὴ του στοὶ καράβι· πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος ὅλοι ὡς τὴ ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στοὶ παλαμάρι *. Μὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνον αὐτός, ἀλλὰ κ’ οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων * τῶρα, καὶ οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τοὺς κάλους στὰ χέρια, ὅταν κάθιζαν στὸν καφενὲ νὰ ρουφήξουν τὸν ναργιλέ, κουνούσαν τὸ κεφάλι καὶ στενάζοντας ἔλεγαν :

— Ἡ θάλασσα δὲν ἔχει πιά ψωμί. Ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στὴ στερία καὶ μαύρη πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς πολλοὶ τους ὄχι κλῆμα, ἀλλὰ νησι ὀλάκερο μποροῦσαν ν’ ἀποκτήσουν μὲ τὰ χρήματά τους. Μὰ ὅλα τὰ ἔρριχναν στὴ θάλασσα. Παράβγαιναν ποιὸς νὰ κτίσῃ μεγαλύτερο καράβι· ποιὸς νὰ πρωτογίνῃ καπετάνιος. Καὶ γώ, πού ἄκουα συχνὰ τὰ λόγια τους καὶ τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τους, δὲ μποροῦσα νὰ λύσω τὸ μυστήριό. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκὸ ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνες τὶς ψυχές καὶ τὶς γκρέμιζε ἄβουλες στὰ πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριᾶς τὰ στειρολίθαρα *.

Ἄλλὰ τὸ ἴδιο κάτι μ’ ἔσπρωχνε καὶ μένα ἐκεῖ. Ἄπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὰ πρῶτα βήματά μου, νὰ εἰπῆς στοὶ νερὸ τὰ ἔκαμα. Τὸ πρῶτό μου παιγνίδι ἦταν ἓνα κουτί ἀπὸ λουμί μ’ ἓνα ξυλάκι ὀρθὸ στὴ μέση γιὰ κατάρτι, μὲ δυὸ κλωστὲς γιὰ παλαμάρια*, ἓνα φύλλο χαρτί γιὰ πανάκι καὶ μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου πού τὸ ἔκανε μπάρκο τρικούβεργο *. Πῆγα καὶ τὸ ἔρριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοκτύπι. Ἄν θέλῃς, ἦμουν κι ἐγὼ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὁμως τὸ ἀπίθωσα καὶ βούλιαξε στὸν πάτο. Μὰ δὲν ἄργησα νὰ κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ σανίδα. Ὁ ταρσανᾶς * γιὰ τοῦτο ἦταν στοὶ λιμανάκι τοῦ Ἄι - Νικόλα. Τὸ ἔρριξα στὴ θάλασσα

καί τ' ἀκολούθησα κολυμπώντας ὡς τὴν ἐμπατὴ τοῦ λιμανιοῦ, πού τὸ πῆρε τὸ ρέμμα μακριά. Ἀργότερα ἔγινα πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος· τὰ λέπια μοῦ ἔλειπαν.

— Μωρὲ γειά σου, καί σὺ θὰ μᾶς ντροπιάσης ὅλους! ἔλεγαν οἱ γεροναῦτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νὰ τσαλαβουτῶ σὰν δέλφινος.

Ἐγὼ καμάρωνα καὶ πίστευα νὰ δείξω προφητικά τὰ λόγια τους. Τὰ βιβλία — πῆγαινα στὸ Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι — τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. Τίποτα δὲν εὔρισκα μέσα νὰ συμφωνῆ με τὸν πόθο μου. Ἐνῶ ἐκεῖνα, πού εἶχα γυρὸ μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες με τὰ ἡλιοκαμμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερὰ ροῦχα· οἱ γέροντες με τὰ διηγήματά τους· τὰ ξύλα με τὴ κτυπητὴ κορμοστασιά, οἱ λυγερὲς με τὰ τραγούδια τους :

Ἵμορφος πού ἔναι ὁ γεμιτζῆς, ὅταν βραχῆ κι ἀλλάξῃ
καὶ βάλῃ τ' ἄσπρα ροῦχά του καὶ στὸ τημῶνι κάτση.

Τὸ ἄκουα ἀπὸ τὴν κούνια μου κι ἔλεγα πῶς ἦταν φωνὴ τοῦ νησιοῦ μας, πού παρακινούσε τοὺς ἄνδρες στὴ θαλασσινὴ ζωὴ. Ἐλεγα πότε κι ἐγὼ νὰ γίνω γεμιτζῆς * καὶ νὰ κάτσω θαλασσοβρεμμένος στὸ τημῶνι. Θὰ γινόμουν ὁμορφος τότε, παλλήκαρος σωστός· θὰ με καμάρωνε τὸ νησί! Ναί· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα! Τὴν ἔβλεπα νὰ ἀπλώνεται ἀπὸ τ' ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σὰν ζαφειρένια πλάκα στρωτῆ, βουβὴ καὶ πάσχιζα νὰ μάθω τὸ μυστικὸ της. Τὴν ἔβλεπα, ὠργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνη με ἀφροῦς τ' ἀκρογιάλι, νὰ καθαλλικεύῃ τὰ χάλαρα *, νὰ σκαλώνῃ στὶς σπηλιές, νὰ βροντᾷ καὶ νὰ ἠχάη, λὲς καὶ ζητοῦσε νὰ φθάσῃ στὴν καρδιά τῆς Γῆς, γιὰ νὰ σβήσῃ τὶς φωτιές της. Κι ἔτρεχα μεθυσμένος νὰ παίξω μαζί της, νὰ τὴ θυμώσω, νὰ τὴν ἀναγκάσω νὰ με κυνηγήσῃ, νὰ νοιώσω τὸν ἀφρό της ἐπάνω μου, ὅπως πειράζομε ἀλυσσοδεμένα τ' ἀγρίμια. Καὶ ὅταν ἔβλεπα καράβι νὰ σηκώνῃ τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίῃ ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἀρμενίζῃ στ' ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τὶς φωνὲς τῶν ναυτῶν, πού γύριζαν τὸν ἀργάτη * καὶ τὰ κατευοδώματα τῶν γυναικῶν, ἢ ψυχὴ μου πετοῦσε θλιβερὸ πουλάκι ἐπάνω του. Τὰ στακτόμαυρα πανιά, τὰ ὄλοφούσκωτα σχοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, τὰ πόμολα *, πού ἄφηναν φωτεινὴ γραμμὴ ψηλά, μ' ἔκραζαν νὰ πάω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἄνθρωπους ἄλλους, πλοῦτη, χαρές. Καὶ νυκτόμερα ἢ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο

νά μὴν ἔχη παρὰ τὸ ταξίδι. Ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα, ποὺ ἐρχόταν πικρὸ χαμπέρι* στὸ νησί καὶ ὁ πνιγμὸς πλάκωνε τὶς ψυχὲς ὄλων καὶ χυνόταν βουβὴ ἢ θλίψι ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ὅταν ἔβλεπα τὰ ὄρφανοπαῖδια στοὺς δρόμους καὶ τὶς γυναῖκες μαυροφόρες· ὅταν ἄκουα νὰ διηγοῦνται ναυαγοὶ τὸ μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἔπιανε, ποὺ δὲν ἤμουν κι ἐγὼ μέσα· πείσμα καὶ σύγκρυο μαζί.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο. Ἐλεπε ὁ πατέρας μὲ τὴ σκούνα* στὸ ταξίδι. Μίσειε κι ὁ καπετὰν Καλιγέρης ὁ θεῖός μου γιὰ τὴ Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἔπessa στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε κ' ἡ μάμμα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω· μὲ πῆρε μαζί του.

— Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης· τὸ καράβι θέλει δουλειά. Δὲν εἶναι ψαρότρατα νὰ ἔχης φαῖ καὶ ὕπνο.

Τὸν φοβόμουν πάντα τὸ θεῖό μου. Ἦταν ἄγριος καὶ κακὸς σὲ μένα, ὅπως καὶ στοὺς ναῦτές του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι—πέρα μὲ τὸν Καλιγέρη, ἔλεγαν, γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀπονιά του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον ἀπελπισμένοι πῆγαιναν στὴ δούλευσί του. Μὰ ὁ μαγνήτης, ποὺ ἔσερνε τὴν ψυχὴ μου, ἔκαμε νὰ τὰ λησμονήσω ὅλα. Νὰ πατήσω μιὰ στὴν κουβέρτα*, ἔλεγα, καὶ δουλειὰ ὄση θές.

Ἀληθινὰ ρίχθηκα στὴ δουλειὰ μὲ τὰ μοῦτρα. Ἐκαμα παιγνίδι τὶς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πρόθυμος ἐγώ. Μπορεῖ ὁ θεῖός μου νὰ ἤθελε νὰ παιδευθῶ ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ μετανοιώσω. Ἀπὸ τὴν πλύσι τῆς κουβέρτας στὸ ξύσιμο· ἀπὸ τὸ ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σχοιניῶν τὸ πλέξιμο· ἀπὸ τὸ λύσιμο τῶν ἀρμένων στὸ δέσιμο. Τώρα στὴν τρόμπα*· τώρα στὸν ἀργάτη*· φόρτωμα - ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα πρῶτος ἐγώ. Πρῶτος; Πρῶτος· τί μ' ἔμελε; Μοῦ ἔφθανε πῶς ἀνέβαινα ψηλὰ στὴ σταύρωσι* κι ἔβλεπα κάτω τὴ θάλασσα νὰ σχίζεται καὶ νὰ πισωδρομῆ ὑποτακτικὴ μου. Τὸν ἄλλον κόσμον, τοὺς στεριανοὺς μὲ θλίψι τοὺς ἔβλεπα.

— Ψέ!... ἔλεγα μὲ περιφρόνησι. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι!...

« Λόγια τῆς Πλώρης »

Ἄνδρας Καρκαβίτσας

21. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος είναι τὸ σκουμπρί. Σκόμβρος είναι ὅμως καὶ ὁ τσίρος, δηλαδή τὸ ἀπεξηραμμένο, τὸ ἀφυδατωμένο σκουμπρί. Θὰ τὰ βάλουμε λοιπὸν καὶ τὰ δύο μαζί, δηλαδή θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὸ σκουμπρί, ὅταν θὰ φθάσουμε στὸν τσίρο. Τώρα θὰ ποῦμε δύο λόγια γιὰ τὴν οἰκογένεια.

Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες οἰκογένειες τοῦ βυθοῦ. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σκουμπρί καὶ καταλήγει στὸν τόννο. Σκουμπρί, κολιός, το-ρίκι, παλαμίδα, τοννίνα, τόννος. Ὅλα λιπαρά, ταξιδιάρικα, ἀφρό-ψαρα, διαφόρων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμώτατα. Μᾶς ἐπισκέ-πτονται κάθε ἄνοιξι, σὲ ἀτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους.

*
*

Η ΠΑΛΑΜΙΔΑ. Ἡ παλαμίδα ἔχει σῶμα ἀλλὰ καὶ ὄνομα χορτα-στικό... Παλαμίδα! Τὸ λὲς καὶ γεμίζει τὸ στόμα σου. Ἐπειτα τὴν κοιτᾷς καὶ χορταίνει τὸ μάτι σου. Παχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τὴν ψήνεις στὸ κεραμίδι καὶ βαρνεύσαι νὰ τρῶς. Κρέας ἄφθονο. Καὶ λέπι οὔτε τόσο δά. Ὁ Θεὸς τὴν ἐτοίμασε κατ' εὐθείαν γιὰ τὴ σχά-ρα... Σχίζεις τὴν κοιλία της, πετᾷς τὰ ἐντόσθια, τὴν ἀλατίζεις καὶ τὴ ρίχνεις στὴ φωτιά. Ἐπειτα... βουλιάζεις, μαζί μὲ τὸ πηρούνι σου, μέσα στὸ ψαχνό.

Ἄφθονία παρουσιάζεται καὶ στὸν ἀριθμό. Ἀναρίθμητο εἶναι κάθε κοπάδι. Ὅπου πέση ἡ παλαμίδα, γεμίζουν ὅλα. Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρο-γιαλιές, τὰ δίχτυα, τὰ πορτοφόλια, τὰ στομάχια. Ἐμεῖς ὅμως γιὰ τὸ « εὐχαριστῶ » τὴν κατηγοροῦμε. « Οὐφ! εἶναι ψάρι βαρὺ. Καὶ μυ-ρίζει ἄσχημα »! Μυρίζει; Χμ! Ζήτημα μύτης. Ἀλλὰ καὶ μαγειρικῆς. Ξέρετε ὅμως γιατί κυρίως μυρίζει; Γιατί εἶναι μπόλικη καὶ φθινηή. Γιὰ ἄς ἦτανε λιγοστή καὶ ἀκριβὴ καὶ τὰ λέγαμε. Τότε θὰ κάναμε μαζί της κόρτε ἀπὸ μακριά, ὅπως κάνουμε μὲ τὴν τσιπούρα. Καὶ ἡ μυρου-διά της θὰ μᾶς ἦτανε πολὺ ὀρεκτικὴ.

Εἶναι ἡ ξένη μας. Ἀφρόψαρο πού μᾶς ἔρχεται κοπαδιαστὸ ἀπὸ μακριά. Ἐνας στρατός, πού ταξιδεύει χοροπηδῶντας καί... τρώγον-τας. Πλέει καὶ παίζει, πλέει καὶ τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπὸ τὴ χώρα πού διασχίζει. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ πα-

λαμίδα. Πλέει και καταβροχθίζει ό,τι βρῆ στο δρόμο της. Τρώει ταξιδεύοντας. Φυσικά, όσο βρίσκει φαί, δέν τσιμπάει στ' άγκίστρι. Κι οί ψαρᾶδες σκάζουν! Νά τις βλέπης νά πηδούν μπροστά σου και νά μή τσιμπούν! Δέν θά πιάσουν τά κρύα; λείει ό ψαρᾶς. Θά σκορπίση ό γαῦρος, θά χαθῆ τó « ψιλó » και τότε τά λέμε. Ποῦ θά μοῦ πᾶς ; Θά κτυπήσης και στη συρτή τῆ δικῆ μου.

Αὐτά, ἔννοεῖται, τά λένε οί ἔρασιτέχνες. Γιατί οί συστηματικοί ψαρᾶδες μεταχειρίζονται ἄλλα συστήματα. Μέθοδο ἐπιθετική. Μόλις ἀντικρύσουν τó κοπάδι, τó ζώνουν μέ τά δίχτυα. Φυσικά οί παλαμίδες ἔχουν μάτια, και τις περισσότερες φορές γλιστρᾶνε. Φεύγουν ἔγκαίρως μακριά κι ἄντε κυνήγα τες! Ὅταν ὁμως τις μπλοκάρουν μέσα σέ μέρος στενό, δέν τούς ξεφεύγει οὔτε μία.

Ὡραῖο, θεαματικό πολύ, εἶναι αὐτό τó κυνήγι. Τó καῖκι, μέ τῆ μηχανῆ και μέ τά δίχτυα, ὀργώνει τῆ θάλασσα περήφανα. Ντούπ, ντούπ, ντούπ!... Ἐνας ψαρᾶς εἶναι ἀνεβασμένος στο κατάρτι. Ὁρθιος ἔκει ψηλά, ἐπισκοπεῖ τó πέλαγος, ἐνῶ ἡ πλώρη σχίζει τά νερά!... Ντούπ, ντούπ, ντούπ! Τó μάτι πέρα, τó μάτι γῦρο, παντοῦ. Και νά οί παλαμίδες! Παίζουν ἐπάνω στον ἀφρό! Οί μαῦρες ράχες τους φαίνονται και χάνονται. Παίζουν και κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τά μικρόψαρα. Ἀπό ψηλά οί γλάροι τοῦ κρατᾶνε συνοδεία. Τις ἀκολουθοῦν βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσηκωμένοι κι αὐτοί για τó ψητό... Κλώθουν, σβουρίζουν στον ἀέρα και σέρνονται πέρα, σαν ἕνα μάτσο ἄσπρα χαρτιά πού τά σῆκωσε και τά πῆρε ό ἀνεμος. Ἀλλοίμονο στά πτωχά μικρόψαρα! Ἄν γλυτώσουν ἀπό τó στόμα τῆς παλαμίδας, θά πέσουν στη μύτη τοῦ γλάρου. Ἀπό τῆ Σκύλλα στη Χάρυβδη.

Ὡς τόσο τó καῖκι προχωρεῖ στο κοπάδι και τó ζώνει μέ τά δίχτυα. Και τότε νά δῆς τί γίνεται στ' ἀνέβασμα! Τó δίχτυ πάει νά σπάση ἀπό τó βάρος, κ' ἡ πλώρη σέ λιγάκι γεμίζει ἀπό ἄστραπτερά ψάρια πού κτυπᾶνε στο κατᾶστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τά πλευρά και κοκκινίζουνε τά σπάραχνα. Λένε πῶς ἡ παλαμίδα ἔχει τó πιό κόκκινο σπάραχνο τοῦ κόσμου. Ἴσως, ἄλλὰ ἔσεις νά μή βασίζεσθε ἀπόλυτα σ' αὐτῆν τῆν κοκκινάδα και νά μή τῆ θεωρῆτε ἀψευδές σημεῖον τῆς φρεσκάδας τοῦ ψαριοῦ. Γιατί ὑπάρχει και κόκκινη... βαφή και τó σπάραχνο βάφεται πολύ ἔκολα. Λένε ἐπίσης ὅτι ἡ παλαμίδα ἀντέχει στο δυναμίτη. Πλέει ἔχουσα κλειστά τ' αὐτιά, και τά ἀέρια τῆς ἐκρήξεως δέν τῆν πειράζουν.

Οί παλαμίδες πιάνονται καί σέ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει όμως τὸ μάτι τοῦ δίχτυοῦ νὰ εἶναι ἄρκετὰ μεγάλο γιὰ νὰ χωρᾷ κάπως μέσα τὸ κεφάλι τῆς παλαμίδας. Ἄν τὸ μάτι εἶναι ψηλότερο, ἢ παλαμίδα δὲν πιάνεται ἀλλὰ οὔτε καὶ φεύγει. Ἐπιμένει νὰ ξεπεράσῃ τὸ δίχτυ καί, στὸ τέλος, σκάζει ἀπὸ τὸ κακὸ τῆς καὶ βουλιάζει ἐπὶ τόπου!... Πιὸ πεισματάρικο ψάρι δὲν γίνεται.

*
* *

Ο ΚΟΛΙΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΟΥΓΙΑ ΤΟΥ. Ὁ κολιὸς τῆς θάλασσας δὲν μοιάζει μὲ τὸν κολιὸ τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιὰτὶ οἱ κολιοὶ στὴ θάλασσα δὲν εἶναι ὅλοι « ἀπὸ ἓνα βαρέλι », δὲν ἔχουν δηλαδὴ « μιὰ κόφι ὅλοι». Καὶ ἔπειτα γιὰτὶ δὲν περιμένουν τὸν Αὐγουστο, γιὰ νὰ ἴναι « στὸν καιρὸ τους ». Καιρὸς τους εἶναι καὶ ἡ ἀνοιξὶ καὶ ὅλο τὸ καλοκαίρι. Πιάνονται ὅλο τὸν καιρὸ. Λαμπρὰ, ἀλλὰ πῶς πιάνονται ; Γιὰτὶ ἐδῶ βέβαια δὲν πρόκειται νὰ ἀνακατευθῇ ἡ τράτα. Ὅταν μιλάμε γιὰ ψάρεμμα κολιοῦ, μιλάμε γιὰ ψάρεμμα κολιοῦ καὶ ὄχι γιὰ λαϊκὸ παζάρι, γιὰ ὅ,τι τύχη κ' ὅ,τι περάσῃ. Ἐδῶ πᾶ, γιὰ κολιό, ρίχνεις γιὰ κολιό ! Ἡ τράτα εἶναι ἄλλη ὑπόθεσι. Μιὰ σκοῦπα πού σαρώνει τὸ βυθὸ καὶ ἀρπάζει ὅ,τι λάχνη. Δίκαιοι μετὰ ἀδίκων, ὅλοι στὸ σάκκο ! Βέβαια εἶναι καὶ τὸ γρί - γρί. Τὸ κυκλικὸ δίχτυ πού ζώνει ὠρισμένα ψάρια, καὶ φυσικὰ καὶ κολιούς. Μ' ἂν θέλῃς νὰ ψαρεύσῃς εἰδικὰ κολιούς, πρέπει νὰ πῆς μὲ τὴ συρτὴ.

Ἄλλὰ ἐδῶ πλέον, ἀντὶ νὰ καθαρίσουν τὰ πράγματα, θολώνουν περισσότερο. Γιὰτὶ, συρτὴ εἶναι μιὰ κουβέντα. Τί συρτὴ ὅμως χρειάζεται; Καὶ πρὸ παντὸς ποιά ὥρα πρέπει νὰ ψαρεύῃς, σὲ τί νερὰ καὶ μὲ τί δόλωμα ;

— Ἀπὸ βραδύς, σοῦ λέει ὁ ἓνας, ψηλὰ στ' ἀφρόνερα, μὲ δόλωμα ἄσπρο.

— Κουρουφέξαλα, ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος. Ἡ ὥρα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ. Στὴν καθυτὸ ἐποχὴ του, δηλαδὴ τὸν Αὐγουστο, ὁ κολιὸς πρέπει νὰ ψαρεύεται πρωί - πρωί, γῦρο ἀπὸ τὸ σκάσιμο τοῦ ἡλίου. Δολώνεις φτεροὺ γλάρου καὶ πῆς γιὰλὸ - γιὰλὸ.

— Γιὰλὸ - ἀνοιχτὰ, δὲ θὰ πῆ τίποτα, ἐπεμβαίνει ὁ τρίτος. Ἐδῶ ὅλο τὸ πᾶν εἶναι, νὰ ἴναι τὰ νερὰ ζεστὰ. Ζεστὰ καὶ ἀλμυρὰ. Κι' ὅσο γιὰ τὸ φτεροὺ τοῦ γλάρου, αὐτὸ χρειάζεται ὡς πού νὰ πιάσῃς τὸ πρῶτο ψάρι. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα, κόβεις λουρίδες καὶ δολώνεις.

Ποιός έχει δίκιο ; Και οί τρεις ! Γιατί ό κολιός πιάνεται μ' όλους αυτούς τούς τρόπους και με κάμποσους άλλους ακόμα.

— Πρωί με θέλετε ; λείει στους ψαράδες. Έδω είμαι ! Βράδυ με ζητάτε ; Άπίκου βρίσκομαι ! Μά είναι κρύα τὰ νερά ; Δε πειράζει. Κατεβαίνω ένα - δυό μέτρα πιό βαθιά. Και... κατεβήτε και σεις.

Με μιὰ λέξι, ό κολιός δε χαλάει κανενός χατήρι. Πιάνεται ακόμα και στη συρτή του άτζαμής. Μά τούς πολλούς κολιούς θά τούς πιάση μόνο ό τεχνίτης. Άκόμα περισσότερους θά πιάση βέβαια ή τράτα. Αύτή πέφτει στο κοπάδι, δηλαδή τó κοπάδι πέφτει επάνω της. Άλλά πρέπει νά ποϋμε δυό λόγια περισσότερα για τó κοπάδι αυτό.

Οί κολιοί είναι ψάρια μεταναστευτικά και κοπαδιάρικα. Κάθε άνοιξι μās έρχονται από άγνωστη διεύθυνσι μαζί με τις παλαμίδες και τὰ σαβρίδια. Ό τόπος τής προελεύσεώς τους είναι άμφίβολος. "Άλλοι λένε τή Μαύρη Θάλασσα. "Άλλοι μιλοϋν για τὰ παράλια τής Συρίας και τής Παλαιστίνης. Μιά φορά, τήν άνοιξι μās έπισκέπτονται τακτικά και δίχως άλλο, πάντοτε μέσα στην προθεσμία. Οϋτε μέρες δε λαθεϋουν. Τó караβάνι τους είναι τó πολυπληθέστερο άπ' όλα. Μυριάδες μυριάδων οί ταξιδιάρει, ένα κοπάδι όλοι ! Μέγα στρατεύμα. Δυστυχώς τó στρατεύμα αυτό, μέχρις ώρας, ακολουθεί πορεία άγνωστη και ανεξιχνίαστη. Κανείς δεν ξέρει από ποϋ περνάει και ποϋ κατασταλάζει. Καλά, θά πήτε, και οί κολιοί που πιάνουμε ; Άπό ποϋ πέφτουν ; Άπό τόν οϋρανό ; "Όχι, τού κοπαδιού είναι κι αυτοί, αλλά είναι λιποτάκτες. Για πολλούς και διαφόρους λόγους, (ένάντια ρεύματα, αναζήτησι τροφής, κυνηγητό από μεγάλη ψάρια), ξεκόβουν από τó κοπάδι και ξεπέφτουν στα παράλια μας. Κοπαδιαστοί παρουσιάζονται κι αυτοί. Μά τὰ κοπάδια αυτά είναι ως επί τó πλείστον μικρές ομάδες. Με δύναμι λόγου τó πολύ.

Αυτούς λοιπόν τούς συγυρίζουνε οί τράτες και τὰ γρί - γρί, και περισσεϋει κι ένας αριθμός για τ' άγριοψαρα και για τις συρτές. Καμιά φορά όμως ή τράτα πετυχαίνει όλόκληρη... διλοχία ή και... μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτό, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ό σάκκος τίγκα και δεν μπορεί νά τραβηχθῆ. Είναι ή τυχερή καλάδα. Ψάρι νά δῆ τó μάτι σου ! Γεμίζει κι άσημολογάει ή άμμουδιά ! Κι ό κόσμος από γϋρο μαζεύεται περιέργως, για ν' άπολαύση

τὸ... φαινόμενο. Καὶ τότε... βρέχει ψάρια. Εἶναι οἱ κολιοὶ ποῦ πετᾶνε οἱ τρατάρηδες μ' ἀπλοχεριά στὴ γαλαρία...

*
* *

Ο ΤΣΙΡΟΣ. Ὁ Ἰανός, ὁ ἀρχαῖος θεὸς ποῦ ἔδωκε τὸ ὄνομά του στὸ μῆνα Ἰανουάριο, εἶχε δυὸ μορφές. Ἄλλες δύο μορφές ἔχει καὶ τὸ σκουμπρί. Ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχὴ, εἶναι τετράπαχο ἢ ἀδύνατο. Κι ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχὴ, πουλιέται ὡς σκουμπρὶ ἢ ὡς τσίρος. Τὸ ὄνομά του δηλαδὴ εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸ πάχος του. Ἄς ἀρχίσουμε ὁμῶς τὴν ἱστορία του ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ γίνουμε περισσότερο καταληπτοί.

Κάθε ἀνοιξι, ἡ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ γεμίζει ἀπὸ χρυσοπράσινο ἰριδισμούς. Εἶναι τὰ σκουμπριά, ποῦ κατεβαίνουν ἀπὸ τὴ Μαύρη θάλασσα στὴ Μεσόγειο, γιὰ νὰ παραθερίσουν. Ὅσα πιασθοῦν τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη εἶναι ὀλόπαχα. Εἶναι αὐτὰ ποῦ τρῶμε φρέσκα ἢ παστὰ ἢ καπνιστά. Κατόπιν ἀδυνατίζουν — μὲ τὴ γέννα. Ἀδύνατα σὲ σημεῖο ἀπελπιστικό, σχεδὸν ἀγνώριστα, ξαναπαίρνουν τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ γιὰ τὰ μαυροθαλασσίτικα λημέρια τους. Ὅσα πιάνονται, στὴν περίοδο αὐτῆ, εἶναι γιὰ πέταμμα. Καὶ πραγματικὰ στὴν ἀρχὴ οἱ ψαρᾶδες τὰ πετοῦσαν. Ἐπειτα ὁμῶς σκεφθῆκανε ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ πηγαίνει τόσο ψάρι χαμένο. Τὰ κρατήσανε λοιπὸν καὶ τὰ χρησιμοποίησανε διαφορετικά. Τὰ κάμανε τσίρους.

Ὅποιος ἔχει γνωρίσει σκουμπρὶ ζωντανό, ἐπάνω στὴν ἀκμὴ του καὶ στὴ λάμψι του, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ μελαγχολήσῃ στὸ θέαμα, στὸ ἀντίκρυσμα τοῦ τσίρου. Τί κατάντημα! Παραλλήλως ὁμῶς θὰ θαυμάσῃ καὶ τὸ πρακτικὸ μυαλὸ τῶν ψαρᾶδων, ποῦ καταφέρανε νὰ ἀξιοποιήσουν τὸ ξερακιανὸ σκουμπρὶ, ξεραίνοντάς το περισσότερο! Μέσα ὁμῶς ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἱστορία ἀναπηδᾷ καὶ ἓνα ἄλλο νόημα, πιὸ βαθύ: Ὅτι ὑπάρχει πάντοτε περιθώριο γιὰ τοὺς ξεπεσμένους. Ὅτι ὅταν κανεὶς φθάσῃ στὸ « μὴ περαιτέρω », ἀρχίζει νὰ παίρῃ ἐπάνω του ἀπὸ ἄλλη μεριά. Τὸ ξεπεσμένο σκουμπρὶ γίνεται τσίρος, ὁ ἀποτυχημένος δικηγόρος γίνεται ὑπουργός, καὶ ὁ σαχλὸς λογογράφος κριτικὸς περιωπῆς ἢ... μορφωτικὸς σύμβουλος.

Τὸ σκουμπρὶ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ γονιμώτερα ψάρια. Γεννάει πεντάκοσιες χιλιάδες αὐγά. Ἀφθονία καὶ εὐλογία. Τρῶνε τὰ ψάρια, τρῶνε οἱ ἄνθρωποι, καὶ πάλι περισσεύει πρᾶγμα. Μὴ φαντασθῆτε δὲ ὅτι,

έπειδή είναι άφθονο, δέν είναι νόστιμο. Είναι νοστιμώτερο από πολλά άλλα ψάρια, όμόφυλα και άλλόφυλα. Και είναι ψάρι άβλαβο. Μπορείς νά φῶς όσο θέλεις. Ύπό έναν όρον : Νά είναι φρέσκο. Γιατί, όσο άβλαβο είναι φρέσκο, τόσο επικίνδυνο είναι όταν μπαγιατεύσει.

Μία από τις πιό περιέργες συνήθειες του σκουμπριού είναι ή παρακολούθησι τῆς ρέγγας. Όπου βρῆ ρέγγες, τις παίρνει από πίσω. Τις παρακολουθεῖ κατά πόδας. Για ποίό λόγο νομίζετε ; Για νά ιδῆ που θά γεννήσουν, και νά πάη κατόπιν — δηλαδή άμέσως — νά φάη τ' αυγά... Τό αυγό είναι ή αγαπημένη τροφή του, κυρίως τό αυγό από ρέγγα. Η μισή αυγοπαραγωγή τῆς ρέγγας καταστρέφεται από τά σκουμπριά. Τήν ἴδια δουλειά κάνει και ή άθερίνα. Άς τῆ βλέπετε μικρή και άθῶα. Καταστρέφει χιλιάδες αυγά. Αὐτή μάλιστα ρημάζει τ' αυγά όλων τῶν ψαριῶν άδιακρίτως.

« Έδῶ Βυθός »

Θέμος Ποταμιῶνος

22. Π Ρ Ω Τ Ο Μ Α Γ Ι Α

Του Μαγιοῦ ροδοφαίνεται ήμέρα,
που ώραιότερη φύσι ξυπνάει,
και τήν κάνουν λαμπρά και γελάει,
πρασινάδες, άκτίνες, νερά.

Άνθη κι άνθη βαστοῦνε στο χέρι
παιδιά κι άντρες, γυναῖκες και γέροι,
άσπροντύματα, γέλια και κρότοι,
όλοι οί δρόμοι γεμῆτοι χαρά.
Ναί, χαρῆτε του χρόνου τῆ νιότη,
άντρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιά.

« Άπαντα »

Διονύσιος Σολωμός

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ – ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κοίτεται, βογγάει,
μὲ τὸ Χάρο πολεμάει.

Ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τὶ γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μὲ καρδιάς κι ἀγάπης ζέσι
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστεια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ἔξοδα τρομάζει!

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μὲ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
τοῦ εἶπε, μήπως ἐξοδέψη

πλιὸ παράνω στὴ θανή του,
ἂν ἀπόμνησεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμπορος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη·
παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει· θὰ πεθάνη!

Καὶ οἱ πόνοι τοῦ ἀβγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρι,
μὴ ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβε ὡς τόσο
 μὲ ὀλίγα τὴν ὑγεία του.
 Μόν' γι' αὐτὴ τὴ συμφορά του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήση,
 νὰ δειπνᾷ μόν' τὸ βράδου
 μὲ νερό καὶ παξιμάδι.

« Τὰ Ποιήματα » (Ἔγδ. Φέξη) σ. 22 - 23

Ἰωάννης Βηλαῶς

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

Ὁ κυριευόμενος ἀπὸ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ σπρώχνεται ἀπὸ ἀκαταμάχητον ὄθησι νὰ γνωρίσῃ τὰ μὴ ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστεύεσαι μιὰ δέσμη, ἓνα τι κλεισμένο καὶ σφραγισμένο; Ζουρλαίνεται νὰ μάθῃ τί εἶναι μέσα. Τὸ μαλάζει ἀπ' ἔξωθε, τὸ ψαχουλεύει μὲ τὰ δάκτυλά του, τὸ κοιτάζει, τὸ ξετάζει, προσπαθεῖ νὰ μαντεύσῃ. Κι ὅσο τὸ ψαχουλεύει καὶ τὸ μαλάζει, τόσον γίνεται διακαέστερος ὁ πόθος του διὰ νὰ ἰδῇ, νὰ γνωρίσῃ, νὰ μάθῃ τί τὸ περιεχόμενο. Εἶσαι δὲ πολὺ τυχερός, ἂν μπορέσῃ ν' ἀνθέξῃ στὴν ὄθησι τῆς ἐπιθυμίας του καὶ νὰ μὴ σοῦ τὸ ἀνοίξῃ. Ἦλθε σήμερα ἓνας ξένος εἰς τὸ σπίτι τοῦ γειτόνου; « Ποιὸς νὰ ἴναι ἐκεῖνος ὁ ξένος; Καὶ ποῦθεν ἔρχεται; Καὶ διατί ἐπῆγε ἐκεῖ; Καὶ τί νὰ θέλῃ; Ἄπὸ τὴν ὑπηρέτριά του ἤμποροῦμεν νὰ μάθωμε. Νὰ βάλωμε τὴ δική μας νὰ τὴν ξετάσῃ ».

Ἄν ὁ περιέργος εὐρίσκεται σὲ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπὸ τὴν κλειδαρότρυπα νὰ ἰδῇ ποιὸς εἶναι στὴν κοντακιανὴ κάμαρα· καὶ στέκεται μὲ τ' αὐτιά τεντωμένα ν' ἀκούσῃ τί λένε. Θέλει νὰ ξέρῃ τί τρώει ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα· καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ στὴν ἀγορὰ καὶ κοιτάζει νὰ ἰδῇ τί ψωνίζουνε· κι ἂν κάνουνε σύμβασι ἢ ἂν δίνουνε ὅσον τοὺς γυρεύουνε· κι ἂν παίρνουν ἀπὸ τὸ ἀκριβώτερο ἢ ἀπὸ τὸ φθηνότερο· ἂν τὸ πληρώνουν ἀπὸ τὰ ἔτοιμα ἢ ἂν τὸ παίρνουν ἐν πίστει... Σ' ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περιέργος καὶ τὰ σημειώνει καὶ βαστάει λογαριασμό. Πηγαίνει πάντα ζητῶντας νὰ μάθῃ τίς δουλειές τοῦ καθενός, ἐνῶ αὐτὸς δὲν λέγει τίς ἰδικές του.

Περιφέρεται καὶ ζητάζει τίνος μαγειριὸ καπνίζει καὶ τίνος ὄχι παρατηρεῖ τί φορεῖ ὁ καθένας. Τί φοροῦν τὰ παιδιὰ του. Τοῦ μετράει πόσα ξοδεύει καὶ τὰ παραβάλλει μὲ τὰ ἔσοδά του· καὶ κρίνει καὶ προλέγει τὸ τέλος του. Ὁ μικροπρεπῆς τοῦτος περίεργος γίνεται ἐνοχλητικὸς εἰς τοὺς ἄλλους ὅσοι γνωρίζουν τὸν χαρακτήρα του καὶ ἐπιτηροῦνται ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι δὲ ἠθικῶς ἔλειενός καὶ ἀξιοκαταφρόνητος.

« Ἴδου ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

3. Ο ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

Ὁ φιλόπονος εὐρίσκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας περισσότερο παρὰ εἰς τὴν ἀντιπέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τὸν βαραίνει ἡ ἀκαμασιὰ* περισσότερο παρ' ὅ,τι ἡ δουλειὰ βαραίνει τὸν ἀκαμάτη*. Ἡ ὀκνηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τὴ ζωὴ του. Ἄν εἰς τὸν τόπο του δὲν εὕρισκῃ δουλειὰ, καὶ δουλειὰ πού νὰ εὐχαριστῇ τὴν δραστηριότητά του καὶ τὴν κλίσι του, φεύγει ἀπὸ τὸν τόπο γυρεύοντας πόρον ζωῆς καὶ πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἢ προστρέχει στὰ ἐκπαιδευτήριά μας ζητῶντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

Ἄν ξενιτευθῇ, τραβᾷ σχεδὸν πάντοτε ἀνατολικά, στὶς Ἡγεμονίες*, στὴ Ρωσία, στὴν Αἴγυπτο κλπ. Ἀρχίζει εὐθύς νὰ δουλεύῃ· καὶ δὲν ἀργεῖ ν' ἀρχίσῃ νὰ στέλνῃ χρηματικὰς βοήθειαι στὸ σπίτι του.

Τὸ ἐπιτήδευμά του προοδεύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴν γνώρισιν κι ἐπιτηδεϊότητα τοῦ ἔργου του· καί, ὅσο ἀπλώνεται ἡ ἐπιχείρησί του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμενες οἱ ἐργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφέλειές του. Καί, σὲ λίγους χρόνους, εὐρίσκεται κύριος πλοῦτου, ὅστις τὸν ἀναβιβάζει μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ γνώσεις ἔπειτα καὶ ἡ ἰκανότητα, πού ἔλαβε στὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλοῦτου του, τὸν ἰκανώνουν, ὥστε νὰ μὴν κάνη κακὴν παρρησίαν μεταξὺ τῶν νέων τούτων ὁμοτίμων του.

Ἄν πάλι μείνῃ στὸν τόπο του καὶ βάλῃ τὴν φιλοπονία του στὰ γράμματα, τότε, κατεβασμένος εἰς τὴ χώρα, ἂν χωρικός, καταφεύγει εἰς εὐτελεῖ φτωχικὰ δωμάτια. Ὑποχρεώνεται νὰ θρέφεται μὲ στενο-

χωρίαν· καί, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικὴν ὕπαρξιν. Ἄλλ' ἐν ταυτῷ δίδεται εἰς τὴν σπουδὴν μὲ ὄλην τὴν σπαρτιατικὴν ἀπόφασιν τοῦ « ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τᾶς » τῆς προκοπῆς του.

Ὑποφέρει συχνὰ ἡ ὑγεία του ἀπὸ τῆ σκληραγωγία καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους· μὰ τοῦτος εἶναι συνήθως ὁ καλύτερος μαθητῆς τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δὲν ἀργεῖ νὰ φανῆ ἄξιος προγυμναστῆς τῶν συμμαθητῶν του καὶ μετέπειτα καὶ καθηγητῆς ἄξιος. Ἄλλὰ τότε τὸν εὐρίσκομεν ἀναβιβασμένον καὶ τοῦτον εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν, μεταξὺ τῶν κυρίων, καὶ θεωροῦμε τιμὴ μας νὰ ἔχωμε τὴ σχέσι του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν ὀκνηρῶν νέων. Καὶ ἐνῶ ὁ ὀκνηρός, ἂν υἱὸς κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν, ὅπου τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τὴν παίρνει καὶ τὴν τιμᾶ, βανόμενος αὐτὸς ἀντιτα* ἐκείνου.

Ἔτσι τὰ παιδιὰ τῶν χυδαίων φαίνονται προωρισμένα νὰ ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς μὲ νέαν πραγματικὴν εὐγένειαν ἰδικὴν τους. Ἐπειδὴ ἡ φιλοπο니아 εἶναι τὸ πρῶτιστο καὶ μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε νέον. Εἶναι δὲ ἡ μόνη χορηγῆτρια τῶν ἀπάντων.

« Ἴδου ὁ ἄνθρωπος »

Ἄνδρέας Λασκαράτος

4. Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

Ὁ δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύσι τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχη μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὰς γνώσεις του. Ὁ δὲ τοιοῦτος ζῆ ὡς μέγας μὲ τὴ φαντασία του, ἕως ὅτου οἱ περιστάσεις τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε...

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ἰδέαν του καὶ συνηθισμένος νὰ μιλῆ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα ποὺ κάπως ἐννοεῖ, ξεθαρρεῖ ἀγάλι ἀγάλι καὶ ἀπλώνεται νὰ φλυαρῆ μὲ τὸν ἴδιον διδακτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει διόλου γνώρισι.

Ὅτι δὲ ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶ τῷ λόγῳ τὸν φέρει στὴ φλυαρία, εὐκόλως ἤμπορεῖ νὰ ἐννοηθῆ. Ἐφθασε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σπάνιας νοημοσύνης, μιᾶς σωστό-

τητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἐνὸς πνεύματος, ὅπου ἀπὸ λίγο ἐννοεῖ πολὺ... Ἀπὸ τότε δὲν ἀμφιβόλλει πλέον, ὅτι τὸν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μὲ τὸν Ἀραγῶ * διὰ νὰ μπορῆ νὰ ἐξηγῆ τίς περιοδεῖες τῶν κομητῶν· νὰ ἐχαιρετήθηκε μὲ τὸν Βίσμαρκ *, διὰ νὰ ἀποφθέγγεται στὰ πολιτικά· νὰ ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ἐξευγενίσθηκε· νὰ εἶδε τὴν Σμύρνη, διὰ νὰ γνωρίζη τὴν Ἀσία. Δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι ἔχει γνώσεις ἀνώτερες ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὅτι εἶναι ἄνθρωπος μὲ βάρος, ὅτι μπορεῖ νὰ μιλῆ ἀπὸ καθέδρας διὰ κάθε πρᾶγμα.

Εἰς τὴν διεξαγωγὴν ὅμως τῆς δοκησιοφίας του ἀπαντᾷ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὴ του ἡ οἴησι πρέπει νὰ σταματήσει. Φιλονικῶντας τότε μὲ ἄλλους καὶ ἀντιπαθῶντας νὰ ὁμολογήσῃ ἀμάθειαν ριψοκινδυνεύει νὰ πηδήσῃ τὸ χάσμα διὰ πηδήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται νὰ πέσῃ μέσα.

— Ναί, Κύριε Χ., σεῖς βέβαια θὰ γνωρίζετε μὲ πόσῃ ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμῆ αὐτά, τὰ ὁποῖα πρεσβεύετε...

— Ἄ, τὸν Δνεῖπερ ἐγὼ τὸν διάβασα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

— Ἐχετε ὑπομονήν, Κύριε Χ. Ἀλλὰ ὁ Δνεῖπερ δὲν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμὸς εἰς τὴν Ρωσίαν !!

Καὶ ἰδοὺ ὁ δοκησίσοφος εἰς τὴν ξυλόγατα !

« Ἴδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

5. Ο ΑΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Εἶναι διαρκῶς ἄρρωστος. Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια. Ἀπὸ τί ; Δυστυχῶς... ἀπὸ τίποτε. Ἄν ἦταν πραγματικῶς, θὰ εἶχε θεραπευθῆ. Τώρα ὅμως τὸν παραδέρνουν ὅλες οἱ ἀρρώστειες, ὅσες ἀκούει ἢ διαβάζει. Τὶς περνáει ὅμως στὸ πόδι. Δὲν εὐκαιρεῖ νὰ πέσῃ στὸ κρεβάτι. Εἶναι πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδὴ ἀδιακόπως διὰ γιαιτρούς, φάρμακα, ἀναλύσεις, ἠλεκτρισμούς, μασσάζ, ἱατρικὰ συμβούλια, μεταλλικὰ νερά, κινίνα, συναπισμούς, βεντουῖζες, τιμόλ, μεντόλ !..

Ὅλη του ἡ ζωὴ συγκεντρώνεται εἰς ἓνα ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα : πῶς νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ Χάρου. Καὶ ὁ ἀχρεῖος αὐτὸς οὔτε κὰν τὸν ἐπρόσεξε καλὰ-καλὰ ἀκόμη. Ἐξακολουθεῖ μόνον νὰ

ἀστειάζεται σκληρῶς μαζί του ἐπισείων τὸ φοβερόν του δρέπανον.

Ἐν τῷ μεταξύ τρώγει, χωνεύει, πεινᾷ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονας. Κοντεύει νὰ τοὺς ξεκάνῃ ὅλους. Αὐτὸς ὅμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὀλονέν. Ὁ νοῦς του ἐκεῖ πάντοτε : εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ὑπουλον ἐχθρόν !

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικὰ τὴν γλῶσσαν του εἰς τὸν καθρέπτην. Μετρᾷ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φοράν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθῇ ἂν τὸν ἀδυνάτισε ἢ τελευταία φανταστικῆ προσβολῇ. Κατοπττεύει ἀνήσυχος τὸν ὀρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἀθῶον συννεφάκι. Συμβουλευεται τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρῃ ἄράγε : μπαστούνι ἢ ὀμπρέλλα ; Τὶς προάλλες-- διαβολικῆ συνεργείᾳ ἀστειῶν φίλων -- εἶχε πάθει ἀποπληξίαν -- ὄχι αὐτὸς, μπά ! Θεὸς φυλάξοι ! -- τὸ θερμομέτρον του, σταματήσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμούς. ὦ, δυστυχία ! Ὁ πυρετὸς τῆς γρίππης βέβαια ! Τί ἄλλο ; Καὶ δὸς του κινίνο ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ! Ἄλλὰ ἐπρόλαβαν εὐτυχῶς καὶ τοῦ τὸ ἄλλαξαν. Καὶ ἔτσι... τὴ γλύτωσε φθηνά.

Ἐπληροφορήθη σοβαρὰ ὅτι ὁ ὀργανισμὸς, διὰ νὰ ἀντέχῃ, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερσιτισμὸν καὶ τρώγει ὡς θηρίον, μέχρι δυσπεψίας ἀκόμη, ὅποτε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾷ. Εἰς τὸ σπίτι δὲν τὸν προφθάνουν. Ἄλλὰ προτιμᾷ νὰ συμπληρώνῃ τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

Ἐσχάτως ἐκρεβατώθησαν ὅλοι στὸ σπίτι : ἡ γυναῖκά του, τὰ παιδιὰ του, ἡ κουνιάδα του. ὦ, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; Ἄν κολλήσῃ κι αὐτὸς ; Ποιὸς θὰ τὸν κοιτάξῃ τότε ; Ποιὸς θὰ τὸν περιποιηθῇ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐπιδημία, τετέλεσται ! Θὰ πεθάνῃ... ὅλους γύρὸ του !

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἔπειτα αὐτὸς, μόνος, κατὰμονος, εἰς τὸν τρισάθλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως εἶναι ; ...

Κωνσταντῖνος Σκόκος

6. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν : τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἑλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, ποῦ ἔχει εἰς τὸ σπῆτι του τὸ περιττὸν ἔπιπλον, τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγώ, λόγου χάριν, ἔαν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καὶ ἔαν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνώσται φίλοι.

— Μοῦ δανεῖζεις, καημένε, κανένα βιβλίον, νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

— Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

— Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἑλληὺ φιλαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουσιν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἤμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῆ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χᾶσκουν ὡς γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

— Αὐτὰ τὰ βιβλία ποῦ ἔδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιὰ φορὰ· μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

— Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. Ἄλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποίος ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ; Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις καὶ ναυάγια.

Ἐμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ...Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὤκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποίος ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν * εἶχε χαθῆ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἐθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἔνα εὐσπλαχνικὸν κῦμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν· Ἄλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμενον ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῆ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς της ;

Ἐν τῷ μεταξὺ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἕνα λείπει τὸ ἔξωφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ οἰνομαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τὶς καπνιές καὶ τὴν στεατίνην, πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του, κατεγίνετο νὰ σβήνη κάθε βράδυ τὸ σπερματσέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχε ἀποσπασθῆ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

— Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἔβαλα, ξέρεις, ἠλεκτρικὸ σπῆτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματσέτο.

Ἐννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν συγκινήσεων, πού μοῦ ἐδημιούργησεν ἡ βιβλιοθήκη μου, ἔπαυσα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. Ὑπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζομαι κι ἐγώ. Ἐξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἐπιπλὸν εἰς τὴν κουζίναν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιασθῆκη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχη οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἕναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς.

« Χρονογραφήματα »

Παῦλος Νιρβάνας

7. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ Πόλεμος μᾶς ἀφήρπασε ἕνα ἔξοχον ποιητὴν, ἕνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἕναν λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ὁ Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μαβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἰματηρὰς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς Ἡπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτρύπησε τὰς παρειάς, μία ἄλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του, καὶ μὲ ὄλην τὴν αἱμορραγίαν, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς ἐξεκίνησε μόνος

διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβάλδη, ὁ ὁποῖος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώνησε διὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ :

—Ἐβίβα, Μαβίλη! Ἐβίβα!

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχῆσῃ, κατῶρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις : «Ἐπερίμενα ὅλας τὰς τιμὰς, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποθάνω μαχόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου! » Δὲν ἠξέυρω ἂν ἡ φράσις εἶναι ἀκριβῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἀλλοῦ τὴν εἶδα διαφορετικὴν. Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν τὴν διετύπωσεν, ἦτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εὐδαιμονίαν ποῦ τοῦ ἐπροξενούσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῆ ὠραιότερον ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἥρωας! Ἔλαβε μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἦτο πάλιν ἐθελοντὴς ἐρυθροχίτων. Ἄλλ' αἱ ἐχθρικαὶ σφαῖραι τοῦ εἶχον τότε φεισθῆ. Καὶ ἐνῶ ἐζοῦσε τὴν ἡσυχον καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζω ὅτι δὲν θὰ τοῦ εἶδιδετο πλέον ἡ εὐκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα, — ἦτο καὶ προχωρημένης ἡλικίας ἄνθρωπος, μὲ ἀσημένια πλέον μαλλιά — ἰδοὺ ἔξαφνα ὁ ἀπρόοπτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μέγας, ὁ λαμπρός, ὁ νικηφόρος. Ἀνελπίστως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἠμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῆ τὴν ἀγαπημένην του στολὴν καὶ εὐτύχησε ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος καὶ νικῶν. Δι' αὐτὸ εἶπεν, ὅτι δὲν ἐπερίμενε ποτὲ τόσο μεγάλην τιμὴν καὶ εὐτυχίαν. Ἡ ὠραία ζωὴ του ἔλαβε τὸ ὠραῖον τέλος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐτολμοῦσε πλέον νὰ ὀνειρεύεται. Καὶ ἠμπόρεσε νὰ γράψῃ μὲ τὸν θάνατόν του τὸ ὠραιότερόν του ποίημα.

Ἀλήθεια ὁ Μαβίλης ἦτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητὰς τῶν ὁποίων καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἓνα ποίημα. Ὁραῖος ἄνθρωπος, ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ποῦ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῆ, εὐγενής, δυνατός, γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυής, ἐζοῦσεν, ὅπως οἱ εὐπατρίδαι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολεμῶν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ καλλιεργῶν ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα. Ἦτο τύπος Κερκυραίου ἄρχοντος, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ὀλονὲν ἐκλείπουν. Καὶ ἦτο ἀκόμη τύπος Ἑπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ὀλονὲν γίνονται σπανιώτεροι.

Θετικὸς καὶ βαθὺς εἰς τὰς μελέτας του, — ἀληθινὸς φιλόσοφος, — καὶ εἰλικρινής, εὐσυνείδητος εἰς τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν. Ὅλιγα

έγραψε, κυρίως σονέττα, — άλλ' άριστουργήματα. Ένας άπό τους μεγαλυτέρους ποιητάς τής Έπτανησιακής Σχολής, άπό τους καλυτέρους μαθητάς του Σολωμού. Έ δέ μετριοφροσύνη του έφθανε μέχρις έλαττώματος. Τόν έ γνώρισα έδώ, όταν ήλθεν ως βουλευτής Κερκύρας εις τήν Διπλήν Βουλήν, — τότε που έκαμε και τήν θαυμασίαν έκείνην άγόρευσιν περι τού γλωσσικού ζητήματος, τήν όποιαν με τήν αύτήν προσοχήν και εύλάβειαν ήκουσαν και δημοτικισταί και καθαρευουσιάνοι. Κάποτε, — δέν θα τό λησμονήσω, — εύρέθημεν μαζί εις μίαν φιλολογικήν έσπερίδα, όπου μία κυρία καλλιτέχνης άπήγγειλεν έν άπό τά ώραιότερα ποιήματά του, τήν « Λ ή θ η ν ». Κατά τό διάστημα τής άπαγγελίας ό Μαβίλης, κόκκινος άπό τήν έντροπήν του, σαν μαθήτρια, ζαρωμένος, έκάθητο όπίσω άπό τους όρθίους άκροτάς, διά νά μή τόν βλέπουν. Και έπειτα ειπε σιγά πρός τήν καλλιτέχνίδα :

— Άπαγγείλατε τόσον έμμορφα τό τιποτένιο μου ποίημα, που κατήντησε τώρα νά μου άρέση κι έμένα.

Τί μετριοφροσύνη! Και τί διαφορά άπό μερικούς άλλους που άπαγγέλλουν οί ίδιοι άτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες, γαυριώντες και δεχόμενοι, καταδεκτικώς, τά συγχαρητήρια ως φόρον έλάχιστον όφειλομένου θαυμασμού!...

« Διάπλασις τών Παίδων »

Γρηγόριος Ξενόπουλος

8. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Μέσα στά τραγούδια του τρόμου, του όνείρου και του θανάτου, όπου τό στοιχείο τής φαντασίας βρίσκεται σέ κίνησι δαιμονική και τά όποια, είτε λαός τά έκαμε είτε άτομο, όνομάζομε με τό διεθνή όρο *μ π α λ λ ά ν τ α* ή με τήν έλληνική λέξι « παραλογή » — έξαιρετική θέσι έχει τό έλληνικό « Τραγούδι του νεκρού άδελφού », ό « Βουρκόλακας ».

Πρώτος στήν Ευρώπη τό δημοσίευσε ό Φωριέλ* με τόν τίτλο « Νυκτερινή περιπατησιά » στά 1825, μέσα στή φωτιά του ρωμαντισμού. Δέν μπορούσε νά βρεθί εύνοϊκώτερη ώρα γιά τέτοιο άκράτητο τόλμημα τής φαντασίας. Ό ρωμαντισμός θεωρούσε ως τό τραγικώτερο και ώραιότερο έργο του είδους αυτού τήν περίφημη μπαλλάντα

τῆς Λεωνώρας τοῦ Μπύργκερ*, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωτύ-
τερα. Τώρα λοιπὸν γνωρίσθηκε με παρόμοιο ἔργο ἑνὸς νέου λαοῦ,
τὴν ὥρα ποὺ ὁ λαὸς αὐτὸς ἔβγαινε ἀπὸ τὸν τάφο. Ἄν, γενικά, τὰ
δημοτικά τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ὅταν πρωτοφάνηκαν, ἦταν,
κατὰ τὴ φράσι ἑνὸς ἱστορικοῦ, « σεισμὸς γιὰ τὶς φαντασίες », μαντεύ-
ομε ὅλοι τὸν κλισισμὸ τοῦ ρωμαντισμοῦ ἀπὸ ἓνα τέτοιο ποίημα, τὸ
ὁποῖον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἔκλαμπρη τέχνη του, εἶχεν ἀκόμα καὶ τὸ ἀκα-
ταμάχητο θέλητρο τῆς ἀωνυμίας.

Τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ σήμερα, ἑκατὸ χρόνια ἔπειτα, μπορεῖ νὰ
θεωρηθῆ πρωτάκουστο. Εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Συναντᾶται
βέβαια με τὶς μπαλλάντες* ἄλλων λαῶν ἢ ποιητῶν σὲ μερικὰ χα-
ρακτηριστικά κοινὰ σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα. Οἱ ὅμοιοι θρυλοὶ
καὶ οἱ ἐμπνευσμένες ἀπ' αὐτοὺς μπαλλάντες ἔχουν πάντα τὴν ἀρπαγὴ
κόρης ἀπὸ πεθαμένο καθαλλάρη, τὴν ὀρμητικὴ νυκτερινὴ ἱππηλασία,
τὸ φρικιαστικόν. Ἄλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μένει ἐντελῶς δικό του, εἶναι ἡ τέχνη
του κι ἡ ἑλληνικὴ του ἀλήθεια, ἡ προσαρμογὴ του στὶς ἠθικὰς εὐαι-
σθησίες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὸ ψυχικὸ δρᾶμα τῆς στοργῆς, τῆς
ἀδυναμίας ποὺ τὸν παρακολουθεῖ στὶς πιὸ μεγάλες μεταναστευτικὰς
του τόλμες.

Τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ χωρισμὸς -- καίριο θέμα γιὰ
μετανάστη λαόν, αἰώνιο δρᾶμα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας -- καὶ ἡ
δύναμι τῆς ἀγάπης, ποὺ κινεῖ ὅλο τὸν ἠθικὸν κόσμον τῶν Ἑλλήνων
γύρω σ' αὐτὴν τὴν ἐναντιότητα. Ὅταν ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ παντρεύσουν
στὰ ξένα τὴν Ἄρετή, μονάκριβη κόρη μάννας χαροκαμμένης, καὶ ἡ
μάννα ἔκλαιγε καὶ δερνόταν γιὰ τὸ χωρισμό, ὁ μικρότερος γυιὸς τῆς,
ὁ Κωνσταντῆς, τῆς ὠρκίσθηκε πῶς μιὰ μέρα θὰ φέρῃ τὴν ἀδερφή του
ἀπὸ τὴν ξενιτεῖά πίσω στὸ σπίτι τῆς, γιὰ νὰ τὴν ἰδῆ. Στὸ μεταξύ
ὁ Κωνσταντῆς πέθανε. Τὸν ὄρκο ὅμως, ποὺ ἔδωσε πρὸς τὴ μάννα του,
τὸν φύλαξε καὶ νεκρός. Ἐβγῆκεν ἀπ' τὸν τάφο του καὶ τῆς ἔφερε τὴν
Ἄρετή.

Αὐτὸ εἶναι με λίγες λέξεις τὸ ποίημα. Ἡ ἑξάσις τεχνικὴ τῶν ὀγδον-
ταδῶν του στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του, τὸ κάνουν
ἀριστούργημα μέσα στὰ δημοτικά μας τραγούδια καὶ μέσα στὴν
ποίησι κάθε λαοῦ. Εἶναι ἔργο τελειότερο ἀπὸ ὅλες τὶς μπαλλάντες,
κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες μεγάλοι ποιηταὶ ἔχουν βάλει τὶς ὑπογραφὰς των
-- καὶ τὴ γνώμη τοῦ Τομμαζέο*, πῶς ἡ περίφημη « Λεωνώρα » τοῦ

Μπύργκερ είναι κατώτερή του, ὅποιος συγκρίνη τὰ δυὸ ἔργα θὰ τὴν εὕρη πολὺ λογική.

Μένει τώρα νὰ ἰδοῦμε τὴ θέσι τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὰ ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

“Ὅλοι σχεδὸν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ· Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμᾶνοι, Ἀλβανοί, Ἑλληνες. Εἶναι, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἓνα πνευματικὸ ἀγώνισμα τῶν λαῶν στὸν Αἴμο. “Ὅσο βέβαια κι ἂν ἀποφύγουμε τὸ σωβινισμὸ * σὲ τέτοιο λεπτὸ ζήτημα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἡ τραγικὴ μουσικὴ τῶν ἠχηρῶν του δεκαπεντασυλλάβων καὶ ἡ ἰλιγγιώδης φυγὴ τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στὴ συντομία τοῦ ποιήματος, μᾶς παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλὴ μὲ καλλιτεχνικὴν ἀνωτερότητα, ἡ ὁποία διετύπωσε μὲ ἐξαιρετικὴ δύναμι τὶς ἠθικὰς τῆς λεπτότητες.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τὴ γνώμη κι ἔπεισαν καὶ ἄλλους, πὼς αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι μίμησι τοῦ σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τὸ αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθῆ τὰ πολὺ κατώτερά του. Αὐτὸ ἔλεγαν. Ἐνῶ τὸ φυσικώτερο εἶναι νὰ πιστεύσωμε πὼς τὰ κατώτερα ἐπήγασαν ἀπὸ τὸ ὠραῖο, τοῦ ὁποίου ἔμειναν ἀτελεῖ ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στὸν ἓνα ἢ στὸν ἄλλον ἔθνικὸ χαρακτήρα.

Μία ἀπὸ τὶς καλύτερες ὑπηρεσίες τοῦ Ν. Πολίτη * στὴν ἐπιστήμη καὶ στὸν τόπο μας εἶναι πὼς μὲ τὴ μελέτη του στὰ 1885 ἐγκρέμισε, κατὰ τρόπον ὀριστικόν, τὴ γνώμη τοῦ Βόλνερ καθὼς καὶ τοῦ Ψυχάρη (1884) πὼς τὸ πρωτότυπον εἶναι τὸ σερβικόν. Ὁ Πολίτης ἔγραψεν ὅτι τὸ σερβικόν εἶναι μίμησι τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ ὅτι καὶ τὰ δυὸ εἶναι μίμησι τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ Ἑλληνες δὲν ἐπῆραν ποτὲ ἀπὸ τὴ σλαβικὴ φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καὶ κυρίως δὲν ἐπῆραν ποτὲ δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει στοὺς Σλάβους : « Τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια, προσθέτει, εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἢ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνων ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μίμησει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ ἰ' ἰδίου αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἑλληνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικὰ καὶ ἀσκητικὰ βιβλία καὶ πληθὺν ἄλ-

λων ἔργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσοι καὶ Σέρβοι ». Τὸ συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶναι πὼς μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων, πού μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι εἶναι καὶ τὸ μεσαιωνικὸ μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἄκρίτα, μὲ τὸ ὁποῖο συνδέεται στενότερα τὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους τὸ τραγούδι ἐπῆγε στους Βουλγάρους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στους Σέρβους. Ἄν τὸ τραγούδι ἀνήκη στὸν Ἀκριτικὸν λεγόμενον κύκλο — καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας * καὶ ὁ Λεγκράν *, τὸ θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μὲ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τραγουδιοῦ καὶ Ἀκριτικοῦ ἔπους — τότε δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πὼς τὸ πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶναι τὸ ἑλληνικὸ καὶ πὼς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἴμου τὸ ἐμιμήθησαν διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ μας ἔπους.

Ἀπὸ τὸ 1885, πού γράφηκαν αὐτά, ὡς σήμερα δὲν ἔχουν ἀντικρουσθῆ. Ἀπεναντίας. Ὁ βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφὸς ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπὸ κάθε σωβινισμό, στὴν πολύτιμη μελέτη του γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀνατρέχει σὲ ὅλες τὶς ἀρχικὰς πηγὰς καὶ ἐξετάζει ὅλες του τὶς βαλκανικὰς μορφάς, ἐπικυρώνει τὴ γνώμη τοῦ Πολίτη καὶ ἀποφαίνεται πὼς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι εἶναι τὸ πρωτότυπο καὶ τὰ ἄλλα παραλλαγές ἢ ἀντίγραφα.

Δὲν μένει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ σύγκρισι τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μὲ τὸ ἑλληνικόν. Ἀναφέρομε ἐδῶ τὶς κατωτερότητες τοῦ σερβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶναι πολλὰ καὶ ὀλοφάνερες.

Τί γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι; Οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης. Ὁ Κωνσταντῆς συμβουλεύει τὸν ξενιτεμὸ καὶ δίνει τὸν ὄρο στὴ μάνα πὼς θὰ τῆς φέρῃ μιὰ μέρα τὴν Ἄρετή. Στὸ μεταξύ ἀπὸ μιὰ ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἑννιά ἀδελφοί. Ἡ μάνα μοιρολογιέται στὸν τάφο τοῦ Κωνσταντῆ καὶ τοῦ θυμίζει τὸ τάμμα του. Ὁ Κωνσταντῆς, ἀκούοντας τὴ φωνὴ τῆς, σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφο, παίρνει τὴν ἀδερφή του καὶ τὴν πηγαίνει στὴ μάνα τῆς.

Τὸ ποίημα ἔχει καθαρὰ λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνότητα, ὄση καὶ εὐγένεια. Μάταια ὅμως θὰ ζητήσωμε τὶς ἀρετὲς αὐτὲς στὰ βαλκανικὰ τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καὶ τοῦτο θὰ φανῆ μόνις ἐδῶ σημειώσωμε τὶς ἐξῆς ἀτέλειές των ἢ ἀσυνέπειες :

Στό σερβικό ή μάμμα δέν παίζει κανένα ρόλο. Δέν είναι ό πόνος τής μάμνας, πού κινεί τό τραγούδι. Ή μάμμα δέν έζήτησε νά τής φέρουν τήν κόρη της, ούτε ό Κωνσταντής άνασταίνεται γι' αυτήν. Ή ύπόσχεσι έχει δοθή από τό μικρότερο άδερφό όχι στή μάμμα αλλά στήν άδερφή, στήν όποίαν ύπόσχεται (χωρίς νά όρκίζεται) πώς μιá βδομάδα τό χρόνο θά πηγαίνουν τ' άδέρφια της νά τή βλέπουν εκεί πού είναι παντρεμένη. Ό άδερφός, πού πέθανε κι άνασταίνεται ύστερα, παίρνει τήν άδερφή του γιά νά τήν όδηγήσει στα παντρεμένα άδέρφια της. Καί όμως ή άδερφή, άφοϋ έξαφανίσθηκε τό φάντασμα τοϋ άδερφοϋ, πηγαίνει στής μάμνας της. Κι ένϋ ή μάμμα δέν είχε παίξει κανένα ρόλο στό τραγούδι, ούτε είχε παραπονεθή γιά τόν ξενιτεμό τής κόρης της, ούτε είχε ζητήσει τό γυρισμό, ούτε τής τόν είχαν ύποσχεθή κανέναν, έμφανίζεται στή μέση τοϋ τραγουδιού γιά νά ύποδεχθή τήν κόρη της και νά πεθάνη. Μě τέτοιες άσυνέπειες και τέτοια κενά δέ μπορεί νά σταθή τό σερβικό τραγούδι στό έπίπεδο τοϋ έλληνικού.

Άλλη άτεχνία τοϋ σερβικού τραγουδιού, καθως και τοϋ βουλγαρικού: Δέν είναι ό δοσμένος όρκος πού κάνει τό νεκρό άδερφό νά βγῆ από τόν τάφο, αλλά έπέμβασι τοϋ Θεοϋ. Ό Θεός, άκούοντας τήν άδερφή νά κλαίγεται, πού δέν έκαμαν οί άδερφοί τό τάμμα των — νά πάνε νά τήν ιδοϋν — τή λυπάται και στέλνει άγγελο νά ξυπνήσει τόν άδερφό από τό μνήμά του. Έτσι φαίνεται πώς δέν τόν άναγκάζει νά βγῆ από τόν τάφο του ή ύποχρέωσι τοϋ όρκου, όπως στο έλληνικό, αλλά μόνο ένα θαϋμα.

Όσο γιά τά καθαρώς ποιητικά έλαττώματα τών δύο σλαβικών τραγουδιών, αυτά είναι άκόμη φανερώτερα. Άντίθετα πρós τήν κλασική λιτότητα τοϋ έλληνικού, γεννιώνται στήν πορεία τοϋ μύθου των λεπτομέρειες πολλές και άντιαισθητικές, όπως εκείνη όπου οί άγγελοι φτειάνουν ψωμί γιά τόν άναστημένο άδερφό από τό χώμα και δώρα από τό σάβανό του. Ή λεπτή καλαισθησία τοϋ έλληνικού λαοϋ απέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τής φαντασίας. Ό μύθος πηγαίνει ίσα στο σκοπό του, άνάμεσα από εικόνες και πράξεις καθαρως αισθητικές, οί όποιες μπορεί νά προκαλοϋν τρόμο, ά π α ρ έ σ κ ε ι α όμως ποτέ.

Τό βουλγαρικό τραγούδι (πρώτη παραλλαγή) έχει έναν άπίστευτο παραλογοισμό, πού άποτελεί κατοδικη γιά όλόκληρο τό

ἔργο : Οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν κατάρρα τῆς μάννας. Ἐπειδὴ πάντρευσαν τὴν ἀδερφή των στὰ ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πῶς θὰ τὴν φέρουν τῆς μάννας, ἡ μάννα τοὺς καταράσθηκε νὰ σαρωθοῦν ἀπὸ τὴν πανούκλα καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιὰ τους, καὶ ἡ κατάρρα τῆς ἔπιασε.

Σὲ μιὰν ἄλλη βουλγαρική παραλλαγή ὁ ἄνδρας τῆς παντρεμμένης ἀδερφῆς, φονιάς καὶ ληστής, τῆς φέρνει στὸ δισάκκι κομμένο τὸ κεφάλι ἑνὸς ἀπὸ τ' ἀδέρφια τῆς. Εἶναι ἀπίστευτο πῶς ἓνας λαὸς πέφτει σὲ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τὴ φαντασία του νὰ τρέξη ἀρρυθμιστὴ καὶ ἀσυγκράτητὴ ἀπὸ τὴν ἠθικὴ εὐγένεια, πράγμα πού δὲν γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι. Μολταῦτα, ἡ δευτέρη παραλλαγή τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτὲς τὶς ἀγριότητες. Πράγματι, σ' αὐτὸ τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι ἔχει ἐνότητα καὶ εὐγένεια, μιὰν ἀναλαμπὴ τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποίου—κατὰ τὸν Βούλγαρο λαογράφου Σισμάνωφ—εἶναι ὁμοιόγραφο.

Ἐὰν προσθέσωμε ὅτι σὲ μιὰ βλαχική παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθὼς αὕτη : Ὁ ἀδερφός, ὅταν ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸν τάφο, πῆγε καὶ βρῆκε τὴν ἀδερφή του πιασμένη στὸ χορό. Γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὶς ἄλλες, βγάνει λεπτὰ ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ τὰ σκορπᾷ καταγῆς.

Στὶς εἴκοσι ἑλληνικὲς παραλλαγές πού δημοσίευσεν ὁ Πολίτης, δὲν βλέπομε πουθενὰ τὸ τραγούδι νὰ χαμηλώνῃ σὲ τέτοιες χοντροκοπιές. Ἐξσκολουθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τὸ πέταγμα του μὲ πλατιά φτερά σὲ τραγικὸ οὐρανό, σὰν πουλὶ πού σχίζει τὴ θύελλα.

Κανένα ἔργο τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ δὲν φανερώνει σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν πλαστικὴ δυνάμει του.

« Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαμένου »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

9. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

- Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιουὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
 τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,
 τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶ κι ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε!
 Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τὴ χτενίζει,
 στ' ἄστρι καὶ στὸν αὐγερινὸ ἔπλεκε τὰ μαλλιά της. 5
- Προξενητάδες ἦρθαν ἀπὸ τὴ Βαβυλωνῶνα,
 νὰ πάρουνε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
 Οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωνσταντῖνος θέλει.
 « Μάννα μου, κι ἂς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 στὰ ξένα κεῖ πού περπατῶ, στὰ ξένα πού πηγαίνω, 10
 ἂν πᾶμ' ἐμεῖς στὴν ξενιτεία, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε ».
- « Φρόνιμος εἶσαι, Κωνσταντῆ, μ' ἄσκημ' ἀπηλογήθης.
 Κι ἂ μῶρθη, γυιέ μου, θάνατος, κι ἂ μῶρθη, γυιέ μου, ἀρρώστεια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γιὰ χαρά, ποιὸς πάει νὰ μοῦ τὴ φέρη; »
 « Βάζω τὸν οὐρανὸ κριτὴ καὶ τοὺς ἅγιους μαρτύρους, 15
 ἂν τύχη κι ἔρθη θάνατος, ἂν τύχη κι ἔρθη ἀρρώστεια,
 ἂν τύχη πίκρα γιὰ χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τὴ φέρω ».
- Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 κι ἐμπῆκε χρόνος δίσεκτος καὶ μῆνες ὠργισμένοι,
 κι ἔπεσε τὸ θανατικὸ κι οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ πεθάναν, 20
 βρέθηκε ἡ μάννα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
 Σ' ὅλα τὰ μνήματα ἔκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογιόταν
 στοῦ Κωνσταντῖνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα* τὰ μαλλιά της.
 « Ἀνάθεμά σε, Κωνσταντῆ, καὶ μυριανάθεμά σε,
 ὅπου μοῦ τὴν ἐξώριζες τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα! 25
 Τὸ τάξιμο πού μοῦ ἔταξες, πότε θὰ μοῦ τὸ κάμης;
 Τὸν οὐρανὸ ἔβαλες κριτὴ καὶ τοὺς ἅγιους μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γιὰ χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρης »
 Ἀπὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαρεῖα κατάρρα,
 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωνσταντῆς ἐβγήκε.
 Κάνει τὸ σύγνεφο ἄλογο καὶ τ' ἄστρο χαλινάρι,
 καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νὰ τῆς τὴ φέρη.

Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.
 Βρίσκει την κι ἐχτενίζονταν ὄξω στὸ φεγγαράκι.
 Ἄπο μακριὰ τῆ χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέει : 35
 «Ἄιντε, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στή μάννα μας νὰ πᾶμε ».
 «Ἄλλοίμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα ;
 Ἄν ἴσως εἶναι γιὰ χαρά, νὰ στολιστῶ καὶ νὰ ῥθω,
 κι ἂν εἶναι πίκρα πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νὰ ῥθω ».
 «Ἐλα, Ἀρετῆ, στὸ σπίτι μας, κι ἄς εἶσαι ὅπως κι ἂν εἶσαι » 40
 Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.

Στὴ στράτα ποὺ διαβαίνανε πουλάκια κελαηδοῦσαν,
 δὲν κελαηδοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,
 μόν' κελαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρώπινη ὁμιλία : 45
 « Ποιὸς εἶδε κόρην ὁμορφὴ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος ! »
 « Ἄκουσες, Κωνσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »
 « Πουλάκια εἶναι κι ἄς κελαηδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε ».
 Καὶ παρεκεῖ ποὺ πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
 « Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο μεγάλο,
 νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ! » 50
 « Ἄκουσες, Κωνσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια,
 πὼς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ; »
 « Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν ».
 « Φοβοῦμαί σ' ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιὲς μυρίζεις ».
 « Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν Ἄι Γιάννη, 55
 κι ἐθύμισέ μας ὁ παπᾶς μὲ περισσὸ λιβάνι ».
 Καὶ παρεμπρός ποὺ πήγανε, κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
 « Γιὰ ἰδὲς θάμμα κι ἀντίθαμμα ποὺ γίνεται στὸν κόσμο,
 τέτοια πανώρια λυγερὴ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος ».
 Τ' ἄκουσε πάλι ἡ Ἀρετῆ κι ἐρράγισε ἡ καρδιά της. 60
 « Ἄκουσες, Κωνσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »
 « Ἄφησ', Ἀρέτω, τὰ πουλιά, κι ὅ,τι κι ἂ θέλ' ἄς λένε ».
 « Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
 καὶ τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά καὶ τ' ὁμορφο μουστάκι ; »
 « Ἐχω καιρὸ π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου » 65

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντά, στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.

- Βαριά χτυπά τ' άλόγου του κι άπ' έμπροστά της χάθη.
 Κι άκούει τήν πλάκα και βροντά, τó χώμα και βοΐζει.
 Κινάει και πάει ή Άρετή στο σπίτι μοναχή της.
 Βλέπει τούς κήπους της γυμνούς, τά δέντρα μαραμένα, 70
 βλέπει τó μπάλσαμο ξερό, τó καρυφύλλι μαύρο,
 βλέπει μπροστά στήν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
 Βρίσκει τήν πόρτα σφαλιστή και τά κλειδιά παρμένα,
 και τά σπιτοπαράθυρα σφικτά μανταλωμένα.
 Χτυπά τήν πόρτα δυνατά, τά παραθύρια τρίζουν. 75
 «Άν είσαι φίλος, διάβαινε, κι άν είσαι έχθρός μου, φύγε,
 κι άν είσαι ό πικροχάρωντας, άλλα παιδιά δέν έχω,
 κι ή δόλια ή Άρετούλα μου λείπει μακριά στα ξένα».
 «Σήκω, μαννούλα μου, άνοιξε, σήκω γλυκειά μου μάνα».
 «Ποιός είν' αυτός που μου χτυπάει και μέ φωνάζει μάνα ; » 80
 «Άνοιξε, μάνα μου, άνοιξε κι εγώ είμαι ή Άρετή σου».

Κατέβηκε, άγκαλιάστηκαν κι άπέθαναν κι οί δύο.
 «Έκλογαί άπό τά τραγούδια τού Έλληνικού λαού» Ν. Γ. Πολίτης

ΣΤ'. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

208. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ μήνησις κατεπέμφθη παρὰ Ἑρμολογέου ἕνεκεν τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν. Στρατηγοὶ γὰρ Περσῶν καταδραμόντες μετὰ βοήθειας χιλιάδων ἕξ, ὡς ὀφείλοντες παραλαβεῖν Μαρτυρόπολιν * ἦσαν γὰρ σκηνώσαντες εἰς τὰ μέρη Ἀμίδες * παρὰ τῷ λεγομένῳ Νυμφίῳ * ποταμῷ. Ἀντικαταστάντες δὲ Ῥωμαῖοι Πέρσαις οὐκ ἐδυνήθησαν τρέψαι αὐτούς. Καὶ δευτέραν σύγκρουσιν συμβαλόντες, καὶ τρακτάτῳ * φυγῆς χρησάμενοι Ῥωμαῖοι, ἐδόκουν φεύγειν. Οἱ δὲ Πέρσαι καταδραμόντες, νομίσαντες αὐτοὺς διώκεσθαι, ἔλυσαν τὰ ἑαυτῶν τάγματα· στραφέντες δὲ Ῥωμαῖοι ἔκοψαν ἐκ τῶν Περσῶν χιλιάδας δύο, χειρὶ λαβόντες καὶ τινας ἐξάρχους αὐτῶν αἰχμαλώτους, ἀφειλάμενοι ἕξ αὐτῶν καὶ βάνδα *. Τῶν δὲ λοιπῶν ἐκφυγόντων ἐκπερᾶν τὸν Νυμφίον ποταμὸν ἐν τοῖς ρεύμασι τοῦ ποταμοῦ ἀπώλοντο διωκόμενοι· Ῥωμαῖοι δὲ ὑπέστρεψαν εἰς Μαρτυρόπολιν. Ὁ δὲ δούξ Ῥωμαίων σὺν τοῖς κτήτορσιν ἐξεληθῶν ἐσκύλευσε τὰ λείψανα τῶν Περσῶν, τοὺς ἐξάρχους αὐτῶν ἐν φρουρᾷ ἀποθέμενοι.

209. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ Δωρόθεος ὁ τῆς Ἀρμενίας στρατηλάτης ἔχων Ῥωμαϊκὴν χεῖρα πολεμικὴν ὥρμησε κατὰ Περσῶν· καὶ περιγενόμενος ἀπώλεσε Περσαρμενίους καὶ Πέρσας, πικρῶς αὐτοῖς χρησάμενος. Παρέλαβε δὲ καὶ πολλὰ καστέλλια * Περσικά· ἐν οἷς παρέλαβε καστέλλιον ὄχυρόν κείμενον ἐπάνω ὄρους, μίαν ὁδὸν ἔχον μονοπατίου, ὅθεν κατιόντες οἱ ἐκεῖσε ὑδρεύοντο ἐκ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ. Οἱ δὲ πραγματευταὶ τῶν Περσῶν πάντα ὅσα ἐπεφέροντο ἐν τῇ πραγματείᾳ ἐκεῖσε ἀπετίθουν, ὡς ἀσφαλοῦς τοῦ τόπου ὄντος. Καὶ μηνυθὲν τῷ αὐτῷ Δωροθέῳ παρεφόσσευσε * τῷ κάστρῳ φυλάττων τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ· καὶ λιμώξαντες οἱ ἐνδοθεν Πέρσαι, ὄρκοις πεισθέντες προέδωκαν. Καὶ καταπεμφθείσης μηνύσεως ὑπὸ Δωροθέου τῷ βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ περὶ τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ καστέλλῳ, ἐξέπεμψε Νάρσην κουβικουλάριον * ἐπὶ τῷ παραλαβεῖν τὰ ἀποκείμενα ἐν τῷ καστέλλῳ. Καὶ κατελθόντος Νάρσου παρέδωκαν πάντα.

210. Οἱ δὲ ἑξαρχοὶ Περσῶν ἀνήγαγον τὰ γενόμενα τῷ αὐτῶν βασιλεῖ· καὶ ἐκπεμφθέντος πλήθους στρατοῦ Περσικοῦ, ἤλθον πλησίον Μαρτυροπόλεως· ἦν γὰρ λαβόντες ἀπόκρισιν ὑπὸ τοῦ αὐτῶν βασι-

λέως μὴ ὑποστρέψαι ἐν Περσίδι, ἕως οὗ τὸ αὐτὸ καστέλλιον ἀντιπα-
ραλάβωσι. Καὶ ἐπιστάντες τῷ τόπῳ παρεκάθισαν πολεμοῦντες καὶ
κατορύσσοντες, κλίμακάς τε ποιοῦντες καὶ τῷ τείχει ἐπανορθοῦντες.
Ὑστερον δὲ πύργον ὑψηλὸν διὰ ξύλων μηχανησάμενοι οὐδὲν ἤδυ-
νήθησαν ὠφελῆσαι· ἦν γὰρ ἐκεῖσε φοσσευθεὶς ἀνὴρ σοφός, ὅστις ἀντι-
μηχανησάμενος ταῖς τῶν Περσῶν ἐπιβουλαῖς, ποιήσας ἔσωθεν ὑψηλό-
τερον πύργον, καὶ τῶν Περσῶν ἐκ τοῦ πύργου ἔξωθεν μαχομένων,
τῶν δὲ Ρωμαίων ἔσωθεν ἐκ τοῦ πύργου ἀντιμαχομένων, κίων ἀπελύθη
ὑπὸ μηχανήματος καὶ πάντα κατέστρεψεν ἕως ἐδάφους, καὶ Πέρσας
δὲ πολλοὺς συναπώλεσεν. Ὡς οὖν εἶδον τὸ γεγονός οἱ λοιποὶ Πέρσαι,
φθειρόμενοι καὶ ἀκηκόες ὡς Ζίττα στρατηλάτου Ρωμαίων κατερχο-
μένου πρὸς βοήθειαν τῶν ὄντων ἐν τῷ καστελλίῳ, ἀνεχώρησαν οἱ
αὐτοὶ Πέρσαι, φοβούμεοι μήπως καὶ κυκλωθῶσιν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα
ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς διεκώλυσε τοὺς ἑαυτοῦ πρεσβευτὰς τοῦ
εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι ἄχρι δευτέρας αὐτοῦ μηνύσεως, ἀλλ' ἔμειναν εἰς
τὰ Ρωμαϊκὰ σὺν τοῖς δώροις.

211 ...Τῇ δ' ὀγδόῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ὁ βασιλεὺς Περσῶν
Κωάδης, ἀκηκόως τὰ συμβάντα Πέρσαις κακὰ ὑπὸ Ρωμαίων, καὶ αἰφνί-
διον παρεθείς* τὰ δεξιὰ μέρη, καὶ ἀγαγὼν τὸν δεύτερον αὐτοῦ υἱὸν
Χορδρόην, ἀνηγόρευσε βασιλέα, ἐπιθείς αὐτῷ στέφανον τῇ κορυφῇ· καὶ
ἄρρωσθήσας ἡμέρας πέντε ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Κωάδης τελευτᾷ, ὦν
ἐνιαυτῶν πβ' καὶ μηνῶν τριῶν· ἐβασίλευσε δὲ ἔτη μγ' καὶ μῆνας δύο.

212. Ὅτε δὲ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς Περσῶν Χορδρόης, ἐδήλωσε
τοῖς πρεσβευταῖς Ρωμαίων διὰ Πέρσου Μαγιστριανοῦ εἰσελθεῖν ἐν
τοῖς Περσικοῖς καὶ ποιῆσαι εἰρήνης πάκτα * μεταξὺ Ρωμαίων τε καὶ
Περσῶν· τῶν δὲ πρεσβευτῶν Ρωμαίων μὴ ἀνασχεθέντων εἰσελθεῖν
εἰς τὰ Περσικὰ δίχα κελεύσεως βασιλικῆς, ἀπολογούμενοι, Οὐ τολ-
μῶμεν τὰ πρὸς ὑμᾶς καταφθάσαι, καὶ γνοὺς ταῦτα ὁ Περσῶν βασιλεὺς,
γράφας ἐπιστολὴν ἔπεμψεν πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστινιανόν, αἰτῶν
ἐπιτραπήναι τοὺς πρεσβευτὰς Ρωμαίων εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι καὶ πάκτα
ποιῆσαι. Καὶ γράφας φιλικὴν ἐπιστολὴν ὁ βασιλεὺς Περσῶν, ἐπέστειλε
δι' Ἐρμογένους μαγίστρου· ἦντινα μήνυσιν δεξάμενος ὁ βασιλεὺς Ρω-
μαίων ἀντέγραψεν, Ἡμεῖς οὐκ ἐπιτρέπομεν τοῖς ἡμετέροις πρεσβευ-
ταῖς πρὸς ὑμᾶς καταλαβεῖν· οὔτε γὰρ ἐπιστάμεθά σε βασιλέα Περσῶν.

« Χρονογραφία »

(J. P. Migne, Ἑλληνικὴ Πατρολογία, τ. 97)

Ἰωάννης Μαλάλας

2. ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΝΙΚΗΝ. ΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Τούτω τῷ ἔτει εἰρήνης γενομένης μεταξύ Περσῶν καὶ Ρωμαίων ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς Θεόδωρον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν μετὰ γραμμάτων καὶ ἀνθρώπων Σιρόου τοῦ βασιλέως Περσῶν, ὅπως τοὺς ἐν Ἑδέσση καὶ Παλαιστίνῃ καὶ Ἱεροσολύμοις καὶ ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῶν Ρωμαίων Πέρσας μετὰ εἰρήνης ἀποστρέψωσιν ἐν Περσίδι καὶ ἀβλαβῶς παρέλθωσι τὴν τῶν Ρωμαίων γῆν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν ἑξ ἔτεσι καταπολεμήσας τὴν Περσίδα, ἐν τῷ ἑβδόμῳ εἰρηνεύσας μετὰ χαρᾶς μεγάλης ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως ὑπέστρεψεν, μυστικὴν τινα θεωρίαν * ἐν τούτῳ πληρώσας. Ἐν γὰρ ἑξ ἡμέραις πᾶσαν τὴν κτίσιν δημιουργήσας ὁ Θεὸς τὴν ἑβδόμην ἀναπαύσεως ἡμέραν ἐκάλεσεν· οὕτω δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς ἑξ χρόνοις πολλοὺς πόνους διανύσας, τῷ ἑβδόμῳ ἔτει μετ' εἰρήνης καὶ χαρᾶς ἐν τῇ πόλει ὑποστρέψας ἀνεπαύετο.

Ὁ δὲ λαὸς τῆς πόλεως τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ μαθόντες, ἀκατασχέτῳ πόθῳ πάντες εἰς τὴν Ἱερίαν ἐξῆλθον εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, σὺν τῷ Πατριάρχῃ καὶ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ καὶ υἱῷ αὐτοῦ, βαστάζοντες κλάδους ἑλαιῶν καὶ λαμπάδας, εὐφημοῦντες αὐτὸν μετὰ χαρᾶς καὶ δακρύων. Προσελθὼν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ περιπλακέντες ἀλλήλοις, ἔβρεξαν ἀμφοτέροι τὴν γῆν τοῖς δάκρυσιν. Τοῦτο θεασάμενος ὁ λαὸς, πάντες εὐχαριστηρίους ὕμνους τῷ Θεῷ ἀνέπεμπον· καὶ οὕτω λαβόντες τὸν βασιλέα σκιρτῶντες εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει.

Τούτω τῷ ἔτει ἀπάρας ὁ βασιλεὺς ἅμα τῷ ἔαρι ἀπὸ τῆς βασιλευούσης πόλεως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύετο, ἀπαγαγὼν τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα τοῦ ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν.

Ἐλθόντι δὲ αὐτῷ ἐν Τιβεριάδι κατηγορήσαν οἱ Χριστιανοὶ Βενιαμίν τινα ὀνόματι, ὡς κακοποιοῦντα αὐτούς. Ἦν γὰρ ἐνούσιος * σφόδρα. Καὶ ὑπεδέξατο τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατέκρινεν αὐτόν, λέγων. Διὰ ποίαν αἰτίαν κακοποιεῖς τοὺς Χριστιανούς; Ὁ δὲ εἶπεν· Ὡς ἐχθροὺς τῆς πίστεώς μου. Ἦν γὰρ Ἰουδαῖος. Ὁ δὲ βασιλεὺς νουθετήσας αὐτὸν καὶ πείσας ἐβάπτισεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Εὐσταθίου τοῦ Νεοπολίτου, Χριστιανοῦ ὄντος, καὶ αὐτοῦ ὑποδεξαμένου τὸν βασιλέα.

Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀποκαταστήσας Ζαχαρίαν τὸν πατριάρχην καὶ τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ πολλὰ εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ, ἀπήλασε τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῆς ἁγίας πόλεως, κελεύσας μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἐξουσίαν ἀπὸ τριῶν μιλίων τῆς ἁγίας πόλεως πλησιάζειν. Καταλαβὼν δὲ τὴν Ἑδεσσαυ ἀπέδωκεν τὴν ἐκκλησίαν τοῖς ὀρθοδόξοις, ὑπὸ Νεστοριανῶν κατεχομένην ἀπὸ Χοσροῦ.

«Χρονογραφία»

(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 108)

Θεοφάνης

3. Ο ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Γνησίᾳ θρησκευτικῇ συγκίνησιν καὶ ἀρτία τεχνικῇ τοῦ στίχου καὶ τοῦ μέλους μᾶς ἔδωκαν ἀνυπέβλητα ποιητικὰ ἔργα, προεόντα πηγαίου λυρισμοῦ, πού γνωρίζει νὰ βυθίζεται εἰς τὴν κατάνυξιν τῆς συντριβῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταρσιώνεται εἰς τὸ πῶς τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς χαρᾶς, νὰ προσέχεται καὶ νὰ ὑμνῇ, νὰ μεταγγίξῃ τὸ εἶγος τῆς θερμῆς καὶ θαυματουργοῦ πίστεως.

Ὁ λεγόμενος Ἀκαθιστος Ὑμνος, ἀπὸ τὰ ὠραιοτέρα καὶ γνωστότερα ποιητικὰ μνημεῖα τοῦ θρησκευτικοῦ λυρισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐψάλη ὡς εὐχαριστήριος ὕμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀβάρων (29-7-626). Πιστεύεται ὅμως ὅτι μόνον τὸ Προοίμιον («Τῆ ὑπερμάχου») ἤμπορεῖ ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διότι αἱ 24 στροφαὶ («Ὁἶκοι») τοῦ Ὑμνου ἤμποροῦν νὰ θεωρηθῶν παλαιότερα.

Ἡ στιχογραφία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως εἶναι ἰδιόμορφος. Δὲν ἀκολουθεῖ τὴν προσωδίαν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως. Εἶναι σοφοὶ καὶ περίτεχνοι συνδυασμοὶ μέτρων καὶ ρυθμῶν, κανονιζόμενοι ὑπὸ τοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον συνοδεύει τὸν στίχον. Κάθε στίχος ἔχει τὴν ἰδίαν του μουσικότητα, ἡ ὁποία συνήθως ἐνισχύεται μὲ συνηχήσεις καὶ παρηχήσεις, ὁμοιοτέλευτα, ἀντιθέσεις κλπ. Εἰς τοὺς κατωτέρω στίχους τῆς Α' στροφῆς ὁ ρυθμὸς ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἰσομετρίαν ἐκάστου διστίχου (οἱ στίχοι ἀνὰ δύο ἔχουν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον εἰς τὴν αὐτὴν συλλαβὴν), μὲ τὴν ἐσωτερικὴν μουσικότητα τῶν παρηχήσεων (χ α ρ ἄ ρ ἄ ρ ἄ ρ ἄ ρ ἄ ρ — γ α σ τ ῆ ρ), μὲ τὰς ἀντιθέσεις (ὕ ψ ο ς δ υ σ α ν ἄ β α τ ο ν — β ἄ θ ο ς δ υ σ θ ε ὠ ρ ῆ τ ο ν) καὶ συχνότατα μὲ τὰ ὁμοιοτέλευτα (ἐ κ λ ἄ μ ψ εἰ — ἐ κ λ εἰ ψ εἰ, λο γ ι σ μ οῖ ς — ὁ φ θ α λ μ οῖ ς). Ἡ ὁμοιοκαταληξία θὰ ἐμφανισθῇ πολλοὺς αἰῶνας βραδύτερον. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστης στροφῆς (12 στίχοι) ἐκπανάλαμβάνεται ρυθμικώτατα ἡ παρηγήσις τῆς ἐπιφθοῦ: «Χ α ἱ ρ ε, Ν ὕ μ φ η ἄ ν ὕ μ φ ε υ τ ε».

Προοίμιον

Τῆ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
 ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια,
 ἀναγράφω Σοι ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε·
 ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
 ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
 ἵνα κράζω Σοι: Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε!

Σ τ ρ ο φ ῆ α'

* Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη
 εἰπεῖν τῇ Θεοτόκῳ τὸ « Χαῖρε »
 καὶ σὺν τῇ ἀσωμάτῳ φωνῇ
 σωματούμενόν Σε θεωρῶν, Κύριε,
 ἐξίστατο καὶ ἴστατο κραυγάζων πρὸς αὐτὴν τοιαῦτα: 5
 Χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμπει·
 χαῖρε, δι' ἧς ἡ ἀρὰ ἐκλείπει·
 χαῖρε τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις·
 χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὕας ἡ λύτρωσις·
 χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνους λογισμοῖς· 5
 χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς·
 χαῖρε, ὅτι ὑπάρχεις βασιλέως καθέδρα·
 χαῖρε, ὅτι βαστάζεις τὸν βαστάζοντα πάντα·
 χαῖρε, ἀστήρ ἐμφαίνων τὸν ἥλιον·
 χαῖρε γαστήρ ἐνθέου σαρκώσεως· 10
 χαῖρε, δι' ἧς νεουργεῖται ἡ κτίσις·
 χαῖρε, δι' ἧς βρεφουργεῖται ὁ Κτίστης·
 χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε!

Σ τ ρ ο φ ῆ β'

Χαῖρε, βουλῆς ἀπορρήτου μύστις·
 χαῖρε, σιγῆς δεομένων πίστις·
 χαῖρε, τῶν θαυμάτων Χριστοῦ τὸ προοίμιον·
 χαῖρε, τῶν δογμάτων αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον·
 χαῖρε, κλίμαξ ἐπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ θεός· 5
 χαῖρε, γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν·
 χαῖρε, τὸ τῶν ἀγγέλων πολυθρύλητον θαῦμα·
 χαῖρε, τὸ τῶν δαιμόνων πολυθρήνητον τραῦμα·

χαίρε, τὸ φῶς ἀρρήτως γεννήσασα·
 χαίρε, τὸ πῶς μηδὲνα διδάξασα·
 χαίρε, σοφῶν ὑπερβαίνουσα γυνῶσιν·
 χαίρε, πιστῶν καταυγάζουσα φρένας·
 χαίρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

10

G. Soyter : Byzantinische Dichtung, Ἀθήναι 1938, σ. 33 - 34 Ἐργασίου

4. ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ

2. Οὔτοι γὰρ παιδία ὄντες περιεκόπησαν ἀπὸ τῆς προγονικῆς βασιλείας ἀναμεταξὺ τοῖς καιροῖς τοῦ Φωκᾶ καὶ τοῦ Τζιμισχῆ· ὡς γοῦν διέβησαν κάκεινοι, καὶ οὔτοι εὔρον ῥάδιον τὸν καιρὸν καὶ ἐπιτήδειον, πάλιν ἐφανέρωσαν καὶ περισύναξαν αὐτὴν ὡςπερ χρυσὴν ἄλυσον. Ὁ γοῦν πρῶτος ἀδελφὸς Βασίλειος ἐμιμήθη τὸν προπάππου αὐτοῦ Βασίλειον, ἐκείνον τὸν Μακεδόνα καὶ τὸν καρτερικώτατον Ἡρακλέα, καὶ τοὺς ἄλλους ὀνομαστοὺς καὶ γενναιοτάτους βασιλεῖς· τὰ δὲ βρώματα*, πόματα* καὶ τὴν εὐπάθειαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν παντελῶς ἐμίσησεν ἀπὸ καρδίας. Ἠγάπησε δὲ τὴν δυσπάθειαν καὶ τὸν κόπον καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς στρατείας καὶ τοὺς πολέμους, καὶ ἐν αὐτοῖς ἦν ἡ χαρὰ αὐτοῦ καὶ ὁ γλυκασμός. Φορήματα δὲ εὐμορφα ἢ κραβάτια χρυσόστρωτα καὶ μαργαριταρόλιθα οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν αὐτοῦ ἀνέβαινον· ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ βλέπη σκουταρίων* κτύπους καὶ ἄλογα πολεμικὰ καὶ ἡκονισμένα σπαθία καὶ κασίδια* ἔκλαμπρα καὶ κοντάρια ἐκστιλβα· ἐκεῖνα οἰκονόμα, εἰς ἐκεῖνα ἠντράνιζεν*.

3. Ἄλλ' ὁ φθόνος καὶ ἡ κακία πάλιν ἐσέβη καὶ ἐνεμπόδιζε τὴν καλὴν αὐτοῦ προθυμίαν καὶ τὸ τοσοῦτον καλόν. Ὁ γὰρ Βάρδας ὁ Σκληρός, ἄνθρωπος καὶ μέγας καὶ πολεμικώτατος καὶ συγγενῆς τοῦ βασιλέως, ἠπίστησε καὶ ἐσύναξε φοσοῦτα* ἰσχυρὰ καὶ ἐγύρευε νὰ ἐπάρῃ τὴν βασιλείαν. Καὶ ἡ ταραχὴ καὶ ἡ δυναστεία αὐτοῦ ἦν μεγάλη καὶ φοβερὰ, καὶ ἐτάραξε τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, ὡςπερ εἰς τὸ πέλαγος μικρὸν πλοιάριον, ὅταν τὸ εὖρη ἢ ἀνεμοζάλη καὶ κλύδων μέγας. Ἐπεὶ δὲ ἡ μάχη καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ Σκληροῦ ἐκράτησε καιρὸν πολὺν, καὶ ἦτον ἐμφύλιος σύγχυσις καὶ τοπικὴ ἀκαταστασία, ἤρρασαν οἱ Ἀραβες ἄδειαν καὶ ἐξέβησαν καὶ κατέλυσαν τὴν Ἀνατο-

λήν, καὶ ὁ τόπος τῶν Ῥωμαίων καὶ αἱ χῶραι εἶχασι μεγάλην στενοχωρίαν ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους. Ἐξέβησαν δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι, καὶ ἐκούρσευαν * τὴν Θράκην· καὶ ἀπὸ πᾶσαν μεραΐαν ἦτο τὸ κακὸν πολὺ· καὶ ὁ βασιλεὺς ἦτον εἰς τὴν μέσην ὡσπερ ἄρνιον μέσον εἰς πολλοὺς λύκους, ἢ πουλὶν εἰς δρακόντων στόματα. Ἀλλὰ πάλιν ἐξαίφνης ἐγένετο γαλήνη ἀντὶ χειμῶνος καὶ ἐφθασεν ἀντὶ τοῦ κλύδωνος εὐδία· καὶ ὁ μὲν Βάρδας ἐποίησεν ὀρκωματικά μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἐγένετο ἀγάπη μεγάλη.

4. Καὶ εὐθύς ἀπαντες οἱ ἀγαπῶντες τὴν βασιλείαν συνήχθησαν. Ἄλλ' ὁ Βασίλειος οὐδὲν ἐκαρτέρησεν μετὰ τῆς καταστάσεως ταύτης, ἀλλ' ἐκίνησε πᾶσαν Ῥωμαϊκὴν δύναμιν καὶ ἐξέδραμε κατὰ τῶν Ἀράβων, καὶ διέβη μέχρι τῶν Ἰβήρων * καὶ ἔως Φοινίκης. Ἐφριξαν γοῦν οἱ βασιλεῖς καὶ τοπάρχαι καὶ σατράπαι αὐτῶν, καὶ ὡσπερ ἀστραπὴ σύντομος διέβη τὴν Ἀνατολὴν ὄλην· καὶ ἐμεθύσθη ἡ ρομφαία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν * αἱμάτων, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀνάπαυσιν τοῦ κορμίου αὐτοῦ οὔτε ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἕως οὗ ὅτι ἐδίωξε τοὺς ἀγρίους λύκους καὶ τὰ βάρβαρα καὶ ἄπιστα ἔθνη, ἅτινα διέφθειραν τὴν Χριστιανικὴν μάνδραν, καὶ ἐποίησεν αὐτοὺς νὰ τρέμουσι τὴν σπάθην τῶν Ῥωμαίων. Εἶτα ἐστράφη μυριονικηφόρος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πλήθους αἰχμαλωσίας καὶ πλοῦτου πολλοῦ.

5. Μαθὼν δὲ ὅτι οἱ Βούλγαροι εὐρόντες ἄδειαν διὰ τὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀποδημίαν τῶν στρατευμάτων, κατεπάτησαν καὶ ἠρήμωσαν πολλὴν γῆν τῶν Ῥωμαίων, πάλιν ἐνεπλήσθη θυμοῦ δικαίου καὶ ζήλου· καὶ πάλιν ἐξέβη μετὰ ὀρμῆς καὶ δυνάμεως κατ' αὐτῶν, καὶ ἔβαφε τοὺς κάμπους ἀπὸ τῶν αἱμάτων αὐτῶν. Καὶ ἐγέμισαν αὐτοὺς τὰ παράπλαγα καὶ τὰ ρυάκια, καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς φόνους ἐβρώμισεν ἡ γῆ καὶ ἐκοκκίνησεν, καὶ τὰ σπαθία καὶ τὰ κοντάρια τῶν Ῥωμαίων ἀποστομώθησαν ἀπὸ τὰ ὀσᾶ τῶν βαρβάρων καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τραχηλοκοπημοὺς αὐτῶν· καὶ περιεπατοῦσαν ἄφοβα καὶ ἀρματωμένοι μὲν καὶ ἀναρμάτωτοι οἱ Ῥωμαῖοι· καὶ παρέλαβεν ὁ βασιλεὺς κάστρα καὶ χώρας τῶν Βουλγάρων πολλὰς καὶ ἔβαλεν εἰς αὐτὰς φυλάκτορας ἐδικούς του. Παρέλαβε δὲ καὶ τὴν χώραν, ἐν ἣ ἦτο ἡ βασίλισσα τῶν Βουλγάρων καὶ εὗρεν ἐν αὐτῇ πράγματα καὶ θησαυροὺς πολλοὺς καὶ χρυσίον καὶ ἀργύριον ἄπειρον καὶ στέμματα καὶ διαδήματα καὶ ἀποσκευὰς βασιλικὰς.

6. Ἰδὼν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῶν βαρβάρων τὴν τοσαύτην βίαν καὶ

ὅτι τὸ φοσσᾶτον αὐτοῦ διεφθάρη καὶ ἐρημώθη, ἐκράτησε πρὸς ὀλίγον τὴν ἀλαζονεῖαν αὐτοῦ καὶ ἐταπεινώσε τὸ βαρβαρικὸν θράσος. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐπερισύναξε στρατὸν ἄλλον καὶ προσκαλεστικὸν φοσσᾶτον ξένον καὶ ἐξέβη εἰς πολέμους καὶ μάχας θυμοῦ πνέων καὶ μανίας καὶ ἔκλεισε τὰς κλεισούρας καὶ τὰ διαβατά, ποῦ μὲν μετὰ τείχους, ποῦ δὲ μετὰ νευραίας* καὶ τείχους, καὶ ἐποίησε χαντάκια μηχανικά. Καὶ ἦτον τὸ φοσσᾶτον ὅπερ ἔσυρνε χιλιάδες τξ', καὶ ἠλαζονεύετο ἐπὶ τοσοῦτου πλήθους· τὰ δὲ στενώματα ἐποίησε διὰ σκοπόν, ὅτι, ἂν ἀποκλείσῃ τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ φοσσᾶτου αὐτοῦ, νὰ μηδὲν ἤμπορη νὰ ἔχη ἔκβασιν καὶ γλυτώσῃ. Ἦλθε γοῦν καὶ ἔπεσε κοντὰ εἰς τὰ σύνορα τῶν Ρωμαίων· καὶ ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο, ἦτον κάμπος καὶ ποταμοὶ μεγάλοι καὶ ὄρη μεγάλα καὶ ὑψηλά καὶ σκληρὰ καὶ χιονισμένα μέσον τῆς Ρωμανίας καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ ἦτον πόρος εἰς καὶ ἔδησεν αὐτόν· καὶ ἔβαλε φύλαξιν δυνατὴν καὶ ἐπολέμα καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν* καὶ ἀνέπαυε τὰ φοσσᾶτα· ἡ αἰτία διὰ νὰ ἐξέβῃ ἐξαίφνης νὰ ἐμπλακῇ τὸν βασιλέα.

7. Ὁ οὖν βασιλεὺς διὰ παντὸς εἶχε κατασκόπους, καὶ ἐγίνωσκε πάντα καὶ ἐστερέωσε τὸν λογισμόν αὐτοῦ. Καί, ἵνα δεῖξῃ ποταπὴν* ἀνδρείαν καὶ τόλμην ἔχουσιν οἱ Ρωμαῖοι, οὐδὲν ἐπέμεινε, ἵνα ἔλθωσιν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ ἐδειλίασεν νὰ στραφῇ ὀπίσω, οὐδὲ ἠγάπα νὰ ἀποκλείεται ἔσω εἰς τὸ παλάτι καὶ νὰ κρύπτεται ὡσπερ τρυφερὸν κοράσιον· ἀλλὰ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰς ποτε μαυρισμένας ἔβαψαν αὐτὰς αἱ πάχνη καὶ δροσίαι τῆς αὐγῆς, καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν κονιορτὸν καὶ ἀπὸ τῶν ἰδρώτων ἐκδάρθη· καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἠμαύρωσεν ἀπὸ τὴν πυρὰν τοῦ ἡλίου.

Ἀπέστειλε δὲ δύο στρατηγούς, ἕκαστον μετὰ καβαλλαρίων ἐκλεκτῶν, δώδεκα χιλιάδας, καθὼς ὀρθώσωσιν, ἵνα εὕρωσι μονοπάτια ἀπὸ τόπους δυσβάτους καὶ νὰ σύρωσι τὰ ἄλογα αὐτῶν καὶ νὰ ἀναβῶσιν εἰς τὸ ὄρος πεζοί, ἔνθα οὐκ εἶχασιν οἱ βάρβαροι προσοχὴν ἢ λογισμόν καὶ νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τόπους, οὓς θέλουσι σύρειν αὐτούς οἱ πρόβοδοι*. Ὁ δὲ ἕτερος στρατηγὸς ὁμοίως ἐτάχθη νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς δι' ἄλλης ὁδοῦ νὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς τὴν φύλαξιν, ὅπου ἐκράτει τὸν πόρον καὶ νὰ τοὺς δώσουν οὕτως ἐπιδέξια, ὅπου οὔτε κἂν εἰς ἐξ αὐτῶν εἰπεῖν νὰ μηδὲν γλυτώσῃ νὰ ὑπάγῃ· μαντάτον. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐπῆρε τὸ ὄρος καὶ ἐπ' αὐτὸ ἀνέβη μετὰ χιλιάδων ἰβ'· καὶ ἐγένετο μεγάλη βία, ὥστε νὰ διαβῶσιν αὐτὸ ἕως ἡμέρας

τρῆς καὶ ἐνυκτοπάτησε καὶ κατέβη εἰς τὴν ἄλλην μεραίαν καὶ ἐγκρυμάτωσεν * εἰς τόπον σύνδενδρον καὶ κρυπτόν. Καὶ οἱ Βούλγαροι ἦσαν πλησίον, ἀλλ' οὐκ εἶχασιν εἶδησίν τινα περὶ τούτων. Ὁ δὲ ἄλλος εὔρε καὶ αὐτὸς τόπους λίαν δυσκόλους καὶ δυσβάτους· ὁμως μετὰ σκοποῦ * πολλοῦ διέβη αὐτοὺς καὶ ἀπήγεν ἀπὸ τοῦ ἔσωθεν μέρους, ἔνθα ἦν ἡ φύλαξις· καὶ πρὸς ὥραν τῆς αὐγῆς ἔδωκαν τὰ ὄργανα καὶ τὰ παιγνίδια τοῦ πολέμου.

Καὶ ἐφοβήθησαν οἱ Βούλγαροι φόβον μέγαν εἰς τὸ ἀνέλπιστον κακόν· ἐπήδησαν γοῦν οἱ Ρωμαῖοι οἱ ἐπάνω αὐτῶν καὶ ἐκύκλωσαν αὐτούς, καὶ ἄλλους μὲν ἔσφαζαν, ἄλλους δὲ ἔπιασαν· καὶ οὐδὲ εἰς ἐγλύτωσεν ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ οὕτως ἐχάλασαν τὸ δέμα· καὶ ὁ βασιλεὺς ὦν ἔτοιμος μετὰ τοῦ εἰσηλθεῖν καὶ ἀπήγεν μετὰ προθυμίας κατὰ τοῦ μεγάλου ἐκείνου φοσσάτου καὶ οὕτως ἀπερχόμενος καθ' ὁδὸν ὑπήντησε τοὺς καβαλλαρίους, ὅπου ἤρχοντο διὰ βίγλαν *, καὶ ἐπίασεν ἅπαντας· καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ὑπήντησεν ἄλλους ἑκατόν, βίγλας καὶ αὐτοὺς ὄντας καὶ ἐπίασε καὶ αὐτούς. Οἱ Βούλγαροι οὖν θαρροῦντες ὅτι ἔχουσι βίγλας, ἦσαν ἀμέριμνοι, καὶ ἐκαθέζοντο δίχα φόβον τινα.

Καὶ ὁ βασιλεὺς πάλιν ἐνυκτοπάτησε καὶ πρὸς ὥραν τῆς αὐγῆς ἔδωκεν ἐπάνω εἰς αὐτοὺς ἄφνω * καὶ ἀπὸ τοῦ ἐτέρου μέρους ὁ ἐγκρυματωμένος στρατηγὸς ὁμοίως· καὶ εὐρέθησαν οἱ Βούλγαροι ἀναρμάτωτοι καὶ βεβαρημένοι τοῦ ὕπνου καὶ ὠρμησαν νὰ φύγουν· καὶ ἐγένετο ἡ συντριβὴ καὶ ἡ ἀνάγκη * αὐτῶν καὶ ὁ φόβος πολλὰ μέγας· καὶ οὐκ ἐγίνωσκαν ποῦ ὑπάγωσιν, καὶ ἐπιπταν εἰς τοὺς ποταμούς καὶ ἐπνίγοντο· καὶ κατέσφαζεν εἰς τὸν ἄλλον· καὶ οἱ Ρωμαῖοι κατέκοπτον καὶ ἐφόνευον αὐτοὺς ἀνηλεῶς. Καὶ ἔπεσον ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς σπάθης τὴν ἡμέραν ἐκείνην ρξ' χιλιάδες βαρβάρων· καὶ οἱ ποταμοὶ ἀντὶ ὕδατος ἔρρεον αἷμα, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἔφυγε, καὶ ἐπήρασιν οἱ Ρωμαῖοι τὰς τέντας * καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν Βουλγάρων, καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη καὶ εὐχαριστία εἰς Θεόν.

8. Ἄλλὰ πάλιν ὁ βασιλεὺς Βουλγάρων οὐδὲν ἠθέλησε νὰ σιγάσῃ οὐδὲ νὰ καταπῆ καὶ νὰ ὑπομένῃ ὅπερ ἔπαθε κακόν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπερὶσύναξε τὸ ἐναπολειφθὲν φοσσάτον· ἀπέστειλε δὲ καὶ ἐπροσκαλέσατο φοσσάτα καὶ ἀπὸ ἄλλας γενεάς, καὶ ἦλθε κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως νὰ ἐκδικηθῆ· καὶ εἰς τὸν χαλασμόν καὶ

καταλυμὸν αὐτοῦ χορτασίαν οὐκ εἶχεν· ἀμὴ ὠμοίαζεν ἀγριοχοίριν, ὅταν συναπαντηθῆ μετὰ τοῦ κυνηγοῦ καὶ ἀπὸ τὸν θυμὸν αὐτοῦ κουντᾶ τὸ κορμὶν αὐτοῦ εἰς τὸ ξίφος καὶ καταφρονεῖ τὸν θάνατον. Ὅμως ἡρματώθησαν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὸ ἕτερον· καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν ὀλοσίδηροι ὄντες καβαλλάριοι καὶ ἄρματωμένοι καὶ ὀλοσίδηροι κονταράτοι, ἐσήκωσαν τὰ φλάμμουλα * αὐτῶν καὶ ἐδώκασιν τὰ βούκινα * καὶ τὰ τρομπέτια * σημεῖα τοῦ πολέμου. Καὶ ἦτον μεγάλη βοή καὶ παραχή καὶ εἰς τὰ δύο φοσσᾶτα καὶ πολὺς τρόμος.

Ὡς δὲ συνηπαντήθησαν καὶ ἐδώκασιν ἀλλήλως, ὥσπερ ἄγρια καπρία ἢ λέοντες ἰσχυροί, καὶ ἐτζάκισαν τὰ κοντάρια καὶ ἐκτυποῦσαν καὶ ἐσυντρίβοντο τὰ σπαθία, καὶ ὁ κτύπος καὶ ἡ βοή καὶ ἡ ἀνάγκη ἀνέβαινεν ἔως εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὰ αἵματα ἐχύνοντο ὑπὲρ ὕδωρ, καὶ τῶν ἀλόγων ὁ χλιμιντρισιμὸς ἐσκέπαζε τὸν ἀέρα, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε ὥσπερ γοργὸς πετρίτης * ἢ πρόθυμον γεράκιν, καὶ ἔδιδεν δύναμιν εἰς τὰς παραταγὰς * αὐτοῦ καὶ παρεκίνα τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ νὰ δείξουν ὅπόσον χρήζουσιν * οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὰς ἄλλας γενεάς. Εἰς τὸ ὕστερον δὲ ἐτράπησαν οἱ Βούλγαροι καὶ ἐγύρισαν πρόσωπον νὰ φεύγουν· τὰ δὲ στρατεύματα τῶν Ρωμαίων ἐδίωκαν αὐτοὺς ἐξόπισθεν καὶ ἐσκότωναν καὶ ἐκατεπάτουσαν αὐτοὺς καὶ ἐκούρσευαν τὰς τέντας αὐτῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς νίκην μεγάλην. Οὕτως οὖν παρέλυσεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὸ θράσος τῶν Βουλγάρων καὶ ἐδίωξε καὶ κατέστησεν αὐτοὺς δούλους καὶ ὑποχειρίους.

« Χρονικὸν Σύντομον »

Γ. Ἀμαρτωλὸς

(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 110)

5. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (912 - 959) ὑπῆρξεν ὄχι μόνον φιλόμουσος, ἀλλὰ καὶ συγγραφεὺς. Ἀπὸ τὰ ἔργα του γνωστότερον εἶναι ἡ « Ἐκθεσις τῆς βασιλείας οὐ τᾶξω », ὅπου περιγράφεται καὶ κωδικοποιεῖται τρόπον τινὰ ἡ ἐθιμοτυπία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. Ἐξ ἴσου πολῦτιμον εἶναι τὸ « Περὶ θεμάτων » (δηλαδὴ περὶ τῶν διοικητικῶν καὶ στρατιωτικῶν τμημά-

των τοῦ κράτους) σύγγραμμά του. Τὰ κείμενα ὅμως, τὰ ὁποῖα παραθέτομεν κατωτέρω, ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ ὀλιγώτερον γνωστὸν ἔργον του τὸ ἐπιγραφόμενον « Π ρ ὸ ς τ ὸ ν Ἰ δ ι ο ν υ ἰ ὸ ν Ῥ ω μ α ν ὸ ν ». Ὁ ἐστεμμένος συγγραφεὺς συνοψίζει χάριν τοῦ διαδόχου του τὴν πειρὰν του, διδάσκει τὴν τέχνην τοῦ διοικεῖν καί, διὰ τὴν ἐξηγήσῃ τὰς σχέσεις τῆς βυζαντινῆς ἐξουσίας ἀπέναντι τῶν ὑποτελῶν τῆς καὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν, συμμάχων ἢ ἐχθρῶν τοῦ κράτους, δίδει συχνὰ τὸ ἱστορικὸν των. Τὸ ἔργον ἐγράφη περὶ τὸ 952 εἰς τὴν ἀπλὴν γλῶσσαν τῶν μορφωμένων τῆς ἐποχῆς, χωρὶς καμμίαν προσπάθειαν νὰ ἀττικίζῃ, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς λέγει εἰς τὸ προοίμιόν του :

I. Π Ρ Ο Ο Ι Μ Ι Ο Ν

Ἄκουσον τοίνυν, υἱέ, ἃ μοι δοκεῖ σε μὴ ἀγνοεῖν, καὶ νοήμων γενοῦ, ἵνα κτήσῃ κυβέρνησιν. Φημί γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εἶναι καλὸν τῶν ὑποτεταγμένων τὴν μάθησιν, διαφερόντως δὲ σοὶ τῶ ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ὀφείλοντι διαμεριμῶν καὶ τὴν κοσμικὴν ὀλκάδα πηδαλιουχεῖν τε καὶ κυβερνᾶν. Εἰ δὲ σαφεῖ καὶ καθημαξευμένω¹ λόγῳ καὶ οἶον εἰκῆ² ῥέοντι, πεζῶ καὶ ἀπλοϊκῶ, πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἐχρησάμεν δήλωσιν, μηδὲν θαυμάσης, υἱέ· οὐ γὰρ ἐπίδειξιν καλλιγραφίας³ ἢ φράσεως ἡττικισμένης καὶ τὸ διηρμένον⁴ διογκούσης⁵ καὶ ὑψηλὸν ποιῆσαι ἐσπούδασα, ἀλλὰ μάλλον διὰ κοινῆς καὶ καθωμιλημένης ἀπαγγελίας διδάξαι σε ἔσπευσα, ἅπερ οἶομαι δεῖν σε μὴ ἀγνοεῖν καὶ ἃ τὴν ἐκ μακρῶς ἐμπειρίας σύνεσιν τε καὶ φρόνησιν εὐμαρῶς σοὶ δύνανται προξενεῖν...

II. Ο ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΩΖΕΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

Πραγματευόμενος τὰ κρατοῦντα εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνατρέχει εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἀφηγεῖται ἀξιολημύμενα ἱστορικὰ συμβάντα. Τὸ παρατιθέμενον ἀπόσπασμα ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τοῦ 805, τὰ ὁποῖα μετὰ 150 περίπου ἔτη, ὅποτε ἔγραφεν ὁ Πορφυρογέννητος, εἶχον περιβληθῆ μετὰ τὴν αἴγλην τοῦ θρόνου. Ὅπως εἶναι γνωστὸν, κατὰ τὸ 805 ἀσύντακτα στίφη « Σκλαβήνων », τοὺς ὁποίους οἱ βυζαντινοὶ εἶχον ἐγκαταστήσει πικραιότερον ὡς δούλους εἰς τὴν Πελο-

1. καθημαξευμένος : τετριμμένος, κοινὸς (ρ. καθημαξεύω : κατατρίβω) διὰ τῶν τροχῶν τῆς ἀμάξης). 2. εἰκῆ : εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχε, χωρὶς ἐπιτήδευσιν. 3. καλλιγραφία : καλλιπέπεια. 4. τὸ διηρμένον (ὕφος) : τὸ ἐπηρμένον, τὸ πομπῶδες ὕφος (ρ. διαίρω). 5. διογκῶ : ἐξογκῶνω.

πόννησον, επαναστάτησαν, υποκινούμενοι ύσως και υπό 'Αράβων « Σαρακηνών » και επεδόθησαν εις λεηλασίας τής υπαίθρου χώρας, βαδίσαντες και κατά τής πόλεως τών Πατρών, την όποίαν επολιόρησαν. 'Ο στρατηγός του θέματος Πελοποννήσου και τά βυζαντινά στρατεύματα εύρισκοντο μακράν. Μόνος όμως ό άοπλος λαός τής πόλεως ώργάνωσε την ήρωικήν έξοδον και κατώρθωσε να διασκορπίση τους πολιορκητάς, οι όποιοι αιχμαλωτισθέντες αφιερώθησαν εις τον ναόν του 'Αγίου 'Ανδρέου ώς δοϋλοι και καλλιεργηται τών κτημάτων τής Μητροπόλεως Πατρών. Διηγείται λοιπόν ό βυζαντινός αυτοκράτωρ :

49. Νικηφόρος¹ τά τών 'Ρωμαίων σκῆπτρα έκράτει, και οϋτοι, εν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου, απόστασιν² έννοήσαντες, πρώτον μὲν τὰς τών γειτόνων οικίας Γραικῶν έξεπόρθουν και εις άρπαγήν έτίθεντο, έπειτα δὲ και κατά τών οικητόρων τής τών Πατρών ὀρμήσαντες πόλεως, τά πρό του τείχους πεδία κατέστρεφόν τε και ταύτην έπολιόρκουν, μεθ' έαυτῶν έχοντες και 'Αφρικους³ Σαρακηνούς.

'Επει δὲ χρόνος ικανός διήλθεν, και σπάνις τών άναγκαίων τοίς ένδοθεν του τείχους γίνεσθαι ήρξατο, ύδατός τε και τροφῶν, βουλήν βουλευόνται εις συμβιβάσεις τε έλθειν και λόγους άπαθείας λαβειν και τηνικαϋτα την πόλιν υποτάξει αυτούς.

'Επει οϋν ό τηνικαϋτα στρατηγός υπήρχεν προς την άκραν του θέματος, έν κάστρω Κορίνθου, και προσδοκία ήν του παραγενέσθαι αυτον και καταπολεμησαι το έθνος τών Σκλαβήνων, ώς και πρόην καταμηνυθέντος αυτου περι τής καταδρομής αυτών παρα τών άρχόντων, έβουλεύσαντο οι του κάστρου οικητορες πρότερον άποσταλῆναι σκοπόν⁴ εις τά ανατολικώτερα τών ὀρέων και άποσκοπεϋσαι⁵ και γνῶναι, ει άρα παραγίγνεται ό στρατηγός, παραγγείλαντες και σημειον δεδωκότες τῷ άπεσταλμένῳ, ίνα, ει μὲν ίδοι έρχόμενον τον στρατηγόν, έν τῇ υποστροφῇ⁶ αυτου κλίνη το φλάμμουλον⁷, ὅπως γνῶσι την έλευσιν του στρατηγου, ει δὲ μή γε, κατέχειν ὀρθόν το φλάμμουλον προς το μή έχειν αυτούς προσδοκίαν του λοιπου παραγίεσθαι τον στρατηγόν.

Του οϋν σκοπου άπελθόντος και μαθόντος μή παραγίεσθαι τον

1. Νικηφόρος ό Α' βασιλεύσας από του 802 μέχρι του 811. 2. άπόστασις : άποστασία 3. 'Αφρικοί : 'Αφρικανοί ('Αραβες). 4. παρατηρητήν. 5. να παρατηρήση. 6. κατά την επιστροφήν του. 7. Φλάμμουλον : λατιν. flammulum, νεοελλην. φλάμπουρο = σημαία.

στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχων τὸ φλάμμουλον. Καὶ δὴ, τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος, ἔκλινεν τὸ φλάμμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες, ἰδόντες τὸ γεγονὸς σημεῖον καὶ νομίσαντες ἕξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβήνων, καὶ εἶδον τὸν Πρωτόκλητον Ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν. Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες καὶ ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπέλευσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιοῦχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαβόντος καὶ τὴν νίκην τοῦ Ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσεν τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβήνων καὶ τὴν προνομὴν καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ ἄλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῆ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ τὸ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην, τὴν γενομένην παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὠράθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τροπούμενος αὐτούς, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθέσθαι τὴν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν, καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον ναὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως· «Ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκεν πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμιῶν καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκύλα αὐτῶ ἀποδοθῆναι». Καὶ διωρίσατο αὐτούς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμίλιας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι¹ εἰς τὸν ναὸν τοῦ

1. ἀφορισθῆναι: ἀφιερωθῆναι.

✓ Ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν, ἐν ἣ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκῶς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει.

Ταῦτα οὖν οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν, παραδόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν, κατὰ τὸν Προφήτην, « γυνῶ γενεὰ ἢ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα » διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου, καὶ « ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὸ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν ὁ Θεός » διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου...

« Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν » *Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος*
 ("Εκδοσις Morawcsik, 1949 σ. 228 - 230)

6. Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἐσπέρα τῆς Δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας, ταῦτα ἔφη :

« Ὑμεῖς μὲν, εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης καὶ συρρηξέως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατὸν ὡς ὄφειε τὸν ἰὸν ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην καὶ περὶφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων. Καλῶς οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφείλεται κοινῶς ἐσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν. Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς Χριστοῦ

κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Λοιπὸν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσται ἐσμεν ὑπὲρ ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶς μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων.

Ἡμεῖς ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πεποιθήμεν, δεύτερον δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ρωμαλεότητι, ἦν ἐδωρήσατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὕτη ἡ μυριάριθμος ἀγέλη τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια, ἐλεύσονται καθ' ἡμῶν μετὰ βαναύσου καὶ ἐπηρμένης ὄφρυος καὶ θάρσους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρήσωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμήτων, ἵνα ἡμᾶς φοβήσωσι. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς οἴδατε, καὶ οὐ χρὴ λέγειν περὶ τούτων. Καὶ ὦρα ὀλίγη ταῦτα ποιήσωσι, καὶ ἀναριθμήτους πέτρας καὶ ἕτερα βέλη ὥσει ἄμμον θαλασσῶν ἀνωθεν ἡμῶν πτήσουσι. Δι' ὧν, ἐλπίζω γάρ, οὐ βλάψωσι, διότι ὑμᾶς θεωρῶ καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι τὸν λογισμὸν τρέφομαι, ὅτι, εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἐσμεν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδριοι ρωμαλέοι τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ μεγαλήτορες καὶ καλῶς προπαρασκευασμένοι ὑπάρχετε.

Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς τὴν κεφαλὴν σκέπεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ συρρῆξει. Ἡ δεξιὰ ὑμῶν ἡ τὴν ρομφαίαν ἔχουσα μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροὶ ἱματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἅμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὄπλοις, καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔσονται πάνυ ὠφέλιμοι. Ἄ οἱ ἐναντίοι οὐ χρώνται, ἀλλ' οὔτε κέκτηνται. Καὶ ἡμεῖς ἔσωθεν τῶν τειχῶν ὑπάρχετε σκεπτόμενοι, οἱ δὲ ἀσκεπεῖς μετὰ κόπου ἔρχονται. Δι' ὅ, ὡ συστρατιῶται, γίνεσθε ἕτοιμοι καὶ στερεοὶ καὶ μεγαλόψυχοι διὰ τοὺς οἰκτιρισμοὺς τοῦ Θεοῦ. . .

Αἱ πέλται ὑμῶν καὶ ρομφαῖαι καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια πρὸς αὐτοὺς πεμπέτωσαν παρ' ὑμῶν. Καὶ οὕτως λογίσθητε ὡς ἐπὶ ἀγρίων χοίρων πληθύν κινήγιον, ἵνα γνώσωσιν οἱ ἀσεβεῖς ὅτι οὐ μετὰ ἀλόγων ζώων, ὡς αὐτοὶ εἰσὶ, παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ κυρίων καὶ αὐθέντων αὐτῶν καὶ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. Οἴδατε καλῶς ὅτι ὁ δυσσεβὴς αὐτὸς Ἀμηρᾶς καὶ ἐχθρὸς τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως χωρὶς εὐλόγου αἰτίας τινὸς τὴν ἀγάπην ἦν εἶχομεν ἔλυσεν, καὶ τοὺς ὄρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν ἀντ' οὐδενὸς λογιζόμενος, καὶ ἐλθὼν αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμάτου, ἵνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν δύνηται βλάπτειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγροὺς

ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἴκους ἤδη πυριαλώτους ἐποίησεν. Τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν τοὺς Χριστιανούς, ὅσους εὗρεν, ἐθά-νάτωσε καὶ ἠχμαλώτευσεν. Τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσεν. Τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφιλόσησε, καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἐψήνοντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος, ὡ ἀνόητα ζῶα, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἐκάστην τὸ ἀχανὲς αὐτοῦ στόμα χάσκων, πῶς εὖρη καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα καταπίῃ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριστος καὶ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος, καὶ τῇ πανάγνω Δεσποίνῃ ἡμῶν Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ ἀφιέρωσεν καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίαν εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπην τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν . . .

Τὰς ἀγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἔνθα προσκυνεῖται ἡ ἀγία Τριάς καὶ δοξολογεῖται τὸ πανάγιον, καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἠκούοντο ὑμνεῖν τὸ θεῖον καὶ τὴν ἔνσαρκον τοῦ Θεοῦ λόγου οἰκονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τοῦ αὐτοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ καὶ κατοικητήριον ἀλόγων καὶ καμήλων. Λοιπόν, ἀδελφοί καὶ συστρατιῶται, κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε, ἵνα τὸ μνημόσυνον ὑμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰωνίως γενήσεται ».

Ἀκούσαντες δὲ πάντες καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν, καὶ ἀλλήλοις συγχωρηθέντες ἦσαν εἰς τῷ ἑτέρῳ καταλλαγῆναι, καὶ μετὰ κλαυθοῦ ἐνηγκαλίζοντο, μήτε φιλότων τέκνων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἢ πλοῦτου φροντίζοντες, εἰμὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι. Καὶ ἕκαστος ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ ἐπανέστρεψε, καὶ ἀσφαλῶς ἐποίουν ἐν τοῖς τείχεσι τὴν φυλακὴν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας ἐλθὼν καὶ προσευξάμενος μετὰ κλαυθοῦ τὰ ἄχραντα καὶ θεῖα μυστήρια μετέλαβεν. Ὁμοίως καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐποίησαν.

« Χρονικὸν »

Γεώργιος Φραντζῆς

7. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

(Ἀπόσπασμα)

Τὸ «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινῆς» ἀποτελεῖται ἀπὸ 118 ἀνομοιοκαταλήκτους δεκαπεντασυλλάβους στίχους καὶ ἐκφράζει τὸν πόνον τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴν μεγάλη ἐθνικὴ συμφορὰ, τὴν ἄλωση.

- Θρῆνος, κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς, καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη,
 θλίψις ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς Ῥωμαίοις!
 ἐχάσασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν,
 τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχὴν τους.
- 5 Τίς τῶπεν; τίς τὸ μῆνυσε; πότε ἄθην τὸ μαντᾶτο;
 Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
 καὶ κάτεργον * τὸ ὑπάντεσε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·
 «καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καὶ πόθεν κατεβαίνεις;»
 —«Ἔρκομαι ἄκ τ' ἀνάθεμα κ' ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
 10 ἄκ τὴν ἀστραποχάλαζην, ἄκ τὴν ἀνεμοζάλην,
 ἀπαὶ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμμένην·
 ἐγὼ γομάριν * δὲ βαστῶ, ἀμμέ μαντᾶτα φέρνω
 κακὰ διὰ τοὺς χριστιανούς, πικρὰ καὶ θολωμένα·
 οἱ Τουρκιῶται ἤρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
 ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανούς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν».
- .....
- 87 Μὴ τὸ ἴπομένης, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξης,
 ἦλιε σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσης!
 Θεὲ νὰ εἰπῶ καὶ τί μακρὺν ἀλληγορίας λόγον·
- 90 ἦλιον τάξε νοητὸν τὸν μέγαν Κωνσταντῖνο,
 σελήνην ἐπωνόμασε τὴν αἰαν τοῦ τε πόλιν·
 μὴ σοῦ φανῆ παράξενον τοῦτον ἀποῦ σοῦ λέγω·
 κόσμον μέγαν τὸν ἄνθρωπον θεὸς ἐπονομάζειν,
 ὃν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον τὴν πᾶσα κτίσιν.
- 95 Αὐτὸς λοιπὸν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος
 τὴν πόλιν τὴν ἐξάκουστην, ἣν βλέπεις καὶ ἀκούεις,
 καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν·
 ὁμοίως Ἰουστινιανὸς ἐκόσμησε μεγάλη,
 ἔκτισεν τὴν ἁγίαν Σοφίαν, τὸ θέαμα τὸ μέγα,
 100 παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς Παναγίας·

- ἔκεινοι ἦσαν ἥλιος εἰς Πόλιν ἢ σελήνη,
 χωρὶς ἡλίου πούποτε σελήνη οὐ σὲ λάμπει·
 ἔκεινοι γὰρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεῖοι,
 ἔλαμπον, ἔφωτίζασιν τὴν παναγίαν πόλιν,
 105 τὴν δύσιν, τὴν ἀνατολήν, ὄλην τὴν οἰκουμένην.
 Ὅταν εἰς νοῦν νὰ θυμηθῶ τῆς πόλεως τὰ κάλλη,
 στενάζω καὶ ὀδύρομαι καὶ τύπτω εἰς τὸ στῆθος,
 κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μὲ θυμωδῆς* καὶ μόχθου·
 ὁ κόσμος τῆς ἁγίας Σοφίᾳς, τὰ πέπλα τῆς τραπέζας
 110 τῆς Παναγίας τῆς σεπτῆς τὰ καθιερωμένα,
 τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντήσουν;
 ἄρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένος,
 ὅστις καὶ ἔταξεν ποτὲ τοῦ πάλαι νεανίσκου,*
 εἶπεν γάρ· « οὐκ ἐξέρχομαι, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃς ».
 115 Ὁ νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν·
 οὐχὶ ἔκεινος ὁ ποτὲ παῖδας τῶν ἐκτιτόρων,
 ἀλλ' ἄλλος παῖδας ἔφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
 καὶ ἄγγελοι καὶ ἅγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι.

(* Ἐκδοσις EMILE LEGRAND, 1875)

Ἄγνωστον

8. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

Ἀκρίται ὀνομάσθησαν οἱ ἐπίλεκτοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ Ἑρακλείου (610 - 641) ὀργανώθησαν εἰς εἰδικὸν σῶμα διὰ τὴν φρουρῆσιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ὀνομάσθησαν δὲ ἀκρίται, διότι ἐφύλαττον τὰ ἄκρα (τὰ σύνορα) . Διετηρήθησαν μέχρι τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Οἱ ἥρωικοὶ ἀγῶνές των κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ληστῶν (ἀπελατῶν) καὶ τὰ προσωπικὰ κατορθώματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἐξύψωσαν τοὺς ἀκρίτας εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος δικαίως τοὺς ἀνήγαγεν εἰς περιωπὴν ἐθνικῶν ἡρώων. Ἀνώτερος ὢλων ἐθεωρήθη ὁ Διγενής, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐξυμνήθησαν ὑπὸ τῆς λαϊκῆς μούσης (Ἀνδρόνικος, Ἀρμούρης, Βάρδας, Κωνσταντᾶς, Θεοφύλακτος, Πορφύριος, τὸ μικρὸν Βλαχόπουλο κ. ἄ.) .

Τὰ ἀκριτικά τραγούδια ἀποτελοῦν ὀλόκληρον κύκλον. Ὁ Ν. Γ. Πολίτης τὰ ὑπελόγησεν εἰς 1350. Μεγαλυτέραν διάδοσιν εἶχον εἰς

τὸν Πόντον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικὰ μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

« Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἄκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ᾄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾄσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνοὺς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπήρτησε τὸν ἰδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἶπειν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακρῶν καὶ ἀληκτος πάλῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν Μουσουλμανικὸν κόσμον¹ ».

Τὸ ἔπος « Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας » εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἓνα πλήθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων, τὰ ὅποια προὔπηρχον. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι ἡ ἐξῆς : Ὁ Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονικοῦ Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρός της, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρουσίασεν ἠράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστών) εἶναι ὑπερφυσικά. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορόν του παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ συνεχίζει τὰ ἠρωικὰ κατορθώματά του, τὰ ὅποια τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἔθνικόν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. Ἀποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Ὁ Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατόρων Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου « Περὶ τοῦ ἔθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ».

Μερικοί μελετηταὶ προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενῆ μὲ ἱστορικὰ πρόσωπα.

Ἔχομεν ἕξ χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν εὐρεθὲν εἰς τὴν νῆσον Ἄνδρον εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσά του εἶναι ἡ λαϊκὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11 αἰῶνος ἀνάμεικτος μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογιάν γλῶσσαν.

1. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Τὸ θέμα τῆς ἐπανόδου τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακαλώσεως τοῦ νέου γάμου, ὃν ἐξεβιάζετο νὰ συνάψῃ ἡ σύζυγός του, διὰ τῆς ἀρπαγῆς αὐτῆς ἢ τῆς ἀποπομπῆς ἢ τοῦ φόνου τοῦ μνηστήρος, εἶναι κοινότατον εἰς ἄσματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ὁμηρικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεύος καὶ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης κατὰ ποιικιλιάτους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρομόσθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβὼν πάμπολλα στοιχεῖα ἐκ τῶν διαφόρων διασκευῶν τοῦ μύθου. (Ν. Γ. Πολίτης)

- Ὡς ἔτρωγα κι ὡς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρός μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθὶ μου ἔρραη,
κι ἐμένα ὁ νοῦς μου τό βαλε, παντρεύουν τὴν καλή μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι ἐκείνη δὲν τὸν θέλει,
5 παντρευαρραβωνιάζουν τὴν κι ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνώ καὶ πᾶω στοὺς μαύρους μου, τοὺς ἔβδομηνταπέντε.
« Μαῦροί μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
ποιὸς εἶν' ἄψυς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καθαλλικέψω,
ν' ἀστράψῃ στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθῇ στὴ δύσι; ».
- 10 Οἱ μαῦροί μου ὅσοι τᾶκουσαν οὔλοι βουβοὶ ἀπομείναν,
κι ὅσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔρρηξαν * τὰ πουλάρια *
κι ἕνας γρίβας* παλιόγριβας σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει :
- « Ἐγὼ εἶμαι ἄψυς καὶ γλήγορος νὰ πᾶω ὅθε κι ἂν εἶναι.
- 15 Ὅπου εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιά μουλάρια,
ὅπου εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο.
Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄχαρος, ταξίδια δὲ μοῦ πρέπουν,
μὰ γιὰ χατήρι τῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,
ὅπου μ' ἀκριβοτάγιζε στὸ γῦρο τῆς ποδιᾶς της,
20 κι ὅπου μ' ἀκριβοπότιζε στὴ χούφτα τοῦ χεριοῦ της.

Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μὲ τρία μαντήλια,
καὶ σφίξε τὴ μεσοῦλα σου μὲ δυὸ μὲ τρία ζουνάρια,
νὰ μὴ σὲ φάη ἡ βουή καὶ ντραλιστῆς * καὶ πέσης.
25 Καὶ μὴ σὲ πάρη κourτεσιὰ * καὶ βάλῃς φτερινιστήρι,
καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σὰν πουλάρι,
καὶ σπείρω τὰ μυαλούδια σου σ' ἐννιά μοδιῶ * χωράφι ».

Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρό του, γοργὰ καβαλλικεύει.
Δίνει βιτσιὰ * τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαρανταπέντε.
30 Στὴ στράτα νόπου πῆγαινε τὸ θιὸν ἐπαρκαλεί :
« Θέ μου, νὰ βρῶ τὸν κύρη μου στάμπέλι νὰ κλαδεύη ».
Σὰ χριστιανὸς ποὺ τῶλεγε, σὰν ἅγιος ἑξακούστη,
κι ἀπάντησε τὸν κύρη του, ποὺ κλάδευε στάμπέλι.
« Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνος εἶν' τὰμπέλι;
35 — Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γυιοῦ μου τοῦ φευγάτου.

Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
ἐψὲς ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
— Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νὰ μὲ δώσης,
τάχα θὰ φτάσω στὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ στὸ γάμο;
40 — Ἄν ἔχῃς μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
κι ἂν εἶν' ὄκνος ὁ μαῦρός σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις ».

Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαρανταπέντε.
Στὴ στράτα νόπου πῆγαινε τὸ θιὸν ἐπαρκαλεί.
45 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὴ μάννα μου στὸν κῆπο νὰ ποτίζη ».
Σὰ χριστιανὸς ποὺ τῶλεγε, σὰν ἅγιος ἑξακούστη,
κι εὗρῆκε τὴ μαννούλα του, ποὺ πότιζε τὸν κῆπο.
« Ὡρα καλή, γερόντισσα, τὸ τίνος εἶν' ὁ κῆπος;
— Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γυιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
50 ποὺ σήμερα ἡ γυναῖκά του θὰ πάρη νάλλον ἄντρα,
ἐψὲς ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
— Πές μου νὰ ζῆς, γερόντισσα, φτάνω κι ἐγὼ 'ς τὸ γάμο;
— Ἄν ἔχῃς μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
κι ἂν εἶν' ὄκνος ὁ μαῦρός σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις ».

- 55 Δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά, στή χώρα κατεβαίνει.
 Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντά στό σπίτι του νά φτάση,
 ὁ μαῦρός του χλιμίντρισε κ' ἡ κόρη ἀναστενάζει.
 « Τί ἔχεις κόρη μ', καί θλίβεσαι καί βαριαναστενάζεις,
 τὰ ροῦχά σου δέν εἶν' καλά, ἢ τὰ φλωριά σου λίγα;
- 60 – Φωτιά νά κάψ' τὰ ροῦχά σου καί λάβρα τὰ φλωριά σου,
 τί ὁ μαῦρος πού χλιμίντρισε σάν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
 – Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νά βγῶ νά τόν σκοτώσω.
 – Δέν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου νά βγῆς νά τόν σκοτώσης,
 μόν' εἶν' ὁ πρῶτός μου ἀδερφός, πού φέρνει τὰ προικιά μου.
- 65 – Ἄν εἶν' ὁ πρῶτός σου ἀδερφός, ἔβγα νά τόν κεράσης ».
 Χρυσὸ ποτήρι νᾶρπαξε νά βγῆ νά τόν κεράση.
 « Δεξιά μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη ».
 Τὸ μαῦρό του χαμήλωσε κ' ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
 Βγάλλει καί τὸ χρυσὸ σπαθί καί τᾶργυρὸ μαχαίρι,
- 70 δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά καί πῆρε χίλια μίλια,
 μηδὲ τὸ μαῦρον εἶδανε μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.
 Ὅπου εἶχε μαῦρο γλήγορο, νεῖδε τὸν κορνιαχτό του,
 κι ὅπου εἶχε μαῦρο κ' εἶν' ὄκνος, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

2. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης συνέλεξε 72 παραλλαγὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ. Ἐκ τούτων παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν καλυτέρων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἐκ Κρήτης καὶ ἡ δευτέρα ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος.

1

Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
 Βροντᾶ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καί σείεται ὁ ἀπάνω κόσμος
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καί τρίζουν τὰ θεμέλια
 κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾶ, πῶς θὰ τὸνε σκεπάση,
 πῶς θὰ σκεπάση τὸν αἰτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο.

Σπίτι δέν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δέν τὸν ἐχώρει.
 Τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
 χαράκια * ἀμαδολόγανε * καί ριζιμιὰ ξεκούνιε.

Στὸ βίτσισμά * πιανε πουλιά, στὸ πέταμμα γεράκια,
 στὸ γλάκιο * καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια*.
 Ζηλεύει ὁ Χάρος, μὲ χωσιὰ μακρὰ τόνε βιγλίζει
 καὶ λάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πήρε.

2

Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς καὶ Τρίτη θὰ πεθάνη.
 Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους
 νᾶρθη ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραῖλῆς, νᾶρθη κι ὁ γυιὸς τοῦ Δράκου·
 νᾶρθη κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.
 Καὶ πῆγαν καὶ τὸν ἠῦρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.

— « Σὰν τί νὰ σ' ἠῦρε, Διγενῆ, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης; ».

— « Φίλοι, καλῶς ὠρίσατε, φίλοι κι' ἀγαπημένοι.

συχάσατε, καθίσατε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.

Στῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, στῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 ποὺ κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατὸ καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
 ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἄρματωμένος,
 μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὄργυιές κοντάρι.
 Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταρράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια ποῦζησα δῶ στὸν ἐπάνω κόσμο,
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἶδα ἓνα ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
 ποῦχει τοῦ ρίσου * τὰ πλουμιά, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μὲ κράζει νὰ παλαίψωμε σὲ μαρμαρένια ἄλωνια
 κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυό, νὰ παίρνῃ τὴν ψυχὴ του ».

Καὶ πῆγαν καὶ παλαίψανε στὰ μαρμαρένια ἄλωνια·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενῆς, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο * κάνει.

3. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

(Ἄ π ὀ σ π α σ μ α)

Ὁ Διγενῆς φονεῦει τὸν δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι, ποὺ ἐπιβουλεύονται
 τὴν ζωὴ τῆς γυναίκας του, νικᾷ τριακοσίους ἀπελάτες, ποὺ θέλησαν νὰ

τὴν ἀπαγάγου. Κατόπιν ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι ἀπελάτες καὶ τοῦ προτείνουν νὰ μονομαχήσῃ μὲ ὑποῖον θέλει ἀπ' αὐτοῦς.

(στίχοι 3122 – 3244)

- 3122 « Ὑπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἓνα,
εἰ δὲ καὶ δὲν αἰσχύνεσθε, δεῦτε μετὰ τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἐγὼ τυγχάνω·
- 3125 ἂν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν ».
Τοῦτο εἰπὼν καὶ ἀναστὰς λαμβάνω τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκουτάριον*, ἐκεῖ γὰρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὀλίγον ἐξελθὼν εἶπον αὐτοῖς μεγάλα·
« Ἄρχοντες, ὡς προστάζετε, ἔτοιμος γὰρ τυγχάνω ».
- 3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν· « Ὡς λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἐλθεῖν οἱ τρεῖς εἰς ἓνα ».
Ἐκεῖνοι ἐθάρρουν πὼς νικοῦν καθένας χιλιάδας.
« Ἐγὼ γὰρ ὁ Φιλόπαππος εἰμί, ὅπου ἀκούεις,
οὗτος Ἰωαννίκιος, Κίναμος ὁ τρίτος,
- 3135 (Ἰωαννίκιος γὰρ λέγεται καὶ Κίναμος ὁ ἄλλος),
λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμῆσαι ἓνα,
ἀλλὰ διάλεξον ἀφ' ἡμῶν ὅποιον ἐσύ προστάξεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν ».
- 3140 Εὐθύς δὲ ὁ Φιλόπαππος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθίν του ἐσήκωσεν ὁμοῦ καὶ τὸ σκουτάριν*
μεγάλως ἤλθεν πρὸς ἐμὲ νομίζων νὰ μὲ φοβήσῃ,
ὡς λέων δὲ ἐφώναζεν, ὡς δράκοντας συρίζων·
εἶχεν καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὄρμην ἀνδρειοσύτην.
- 3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκουτάριν,
τοῦ σκουταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμενεν στὸ χέρι.
Οἱ δύο ἐξεφώνησαν ἀντικρὺς βλέποντάς μας·
« Καὶ ἄλλην μίαν, Φιλόπαππε, γεροντικὴν του δῶσε ».
Ἐκεῖνος τότε ἠθέλησε νὰ σηκώσῃ τὸ σπαθί του,
- 3150 ἐγὼ ὀπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
μὲ τὸ ραβδί τὸν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν ἀπάνω,
καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπε διόλου τὸ σκουτάριν,
κόκκαλον δὲν ἀπόμεινεν γερὸν ἀπάνω εἰς αὐτήν.
Ὅμως ὁ γέρων ζαλισθεὶς ἐτρόμαξε μέγαν.

- 3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἠπλώθη.
Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἦσαν ὠπλισμένοι,
μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὤρμησαν πρὸς ἐμένα,
καὶ μηδαμῶς αἰδούμενοι, ὡς πρῶην ἔκαυχῶντο.
Τούτων ὡς εἶδον τὴν ὀρμὴν, ἀρπάζω τὸ σκουτάρην
- 3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι,
ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὡσὰν ἀγρίοι,
διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὅπου εὐρουν·
- 3165 ὀπίσω δὲ ὁ Κίναμος νὰ μὲ πλανέσῃ ἐζήτει.
Νὰ κρούῃ καὶ νὰ δέχεται ἦτον ἀνδρειωμένος,
Ἰωαννίκιον εὕρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον·
εἶδον γὰρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἀληθείᾳ.
Τὴν κόρην τότε ἔφώνησα πρεπόντως ταύτη οὕτως·
- 3170 « Οὔτοι εἶναι ποὺ θέλουσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν ».
Ἐβλεπον Ἰωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώσῃ,
ἐκεῖνος δὲν ἐδύνετο ποσῶς νὰ μὲ σιμῶσῃ
τις ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
Ὅποταν ἐγὼ ἔρριπον τὴν ἰδικὴν μου ράβδον,
- 3175 ἔφυγον ὡσπερ πρόβατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
καὶ αὐθις πάλιν ἤρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες·
ἐφ' οὕτως δὲ ἐγένετο καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν.
Ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλὴν ἴστατο μακρόθεν,
ἐξ ἐναντίας πρὸς ἐμὲ τὸν πόλεμον νὰ βλέπῃ·
- 3180 ὡς εἶδε ὅπου μὲ κύκλωσαν τριγῦρο ὡς οἱ κύνες,
λόγον ἐμοὶ ὑπήκουον μοῦ ἔρριξεν ἡ κόρη·
« Ἀνδρίζου, ὦ παμφίλτατε » εὐθύς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
εὐθύς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλτάτης,
τὸν Ἰωάννην ἔκρουσα ἀνωθεν τοῦ ἀγκῶνος
- 3185 ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην,
τὰ κόκκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χεὶρ ἠπλώθη,
ὀλίγον δὲ μοι σίμωσεν, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου,
καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα·
ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἠκκούμβησεν εἰς πέτραν.
- 3190 Τοῦτον ἰδὼν ὁ Κίναμος ἐκτύπησε τὸ φαρὶν* του,

- καί μετὰ πάσης τῆς ὀργῆς ἐπάνω του κατῆλθε,
 τὴν χεῖρά του ἐσήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
 καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν τῆς φάρα^{*}
 καὶ μὲ τὸν καβαλλάρην τῆς ἔπεσεν ἔμπροσθέν μου.
- 3195 Αὐτὸν ἐγὼ ἐλάλησα· « Μὴ πίπτῃς, ἀλλ' ἐγείρου,
 δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σὲ πολεμήσω,
 ἀλλὰ περιπορεύῃτι, ἂν θέλῃς, πάλιν ἔρχου ».
 Γοργὸν δὲ διεγείρεται, πηδᾷ, καβαλλικεύει,
 ἐπῆρε τὸ κοντάρι του, τρανώ^ς ἐπεγυρίσθη·
- 3200 σύντομα κείνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ.
 τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
 καὶ μὲ τὴν σέλλαν ἔρριψα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
 ἀγκῶνάς του ἐσυντρίφθηκε στὴν γῆν ὡσάν τὸ ἄλας.
 Ὡς εἶδεν ὁ Φιλόπαππος χάρισμασι τοιοῦτοις,
- 3205 ἐκεῖνος εἶπε πρὸς ἐμέ· « Νεώτερε, καλέ μου,
 τὸν πόλεμον κατάλειπον καὶ ποίησον ἀγάπην,
 μᾶλλον, ἂν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλήν μου,
 καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὄλων τῶν ἀπελάτων,
 ἔνθα κελεύεις ἅπαντας τοὺς σοὺς καλοὺς ἰκέτας ».
- 3210 Τοὺς λόγους τούτους ἤκουσα καὶ ἄφησά τους ὅλους,
 τὸν Κίναμον ἠλέησα, ὁμοῦ καὶ Ἰωάννην,
 νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
 κι ἐγὼ γελῶντας πρὸς αὐτοὺς εἶπον τοιοῦτον λόγον·
 Φιλόπαππε, ἐξύπνησες καὶ ὄνειρα μοὶ λέγεις·
- 3215 ἐπειδὴ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
 ἀνάστα, λάβε τους σὺν σοί, πορεύου ὅπου θέλεις,
 ἐδικούς σου ἔχων ὀφθαλμούς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων
 καὶ οὗς ζητεῖτε πιστεῦσον λείψουσι γὰρ ἀπάρτι*.
 Ἐχαλασθήκετε ἐσεῖς κακῶς ἀπὸ τ' ἐμένα·
- 3220 ἄρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ εἶμαι μόνος.
 Ἐπεὶ περ καὶ μονογενὴς τυγχάνω τοῖς γονεῦσιν,
 ὑμῖν γὰρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθῆσθε ἀλλήλοις,
 ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρη*,
 καὶ εἰ πολλὰ κίς θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,
- 3225 ἐξέλθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
 πού δὲν οἶδασι τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζουν·

- ὅσοι γάρ με προσέκρουσαν ἐμὲ οὐ θεωροῦσιν.
 Ἐγὼ ὑμᾶς νὰ καρτερῶ, καλῶς νὰ περιμένω. »
 Ἐχάρη δ' ὁ Φιλόπαππος δεξάμενος τὴν λύσιν,
 3230 ἐφώνησε τοὺς φίλους του τὴν λύτρωσιν μηνύων
 (Ὁ Διγενὴς ἐχάρισε βλέπειν τὸ φῶς ἡλίου,
 οὐδένας αὐτῶν ἤλπιζε ζωῆς ἀξιωθῆναι,
 ἀλλ' εἶχον τότε τὰς ψυχὰς πρὸ τοῦ θανάτου πύλας.)
 Ὡς ἤκουσεν ὁ Φιλόπαππος τοῦ Διγενοῦς τὸν λόγον,
 3235 τοὺς δύο ἔβαλεν ὁμοῦ νὰ φύγωσιν ταχέως.
 Τότε εὐχαριστοῦσασι μεγάλως τὸν Ἀκρίτην.
 « Ἐγνωμεν οὕτως, λέγοντες, τὸν Διγενῆν Ἀκρίτην,
 ἔχει τὴν φήμην δὲ μακράν, τὴν δύναμιν μεγάλην,
 τὰ ἔργα του εἶναι εὐπρόσδεκτα πολλῇ τῇ εὐσπλαχνίᾳ,
 3240 οὐδένας δὲ ἐφάνηκεν ὡς πρὸς αὐτὸν ἀνδρείος,
 καὶ ἀντιδῶν σοι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν γνώμην, ὅπῃχεις,
 μείζονα τὰ χαρίσματα, ζῶν μετὰ τῆς κόρης.
 Ἀνδρείαν ἔχεις περισσὴν καὶ δύναμιν μεγάλην,
 καὶ κόρην ἔχεις λαμπεράν σάν τὸ λαμπρὸν φεγγάριον. »
 (Ἔκδοσις Ἀντωνίου Μηλιαράκη, κατὰ τὸ ἐν Ἀνδρῶ ἀνευρεθὲν χειρόγραφον)

9. ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ

Κατὰ τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα φραγκικὴ ἐπίδρασις ἔφερεν εἰς τὸ Βυζάντιον τὰ περιπετειώδη ἱπποτικὰ μυθιστορήματα τῆς Δύσεως. Βυζαντινοὶ λόγιοι ἐστιχοῦργησαν ἐπὶ τῇ βάσει δυτικῶν προτύπων μακρότατα ἑμμετρα μυθιστορήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁμῶς κάπου-κάπου συναντᾶ κανεὶς καὶ δροσερὰς ἀπηχῆσεις δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων αὐτῶν εἶναι γνωστοὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων τῆς Μυθιστορίας : Ἰμπεριος καὶ Μαργαρώνα, Φλώριος καὶ Πλατζιαφλώρα, Καλλιμάχος καὶ Χρυσορρόη, Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα. Ἀπὸ τὸ τελευταῖον αὐτὸ ποίημα παραθέτομεν ἀποσπάσματα :

Δυνάστης ἦτον βασιλεὺς Ροδόφιλος ὀκάτις¹,

25

1. ὀκάτις : κάποιος (ὀκάτι : κάτι)

- τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν, χωρῶν ὑπεραπειρών.
 Τυραννικῶς αὐθέντευεν ὡς φυσικὸς αὐθέντης
 καὶ τοὺς ἐκείσε γύροθεν ἐδέσποζε τοπάρχας.
 Εἶχε καὶ παῖδας εὐειδεῖς, ἡγαπημένους δύο·
 ὁ πρῶτος ὠνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων, 30
 Βέλθανδρος δὲ ὁ δεῦτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,
 παράξενος καὶ κυνηγός, πανευτυχῆς δεξιότηης¹,
 εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν² μέγας τε καὶ ἀνδρείος,
 ξανθὸς καὶ σγουροκέφαλος, εὐόφθαλμος καὶ ὠραῖος,
 ἄσπρον ἦτον τὸ στήθός του μάρμαρον ὥσπερ κρῦον, 35
 καὶ εἰς ἄρμελοτόπλασιν³, ἔν ἦσαν καὶ οἱ δύο.
 Ἐπεὶ τῆς τύχης μανικόν, τῆς κακοδαίμου μοίρας,
 ὑπὸ πατρὸς ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονᾶτον·
 καὶ τότε γοῦν ἠθέλησε εἰς τὸ ν' ἀποδημήσει,
 μακρά που νὰ ξενιτευθῆ, ὅπου τὸν πάρ' ἡ τύχη, 40
 ξένην ὁδὸν ἐζήτησε πατρὶ τῷ βασιλεῖ του.
 .....
 Ἐπέζησε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδόπουλά του.
 Ἦτον ἡ νύκτα ὀλόφεγγος, χαριτωμένη νύκτα,
 καὶ βρῦση καταρρέουσα, χλωρὸ λιβαδοτόπι, 125
 καὶ θέτει τὴν κατοῦνα * του μόνος ἐκεῖ καὶ πίπτει,
 καὶ μουσικὴν⁴ καθήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζεν την,
 καὶ μυριολόγιν ἔλεγε στεναγογεμισμένον·
 «Ὅρη καὶ κάμπτοι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁵
 κάμην νῦν συνθηρηνήσατε τὸν κακομοιριασμένον...» 130

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

- Καὶ ἀφ' τὴν θλίψιν τὴν πολλὴν ἀναίσθητος ἐγίνη, 1154
 σύρριζον τὴν καρδίαν της ἀνέσπασεν ἡ λύπη, 1155
 καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν της ἡ Χρυσάντζα,
 ἤρξατο κλαίειν κλαίματα, ἔλεγε μυριολόγιν·
 «Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχὴ μου καὶ καρδιά μου,

1. δεξιότηης: τοξότης 2. σύνθεσις: σωματικὴ διάπλασις 3. ἀρ-
 μελοτόπλασις: ἡ ἁρμονία τῶν μελῶν. 4. μουσικὴ: μουσικὸν ὄργανον 5.
 νάπη: δασώδης κοιλάς.

νεκρὸν καὶ πῶς σὲ θεωρῶ, ἄπνουν καὶ πῶς σὲ βλέπω!
 ἀντὶ στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης, 1160
 καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἷς ἔδει σὲ σκεπάζειν,
 κείσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὕτως γεγυμνωμένος!
 Ποῦ τοῦ πατρός σου ὁ κλαυθμὸς, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ;
 Οἱ δοῦλοι καὶ δουλίδαι σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ; 1165
 καὶ ποῦ ὁ ρῆξ¹ καὶ ρήγαινα, πατὴρ ἐμὸς καὶ μήτηρ,
 νὰ συνθρηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
 καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἰδικῶν μου ;
 Ἐκ τούτων ὅλους συγγενούς ἐγὼ ὑπάρχω μόνη,
 ἢ δυστυχῆς, ἢ ἔλεινῆ καὶ κακομοιριασμένη· 1170
 καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἢ ξένη ;
 καὶ ποιά στράτα καὶ ποιάν ὁδόν, ποῦ πορευθῶ, ἢ ἀθλία ;
 Ἔδε ὅπου ἴπαθα κακόν, μυστήριον ποῦ μ' ἐγέννη·
 ὦ, θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω ;
 πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχάριτάς σου, 1175
 παράξενέ μου Βέλθανδρε, γλυκύτατέ μου αὐθέντα ; »
 (Ἔκδοσις Γ. Μηλιάδη) Ἀγνώστου

10. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ Βυζαντινὸν ποίημα « Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη » εἶναι ρωμαντικὸ ἔμμετρο μυθιστόρημα ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντασυλλάβους στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ἴδιον κύκλο ὅπου καὶ τὰ ἄλλα μεσαιωνικὰ Ἑλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. « Καλλιμαχος καὶ Χρυσορρήη » καὶ « Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα ». Ἐπίθεσιν ἔχει ὅτι ὁ Λύβιστρος, νέος καβαλλάρης, ξεκινᾷ μὲ φίλους τοῦ πρὸς τὸ μακρινὸν Ἀργυρόκαστρον, τὴν πόλιν ὅπου ἐγνώρισε καὶ ἐνυμφεύθη τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνην.

Ἐκ τούτου τοῦ ποίηματος τοῦτο παρατίθενται ἐδῶ οἱ περιγραφῆς α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ποῦ ἐλαμπε σὰν ἥλιος, καὶ β) γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν ποῦ εἶχαν τοποθετηθῆ γύρω στὸν πύργον τοῦ κάστρου.

1. ὁ ρ ῆ ξ (λατιν. rex), τοῦ ρ η γ ὁ ς : ὁ ρήγας.

Α'. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

Ἐὸ Λύβιστρος ὕστερα ἀπὸ πολλὰς περιπέτειες ἔρχεται μὲ τὸς ἑκατὸν ἐπίππους συντρόφους του στὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης, τὸ « Ἄργυρον » ἢ « Ἀργυρόκαστρον ».

Ἐκάποτε ἐσιμώσαμεν τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης,
ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καὶ ἐσέβημεν λιβάδι,
εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπέσαμεν, ἀρχὴν τοῦ λιβαδίου,
ποῦ νὰ περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους.
Βραδὺν ἦτο ὅταν ἔλθομεν, φίλε μου, εἰς τὸ λιβάδι,
καὶ εὐθύς ἑκατουνεύσαμεν * νὰ περιαναπαυθῶμεν.
Ἡῦρεν ὁ ξένος Λύβιστρος τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης
μετὰ πολλῆς τῆς συμφορᾶς, μετὰ πολλοῦ τοῦ πόθου.

Ἐδωκεν ὁ ἥλιος τὸ πρῶν καὶ ἀνέτειλεν τὸ κάστρον,
ἐλάμπασιν οἱ ἀκτίνες του καὶ ἐδέρνασι τὸ κάστρον,
καὶ ἄλλες ἀκτίνες ἔδερναν τὸν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρου,
ἦθελες ἴδει, φίλε μου, καὶ ἂν ζοῦμε νὰ ἴδῃς πάλε,
τὸ κάστρον ἐσυνέριζεν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν.
Εἰ μὲν εἰς ἥλιον ἦθελες πολλὰκίς ἐντρανίζεις *,
ἔδερνεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν τὸ πύργωμαν τοῦ κάστρου,
καὶ ἔβλεπες ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ ἦτον συντυχία *,
ὅτι ἀνατέλλει τὴν αὐγὴν ἀπέσω ἀπαὶ τὸ κάστρον,
ἂν δὲ εἰς ἀσήμιν ἦθελες πολλὰκίς ἐντρανίσεις,
ἔβλεπες τὰ λιθάρια τοῦ κάστρου ὅτι λάμπουν
ὡς ἐν τὸ ἀσήμιν τὸ ἄδολον ὄλον λογαριασμένον,
καὶ ἦθελες ἴδει ἔριδαν τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἡλίου,
νὰ ἔνη ὡς κάλλις ὁ ἥλιος καὶ ἀντὶ ἀσημίου λιθάριν.

Ἐδωκεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν ἐξύπνωσέ μας ὄλους,
ἐβγαίνω ἀπὸ τὴν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυς τοῦ κάστρου,
λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρᾶς μου :
— « Βλέπετε τὸ Ἄργυρόκαστρον ! ». Καὶ οἱ ἑκατὸν ἐκείνοι
παρέλαβέ μας ἡ χαρὰ καὶ ἀφῆκέν μας ἡ θλίψις.

Β'. ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης ὠνομάζετο Ἄργυρον ἢ Ἀργυρόκαστρον. Δὲν εἶχε μόνον τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ὠραιό-

τατον και νά λάμπη ὡς ἄργυρος. Ἐπίσης εἶχε γύρο στίς πλευρές του ἀνάγλυφα τῶν δώδεκα ἀρετῶν ἦσαν δ' αὐται ἡ Φρόνησις, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Ἀλήθεια, ἡ Σύνεσις, ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ταπεινοφροσύνη, ἡ Ἀγάπη, ἡ Προσευχή, ἡ Μακροθυμία, ἡ Ἐλπίς, καί ἡ Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτός τῶν δώδεκα ἀρετῶν, τίς ὁποῖες τὸ βυζαντινὸν τοῦτο ποίημα λεπτομερῶς περιγράφει, ἦσαν καί ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν. Ἀπὸ τοὺς δώδεκα τούτους μῆνας λαμβάνομεν τὴ σχετικὴ περιγραφή γιὰ τοὺς τρεῖς μῆνες τῆς Ἀνοιξέως.

Οἶδες * τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι
τὰ ἠϋρηκα, φίλε εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ κάστρου
καὶ εἰς τὸ ἄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει,
τοὺς δώδεκα καὶ ἴστανται μῆνας λατομημένους *,
χαρτία καὶ ἐκεῖνοι νὰ κρατοῦν ὄλοι μετὰ γραμμάτων :
Ἄ Μάρτης ἦτον ἔνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα,
ἐπάνω κάτω νᾶλεγεσ ὄλος σιδερωμένος,
ζωσμένος ἦτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸν ἕναν του τὸ χέριν
ἐβάσταζεν σπαθιν καὶ εἰς τὸ ἄλλον χαρτίν μετὰ γραμμάτων :
« Πρόβodus * εἶμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου,
καὶ ἀπάρτι μὴ καθέζεσθε, κινᾶτε εἰς τοὺς ἐχθροὺς σας ».
Ἄ Ἀπρίλιος, ἠῦρα ἀπ' αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν,
ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἄτσαλος * εἰς τὴν πλάσιν,
νὰ ἔχη ἐμπρός του πρόβατα νὰ βόσκη ὡς ποιμένας,
τὸ ἕναν του χέριν νὰ κρατῆ ποιμενικὸν καλάμιν,
καὶ τὸ ἄλλον χέρι νὰ κρατῆ χαρτὶ μετὰ γραμμάτων
« Διώχνω πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας,
καὶ τῶν ἀρνῶν τοὺς σκιρταμοὺς * ἔχω το εἰς χαρὰν μου ».
Τὸν Μάιον ἠῦρα ἀπ' αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος.
καὶ εἰς τὴν κοπὴν ἦτον καλὸς μᾶλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμαν,
φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νᾶχη στεφάνιν ἀπὸ ἄνθη,
στὰ χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζη
καὶ εἰς τὸ ἄλλον του εἶχεν τὸ χαρτίν καὶ ἦσαν οἱ λόγοι οὔτοι :
« Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλὸν πᾶς ἄνθρωπος εὐγνώμων,
μὴ παραδράμησ τὰ καλὰ, χάρισε, σκίρτησέ * τα ».
(Ἀπὸ τὸ βυζαντινὸν ποίημα « τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ροδάμνην »)
Ἄγνωστος

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο Ν

Α

- Ἀγοράκριτος, ὁ — Ἑλλην γλύπτης ἐκ Πάρου, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος.
- ἀγρίμι, τὸ — ἡ ἀγρία αἶξ, ὁ αἶγαρος, κάθε ἄγριον ζῷον.
- ἀδιαφόρετος — αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει προοδεύσει, ἀνωφελής.
- Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορντ, ἡ — Ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον, ἰδρυθὲν εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1824 ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος λόρδου Γκίλφορντ καὶ διατηρηθὲν μέχρι τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς Ἑλλάδος (1863).
- ἀκαμασιά, ἡ — ἡ ὀκνηρία.
- ἀκαμάτης, ὁ — ὀκνηρός.
- ἀκωκή, ἡ — ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρα.
- ἀλιβάνιστος, — ὁ μὴ λιβανισθεὶς, ὁ μὴ καπνισθεὶς διὰ λιβανωτοῦ.
- ἄλμπουρο, τὸ — ὁ ἰστός τοῦ πλοίου.
- ἄλφιτον, τὸ — τὸ χονδροκοπανισμένον κριθάρι, τὸ ἄλευρον, ὁ ἄρτος.
- ἀμαδολογῶ — παίζω τὴν ἀμάδα (τὸν δίσκον).
- Ἀμιδες, οἱ — κάτοικοι τῆς πόλεως Ἀμιδα εὐρισκομένης εἰς τὸ τουρκικὸν Κουρδιστάν.
- ἀμφιλύκη — τὸ λυκόφως.
- Ἀμφιτρίτη — Νηρηΐς, θυγάτηρ τοῦ Νηρέως, μήτηρ τοῦ Τρίτωνος.
- ἀνάγκη, ἡ — ἡ ταραχή.
- ἀνασπῶ — σύρω πρὸς τὰ ἄνω, τραβῶ.
- ἄντι — ἀντί.
- ἀντλητήριον, τὸ — ὁ πρὸς ἀντλησιν καθίσκος.
- ἀντρανίζω — σκοτίζω, ἐνοχλῶ.
- ἀπαργιάζω — καταφεύγω εἰς ὑπήνεμον μέρος.
- ἀπάρτι — κατὰ μέρος.
- Ἀπέργης — σύγχρονος γλύπτης.
- Ἀραγὼ Δομίνικος — Γάλλος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικὸς (1786 - 1853).
- ἀργάτης, ὁ — βαρούλκον τοῦ πλοίου.
- ἄρμενα, τὰ — οἱ ἱστοὶ καὶ τὰ ἱστία τοῦ πλοίου.
- ἀροζύγουρα, τὰ — τὰ ἄρνια καὶ τὰ πρόβατα ἡλικίας δύο ἐτῶν.
- ἀρόμοι — ἀντλῶ, λαμβάνω.
- ἄσκιωμα, τὸ — δερμάτιον τιθέμενον παρὰ τὸν σκαλμὸν πρὸς εὐκολον κίνησιν τῆς κώπης.
- ἀσπαίρω — σπαράζω.
- ἀστόμοτος — κοπτερός, ἀχόρταστος.
- ἄτσαλος — ἀπρόσεκτος, « ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν », χονδροκομ- μένος εἰς τὴν κατασκευήν.

- ἄφλαστον, τὸ — ἡ καμπύλη πρύμνη τοῦ πλοίου μετὰ τῶν κοσμημάτων της.
- ἄφρω — αἴφνης.
- Ἄχερουσία, ἡ — λίμνη τῆς Ἠπείρου, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν εἴσοδον τοῦ Ἄδου.

B

- Βασιλιᾶς — ὁ σουλτᾶνος.
- Βαλαώρα, ἡ — ὄνομασία τόπου. Χωρίον τῆς Εὐρυτανίας.
- βαλιᾶς, ὁ — ὁ βοσκὸς ἵππων.
- βάνδα, ἡ — γένος φυτῶν καλλωπιστικῶν.
- Βαρδάρη, τὸ ἢ Βαρδάρης, ὁ — ὁ ποταμὸς Ἀζιῶς.
- βελονωτὸς — βελονωτὰ ὄπλα ἐλέγοντο οἱ πρόδρομοι τῶν σημεινῶν τυφεκίων, ποὺ ὁ ἐπικρουστήρ των (κοινῶς κόκκορας) ἔφερε μακρὰν βελόνην.
- βετεροῶνος — κυρίως ἐπὶ στρατιωτῶν: ὁ παλαιμάχος, ὁ ἐμπειροπόλεμος.
- Βίας — Εἷς τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καταγόμενος ἐκ Πιρήνης (625 - 540 π. Χ.).
- βίγλα, ἡ — ἡ φρουρά, ἡ σκοπιά.
- Βίσμαρκ Ὀθων — ἐπιφανὴς Γερμανὸς πολιτικὸς (1817 - 1898).
- Βιτριτσου, ἡ — ὁ ποταμὸς Ἀλιάκμων.
- βιτωιά, ἡ — τὸ κτύπημα τῆς βίτσας (βέργας).
- βίτσιασμα, τὸ — τὸ κτύπημα τῆς βίτσας.
- βούκινο, τὸ — τὸ πολεμικὸν κέρας.
- βρωῖμα, τὸ — φαγητόν.
- βύας — τὸ πτηνὸν μπουῶφος.

Γ

- Γαβαλᾶς Λέων — Καῖσαρ καὶ αὐθέντης τῶν Κυκλάδων καὶ κύριος τῆς Ρόδου κατὰ τὸν ΙΙ' αἰῶνα.
- γατζοῦδι — ἡ πόρπη, καρφίτσα· γενικῶς: κοσμήματα με πόρπας.
- Γέλων — τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τοῦ 484 μέχρι τοῦ 478 π. Χ. κυριαρχήσας ἐφ' ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς Σικελίας.
- γεμιτζῆς, ὁ — ναυτικός, θαλασσινὸς (λέξις τουρκικῆ).
- γιαλεῦω — πλησιάζω τὸν (αἰ)γιαλὸν, ψαρεύω πλησίον τῆς ἀκτῆς.
- γιουρντάνι — περιδέραιον ἀποτελούμενον ἀπὸ χρυσοῦ ἢ ἀργυροῦ νομίσματα.
- γκρᾶς — ὀπισθογεμὸς τυφέκιον, ἐν χρῆσει παλαιότερον εἰς τὸν Ἑλλ. στρατόν.
- γλάκιο, τὸ — τὸ τρέξιμο, ὁ ἀγὼν δρόμου.

- γομάρι, τὸ — τὸ φορτίον.
 γρίβας, ὁ — ὁ ἵππος μὲ φαιὸν χρῶμα.

Δ

- δαψίλεια, ἡ — ἡ ἀφθονία.
 δρογγάριος — ναύαρχος ἢ ἀντιναύαρχος τοῦ βυζαντινοῦ στόλου.
 Λυσαιμόνα — ἡρώϊς ἔργου τοῦ Σαίξπηρ, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὁθέλλου.

Ε

- ἐγκρηματῶ — ἀποκρύπτω τὸ στράτευμα.
 ἐθνικοί — εἰδωλολάτραι.
 Ἑκατόλογα — δημῶδες Ροδιακὸν ποίημα τοῦ 16^{ου} αἰῶνος.
 Ἑλισάβετ, ἡ — αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ἡ ὅποια ἔκτισε τὸ Ἀρχιλεῖον εἰς τὴν Κέρκυραν (1837 - 1898).
 ἔλκτρον — περικάλυμμα ἀσπίδος ἢ τόξου ἀπὸ δέρμα ἢ ὕφασμα.
 ἐνθύμησις — ἔτσι ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζονται τὰ σύντομα χρονολογικὰ σημειώματα, τὰ ὅποια συναντῶμεν εἰς παλαιὰ χειρόγραφα. Τὰ ἔγραφαν συνήθως ἄνθρωποι ἀπλοῖκοι καὶ ὀλιγογράμματοι, σημειώνοντες προχείρως — συχνὰ καὶ εἰς τὰ παράφυλλα βιβλίων — τὰ κατὰ τὴν γνώμην των ἀξιόλογα ἢ τραχικὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς των, «εἰς ἐνθύμησιν» τῶν μεταγενεστέρων. Πολλὰ τοιαῦτα σημειώματα ἀποτελοῦν σημαντικὴν πηγὴν ἀγνώστων ἱστορικῶν λεπτομερειῶν. Ἡ χρονολόγησις — μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἀκόμη αἰῶνων τῆς Τουρκοκρατίας — γίνεται ὄχι ἀπὸ Χριστοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸ Βυζαντινὸν σύστημα, ἀπὸ «Κτίσεως Κόσμου», ἧτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 5508 π. Χ. Ὄτω ἀντὶ τοῦ 1453 ἔγραφον ἔτος ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου 6961 (ἧτοι 5508 + 1453 = 6961).
 ἐνούσιος — ὑπάρχων, πραγματικός.
 ἐνστατος πόλεμος — ὁ πεισματώδης πόλεμος.
 ἐντρανίζω — παρατηρῶ ἐπιμόνος.
 ἐπιπολιῆς — ἐπιπολιῶν, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.
 ἐρεΐκη — θαμνώδες φρυγανοειδὲς φυτὸν.
 ἐρρηξαν τὰ πουλάρια — ἀπέβαλον.
 εἰωχία — πλούσιον γεῦμα, εὐθυμία, φαιδρότης.

Ζ

- ζω(ο)φόρος — τὸ μεταξὺ ἐπιστυλίου καὶ γείσου τοῦ Ἰωνικοῦ ναοῦ τμημα, κοσμοῦμενον μὲ γλυπτὰς παραστάσεις ζώων κυρίως.

Η

Ἡγεμονίες, οἱ — ἡ Μολδοβλαχία.

Θ

Θεοτόκης Ἐμμανουήλ
θεωρία, ἡ — πολιτικός καὶ λόγιος ἐκ Κερκύρας (1777 - 1837).
— τὸ νὰ εἶναι κανεὶς θεατῆς εἰς ἀγῶνας ἢ θεατρικὰς
παραστάσεις.
Θῆβαι Ἐκατόμυλοι — ἀρχαιστάτη πόλις τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τοῦ Νεῖλου,
κέντρον λατρείας τοῦ θεοῦ Ἄμμωνος.
θυμωδῆ, ἡ — ὁ θυμός.
θῶς — σακάλι.

Ι

Ἰάγος — ἐν τῶν κυρίων προσώπων τῆς τραγωδίας τοῦ Σαίξ-
πηρ « Ὀθέλλος ». Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καὶ
συκοφάντου.
Ἰαπωνία ἄκρα, ἡ — ἀκρωτήριο τῆς Ἰταλίας.
Ἰβηρες, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς παρὰ τὸν Κανύκασον Ἰβηρίας.
Ἰβήρων μονή, ἡ — μία τῶν περιφημοτέρων μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Κ

καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν — ἐφ' ὅσον ἐφώτιζεν ἡ ἡμέρα.
καλαφάτισμα, τὸ — τὸ κλείσιμον τῶν ραγάδων τοῦ σκάφους ἢ τοῦ βαρελίου.
Κάλβος Ἀνδρέας — διαπρεπῆς ποιητῆς ἐκ Ζακύνθου (1792 - 1867).
καλπουζανιά, ἡ — ἡ πονηρὰ πρᾶξις.
κανίσκι, τὸ — τὸ δῶρον.
κανταριάζω — περιορίζω.
κασίδι, τὸ — τὸ κράνος.
καστέλλιον, τὸ — τὸ φρούριον.
κατεργάριος — σκλάβος προσδεδεμένος ὡς κωπηλάτης εἰς κάτεργον
(— πλοῖον).
κάτεργον, τὸ — εἶδος μεσαιωνικοῦ πλοίου κωπηλάτου καὶ ἱστιο-
φόρου.
κατοῦνα, ἡ — σκηνή, τέντα, καταυλισμός, συνουκισμός, κωμόπολις
τῆς Ἀχαρνῆας.
κατουνεύω — καταυλίζω, κατασκηνώω.
κεντηράριον, τὸ — μονὰς βάρους σημαίνουσα ποσὸν 100 λιτρῶν χρυσοῦ.
κεσάτι, τὸ — ἡ ἔλλειψις ἐργασίας τῶν ἐμπόρων.
Κιβύρα — τὸ θέμα τῶν Κιβυραιωτῶν ἢ Καραβησιάνων, εἰς τὸ
ὅποῖον ἀνήκεν ἡ Ρόδος. Ἦτο μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας
ναυτικὰς διοικήσεις τοῦ Βυζαντίου.

κνώδαλον, τὸ	— ἄγριον ἢ ἐπικίνδυνον ζῷον. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὡς καὶ σήμερον, ἐχρησιμοποιοεῖτο ὡς ὄνειδισμὸς ἢ ὕβρις ἀνθρώπων.
κολονᾶτο, τὸ κομπασάρω	— ἀργυροῦν ἰσπανικὸν νόμισμα ἀξίας ἑνὸς ταλήρου. — κρητῶ τὸ κομπάσσο (: γεωμετρικὸν ὄργανον, πυξίς) καὶ ἐξετάζω τὸν καιρὸν.
κότσι, τὸ κοσμητής, ὁ κουβέρτα, ἡ κουβικουλάριος, ὁ	— τὸ μεταξὺ τῶν σφυρῶν ὀστάριον. — πολιτικὸν ἀξίωμα. — τὸ κατὰστρωμα τοῦ πλοίου. — ὁ ὑπηρετῶν εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν βασιλέων, ἀνώτατος ἀξιώματουῦχος.
κουρσεύω κοῦρσος, τὸ κουρτεσιά, ἡ	— λεηλατῶ, ληστεύω. — ἡ λεηλασία, ἡ ληστεία. — ἡ φιλοτιμία.

Λ

λάγιο ἄρνι λαγνεία λακκίζω λατομημένος	— μὲ μαῦρον τρίχωμα. — ἐπιδιώξεις σωματικῶν ἀπολαύσεων. — τρέχω γρήγορα, φεύγω. — (λατομεῖον). Ἐνταῦθα, ὁ γλυπτὸς, ὁ δι' ἐπεξεργασίας τῆς πέτρας κατασκευασθεὶς.
λεβέτι Λεγκράν Αἰμίλιος	— μέγας λέβης, καζάνι. — Γάλλος νεοελληνιστῆς (1841-1903) γράψας πολυπληθεῖς ἐργασίας διὰ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Ἐξέδωκε πολλὰ κείμενα βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων.
λήκυθος λιοκόρνο, τὸ λογάρι, τὸ λύγος	— ἀρχαῖον ἀγγεῖον. — μυθολογικὸν ζῷον ἢ ὕφις μὲ ἓνα κέρατον. — ὁ θησαυρός. — λυγαριά.

Μ

μαγνάδι μανοῦ μαρμαρυγή Μαυτινόπολις	— λεπτὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, πέπλος. — γαγιαῖα. — λάμψις, ἀκτινοβολία. — πόλις τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὸ Νύμφιον, παραπόταμον τοῦ Τίγρητος.
ματσόλα μελαχίδες	— ξύλινο σφυρί. — ναυτικοὶ ποῦ ἐστρατολογοῦντο ἀναγκαστικὰ διὰ τὰ πλοῖα τοῦ βενετικοῦ καὶ τουρκικοῦ στόλου.
μετερίζι Μισίρι	— ὀχύρωμα, πρόχωμα. — Αἴγυπτος.

- μυσοκάναλα
Μοάβ
- μόδι, τὸ
Μολόχ
- μουράγιο, τὸ
- μουσοῦδι
μούστωμα
μπαλλάντα
μπαρκο τρικουβερτο
- μπουνάτσα, ἡ
Μπύργκερ
- εἰς τὸ μέσον τοῦ καναλιοῦ, τοῦ πορθμοῦ.
— τμήμα τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀνατολικῶς τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, μὲ βραχώδη ὄρη.
— μέτρον χωρητικότητος καρπῶν (8 κιλά).
— θεὸς τῶν Ἀμμωνιτῶν, εἰς τὸν ὁποῖον προσέφερον πρὸς ἐξιλέωσιν βρέφη.
— τεῖχος, κυρίως παραθαλάσσιον, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου σπάζουν τὰ κύματα.
— ρύγχος ζῴου.
— ζάλη ἀπὸ μοῦστον, μέθη.
— εἶδος ποιήματος μὲ λυρικά καὶ δραματικά στοιχεῖα.
— μέγα ἰστιοφόρον μὲ σταυρωτὰς κεραίας καὶ μὲ τρία καταστρώματα.
— ἡ γαλήνη.
— Περύφημος Γερμανὸς ποιητῆς (1747 - 1794). Ἔγραψεν ποιήματα διακρινόμενα διὰ τὸ αἰσθημὰ καὶ τὴν δραματικότητά των.

N

- ναπολεόνιον, τὸ
νεανίσκος, ὁ
- νευραία, ἡ
νεληπόταμο, τὸ
νέρι, τὸ
ντραλίζομαι
Νύμφιος ποταμὸς
- τὸ γαλλικὸν χρυσοῦν εἰκοσάφρακτον.
— Σφύζεται βυζαντινὴ παράδοσις ὅτι ἄγγελος φυλάσσει τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μέχρις οὗ ἐπανεῖληθ' ὁ υἱὸς τοῦ πρωτομάστορά της, τὸν ὁποῖον ἔστειλε νὰ φέρῃ τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἐργάτας, διὰ νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον. Ὁ Ἰουστινιανὸς πληροφορηθεὶς τὸ γεγονός ἀπεμάχρυνε τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νέον, διὰ νὰ παραμείνῃ φύλαξ τοῦ ναοῦ ὁ ἄγγελος ἀναμμένων τὴν ἐπάνοδόν του.
— τὸ κύρωμα.
— τὸ μεγάλο ποτάμι.
— ἡ λύπη, ὁ πόνος.
— ζαλίζομαι.
— παραπόταμος τοῦ Τίγρητος.

Ξ

- ξόμπλι, τὸ
- παράδειγμα, πρότυπον, σχεδιάσμα.

O

- Ὁθέλλος
- ἥρωα τῆς ὁμωνύμου τραγωδίας τοῦ Σαίξπηρ, προσωποποιήσις τῆς ζηλοτυπίας.

οἶδες	— ἔχεις γνωρίσει.
οἷσις	— ἀλαζονεία, ὑπερηφάνεια.
ὄρμια	— λεπτόν νῆμα διὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν ἀγκίστρων.
ὄρμάν, τὸ	— δάσος, δρυμὸς (λέγεται καὶ ρουμάνι).
Π	
πάκτα, ἡ	— ἡ εἰρήνη.
παλαμῖαι, τὸ	— χονδρὸν σχοινίον τῶν πλοίων, διὰ τοῦ ὁποίου δένονται εἰς τὴν ξηράν.
παρὰλῆς, ὁ	— ὁ ἔχων πολλοὺς παράδες, πλούσιος.
παραταγή, ἡ	— ἡ προσταγή.
παρὰφορσεύω	— περιβάλλω διὰ τάφρου.
παρεθεῖς τὰ δεξιὰ μέρη	— ὑποστὰς παράλυσιν τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ σώματός του
πεζόβολο, τὸ	— εἶδος ἀλιευτικοῦ δικτύου, ριπτόμενον καὶ ἀνασυρόμενον ἀπὸ τῆς ξηρᾶς.
πεντάφαρδος	— πολὺ πλατύς, ἐκτεταμένος.
περιδινῶ	— περιστρέφω, στριφογυρνῶ.
πετρίτης, ὁ	— εἶδος ἰέρακος.
πίων	— παχύς, εὐφορος.
ποδοκόπι, τὸ	— ὁ κόπος διὰ τὴν ὁδοιοποιίαν.
πολισμῶνος	— ἀστυνομικός, ἀστυφύλαξ.
Πολίτης Νικόλαος	— σοφὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1852 - 1921) συγγραφέας πλῆθος λαογραφικῶν μελετῶν πατὴρ τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.
πολυλογία, ἡ	— ὁ μέγας πλοῦτος.
πόμα, τὸ	— τὸ ποτόν.
πόμολα, τὰ	— τὰ ὀρειχάλκινα ἐξαρτήματα τοῦ πλοίου.
ποταπή	— πόσον μεγάλη.
ποτόκια, τὰ	— τὰ μέρη ὅπου κατασταλάζουν αἱ ὑποστάθμαι (μούργες) τοῦ ἐλαίου.
πρόβοδος, ὁ	— ὁ ὀδηγός, συνοδός, πρόδρομος, «πρόβοδος τοῦ καιροῦ» αὐτὸς ποὺ μᾶς φέρνει τὸ καλοκαίρι, ὅπως ὄντως εἶναι ὁ μῆν Μάρτιος.
προπηλακίζω	— ἐπιχρίω μὲ πηλόν, προσβάλλω.
πρωμνήσια, τὰ	— τὰ σχοινία διὰ τῶν ὁποίων δένεται ἡ ἄγκυρα εἴτε τὸ πλοῖον εἰς τὴν ξηράν.
πυροφανίζω	— ἀνάπτω πυροφάνι, φανὸν ἀσετυλίνης διὰ τὴν προσέλκυσιν ἰχθύων κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἀλιείαν.

Ρ

ροέγχο	— ροχαλίζω.
ρινός	— κατάξηρος, ζαρωμένος.

- ρίσιος, ὁ
 Ροβινσών, ὁ — ὁ λύγξ.
 — ὁ πρωταγωνιστής τοῦ ὁμώνυμου περιπετειώδους
 μυθιστορήματος, ἔργου τοῦ Ἁγγλοῦ συγγραφέως
 Δανιὴλ Ντεφόε, τὸ ὅποιον ἐδημοσιεύθη τὸ 1719.
 ρουσιά
 ρούπια, ἡ — ὑδρορροή.
 — νομισματικὴ μονάς τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἄλλων ἀσια-
 τικῶν χωρῶν.
 ροῦφουλας, ὁ — ἀπότομον στριφογύρισμα τοῦ ἀνέμου, (ἀνεμοστρό-
 βιλλος) ἢ τοῦ ὕδατος (ρουφήχτρα).

Σ

- Σάθας Κωνσταντῖνος — (1842 - 1914) πολυγραφώτατος καὶ ἐρευνητικώτατος
 Ἕλλην ἱστοριοδίφης τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.
 Σαραντάπηχοι, οἱ — κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ κρητικῆς λαοῦ οἱ πρὸ τοῦ
 κατακλισμοῦ γιγάντειοι καὶ ρωμαλεοὶ κάτοικοι τῆς
 Ἰδης.
 Σγυροὺς Λέων — τοπικὸς ἄρχων καὶ ὑπερασπιστής τῆς Πελοπον-
 νήσου μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους
 τὸ 1204.
 Σεβάζ Θαλασσινός — ὁ ἦρως μιᾶς ἐκ τῶν σπουδαιότερων διηγήσεων τῆς
 ἀραβικῆς Χαλιμάς (Χίλια καὶ μία νύκτες).
 σερατάρι — ζῶον προπορευόμενον καὶ ὀδηγοῦν τὸ ὑπόλοιπον
 ποίμνιον.
 σεφέρι — συγκρότημα στρατοῦ πρὸς ἐκστρατεῖαν, πόλεμος.
 σημαδιακός — αὐτὸς ποῦ ἔχει διακριτικὸν σημεῖον, ἐξαιρετος,
 σπάνιος.
 σιλουέτα — περίγραμμα.
 Σιοῦτο-Καλέσιος — ὀνομασία κριοῦ ἄνευ κεράτων καὶ μὲ χρῶμα προσώ-
 που λευκὸν καὶ μέλαν.
 Σκηροπαγία — μεγάλη Ἰσραηλιτικὴ ἐορτὴ πρὸς εὐχαριστίαν διὰ τὴν
 συγκομιδὴν τῶν καρπῶν καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην
 πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἰσραὴλ
 εἰς τὴν ἔρημον.
 σκιαταμός, ὁ — τὸ χοροπήδημα ποῦ ἔρχεται ἀπὸ πολλὴν χαρὰν.
 σκιρτήσε (τὰ καλά),
 Σκόπας ὁ Πάριος — εὐχαριστήσου τὰ καλά, διασκεδάσε τα.
 σκοπός, ὁ — διάσημος ἀρχιεὺς γλύπτης τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος.
 — ἡ προσοχή.
 σκούνα, ἡ — δίστηλον ἱστιοφόρον μὲ τετράγωνα ἱστία.
 σκουτάρι, τὸ — ἡ ἀσπίδα.
 σκουτάριος, ὁ — ὁ ἀσπιδοφόρος στρατιώτης.
 σοβῶ — βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω διὰ φωνῶν,
 προτρέπω.

σουρτούκης, ὁ	— ὁ ἀλήτης.
σπάλα	— ὠμοπλάτη, πλάτη.
σπιλάδα	— ἀπότομος ριπή ἀνέμου.
σπιτάλι, τὸ	— τὸ νοσοκομεῖον.
Στατοβρέκι, τὸ	— ὄρος τῆς Μακεδονίας.
σταυροθόλιον	— εἶδος θολωτῆς ὀροφῆς, κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς.
σταύρωσις, ἡ	— ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς τῶν τετραγῶνων ὑψηλῶν ἰστίων τοῦ πλοίου.
στειρολίθαρα, τὰ	— τὰ λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου οὐδεμία βλάστησις ὑπάρχει.
στέμφυλον, τὸ	— τὸ ταίπουρο, ὁ σωρὸς τῶν πατημένων σταφυλῶν
στονάρισμα	— λυπητερόν ἄσμα.
συντυχία	— σύμπτωσις.
συριάρι, τὸ	— τὸ κριάρι ποῦ ὁδηγεῖ τὸ κοπάδι.
σφαδάζω	— σπαρταρῶ.
σωβανισμός	— ἕξαλλος καὶ μισαλλόδοξος ἐθνικισμός.

Τ

ταρσανᾶς, ὁ	— τὸ ναυπηγεῖον.
τελμπεντέρης, ὁ	— ὁ λεβέντης.
τέντα, ἡ	— ἡ σκηνή.
Τιτάνες	— υἱοὶ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς μετ' ὑπερφυσικὰς δυνάμεις ἐπαναστατήσαντες κατὰ τοῦ πατρὸς των.
Τληπόλεμος	— Βασιλεὺς τῆς Ρόδου, λαβῶν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τροίας.
τολόπη	— σύνολον ἀνθέων ἢ ἐρίου.
Τομμαζέο ἢ Θωμαζαῖος	— 1802-1874. Ἰταλὸς λόγιος καὶ συγγραφεὺς. Ἐγκυκλιολογία ἀπὸ τοῦ 1849 εἰς Κέρκυραν. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημόδιον ἑλληνικὴν διάφορα σερβικὰ ἄσματα.
Νικόλαος	— Ἰουδαῖος περιηγητὴς τοῦ IB' μ. Χ. αἰῶνος.
Τουδέλας Βενιαμίν	— κατεσκευασμένος εἰς Τύνιδα, ἐρυθρός.
τουνεζὶ	— τὸ τέχνασμα.
τρακιᾶτον, τὸ	— ἡ τάφος.
τραῦφος, ὁ	— μικρὸν ταχύπλουον ἰστιοφόρον μετ' ὀξείαν πρύμνην.
τρεχαντήρι	— ἡ ἀντλία.
τρόμπα, ἡ	— ἡ σάλπιγξ.
τρομπέτα, ἡ	— εἶδος κουδουνιοῦ κρεμώμενον εἰς τὸν λαιμὸν τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν.
τρουκάνι, τὸ	— ὁ ἀνήκων εἰς μίαν τῶν Ἀλβανικῶν φυλῶν, γενικῶς ὁ Ἀλβανός.
Τσαμῆς	— πηγὸν τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου.
τσουκνιάς, ὁ	

Υ

ὑπολαΐς — μικρὸν πτηνόν, κοινῶς ποταμίδα.

Φ

- φάρα, ἡ — ἡ πατριά.
 φαρί(ν), τὸ ἢ φάρα, ἡ — ὁ ἵππος, ἰδίως νέος καὶ ὀρμητικὸς κατάλληλος δι' ἀγῶνας ἵππικῶς καὶ πρὸς πόλεμον.
 Φαρμακομένη, ἡ — ποίημα τοῦ Σολωμοῦ, τὸ ὅποιον μελοποιηθὲν εἶχε γίνεαι λαϊκὸν ᾄσμα.
 φέριμελη — χρυσοποίκιλτον ἢ μεταξοκέντητον γιλέκι.
 φεστόν — εἶδος κεντήματος.
 φηγός — δρῦς.
 φλάμπουλο, φλάμμουλο ἢ φλάμπουρο, τὸ — ἡ σημαία.
 φουσσάτο ἢ φουσαῖτον, τὸ — τὸ στράτευμα.
 φούστα, ἡ — εἶδος στενοῦ καὶ μακροῦ ἱστιοφόρου τὸ ὅποιον ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν πειρατῶν διὰ τὴν ταχύτητά του.
 Φωριέλ — Γάλλος ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1772-1844) δημοσιεύσας συλλογὴν Ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾄσμάτων (1824).
 Φώσκολος Οὔργος — ἐπιφανὴς Ἰταλὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος (1778-1827).

Χ

- χάλαρο, τὸ — τόπος πετρώδης ἢ κρημνώδης.
 χαμπέρι, τὸ — ἡ εἶδησις, ἡ πληροφορία.
 χαράκι, τὸ — ὁ ὀγκώδης λίθος.
 χαρμπι — διακοσμητικὸν μαχαίριδιον, κρεμάμενον εἰς τὸ σελάχι τοῦ φουστανελλοφόρου καὶ χρησιμεῦον δι' ἀκόνισμα.
 χειροσκουτάριον, τὸ — ἄσπις.
 χήτη — χαιτή.
 χουγιάζω — κραυγάζω.
 χοήζω — ἀξίζω.
 χρυσόβουλλον — αὐτοκρατορικὸν ἔγγραφον, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε χρυσοῦ βούλλα (σφραγίς).

Ψ

ψίκι, τὸ — ἡ συνοδεία τοῦ γάμου.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Έγεννήθη εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1885 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Διακρίνεται διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους του καὶ διὰ τὴν ἱκανότητά του νὰ ἐκλαϊκεύῃ τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην.

ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐζῆσε κατὰ τὸν I' μετὰ Χριστὸν αἰῶνα. Μοναχὸς καὶ χρονογράφος. Τὸ «Χρονικὸν σύντομον» διαιρεῖται εἰς τέσσαρα βιβλία καὶ περιλαμβάνει πολλὰ μυθώδη καὶ φανταστικὰ γεγονότα. Πολύτιμοι εἶναι αἱ πληροφορίες του διὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1824 εἰς τὴν Λευκάδα ἀπὸ παλαιὰν ἀρματωλικὴν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν. Ὡς βουλευτὴς εἰς τὴν Ἰόνιον βουλὴν ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βουλὴν. Ἀπέθανεν εἰς τὴν παρὰ τὴν Λευκάδα ἰδιόκτητον νησίδα Μαδουρῆν, ὅπου ἔγραψε καὶ τὰ περισσότερα ποιήματά του. Ὡς πρότυπά του εἶχε τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὸν μέγαν Γάλλον ποιητὴν Βίκτωρα Οὐγκώ.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἐμορφώθη εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὴν Πάδοβον καὶ τὴν Βολωνίαν τῆς Ἰταλίας. Διετέλεσεν ἰατρὸς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου τὸ 1823. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς ποιητὰς μας μετὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἔθνους μας κατὰ τὸν 18ον μ. Χ. αἰῶνα.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ γράμματα μὲ τὸ ψευδώνυμον Γίαννος Ἐπαχτίτης. Τὸ ἔργον του εἶναι πολὺπλευρον, εἰς ὅλους δὲ τοὺς τομεῖς τῆς δραστηριότητός του ἐργάσθη ἐπιτυχέστατα. Ἀπέθανε τὸ 1945.

Τὸ ἱστοριοδιφικὸν ἔργον του στρέφεται περὶ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἑπανάστασιν.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1871. Εἶναι διηγηματογράφος πολὺ πρωτότυπος καὶ μὲ ἰδιᾶζον ὕφος καὶ τεχνοπρόπιν.

ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸ 1816 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1882. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὸ τότε νεοἰδρυθέν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἀργότερον εἰς Παρισίους. Σημαντικώτερον εἶναι τὸ δικτάτομον ἔργον του

« Βίοι Παράλληλοι », εις τὸ ὅποιον βιογραφοῦνται οἱ στρατιωτικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοὶ καὶ ἔθνικοι εὐεργέται, οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ἔθνικὴν ἀναγέννησιν. Δι' αὐτοῦ μακθάνομεν τοὺς ἀγῶνας, τοὺς μόχθους καὶ τὰς θυσίας τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐλευθερίας μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Θρασυβούλου Ζωιοπούλου. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1947.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. Ἐγεννήθη τὸ 1878 ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπέθανεν τὸ 1920. Ἦσυχολήθη μὲ τὴν πολιτικὴν, κυρίως ὅμως ἠγάπησε μὲ θέρημν τὸ ἔθνος του καὶ ἀνεμίχθη εἰς διαφόρους κινήσεις τοῦ ἐπεδίουσαν προοδευτικούς σκοπούς.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας καὶ ἀπέθανεν τὸ 1951. Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Γερμανίαν. Ἀπὸ τὸ 1923 διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου καὶ διὰ τὴν λιτότητα τοῦ ὕφους του.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κλεάνθους Μιχαηλίδου. Ἐγεννήθη εἰς Μήθυμαν (Μόλυβον) τῆς Μυτιλήνης τὸ 1849 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1924. Ἦσυχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Μετέφρασεν ἐμμέτρως καὶ τὴν Ὀδύσειαν τοῦ Ὀμήρου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν λαϊκὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1905 εἰς Ληξούριον Κεφαλληνίας. Τὸ 1939 ἐξελέγη καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐδημοσίευσεν βιβλία ταξιδωτικῶν ἐντυπώσεων.

ΘΕΟΦΑΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ γονέων πλουσίων καὶ ἐπιφανῶν, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε' (740 - 775). Ὑπῆρξε μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν Σιγριανὴν τῆς Κυζίκου, ὅπου συνέγραψε τὴν « Χρονογραφίαν » του, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ (284 μ. Χ.) καὶ φθάνει μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Β' (813 μ. Χ.). Ἐπειδὴ ἐτάχθη κατὰ τῶν εἰκονομάχων, ἐφυλακίσθη καὶ τέλος ἐξωρίσθη ἐπὶ Λέοντος Ε' εἰς Σαμοθράκην, ὅπου ἀπέθανεν τὸ 817 μ. Χ.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανεν τὸ 1942. Ἐσπούδασεν νομικά. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του εἶναι λαογραφικά, λογοτεχνικά καὶ ἱστορικά. Εἶναι πολυγραφώτατος. Θεωρεῖται ὡς ὁ σπουδαιότερος ἱστορικὸς τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἔπειτα. Διὰ τοῦτο τοῦ ἀπενεμήθη ἡ προσωνομία « Ἀθηναιογράφος ».

Τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά του καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν λαογραφικῶν στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγενήθη εἰς Ἰθάκην τὸ 1880. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Μετέσχε τῶν πολέμων 1912—1913 ὡς καὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ ἔδημοσίευσεν εἰς ἔφημερίδας λυρικωτάτας τούτων περιγραφάς. Ἀπέθανε τὸ 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγενήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχινὰ τῆς Ἡλείας. Ὑπῆρτησεν ὡς ἰατρός εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίευσε μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Ἐγνώρισεν ὅσον ἴσως οὐδεὶς ἄλλος πεζογράφος μας τὴν ζῶην τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐμελέτησε μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὴν γλῶσσαν, τὰ ῥήθη καὶ τὰ ἔθιμά του.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγενήθη τὸ 1862 εἰς τὴν Βιάννον τῆς Κρήτης καὶ ἀπέθανε τὸ 1920 εἰς τὸ Ἡράκλειον. Ἦτο διδάσκαλος εἰς τὴν Κρήτην καὶ διακρίθη ὡς διηγηματογράφος εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Ἐγενήθη εἰς τὴν Σμύρνην ἐκ γονέων Χίων τὸ 1748 καὶ ἀπέθανε τὸ 1833 εἰς Παρισίους. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ τὴν ἐγκατέλειψε χάριν τῆς φιλολογίας, διακριθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγαλύτερων φιλολόγων τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωκε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, εἰς τὰ « Προλεγόμενα » τῶν ὁποίων ἔγραψε σοφωτάτας πατριωτικὰς συμβουλὰς πρὸς τοὺς νέους καὶ πρὸς ὀλόκληρον τὸ ἔθνος. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μετὰ παγκόσμιον φήμην συντελέσας ὅσον ὀλίγοι εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Ὁ Κοραῆς εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς μέσης γλωσσικῆς ὁδοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξὺ ἀρχαϊστῶν καὶ δημοτικιστῶν, γενόμενος οὕτω ὁ πατὴρ τῆς καθαρευούσης.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Ἐγενήθη εἰς Σῦρον τὸ 1881. Διετέλεσε καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκός. Ἐδημοσίευσε πλείστας μελέτας περὶ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ἐγενήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαιτέραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος τῶν σιδηροδρόμων. Ἐνεπνεύσθη τὰ περισσότερα ἔργα του ἀπὸ τὴν εἰρημικὴν ζῶην τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὡς πρότυπον τὰ δημοτικὰ τραγούδια.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγενήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἠσχολήθη περισσότερο μετὰ

τὴν λογοτεχνίαν. Ἐσατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ.

ΛΥΚΟΥΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Ἐγενήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1849 καὶ ἐσπούδασε νομικὰ. Ἐδημοσίευσε διηγήματα εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς φιλολογικὰ ἡμερολόγια. Ἐχρησιμοποίησε καὶ τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρῆουσαν μὲ τελειότητα καὶ αἱ περιγραφὰὶ προσώπων καὶ πραγμάτων γίνονται μὲ φυσικότητα καὶ χάριν.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ. Ἐγενήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943. Εἶναι γνήσιος λυρικὸς ποιητής, ἔχει τὴν αἴσθησιν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας καὶ πηγαίαν τὴν ἔμπνευσιν.

ΜΑΛΛΑΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγενήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ ἔργον του « Χρονογραφία » εἶναι εἶδος παγκοσμίου ἱστορίας, τῆς ὁποίας ὅμως ἔχει ἀπολεσθῆ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν μυθικὴν ἐποχὴν τῶν Αἰγυπτίων καὶ φθάνει μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (563). Τὸ ἔργον του ἐμιμήθησαν ὄχι μόνον οἱ ἄλλοι Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Σλάβοι.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1823 εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἀπὸ ἐπιφανῆ κερκυραϊκὴν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Ἴονιον Ἀκαδημίαν καὶ εἰς τὴν Ἱταλίαν. Ἀπέθανε τὸ 1911. Εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ποιητὰς μας καὶ ὁ καλύτερος μαθητὴς τῆς ποιητικῆς τεχνολογίας τοῦ Σολωμοῦ.

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Ἐγενήθη εἰς τὴν Μασσαλίαν τὸ 1870 καὶ ἐφρονεῦθη τὴν 13 Ὀκτωβρίου 1904 εἰς Στάτισταν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος. Ὑπῆρξε μόνιμος ἀξιωματικὸς καὶ πρῶτος ἔσπευσεν εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὅποιοι προσεπάθουν νὰ ἐκβουλαρίσουν διὰ τῆς βίας τὸν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους Ἑλληνικὸν πληθυσμόν. Εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν δικαίως ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ πρωτοεργάτης καὶ ὁ πρωτομάρτυς τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1883 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐγραψεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴν βιογραφίαν καὶ τὸ δράμα. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ. Ἐγενήθη εἰς τὰ Μέγαρα τὸ 1868. Ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθησαν μερικὰ τῶν ἔργων του ὑπὸ τὸν τίτλον « Φιλολογικὰ Ἔργα » εἰς δύο τόμους.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Ἐγενήθη εἰς Συκαμιάν τῆς Λέσβου τὸ 1892. Διακρίνεται διὰ τὴν ρεαλιστικὴν ἀπεικόνισιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν διεξόδου εἰς τὸ ἔσωτερικόν τοῦ ἀνθρώπου.

ΜΩΡΑ-Γ-ΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1850 εἰς τὴν Σκίαθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1929. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ὑπερέττησεν ὡς καθηγητῆς εἰς γυμνάσια. Διακρίνεται διὰ τὴν θρησκευτικότητά του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν τῆς γενετέρας του.

ΜΩΡΑ-Γ-ΤΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1885 ἐν Ἀθήναις. Συνειργάζετο εἰς διαφόρους ἔφημερίδας καὶ περιοδικά. Ἐχει γράψει θεατρικὰ ἔργα καὶ μυθιστορήματα καὶ ἀπέθανε τὸ 1952.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Έγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὴν Μαριούπολιν τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Πολυγραφώτατος, διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικὸς συγγραφεὺς, κριτικὸς, διέπρεψεν ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1867 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ πατέρα Ζακύνθιον καὶ μητέρα Φαναριώτισσαν καὶ ἀπέθανε εἰς Ἀθήνας τὸ 1951. Ἐσπούδασε μαθηματικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐγράφε πολλὰ διηγήματα, μυθιστορήματα, ἐπιστολάς, χρονογραφήματα καὶ δράματα. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἶναι ἕνας ἐκ τῶν καλύτερων πεζογράφων μας.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κ. Νεάρχου. Έγεννήθη τὸ 1890 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε τὸ 1953 εἰς τὰς Ἀθήνας. Κυρίως ἡσχολήθη μὲ τὴν ποίησιν καὶ τὰς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Ὁ Οὐράνης διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ταξίδια καὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἰδιαίτερου χαρακτῆρος τοῦ τοπίου ἐκάστης χώρας, τὴν ὅποیان ἐπεσκέφθη.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μεταξὺ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας. Πολυγραφώτατος ποιητῆς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητῆς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετῆ ἔθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον Εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεών του καὶ διὰ τὴν πρωτοτυπίαν του εἶναι μαζὶ μὲ τὸν Σολωμὸν ὁ μεγαλύτερος ποιητῆς μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννηθη εἰς τὸ Αἰτωλικὸν τὸ 1901. Εἶναι ὁ πολυγραφώτερος ἐκ τῶν ζώντων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, τὸ δὲ ἔργον του, κυρίως πεζογραφικόν, διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ὕφους καὶ τὴν ποιητικὴν διάθεσιν.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκιάθου ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα, καὶ ὀλίγα ποιήματα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Τὰ περισσότερα καὶ τὰ καλύτερα διηγήματά του ἔχουν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθησαν τὰ ἔργα του εἰς ἔνδεκα τόμους.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. Έγεννήθη εἰς Καρπενήσιον τὸ 1877. Ἐδημοσίευσεν τὰ « Π ο λ ε μ ι κ ἄ τ ρ α γ ο ὕ δ ι α » τὸ 1897, διεκρίθη ὅμως κυρίως ὡς πεζογράφος. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πανακοθήκης καὶ ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκός. Διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1815 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφρονεῦθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὁδησσόν. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικὰ ἔργα του ἔγραψε τὴν ἐξάτομον ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἔργον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπέδειξε τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἐπανιδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος νεώτερος Ἑλλήνων ἱστορικός.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1886 εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας τῆς Θράκης. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν λαογραφίαν. Ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν « Θ ρ α κ ι κ ὸ ν Ἀ ρ χ ε ῖ ο ν ». Ἐγράψεν ἐπίσης διηγήματα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τῆς Θράκης.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ — ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Έγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ. ἔχει γράψει ἀρκετὰ διηγήματα καὶ ποιήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐγράψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς. Μετέφρασε τὰ « εἰδύλλια » τοῦ Θεοκρίτου. Πολλὰ ποιήματά του ἔχουν μελοποιηθῆ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ποιητικοῦ ὕφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Έγεννήθη εἰς τὰς Καλάμας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1921. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὑπηρέτησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Μυθολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Λαογραφίαν ὡς ἐπιστήμην. ἔχει διεθνῆ φήμην μεγάλου ἐπιστήμονος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικόν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Συψώμου. Ἐγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1939 εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἔζησε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἔγραψε τὰ ποιήματά του.

Ἐτιμήθη μὲ τὸ Ἑθνικὸν Ἀριστεῖον τῶν Γραμμάτων. Ἡ ποίησίς του διακρίνεται διὰ τὴν προτιμήσιν τῆς ἡρέμου ἐρημικῆς ζωῆς, τὴν χριστιανικὴν ἐγκρατέρησιν καὶ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1895 εἰς Πύλαρον Κεφαλληνίας. Εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἐνεφανίσθη τὸ 1917. Εἰς τὰ θέματά του προτιμᾷ τὸν θαλάσσιον κόσμον καὶ παρουσιάζει μὲ χάριν καὶ γλαφυρότητα τὴν ζωὴν καὶ τὰς ιδιότητας τῶν ζώων τῶν θαλασσῶν.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1862 καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Διετέλεσε καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ πρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἑθνολογικῆς Ἐταιρείας. Ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του ἔδημοσίευσε καὶ τρεῖς τόμους διηγημάτων ἱστορικῶ καὶ ναυτικῶ περιεχομένου.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1881. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Εἰς τὴν ποίησίν του ὑπάρχουν ἐπιδράσεις γαλλικῶν τεχντροποιῶν, δὲν ἀπεμακρύνθη ὅμως ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ γενικῶς τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν. Ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκὸς τὸ 1945 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Τὴν ἀπουσίαν τολμηρᾶς φαντασίας εἰς τὸ ἔργον τοῦ Σκίπη ἀντικαθιστᾷ τὸ αἶσθημα καὶ ἡ μουσικότης τῶν στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1854 καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐγραψε χρονογραφήματα, ὀδοιπορικὰς ἐντυπώσεις, σατιρικά, ἰδίως ὅμως διεκρίθη εἰς τὰ ἐπιγράμματα, τὰ ὅποια ἔδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον « Σ α τ α ν ᾶ ς ».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμώναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Τὸ 1818 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1828. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου του (1857) διέμεινεν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἔνωρις ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Διὰ τὴν μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του δικαίως ἀνεγνωρίσθη ὡς πατὴρ τῆς νεωτέρας ποίησέως μας.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ. Ἐγεννήθη τὸ 1887 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε ζωγραφικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τοὺς Παρισίους. Ἐγραψε καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα τὰ ὅποια διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ὑπαιθρον, πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ πρὸς τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἐγραψε θεατρικὰ ἔργα, ἱστορικὰς μελέτας κ.ἀ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλὴν καθαρεύουσαν γλῶσσάν του καὶ τὸ λιτὸν ὄφος του.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρετήσεν ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ ὡς καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἶναι εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων διεθνῶς γνωστός καὶ διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφὰς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὸ Σούλι τῆς Ἡπείρου ἐκ γονέων Σουλιωτῶν καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Νέος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν. Εἰς τὰ ἔργα του παρουσιάζεται ἡ παλαιότερα ἡπειρωτικὴ ζωὴ εἰς ἔλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Α. Βρανούση — Β. Σφυρόερα

	Σελίς
1. Στοιῦς ἀγίους τόπους, Κώστα Οὐράνη.....	12
2. Ἡ γέννησι τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά.....	15
3. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη.....	19
4. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἄδαμ. Ἄδαμαντίου.....	56
5. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἄδαμ. Ἄδαμαντίου.....	60
6. Βίος καὶ γλῶσσα, Φαίδωνος Κουκουλὲ.....	69
7. Τὸ Παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου.....	75
8. Γὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικόν.....	76
9. Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς, Χρ. Χρηστοβασίλη.....	105
10. Στὰ Γιάννενα (ποίημα), Στέφ. Δάφνη.....	111
11. Δι' ἀγγεῖλα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'.....	117
12. 28 Ὀκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη.....	119
13. Στὴ Βόρειο Ἡπειρο (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη.....	119
14. Ὕμνος εἰς τὴν Ἑλευθερίαν (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ.....	120
15. Ἐπιτεμνένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου.....	125
16. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο - Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη.....	125
17. Μισεμῆδς (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη.....	128
18. Ἄνθος τοῦ γυαλοῦ, Ἄλεξ. Παπαδιαμάντη.....	129
19. Ἡ Γοργόνα, Ἀνδρέου Καρκαβίτσα.....	149
20. Ἑλληνικὴ καλωσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα.....	153
21. Ὁ Τάκη - Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακίση.....	156
22. Παρὰ τὸν Ἀλφειόν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη.....	175
23. Στὴν Κύπρο, Στρατῆ Μυριβίβλη.....	178
24. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακυθηνοῦ.....	180
25. Τὸ πετρογελίδονον, Δ. Καμπούρογλου.....	195
26. Δωδώνη, Ἰ. Μ. Παναγιωτοπούλου.....	200
27. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἁγίου Ὁρους, Ζαχ. Παπαντωνίου.....	204
28. Ὁ Ἑβρος ἱστορεῖ..., Πολυδῶρου Παπαχριστοδούλου.....	209
29. Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρά.....	223
30. Ὁ περίεργος, Ἀνδρέου Λακαράτου.....	224
31. Ὁ ἀρρωστομανῆς, Κωνστ. Σκόκου.....	227
32. Τὸ τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου.....	232
33. Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ (ποίημα), Δημοτικόν.....	238
34. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, Ἀγνώστου.....	246
35. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμαῖν, Κ. Πορφυρογεννήτου.....	252
36. Βέθανδρος καὶ Χρυσάντζα (ποίημα), ἀγνώστου.....	269

Β'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

	Σελίς
1. Ὀνειρεμμένη Προσευχὴ (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ.....	11
2. Λαμπριάτικος ψάλτης, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη.....	26
3. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ.....	33
4. Στὶς Θερμοπύλες (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ.....	37
5. Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγοπούλου.....	38
6. Ἡ ναῦς τοῦ Φαύλου, Κωνστ. Ράδου.....	41
7. Ναυσικᾶ (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη.....	49
8. Τὰ Εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Κ. Παπαρρηγοπούλου.....	63
9. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη.....	71
10. Παραδόσεις: α) Διγενῆς, β) τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου..	73
11. Ὁ Διγενῆς καὶ ὁ Χάρωντας (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ.....	74
12. Ἡ Καταπολιανή, Ἀθηνᾶς Ταρσούλη.....	111
13. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλ. Ἐταιρείας, Σπ. Μετᾶ.....	114
14. Ἡ σταχομαζώχτρα, Ἀλ. Παπαδιαμάντη.....	133
15. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα.....	143
16. Ἐργασία (ποίημα), Γερασίμου Μακρορᾶ.....	147
17. Ἡ καλωσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη.....	149
18. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρήστου Χρηστοβασίλη.....	163
19. Μαλέας καὶ Μονεμβασιά, Κώστα Οὐράνη.....	170
20. Ἡ Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου.....	186
21. Ἡ Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ.....	192
22. Τὸ κέντημα τοῦ μαντηλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη.....	196
23. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ.....	208
24. Ἡ θάλασσα, Ἀνδρέου Καρκαβίτσα.....	212
25. Πρωτομαγιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ.....	220
26. Ὁ φιλόπονος, Ἀνδρ. Λασκαράτου.....	225
27. Ὁ δοκησίσοφος, Ἀνδρ. Λασκαράτου.....	226
28. Ἡ Ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα.....	229
29. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ἰ. Μαλλάλα.....	243
30. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ὑψώσεις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, Θεοφάνους.....	245
31. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρτωλοῦ.....	248
32. Ἀνακάλλημα τῆς Κωνσταντινῆς πόλεως, Ἀγνώστου.....	259
33. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγοῦδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκριτᾶς.	260

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Κ. Ρωμαίου — Π. Παρρῆ

1. Διπλὸ ἔραμα, Ν. Πετιμεζᾶ Λαύρα.....	19
2. Ἐσπερινὸς (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη.....	25

	Σελίς
3. Έσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	25
4. Ό Έριμής του Πραξιτέλους, Χρ. Τσουντα.....	50
5. Επιτύβμια ανάγλυφα των αρχαίων, Χρ. Τσουντα	51
6. Τò ανάγλυφο του Δεξίλεω (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ.....	55
7. Κεραμεικός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα.....	56
8. Τò φίλημα, Μιχ. Μητσάκη.....	77
9. Η μάνα του Γρίζα, Δημ. Βουτυρά.....	79
10. Ήρώων και μαρτύρων αίμα, Ήωνος Δραγούμη.....	83
11. Παύλος Μελᾶς (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ.....	88
12. Η Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη.....	88
13. Ό Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη.....	89
14. Τῆς Λένως του Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικόν.....	91
15. Ό έδικητής, Άνδρ. Καρκαβίτσα.....	91
16. Ό Δῆμος και τò καριοφίλι του (ποίημα), Άρ. Βαλαωρίτου	94
17. Η Άγιᾶ Σοφιά, Άλεξάνδρου Μωραϊτίδου	97
18. Η καμπάνα, Ή. Κονδυλάκη.....	98
19. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	103
20. Αί διδακτορικᾶι μου εξετάσεις, Άδαμ. Κοραῆ.....	103
21. Ό αίχμαλωτος, Νικ. Καρβούνη.....	158
22. Ό ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	163
23. Τò λυκόφως του Βυζαντίου, Ή. Μ. Παναγιωτοπούλου	167
24. Ό καημός του Αιγαίου, Στρατῆ Μυριβήλη.....	193
25. Ό σκάρος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη.....	198
26. Ό τρύγος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	199
27. Ό πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου.....	205
28. Η οικογένεια του σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου.....	215
29. Ήρωσ ποιητής, Γρηγ. Ξενοπούλου.....	230
30. Ό τελευταίος λόγος του Κων. Παλαιολόγου, Γ. Φραντζῆ.....	256
31. Λύβιστρος και Ροδάμη, Άγνώστου	271

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

	Σελίς
1. Ὁνειρευμένη προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμιᾶ	11
2. Στους ἄγιους τόπους, Κώστα Οὐράνη	12
3. Ἡ γέννησι τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά	15
4. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	19
5. Διπλὸ ἄραμα, Ν. Πετιμεζᾶ Λαύρα	19
6. Ἐσπερινὸς (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	25
7. Ἐσπερινὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	25
8. Λαμπριάτικος Ὑμνὸς, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμαντή	26
9. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	33

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Στὶς Θερμοπόλες (ποίημα), Κωστή Παλαμιᾶ	37
2. Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγοπούλου	38
3. Ἡ ναῦς τοῦ Φαῦλου, Κωνστ. Ράδου	41
4. Ναυσικᾶ (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	49
5. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλου, Χρίστου Τσοῦντα	50
6. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρίστου Τσοῦντα	51
7. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλέω (ποίημα), Κωστή Παλαμιᾶ	55
8. Κεραμεικὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	56
9. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἄδαμ. Ἀδαμαντίου	56
10. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἄδαμ. Ἀδαμαντίου	60
11. Τὰ εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου	63
12. Βίος καὶ γλῶσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	69
13. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	71
14. Παραδόσεις: α) Διγενῆς, β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου	73
15. Ὁ Διγενῆς καὶ ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμιᾶ	74
16. Τὸ παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	75
17. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικόν	76
18. Τὸ φίλημα, Μιχ. Μητσάκη	77
19. Ἡ μάννα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	79
20. Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα, Ἰωάννης Δραχούμη	83
21. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμιᾶ	88
22. Ἡ Σουλιοτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	88

	Σελίς
23. 'Ο Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	89
24. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικόν	91
25. 'Ο 'Επιδικτής, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	91
26. 'Ο Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του (ποίημα), 'Αρ. Βαλκαωρίτου	94
27. 'Η 'Αγιά Σοφιά, 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου	96
28. 'Η καμπάνα, 'Ιωάννου Κονδυλάκη	98
29. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	103
30. Αἱ διδακτορικαὶ μου ἐξετάσεις, 'Αδαμ. Κοραῆ	103
31. 'Η Πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς, Χρ. Χρηστοβασίλη	105
32. Στὰ Γιάννενα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	111
33. 'Η Καταπολιανή, 'Αθηνῶς Ταρσούλη	111
34. 'Ο Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας, Σπ. Μελά ..	114
35. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	117
36. 28 'Οκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	119
37. Στὴ Βόρειο 'Ηπειρο (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	119
38. Ὕμνος εἰς τὴν 'Ελευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	120

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	125
2. 'Η λαχτάρα τοῦ γερο-'Ανέστη, 'Αργύρη 'Εφταλιώτη	125
3. Μισσημὸς (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	128
4. 'Αθος τοῦ γιαλοῦ, 'Αλεξ. Παπαδιαμάντη	129
5. 'Η σταχομαζώχτρα, 'Αλεξ. Παπαδιαμάντη	133
6. 'Ιωάννης Βαρβάκης, 'Αναστ. Γούδα	143
7. 'Εργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκοῦ	147
8. 'Η καλωσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	149
9. 'Η Γοργόνα, 'Ανδρέου Καρκαβίτσα	149
10. 'Ελληνικὴ καλωσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	153
11. 'Ο Τάκη — Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακκάση	156
12. 'Ο Λιχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	158

Δ'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. 'Ο ἤλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	163
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χρηστοβασίλη	163
3. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, 'Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	167
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασιά, Κώστα Οὐράνη	170
5. Παρὰ τὸν 'Αλφειὸν, 'Εμμ. Στυλ. Λυκούδη	175
6. Στὴν Κύπρο, Στρατῆ Μυριβήλη	178
7. Δωδεκάνησα, Διον. 'Α. Ζακυθνοῦ	180
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Τσασκοπούλου	186

	Σελίς
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	192
10. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου, Στρατῆ Μυριβήλη	193
11. Τὸ πετροχελίδονον, Δ. Καμπούρογλου	195
12. Τὸ κέντημα τοῦ μαντηλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	196
13. Ὁ σκάρος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	198
14. Ὁ Τρύγος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	199
15. Δωδώνη, Ἰ. Μ. Παναγιωτοπούλου	200
16. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἀγίου Ὁρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	204
17. Ὁ πελώριος σιμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
18. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	208
19. Ὁ Ἑβρος ἱστορεῖ . . . , Πολυδῶρος Παπαχριστοδούλου	209
20. Ἡ Θάλασσα, Ἀνδρέα Καρκαβίτσα	212
21. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	215
22. Πρωτομαχιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	220

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρᾶ	223
2. Ὁ περίεργος, Ἀνδρέα Λασκαράτου	224
3. Ὁ φιλόπονος, Ἀνδρέα Λασκαράτου	225
4. Ὁ δοκησίσοφος, Ἀνδρέα Λασκαράτου	226
5. Ὁ ἄρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	227
6. Ἡ Ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	229
7. Ἦρωσ ποιητής, Γρηγορίου Ξενοπούλου	230
8. Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	232
9. Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ (ποίημα), Δημοτικόν	238

ΣΤ'. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ἰ. Μαλάλα	243
2. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ἔψωσις τοῦ Τιμίου Σπαυροῦ, Θεοφάνους	245
3. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, Ἀγνώστου	246
4. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρτωλοῦ	248
5. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κων. Πορφυρογεννήτου	252
6. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γεωργ. Φραντζῆ	256
7. Ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινόπολης, Ἀγνώστου	259
8. Τὰ Δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας	260
9. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα, Ἀγνώστου	269
10. Λύβιστρος καὶ Ροδάμη, Ἀγνώστου	271
Λεξιλόγιον	275
Βιογραφίαι Συγγραφέων	285

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐπίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α 108).

024000028410

ΕΚΔΟΣΙΣ Α' - ΣΕΙΡΑ Γ', 1957 (ΧΗ) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 35.000

Ἐκτύπωσις — Βιβλιοδεσία ΑΔΕΛΦΩΝ Γ. ΡΟΔΗ Κεραμεικοῦ 40

